

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

**İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN
İNCELENMESİ**

Ebru GEZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Ebru GEZER

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

**İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN
İNCELENMESİ**

**THE EXAMINATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS IN
ELEMENTARY SCHOOL LIFE STUDIES AND SOCIAL
SCIENCES COURSEBOOKS**

Hazırlayan

Ebru GEZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Ebru GEZER tarafından hazırlanan **“İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Coğrafi Kavramların İncelenmesi”** adlı tez çalışması 30/06/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ

Üye.....

Doç. Dr. Hamza YAKAR

Üye.....

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sami KONCA

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

30/06/2022

Ebru GEZER

ÖZET

İLKOKUL HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Ebru GEZER

Danışman: Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ

2022 – XVI+228

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Temel Eğitim Ana Bilim Dalı

Sınıf Eğitimi Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ

Doç. Dr. Hamza YAKAR

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sami KONCA

İlkokul bireyin bilişsel ve zihinsel alt yapılarının temellerinin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde verilen eğitim öğretim, öğrencileri yaşama hazırlamakta aynı zamanda sonraki eğitim seviyelerine yetkinlik kazanmalarını sağlamaktadır. İlkokul öğrencileri yaşamdaki olgu ve olayları bir bütün olarak algılamaktadır. Bu nedenle farklı disiplinler kapsamındaki konuları ayrı ayrı öğrenmekte zorlanmaktadır. Öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olarak, farklı disiplinlerin toplulaştırılması ile hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri gibi çok disiplinli dersler ortaya çıkmıştır. Bu derslerin kapsamında sosyal bilimler ve fen bilimleri bulunmaktadır. Sosyal bilimler ile fen bilimleri arasında ise coğrafya disiplini yer alarak âdeta köprü görevi üstlenmektedir. Bu nedenle coğrafya eğitimi ilkokulda hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri dersleri kapsamında verilmektedir. Coğrafya eğitimi öğrencinin kendini, dünyayla olan ilişkisini ve diğer insanlarla olan etkileşimini anlaması için öğrenciye beceri, değer, bilgi ve kavramlar sunmaktadır. Coğrafya disiplinine yönelik kavramlar tam olarak anlaşılmadan coğrafi olay ve olgular arasında neden sonuç bağlantısı kurulamamaktadır. Nitekim coğrafi kavramların coğrafya eğitiminin önemli bir parçası olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramları belirlemek, kategori ve alt kategorileri oluşturmaktır. Nitel yöntemle desenlenen bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi işe koşulmuştur. Araştırmanın dokümanlarını 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Kırşehir ilinde kullanılan hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Veriler doküman analizi yöntemi ile analiz edilerek bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında 477 coğrafi kavram tespit edilmiştir. İçerdiği coğrafi kavram sayısına göre ders kitapları; 4. sınıf sosyal bilgiler (188), 2. sınıf hayat bilgisi (137), 3. sınıf hayat bilgisi (92) ve 1. sınıf hayat bilgisi (60) ders kitabı olarak sıralanmaktadır. 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabından

daha fazla coğrafi kavram bulunmaktadır. Özellikle 2. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi kavram sayısının fazla olduğu belirlenmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlar coğrafya alanlarına göre kategori ve alt kategorilere ayrılmıştır. Hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan 477 coğrafi kavramdan 272'si fiziki coğrafya, 205'i ise beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer almaktadır. Ders kitaplarında fiziki coğrafya kavramlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Fiziki coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar, Dünya'nın şekli ve hareketleri, yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji), iklim bilimi (klimatoloji), afetler coğrafyası, bitki / toprak coğrafyası, harita bilgisi (kartografya) ve sular coğrafyası (hidrografya) olmak üzere yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Dünya'nın şekli ve hareketleri diğer fiziki coğrafya alt kategorilerine göre daha fazla coğrafi kavram içermektedir. Beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar, nüfus ve yerleşme coğrafyası, tarım coğrafyası, ulaşım coğrafyası, turizm coğrafyası, sanayi coğrafyası, enerji coğrafyası ve yer altı kaynakları olmak üzere yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Beşerî ve ekonomik coğrafya alt kategorilerinden nüfus ve yerleşme coğrafyası diğer diğer tüm alt kategorilere göre daha fazla coğrafi kavram içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi kavram, Ders kitabı, Hayat bilgisi, Sosyal bilgiler.

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS IN ELEMENTARY SCHOOL LIFE STUDIES AND SOCIAL SCIENCES COURSEBOOKS

M.Sc. Thesis

Preparer: Ebru GEZER

Advisor: Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ

2022 – XVI+228

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate of Social Studies

Department of Elementary Education

Primary School Education

Jury

Assoc. Prof. Dr. Yurdal DİKMENLİ

Assoc. Prof. Dr. Hamza YAKAR

Asst. Prof. Dr. Ahmet Sami KONCA

Elementary school is a period when the basis of an individual's cognitive and mental infrastructure is formed. The education provided in this period prepares students for life and helps them to earn the qualifications for the upcoming educational periods. Elementary school students perceive the phenomena and events in life as a whole. Therefore, the students are forced to learn the topics within the scope of different disciplines separately. With the consolidation of different disciplines in accordance with the development levels of the students, multidisciplinary lessons such as life science, social sciences, and science are introduced. Social sciences and science are within the scope of these lessons. The geography discipline is located between the social sciences and science and functions as a bridge. Therefore, in elementary school, geography education is provided within the scope of life science, social sciences, and science. Education in geography provides skills, values, information, and concepts for students to understand themselves, their relationship with the world, and other people. The cause-and-effect connection between geographical events and phenomena cannot be established without completely understanding the concepts regarding the geography discipline. Thus, it can be noted that geographical concepts are an important part of geography education.

This study aims to determine the geographical concepts in life science coursebooks for first, second, and third-grade students and in social science coursebooks for fourth-grade students and to create categories and subcategories. The document analysis review method was used in this study designed with the qualitative method. The documents of the study consist of the life science and fourth-grade social sciences course books used in Kırşehir in the 2020–2021 academic year.

The results were obtained by analyzing the data with the document analysis method. According to the results of the study, a total of 477 geographical concepts were found in life science and fourth-grade social sciences course books. According to the number of geographical contents in the coursebooks, the books are ranked as fourth-grade social sciences coursebooks (188), second-

grade life science student books (137), third-grade life science books (92) and first-grade life science books (60). There are more geographical concepts in the second-grade life science student's book than in the third-grade life science coursebook. It was determined that the number of geographical concepts is especially high in second-grade life science coursebooks and fourth-grade social sciences coursebooks. The geographical concepts found were divided into categories and sub-categories according to geographical fields. 272 of the 477 geographical concepts in life science and fourth-grade social sciences books are classified in the physical geography category. Two hundred and five of them are classified under human and economic geography. It is determined that physical geography concepts are more common in coursebooks. The geographical concepts in the category of physical geography are divided into seven subcategories as the shape and movements of the world, science of landforms (geomorphology), climatology, disasters geography, plant/soil geography, and map information (cartography), and water geography (hydrography). The topic of shape and movements of the world has more geographical concepts compared to other physical geography categories. The geographical concepts in the category of human and economic geography are divided into seven subcategories as population and settlement geography, agricultural geography, transport geography, tourism geography, industrial geography, energy geography and underground sources. Population and settlement geography, the subcategory of human and economic geography has the most geographical concepts when compared to all other subcategories.

Keywords: Geographical concepts, Coursebook, Life sciences, Social sciences.

ÖN SÖZ

Coğrafyaya yönelik bilgi ve beceri edinmek hem bireyler hem de milletlerin geleceği için önemsenmekte ve her toplumda iyi coğrafya eğitimi almış bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle ilkokuldan liseye kadar her eğitim kademesinde farklı dersler aracılığıyla coğrafya eğitimi sistematik olarak verilmektedir. Bu eğitim zaman, çevre ve insanla ilgili konuları temel almaktadır. Birçok derste coğrafya konularına rastlanmaktadır. Ancak özellikle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde coğrafya konuları daha çok bulunmaktadır. Bu konulara yönelik fiziki, beşerî ve ekonomik olgu ve olaylar arasındaki bağlantıların açıklanmasında ve öğretiminde birçok kavram kullanılmaktadır. Bu çalışmada ilkokulda coğrafya öğretiminde temel alınan coğrafi kavramlar belirlenmek istenmiştir. Bu nedenle 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan fiziki coğrafya ile beşerî ve ekonomik coğrafya kategorilerine yönelik coğrafi kavramlar incelenmiştir.

Çalışmamın her aşamasında emeğini ve desteğini esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ'ye, yüksek lisans sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle destek olan sınıf eğitimi bilim dalındaki hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Tez jürimde yer alarak beni onurlandıran kıymetli Doç. Dr. Hamza YAKAR hocama ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Sami KONCA hocama çok teşekkür ederim. Değerli zamanını ayırarak çalışmaya katkı sağlayan arkadaşım Md. Yrd. Sultan KUŞ'a çok teşekkür ederim. Varlıklarıyla güç bulduğum annem Sultan GEZER'e, babam Erdoğan GEZER'e, kardeşlerim Esra GEZER ve Eda GEZER'e desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Kırşehir-2022

Ebru GEZER

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
1.2.1. Problem ve Alt Problemler	5
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	5
1.4. TANIMLAR.....	6
BÖLÜM II.....	8
2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR	8
2.1. İLKOKULDA COĞRAFYA ÖĞRETİMİ.....	8
2.2. HAYAT BİLGİSİ DERSİ	9
2.2.1. Hayat Bilgisi Dersinin Tarihi.....	10
2.2.2. Hayat Bilgisi Dersinin Kapsamı	12
2.2.2.1. Toplumsal Bilimler (Sosyal Bilimler)	12
2.2.2.2. Doğa Bilimleri (Fen Bilimleri)	12
2.2.2.3. Sanat	13
2.2.2.4. Düşünce ve Değerler	13
2.2.3. Hayat Bilgisi Dersinde Kavram Öğretimi	14
2.3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ.....	17
2.3.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihi	18
2.3.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı	19

2.3.2.1. Tarih.....	20
2.3.2.2. Coğrafya	20
2.3.2.3. Antropoloji.....	20
2.3.2.4. Siyaset Bilimi	20
2.3.2.5. Hukuk	21
2.3.2.6. Ekonomi.....	21
2.3.2.7. Arkeoloji.....	21
2.3.2.8. Sosyoloji	21
2.3.2.9. Psikoloji	22
2.3.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Kavram Öğretimi.....	22
2.4. DERS KİTABI.....	24
2.5. KAVRAM ve KAVRAM ÖĞRETİMİ	25
2.5.1. Kavram Tanımı.....	25
2.5.2. Kavramların Özellikleri	26
2.5.3. Kavramların Sınıflandırılması	27
2.5.4. Kavram Öğretimi	28
2.6. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	29
2.6.1. Coğrafi Kavramlar ile İlgili Ulusal Çalışmalar	29
2.6.2. Coğrafi Kavramlar ile İlgili Uluslararası Çalışmalar.....	33
BÖLÜM III.....	35
3. YÖNTEM	35
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	35
3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ KAYNAĞI.....	35
3.3. ARAŞTIRMADA SÜREÇ	36
BÖLÜM IV.....	38
4. BULGULAR.....	38
4.1. İlkokul HBDK ve SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Sayısal Dağılımına Yönelik Bulgular	38
4.2. İlkokul HBDK ve SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Bulgular	38
4.3. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Bulgular	40

4.4. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Bulgular	59
4.5. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Bulgular	95
4.6. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Bulgular	122
BÖLÜM V	172
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	172
5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA	172
5.1.1. İlkokul HBDK ve SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Sayısal Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma	172
5.1.2. İlkokul HBDK ve SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma	173
5.1.3. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma	174
5.1.4. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma	182
5.1.5. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma	193
5.1.6. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma	202
5.2. ÖNERİLER.....	216
KAYNAKÇA.....	218
ÖZGEÇMİŞ	227

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. 2009 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "Okul Heyecanım" Ünitesinde Yer Alan Kavramlar	15
Tablo 2.2. 2009 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "Benim Eşsiz Yuvam" Ünitesinde Yer Alan Kavramlar.....	16
Tablo 2.3. 2009 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "Dün, Bugün, Yarın" Ünitesinde Yer Alan Kavramlar.....	16
Tablo 2.4. 2009 İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kavramlar	23
Tablo 4.1. İlkokul HBDK ve SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Sayısal Dağılımı	38
Tablo 4.2. İlkokul HBDK ve SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı	39
Tablo 4.3. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı	40
Tablo 4.4. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Dünya'nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar	41
Tablo 4.5. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar	44
Tablo 4.6. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	46
Tablo 4.7. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	47
Tablo 4.8. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	48
Tablo 4.9. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	49
Tablo 4.10. 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	50
Tablo 4.11. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	51
Tablo 4.12. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	56

Tablo 4.13. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	57
Tablo 4.14. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	57
Tablo 4.15. 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	58
Tablo 4.16. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı	60
Tablo 4.17. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Dünya’nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar	61
Tablo 4.18. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	64
Tablo 4.19. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar	68
Tablo 4.20. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	71
Tablo 4.21. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Yer Şekilleri Bilimine (Jeomorfoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar	73
Tablo 4.22. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	75
Tablo 4.23. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	77
Tablo 4.24. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	78
Tablo 4. 25. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	80
Tablo 4.26. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	84
Tablo 4.27. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	86
Tablo 4.28. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sanayi Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	88
Tablo 4.29. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	90

Tablo 4.30. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Yer Altı Kaynaklarına Yönelik Coğrafi Kavramlar	91
Tablo 4.31. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Enerji Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	92
Tablo 4.32. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	93
Tablo 4.33. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı	95
Tablo 4.34. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Dünya’nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar	96
Tablo 4.35. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	98
Tablo 4.36. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	100
Tablo 4.37. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar	102
Tablo 4.38. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Yer Şekilleri Bilimine (Jeomorfoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar	103
Tablo 4.39. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	105
Tablo 4.40. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	106
Tablo 4.41. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	107
Tablo 4.42. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	109
Tablo 4.43. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	114
Tablo 4.44. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	116
Tablo 4.45. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	118
Tablo 4.46. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sanayi Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	119
Tablo 4.47. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Enerji Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	120

Tablo 4.48. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	120
Tablo 4.49. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı	123
Tablo 4.50. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Yer Şekilleri Bilimine Yönelik Coğrafi Kavramlar	124
Tablo 4.51. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Dünya’nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar	129
Tablo 4.52. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar	134
Tablo 4.53. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartoğrafya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	138
Tablo 4.54. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	142
Tablo 4.55. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	144
Tablo 4.56. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidroğrafya) Yönelik Coğrafi Kavramlar	146
Tablo 4.57. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Kategorisizlere Yönelik Coğrafi Kavramlar	148
Tablo 4.58. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	149
Tablo 4.59. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	158
Tablo 4.60. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	160
Tablo 4.61. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	162
Tablo 4.62. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Sanayi Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	165
Tablo 4.63. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Enerji Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar	166
Tablo 4.64. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Yer Altı Kaynaklarına Yönelik Coğrafi Kavramlar	167
Tablo 4.65. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar	168

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1. 1. sınıf HBDK’da yer alan coğrafi kavramların sıklık haritası.	59
Şekil 4.2. 2. sınıf HBDK’da yer alan coğrafi kavramların sıklık haritası.	94
Şekil 4.3. 3. sınıf HBDK’da yer alan coğrafi kavramların sıklık haritası.	122
Şekil 4.4. 4. sınıf SBDK’da yer alan coğrafi kavramların sıklık haritası.....	170

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Akt	Aktaran
HB	Hayat Bilgisi Ders Kodu
HBDK	Hayat Bilgisi Ders Kitabı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
SB	Sosyal Bilgiler Ders Kodu
SBDK	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

BÖLÜM I

Bu bölümde araştırmanın konu başlıkları genel olarak ele alınarak, araştırma problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, varsayım ve tanımlara yer verilmiştir.

1. GİRİŞ

“Dünya nasıl bir yerdir?” sorusunun cevabı yaşanmışlıklara bağlı olarak kişiden kişiye değişmektedir. Fakat çok kısa bir hayat deneyimine sahip olan çocuklar için dünya bilinmezliklerle dolu gizemli bir yerdir. Bilinmezlik özellikle küçük yaştaki çocuklar için korkutucu olabilir. Çocukların yaşama rahat bir şekilde uyum sağlamaları fiziki çevrelerini keşfetmeleri ile başlamak üzere sosyal, kültürel ve ekonomik hayata dair bilgi edinmeleri ile mümkün olacaktır. Bu durum, sistematik ve planlı olması nedeniyle ancak eğitim aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Çocuğun, doğayı ve doğanın düzenini yaparak ve yaşayarak keşfetmesi, içinde yaşadığı toplumun kültürel normlarını benimseyerek uyum sağlaması nihayetinde kendi kişiliğini oluşturması ve yapılandırmasını hayat bilgisi dersi sağlamaktadır (Güleryüz, 2008). Çocuğun çevresine aktif ve olumlu olarak uyum sağlamasına yönelik temel davranışları edinmesini sağlayan ilk derstir (Erden, 1998). Ayrıca hayat bilgisi öğretimi ile sosyal bilgiler eğitiminin temeli atılmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin içeriğini yurttaşlık, tarih ve coğrafya gibi sosyal bilim konuları oluşturmaktadır (Ünlü, 2001). Sosyal bilgiler, çocukların yaşam alanı olan bölge ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini öğrenmeleri, insan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve mekân algılama becerisi geliştirmeleri, doğal kaynakların tükenebilir olduğunu fark etmeleri, çevreye yönelik duyarlılık ve sürdürülebilir bir çevre anlayışı geliştirmeleri, yerel ve evrensel konulara duyarlılık kazanmalarını hedeflemektedir (Millî Eğitim Bakanlığı MEB, 2018). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerin amaçlarına bakıldığında çocuğun doğal ve toplumsal çevresiyle etkileşimini konu edinmeleri nedeniyle coğrafya disiplini ilişkili oldukları söylenebilir.

Sosyal bilimlerin kapsamındaki disiplinlerden biri olan coğrafya, dünyada meydana gelen ve meydana gelme ihtimali olan fiziki ve beşerî olayların sebebinin ve etkilerini anlamak için anahtar bir bilimdir (Kızılcıoğlu ve Taş, 2007). Yerel veya evrensel sorunlarla ilgili bireylerin etkin, sorumluluk sahibi ve dünya vatandaşı olarak eğitilmeleri için iyi bir coğrafya eğitimi faydalı olacaktır (Brooks, Butt ve Fargher, 2017). Coğrafya eğitimi öncelikle bireyin yakın çevresi olmak üzere, yaşam alanı olan bölgeyi ve dünyayı tanımasını sağlamaktadır (Şahin, 2003). Nihayetinde çocuklar için bilinmezliklerle dolu ve karanlık

olan dünyanın, ilkokulda özellikle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde verilen coğrafya eğitimi aracılığıyla fiziki ve beşerî yönden aydınlatılmaya çalışıldığı söylenebilir.

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Ülkelerin coğrafya gerçeklerini dikkate almadan yaptıkları millî ve evrensel planların başarılı olması mümkün değildir. Özellikle kalkınma planları gibi ülkeyi ilgilendiren yurtiçi ve yurtdışı konularda en önemli veri tabanına sahip bilimsel disiplin coğrafya olarak görülmektedir. Coğrafya planlama ve istatistik ile ilgili çalışmalarda birincil etkiye sahip bir sosyal bilimdir (Ceylan ve Çoban, 2021). Bu nedenle eğitim tarihinde ilk zamanlardan itibaren her ülkenin eğitim programlarında coğrafyaya yer verilmiştir (Karabağ, 2009). İlkokuldan itibaren gerçekleştirilen iyi bir coğrafya eğitimi, gelecekte yaşanma ihtimali olan birçok sorunu engelleyecektir (Efe, 1997).

Coğrafya eğitimi, coğrafyanın temelinin oluşturduğu bilgi, beceri ve kavramları daha iyi algılamamıza yardımcı olmaktadır. Temel coğrafi kavramlara yönelik bilgi sahibi olmadan, bireyin kimliğini ve yaşam alanı olan dünyayı tam olarak anlaması mümkün olmamaktadır (Barth ve Demirtaş, 1997). Coğrafya eğitimi için öncelikle coğrafi kavramların doğru biçimde öğrenilmesi gerekmektedir. İlkokulda coğrafya eğitim ve öğretiminin yeterli biçimde yapılması için öğretim programlarında yer alan coğrafya konularının, toplum yaşamı ile uyumlu olmasının yanı sıra çağdaş bir felsefi görüş temeline uygun kazanım, yöntem, teknik, ders kitabı, ders materyali ve değerlendirme süreci içermelidir (Engin, Akbaş ve Gençtürk, 2003). Coğrafya öğretiminde; yer şekillerinin her birinin bir adı olması, doğal olgu ve olayları açıklamada bilimsel terim ve kavramların kullanılması, coğrafyanın kapsamındaki diğer bilim dallarının kavramlarından yararlanılması, tanıdık olmayan unsurların kavram adlarının öğretilmesi ezber dayanan bir öğretim süreci oluşturmaktadır. Bu nedenle kalıcı öğrenme gerçekleştirilememektedir (Akengin ve Süer, 2011). Coğrafi kavramların gerçek hayattaki örneklerini sınıfa getirmek mümkün olmadığı için coğrafi kavramların öğretiminde, fotoğraf ve slayt gibi araç-gereçlerden yararlanılmalıdır (Turan, 2002). Kavram öğretimi sürecinde program içerikli kaynak olan ders kitapları önemli bir yere sahiptir (Ball ve Cohen, 1996). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından her öğrenciye ücretsiz olarak sunulan ders kitapları, kolay ulaşılabilir ve masrafsız olmasının yanı sıra eğitimde eşitliği sağlaması nedeniyle temel öğretim materyali olarak kullanılmakta ve temel bilgi kaynağı olarak görülmektedir (Kılıç ve Seven, 2007). Öğrencilerin kavramları edinme sürecinde ders kitapları temel faktörlerden biridir (Eyidoğan ve Güneysu, 2002). Bundan

dolayı ders kitaplarının olumlu yönleri bilinerek gerekli düzeltmeler bu doğrultuda yapılmalıdır (Gülersoy, 2013).

Birçok derste coğrafya konularına rastlanmaktadır. Ancak ilkokulda özellikle hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerinde coğrafya konuları daha çok bulunmaktadır (Şahin ve İnce, 2020). “Fen Bilimleri, biyolojik ve fiziksel dünyayı anlamaya, açıklamaya ve tanımlamaya çalışan araştırma, düşünme yolu, bir bilimdir” (MEB, 2005). Sosyal Bilimler ise insanların toplumla, toplum içinde birbirleriyle ve yakın çevreleriyle bağlarını inceleyen disiplinler topluluğudur (Pektaş, 1991). Sosyal bilimler ve fen bilimleri arasında köprü vazifesi gören disiplin coğrafyadır (Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya, 2018). Coğrafya dünyadaki doğal, beşerî ve ekonomik olayları açıklayan, bu olaylarla insan ve çevre arasında ilişki kuran, bu olayların yeryüzündeki dağılışını neden sonuç ilişkisi kurarak açıklayan bir disiplindir. İnsan faktörü olmadan coğrafya disiplini düşünülemez (Ünlü, 2001). Bu açıklamalardan yola çıkarak fen bilimlerinin “doğa bilimleri” olarak da adlandırılması nedeniyle coğrafya disiplini ile sadece doğa olaylarını açıklamak noktasında kesiştiği söylenebilir. Oysa coğrafya disiplini insanın doğa ile olan ilişkisi dâhil olmak üzere insanla ilgili her konuyu kapsamaktadır. Bu nedenle coğrafya disiplinin insanla ilgili olan sosyal bilimlerle daha çok ilişkilidir. Dolayısıyla sosyal bilimlere ait bilgileri ve beşerî bilimlere yönelik anlayışları içeren sosyal bilgiler (Barr, Barth ve Shermis, 2013) dersi de coğrafya disiplini ile daha fazla ilişkilidir. Bu nedenle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi kavramlara sıklıkla yer verildiği düşünülebilir.

Bu araştırmada, ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafi kavram yönünden zengin bir içeriğe sahip olduğu düşüncesiyle, bu ders kitaplarında hangi coğrafi kavramlara yer verildiği belirlenmek istenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışma, ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu coğrafi kavramların coğrafya disiplininin alanları temelinde oluşturulan kategori ve alt kategorilere ayrılarak hangi alt kategoriye yönelik coğrafi kavramlara ne kadar yer verildiği belirlenmek istenmiştir.

Coğrafya, Türkiye’de lise düzeyinde bir ders olmasına rağmen coğrafi beceri ve kavramların ilkokuldan itibaren çocuklara kazandırılması hedeflenmektedir (Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya, 2018). Öğrenciler ilk önce hayat bilgisi dersinde sonrasında ise sosyal bilgiler ve fen bilimleri dersinde coğrafyaya yönelik konu, kavram ve ilkelerle

karşılaşmaktadır (Sezer, Pınar ve Koç, 2005). Kavram öğrenme, her şey olmamakla beraber ilk ve orta öğretim sürecinde hayat boyu kullanılacak olan yeni öğrenmelere temel oluşturan bir unsurdur (Ülgen, 1996). Çünkü kavram öğretimi; bireyde öğrenmenin nasıl gerçekleştiği, bilginin nasıl oluştuğu, bilgiye yönelik kavramın doğru ve yanlış yapılandırılmasını kapsamaktadır. Anlamli öğrenmenin oluşması sürecinde ilk basamak kavram öğretimidir (Candan ve Koçer, 2013). Bu nedenle iyi bir coğrafya eğitimi için öncelikle öğrencilerin temel kavram bilgisine sahip olmaları beklenir. Bu doğrultuda ilkokulda öğrencilere sunulan coğrafi kavramlar coğrafya eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Coğrafi kavramların öğretiminin planlanması için öncelikle öğrencilere sunulan mevcut coğrafi kavramlar belirlenmelidir. Bu doğrultuda hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilerin hangi kavramlarla karşılaştığı belirlenmek istenmiştir. Böylece ilkokulda coğrafya eğitimi ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynaklık edecektir. Çalışmanın bu boyutu ile önemli olduğu ayrıca coğrafi kavramların bulunduğu dört ilkokul ders kitabının incelenmesi nedeniyle kapsamlı bir araştırma olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların belirlendiği ilk araştırma olması nedeniyle önemli olduğu söylenebilir.

İlgili alanyazın incelenmesinde genelde coğrafya eğitimi özelde ise coğrafya konu alanlarına yönelik yürütülen disiplinlerarası çalışmaların daha çok hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir (Kızılçaoğlu, 2006; Kapluhan, 2012; Sever ve Koçoğlu, 2014; Çelen, Fidan ve Kanat, 2019). Bununla birlikte ilkokul öğrencilerinin coğrafya algıları, coğrafi kavramları anlama düzeyi ve kavram yanlışlıklarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir (Harwood ve Jackson, 1993; Platten, 1995; Kaminske, 1997; Cin, 2004; Doğar ve Başbüyük, 2005; Yılar, 2007; Alım, Özdemir ve Yılar, 2008; Al-Nofli, 2010; Akengin ve Süer, 2011; Çepni, 2013; Gökçe ve Öztürk, 2013; Aydemir, 2014; Cinal, 2019). Öğrencilere kazandırılması hedeflenen coğrafi kavramlara yönelik az sayıda çalışma bulunmaktadır (Talay, 2011; Önal, Kaya ve Kılıç, 2018; Altunok, 2020). Ayrıca hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri programlarında yer alan coğrafya konularına yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Biricik, 1999; Aksoy, 2003; Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya, 2018; Karadeniz, 2018; Sağdıç, 2018; Çelen, Fidan ve Kanat, 2019; Çiftçi ve Dilek, 2019; Kaçar ve Bulut, 2020; Ceylan ve Çoban, 2021). Bu anlamda hayat bilgisi ve 4. sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların belirlenmesine yönelik, biri güncel olmamakla beraber az sayıda çalışma bulunmaktadır (Alkış, 2005; Çetin, Kurnaz ve Çağlar, 2021). Ancak çalışmaya değer bir konu olarak

düşünülerek alan yazında bu boşluğu doldurulmak hedeflenmiştir. Ders kitaplarında yer alan kavramların sayısı ve kavramların, coğrafya biliminin alanları temelinde oluşturulan kategori ve alt kategorilere göre dağılımı belirlenmiştir. Böylece coğrafyanın hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerindeki yeri ve öneminin belirleneceği düşünülmektedir.

1.2.1. Problem ve Alt Problemler

Bu çalışmada 2018 yılı *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları* 'na göre hazırlanan ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramlar nelerdir? problemine ve bu problem doğrultusunda aşağıda belirtilen alt problemlere cevap aranmıştır.

1.1. İlkokul HBDK ve SBDK'da yer alan coğrafi kavramların sayısal dağılımı nasıldır?

1.2. İlkokul HBDK ve SBDK'da yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere göre dağılımı nasıldır?

1.3. 1. sınıf HBDK'da yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere göre dağılımı nasıldır?

1.4. 2. sınıf HBDK'da yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere göre dağılımı nasıldır?

1.5. 3. sınıf HBDK'da yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere göre dağılımı nasıldır?

1.6. 4. sınıf SBDK'da yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere göre dağılımı nasıldır?

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma yöntemi, nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemi ile sınırlıdır.

Araştırmada veri toplama araçları; 2020-2021 eğitim-öğretim dönemi, Kırşehir ilinde ilkokullarda kullanılan 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile sınırlıdır.

Araştırma verileri ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramlar ile sınırlıdır.

1.4. TANIMLAR

Hayat Bilgisi: Hayat Bilgisi dersi, öğrencilerin zihinsel gelişimleri dikkate alınarak farklı disiplinlerin bütünleştirilmesi ile oluşturulmuş, öğrencilere yaşamsal bilgiler sunarak onları hayata ve öğretim sürecinin bir üst kademesine hazırlamayı hedefleyen bir derstir (Karabağ, 2009). Hayat Bilgisi dersi; Fen Bilgisi (tabiat, eşya), Coğrafya, Tarih ve Yurt Bilgisi derslerinin bütünleşmiş olarak eğitim-öğretim sürecinin ilkökul devresine yansımastır (Baymur, 1937).

Sosyal Bilgiler: Toplumsal ve insanla ilgili bütün bilimlerin konu ve yöntemlerinden faydalanarak, bireyin doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkisini zaman boyutu içinde disiplinlerarası bir yöntemle inceleyen ve evrensel olan demokratik değerleri kazanmış, sorgulayan ve beceri sahibi demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi hedefleyen bir derstir (Doğanay, 2002). Konusu doğrudan toplumsal kurumlar, birey gelişimi ve toplumsal birlik olmasından dolayı insana ait bilgiler sosyal bilgilerdir (Günden, 1995).

Ders Kitabı: Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eserlerdir (MEB, 2009). Ders kitabı pedagojik anlayışla hazırlanan ve bir bütünlük dâhilinde içerikte yer alan bilgileri öğrencilere aktaran araçtır. Bu araçlar kitaplar, dergiler, gazeteler ve belgeler gibi yazılı ve basılı materyaller arasında yer almaktadır (Demircioğlu, 2011).

Coğrafya: İnsanın içinde yaşadığı çevrenin doğal özelliklerini, insan-doğal çevre etkileşimiyle bu etkileşim sonucu insanın ortaya koyduğu beşerî ve ekonomik etkinlikleri kendi prensipleri çerçevesinde inceleyerek sonuçlarını açıklayan bilimdir (Şahin, 2002). Coğrafya “coğrafi yeryüzündeki doğal, beşerî ve ekonomik olayları, insanla ilgi kurarak inceleyen bir bilimdir” (Doğanay ve Sever, 2018).

Kavram: İnsan zihninde anlaşılan, farklı obje ve olguların, değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu / yapısıdır; bir sözcükle ifade edilir (Ülgen, 1996). “Bir şey hakkında zihinde beliren genel düşünce, aynı cinsten bütün şeyleri temsil eden soyut ve genel fikirdir” (Ayverdi, 2011).

Cümle Örneği: HBDK ve SBDK’da coğrafi kavramın geçtiği cümlelerden yapılan doğrudan alıntı.

Sıklık Haritası: HBDK ve SBDK'da yer alan coğrafi kavramları tekrar sıklığına göre ön plana çıkaran Kelime Bulutu-WordArt isimli web 2 aracı ile oluşturulan şekil.

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde ilkökulda coğrafya öğretimi, hayat bilgisi dersi, sosyal bilgiler dersi, kavramlar ve ders kitapları ile ilgili alanyazından kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

2.1. İLKOKULDA COĞRAFYA ÖĞRETİMİ

Coğrafya, yaşamda meydana gelen veya meydana gelme ihtimali olan fiziki ve beşerî olayların nedenlerinin ve etkilerinin anlaşılmasını sağlayan bir disiplindir (Kızılcıoğlu ve Taş, 2007). Coğrafya, hayattaki tüm canlı ve cansız varlıklar ile olgu ve olaylar arasındaki etkileşimi mekâna bağlı olarak incelemektedir. Coğrafyanın esas amacı insanın yaşam alanı olan fiziki ve beşerî çevreyi koruyarak, ondan olabildiğince yararlanmasını ve karşılaştığı sorunları çözebilmesini sağlamaktır (Dikmenli ve Aslan, 2009). Coğrafya aracılığıyla birey farklı kültürleri tanır, farklı toplumlar hakkında bilgi sahibi olur ve ulusların birbiri ile ilişkisini anlar. Dolayısıyla kendi kültürü ve değerleri ile diğer kültürleri karşılaştırabilir (Kılınç, 2021). Sonuç olarak coğrafya disiplini, bireyin yakın çevresinden başlayarak uzak çevresine yönelik bilgiler edinmesi ve bu bilgileri karşılaştırmasını sağlamaktadır. Böylece insan dünyayı tanımakta ve yaşama yönelik coğrafi bir bakış açısı kazanmaktadır. Coğrafya disiplini, fiziki, beşerî ve ekonomik olgu ve olaylar arasındaki bağlantıların açıklanmasında ve öğretiminde birçok kavram kullanmaktadır (Sever, Mazman Budak ve Yalçınkaya, 2009).

Coğrafyaya yönelik bilgi ve beceri edinmek hem bireyler hem de milletlerin geleceği için önemsenmekte ve her toplumda iyi coğrafya eğitimi almış bireylere ihtiyaç duyulmaktadır (Ünlü, 2001; Kızılcıoğlu, 2006). Bu nedenle ilkökoldan liseye kadar her eğitim kademesinde farklı dersler aracılığıyla coğrafya eğitimi sistematik olarak verilir. Bu eğitim zaman, çevre ve insanla ilgili konuları temel almaktadır (Karabağ, 2001). Birçok derste coğrafya konularına rastlanmaktadır. Ancak özellikle hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerinde coğrafya konuları daha çok bulunmaktadır (Şahin ve İnce, 2020). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda coğrafya disiplini ile ilgili öğrencilerin yakın çevrelerinden yola çıkılarak ev, okul, ülke ve doğada sağlıklı olarak güven içinde yaşama becerisi edinmeleri hedeflenmektedir. Bu nedenle öğrencilerin çevreye duyarlı olmaları, yakın çevrelerini tanımaları, zamanı ve mekânı algılama becerisi kazanmaları ve kaynakları verimli kullanmak doğrultusunda farkındalık kazanmaları beklenmektedir (Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya, 2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ise öğrencilerin coğrafyayla ilgili olarak doğal çevreye duyarlılık geliştirmelerinin yanı sıra mekânı algılama,

konum analizi, grafik, harita kullanma, tablo, diyagram çizme ve yorumlama becerileri kazanmaları hedeflenmektedir (Şahin ve İnce, 2020).

2.2. HAYAT BİLGİSİ DERSİ

Hayat ve hayatta meydana gelen olaylar bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Bireyin iyi bir vatandaş olarak yetişmesi, bu bütünü yaşayarak öğrenmesi ile mümkün olmaktadır (Kaya, 2018). Bireyin iyi bir vatandaş ve iyi bir insan olarak yetiştirilebilmesi için sahip olması gereken bilgi, beceri, değer ve davranışlar ilkököl 1, 2 ve 3. sınıfta hayat bilgisi dersinde verilmektedir (Erdoğan, 2007). Bart ve Demirtaş'a (1997) göre hayat bilgisi dersi "vatandaşlık eğitim programının bir parçası olarak Türk demokratik toplumundaki sorumluluk sahibi vatandaşların görevlerine uygun amaçlar üreten ve yaşam boyu sürecek vatandaşlık becerileri sunan eğitim planı" olarak tanımlanabilir. Bu tanımda hayat bilgisi dersinin istenen niteliklere sahip vatandaş yetiştirme hedefi ön plana çıkmaktadır.

İyi bir vatandaş yetiştirmek amacı doğrultusunda, sosyal bilimler ve doğa bilimleri kapsamındaki konular harmanlanarak bütün halinde ilkököl öğrencilerine hayat bilgisi dersinde sunulmaktadır (Sağlam, 2015). Bu tanımdan hayat bilgisi dersinin, sosyal bilimler ve doğa bilimlerine yönelik bilgileri bir arada sunan bir ders olduğu anlaşılmaktadır.

Bir başka tanımda hayat bilgisi dersi, "Öğrencilerde kendini ve çevresini tanıma, kendini geliştirerek çevresine uyum gösterme, çok yönlü ve yaratıcı düşünme problem çözme gibi özelliklerin temelini atıldığı bir derstir." şeklinde tanımlanmaktadır (Çilenti, 1998). Hayat bilgisi dersi bireyin çevresine istenen yönde ve etkin bir şekilde uyumunu sağlamaktadır (Binbaşoğlu, 2003). Bu tanımlardan hayat bilgisi dersinin, öğrencilerin yaşamla uyum içinde olan bireyler olmalarını amaçlayan bir ders olduğu anlaşılmaktadır.

Hayat bilgisi dersi, öğrencilerin zayıf ve kuvvetleri yönlerinin farkında olmaları, bu farkındalıkla kendileri ve çevreleriyle olumlu bir ilişki kurmaları, yaratıcı ve bağımsız yaşamayı benimseyen demokratik tutumlara sahip bireyler olmalarını sağlamaya çalışan bir ders olarak tanımlanabilir (Özdemir, 1998). Bu tanım doğrultusunda hayat bilgisi dersinin, bireyin kendini tanımasının yanı sıra yaratıcı ve özgür düşünerek yaşama yönelik olumlu bir tutum oluşturmalarına yardımcı olan bir ders olduğu söylenebilir.

Hayat bilgisi dersi bireyin hayatının ilk 6-7 yılında yaşadığı deneyimler doğrultusunda yaşamı nasıl algıladığını temel alarak sonraki yaşama yönelik bilgi beceri ve değer edinmesini, sosyal ve fiziki çevresine yönelik farkındalık kazanmasını sağlamaya

çalışan ders olarak tanımlanmaktadır (Kabapınar, 2007). Tay'a (2017) göre hayat bilgisi dersinde hayatın bilgisi sunulmaktadır. Bu tanımlardan hayat bilgisi dersinin bireyi yaşamın içinde yaşama hazırlayan bir ders olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer alan tanımlardan hareketle hayat bilgisi, iyi bir insan ve vatandaş yetiştirmek hedefini temel alarak, öğrencilerin hayatla uyum içinde kalarak gelecek yaşama hazırlanmaları ve yaşama yönelik istedik yönde tutum oluşturmalarını sağlayan, sosyal bilimler ve doğa bilimleri kapsamındaki konuları bir arada sunan bir ders olarak tanımlanabilir.

2.2.1. Hayat Bilgisi Dersinin Tarihi

Hayat bilgisi dersinin başlangıcı net olmamakla birlikte (Sönmez, 2005), düşünce temelini Eflatun'a (Platon) kadar dayandığı varsayılmaktadır (Brückl, 1932). Çocuklara oyunla öğretim yapılması, yaparak yaşayarak öğrenmeyi savunması ve bilginin kullanılması gerekliliği ile Eflatun'un hayat bilgisi dersi için temelleri attığı söylenebilir (Tay, 2017). Francis Bacon (1571-1626), Wolfgang Ratichius (1571-1635) ve François Rabelais (1483-1553) düşünceleri ile hayat bilgisi dersinin temellerinin oluşumuna katkı sağlayan diğer bilim insanlarıdır (Brückl, 1932).

Gözle Görülen Resimli Dünya isimli çocuk kitabının yazarı, hayatın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia ederek ev, okul ve hayatı birbiri ile ilişkilendiren ve toplu öğretim düşüncesini hayata geçiren ilk kişi olan Johann Amos Comenius (1592-1670) hayat bilgisi dersinin kurucusu olarak kabul edilmektedir (Karabağ, 2009). 17.yy'da yaşayan Comenius'un toplu öğretim anlayışı eğitime günümüze yakın zamanlarda uygulanabilmiştir (Baymur, 1937).

Jean Jaques Rousseau (1792-1778) Emile isimli eserinde hayali bir çocuğun yaşam sürecini konu edinerek bireyin eğitime ilişkin düşüncelerini açıklamıştır. Rousseau Emile eserinde eğitimin çocuğun doğasına ve yaşına uygun olması, çocukta adalet anlayışının oluşmasına katkı sağlaması, çocuğun kendini tanıyarak kendi kararlarını verebilen bir birey olması gerektiğini, en iyi ve en doğru eğitimin tecrübe ederek gerçekleşeceğini savunmaktadır (Badamchi, 2017). Rousseau eğitim anlayışında doğa, toplum ve eşya temel kaynak göstermiş ve batılı eğitim bilimcileri etkilemiştir (Ata, 2003).

Rousseau eğitim anlayışından etkilenen Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) pedagojik sistemin temelini çocuğun bireysel özelliklerine dayandırmış, eğitim öğretimin

çocuğun fiziksel ve ruhsal özelliklerine uygun yapılması gerektiğini savunmuştur (Baysal, 1995). Bireysel farklılıkları önemseyen ve yakın çevreden yola çıkılarak yapılan eğitim anlayışını benimsemiştir. Pestalozzi'nin eğitim öğretimi psikolojik temele dayandırma anlayışı Friedrich Herbart (1776-1841) ile ivme kazanmıştır (Aytuna, 1949).

Alman filozof ve psikolog Friedrich Herbart, öğrencilerin farklı ilgilere sahip olmalarının onları etkinliğe yönlendirerek öğrenmelerine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Konuların birbiri ile ilişkilendirilmesi gerektiğini, böylece öğrencilerin çağrışım, birleştirme ve karşılaştırma yaparak sonuca ulaşabileceğini savunmuştur (Kanad, 1963'ten akt. Binbaşoğlu, 2003). Bu nedenle Herbart, hayat bilgisi dersinin oluşumunda benimsenen toplu öğretim anlayışının kurucusu olarak kabul edilmektedir (Ergün ve Özdaş, 1997).

John Dewey (1859-1952), Friedrich Froebel'in (1782-1852) "çocukları yaşamaya bırakınız" sözünden etkilenmiştir (Bektaş, 2009). Dewey'e göre hayatta var olan olgu ve olaylarla öğrenciler karşılaştırılarak, öğrenciler yaşamın içinde tutulmalıdır. Ders içerikleri toplumun istekleri doğrultusunda öğrencilerin ilgisine uygun olarak düzenlenmelidir. Bu nedenle okulda birçok derse yer verilmelidir. Yaşamda var olan meslekler ve sorunlar okullarda ele alınmalıdır (Bender, 2005). Okul yaşama benzetilmesi gerektiğini belirterek, okulun yaşama hazırlık olarak değil, yaşamın kendisi olması gerektiğini savunmuştur. Bu anlayışla toplu öğretim anlayışını bir adım ileri taşıyarak bir laboratuvar okulu kurmuştur (Binbaşoğlu, 2003). Bu okulda aktif öğrenme yöntemleri ile eğitim veren Dewey, eğitim anlayışının hayata geçirilmesine öncülük etmiştir (Yeşiltaş ve Kaymakçı, 2009).

Jean Ovide Decroly (1871-1932) "yaşam ile ve yaşam için" sloganını benimseyen bir eğitim anlayışını benimseyen laboratuvar okulları açmıştır. Bu okullarda doğal ve toplumsal çevresiyle uyumlu vatandaşlar yetiştirmek üzere sadece öğretime değil eğitime de önem verilmiştir. Toplu öğretim düşüncesi ile açılan bu okulda verilen eğitim Decroly Usulü olarak anılacak kadar geliştirilmiştir (Binbaşoğlu, 2003). Bu okulda toplum öğretim temelinde öğretim yapılması, Türkiye'de 1926 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın hedeflerinin oluşturulmasında etkili olmuştur (Bektaş, 2001).

Vygotsky'e (1896-1934) göre, bireyin çevresinde bulunan yetişkinler ve akranlar bireyin gelişimine katkı sağlamaktadır. Böylece birey yakınsal gelişim alanı ile birlikte hareket ederek gelişmektedir (Atak, 2017). Yakınsal gelişim alanında bulunan yetişkinlerin rehberliği ile birey zor konuları dâhi öğrenebilir ve zor problemleri çözebilir. Vygotsky'nin çağdaşı Jean Piaget (1896-1980) okulların öğrencileri hayata nitelikli bir şekilde

hazırlamanın yanı sıra hayatın kendisi olması gerektiğini ve öğrencilerin etkin katılımını savunmaktadır (Baysal, 2006). Vygotsky ve Piaget'in düşünceleri göz önüne alınarak, hayat bilgisi dersinin gelişmesinde etkileri olduğu söylenebilir (Tay, 2017).

Hayat bilgisi dersinin ortaya çıkışı ve yüzyıllar içinde yaşanan gelişimler incelendiğinde bireyi hayata hazırlamak düşüncesinin, bireyin hayatla iç içe olarak hayata karşı yetkinlik kazanmasına yardımcı olmak düşüncesine dönüştüğü söylenebilir.

2.2.2. Hayat Bilgisi Dersinin Kapsamı

İlkokul 1, 2 ve 3. sınıftaki çocuklar yaşamdaki olgu ve olayları bir bütün olarak algılamaktadır. Bu nedenden dolayı, bu dönemde sosyal bilgiler ve fen bilimleri dersleri ayrı ayrı değil bir arada verilmektedir. Sosyal bilgiler ve fen bilimleri dersleri ile birlikte sanat, çağdaş düşünce ve değerler bir bütün halinde hayat bilgisi dersinde yer almaktadır. Hayat bilgisi dersinin kapsamı toplumsal bilimler, doğa bilimleri, sanat ile düşünce ve değerlerden oluşmaktadır (Sönmez, 2010).

2.2.2.1. Toplumsal Bilimler (Sosyal Bilimler)

Toplumsal bilimler toplum içinde bulunan insan grupları, topluluklar ve toplumları incelemektedir (Duverger, 2002). Köstüklü'ye (2001) göre toplumsal bilimler, toplumların bilimsel bir yaklaşımla ele alındığı disiplinlerden oluşmaktadır. Temel konusu gruplar içinde insan etkinlikleri, amacı ise beşerî / insanî anlayışın gelişmesidir. Toplumsal bilimler, doğa bilimleri ve beşerî bilimlerle birlikte güzel sanatlar ve matematik dışındaki diğer alanları kapsamakta, doğa bilimleri ile beşerî bilimler arasında konumlanmaktadır (Çengel, 2012). Bilgili'ye (2006) göre toplumsal bilimler sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk, antropoloji, eğitim, halk bilimi, arkeoloji, ekonomi, psikoloji, tarih, eğitim, iletişim, sanat tarihi, etnoloji ve coğrafya disiplinlerini kapsamaktadır. Toplumsal bilimlerle ilgili açıklama ve tanımlar doğrultusunda insanın toplumla ve doğayla etkileşimi sonucunda ortaya çıkan, geniş bir konu alanına sahip bir bilim olduğu söylenebilir. Hayat bilgisi dersinin kapsamında toplumsal bilimlere ait bilgilere yer verilerek bireyin sosyal hayata uyumunu kolaylaştırmak mümkün olacaktır.

2.2.2.2. Doğa Bilimleri (Fen Bilimleri)

Fen bilimi, tabiatı incelemeye yönelik bir süreç ve bu sürecin sonucu olarak elde edilen sürekli ve sistematik bilgilerden oluşan bilgiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çilenti, 1978'den akt. Kaptan, 1998). Fen bilimlerinin amacı, doğal hayatta meydana gelen

olayların ardındaki fiziksel olguyu anlayarak tanımlamak, formüle etmek ve olması muhtemel benzer olayların nasıl meydana geleceğini tahmin etmektir. Bir bilim dalının fen bilimleri kapsamında yer alması için gözlem ve deneyi temel alması gerekmektedir (Çengel, 2012). Fen bilimleri konuları çocuğun doğasına yakın ve çocuğun çevresiyle ilgili konulardır (Gürdal, Şahin ve Çağlar, 2001). Bu nedenle hayat bilgisi dersi kapsamında fen bilimleri konularına yer verilerek öğrencilerin doğal yaşamı gözlemleyen, sorgulayan, araştıran ve bunların sonucunda doğru bilgiye nasıl ulaşabileceğini bilen bilimsel düşünceye sahip bireyler olması hedeflenmektedir.

2.2.2.3. Sanat

Herbert Read'e (1960) göre sanat en basit şekilde beğeni oluşturan biçimler oluşturma çabası olarak tanımlanabilir (akt. Buyurgan ve Buyurgan, 2020). Bununla birlikte sanatın amacı ortaya çıkan ürünün dış görünüşünü tanımlamak değil, içinde barındırdığı anlamı ortaya çıkarmaktır (Ulutaş ve Ersoy, 2004). Bu durum sanat eğitimi zorunlu kılmaktadır. Sanat eğitimi, bireyin yaşamına pozitif yönde katkı sağlayarak, yaşam kalitesini arttırmak ve geliştirmek olarak ifade edilmektedir (Uçan, 2002). Bireyin eğitiminde matematik ve fen bilimleri derslerinde olduğu gibi beynin sol yarım küresini aktifleştiren bir eğitime ağırlık verilmesi bireyin herhangi bir alanda ilerlemesi ve yaratıcılığının gelişmesi için yeterli olmamaktadır. Bireyin eğitiminde beynin sağ yarım küresini aktifleştiren sezgisel düşünme biçimlerine de yer verilmesi gerekmektedir. Böylece bireylerin birçok alana yönelik yaratıcılıkları gelişecektir (Buyurgan ve Buyurgan, 2020). Sanata ilişkin açıklamalarda sanat eğitiminin, tıpkı hayat bilgisi dersinin benimsediği yaklaşıma benzer şekilde bireyin gelişimini bütüncül olarak ele aldığı görülmektedir. Hayat bilgisi dersi bireyi hayata her yönden hazırlamak amacıyla sanattan da yararlanmaktadır. Bu doğrultuda ilkökul programlarında yer verilen görsel sanatlar ve müzik derslerinin sanat eğitimi açısından yeterli görülmeyle, hayat bilgisi dersi kapsamında sanatın başka yönlerine de yer verildiği söylenebilir.

2.2.2.4. Düşünce ve Değerler

Nickerson'a (1994) göre düşünme, mevcut durumu anlamak üzere amaç doğrultusunda aktif bir şekilde ve sistematik olarak yürütülen zihinsel işlem süreçlerdir. Düşünme bir olayı inceleme ve irdeleme, problem çözme, akıl yürütme, eleştirme ve yansıtma gibi zihinsel süreçlerden oluşmaktadır. Kavramlar ya da olaylar arasında ilişki kurarak sonuca ulaşmak düşüncenin temeli olarak ifade edilebilir (Demirkaya, 2015).

Davranışçı ve bilişsel yaklaşımlara göre düşünme becerileri her öğretim programının içinde bulundurulur ve ders içeriğiyle birlikte öğrencilere kazandırılmaktadır (Beyer, 1987). İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değer, "bir sosyal grup ya da toplumun kendi varlık, birlik, işleyişi ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak, düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar" şeklinde açıklanmaktadır (MEB, 2009a). Öğretim programları aracılığıyla çocuklara mensubu oldukları toplumun düşünce biçimlerinin aktarıldığı söylenebilir. Hayat bilgisi dersinin, bireyin topluma uyumunu sağlamak amacı doğrultusunda toplumun düşüncelerini öğrencilere aktardığı tahmin edilebilir. Bu doğrultuda topluma ait olan değerler de toplumun düşünce biçimleriyle ilişkili olması nedeniyle hayat bilgisi dersinde yer almaktadır.

2.2.3. Hayat Bilgisi Dersinde Kavram Öğretimi

Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda kavramlara öğrencinin okulu ve okuldaki ilişkileri tanıması, arkadaşlarıyla işbirliği yapması, zamana yönelik farkındalık kazanması, doğru beslenmeyi öğrenmesi, toplumsal değerleri içselleştirmesi, düşünme becerileri geliştirmesini bununla birlikte kendini, çevresini, yurdunu, tabiatı tanıyarak korumasını sağlamak üzere yer verilmektedir (Girmen, 2017). Öğrencilere öğretilmek istenen kavramlar, öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olacak şekilde seçilmelidir. Kavramların öğrenci düzeyine uygun olmasının yanı sıra kavram öğretimi basitten karmaşığa, yakından uzağa ve somuttan soyuta ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir (Alkış, 2009). Kavram öğretim sürecinin istenen yönde ilerlemesi için öncelikle öğrencilere öğretilmesi hedeflenen kavramlar belirlenmelidir.

2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda hayat bilgisi dersinin temel amacı, öğrencilerin günlük hayatta ihtiyaç duydukları ve uygulanabilir yaşam becerilerini edinmelerine imkân sağlamak olarak açıklanmaktadır. Bununla birlikte fen bilimleri ve sosyal bilgiler derslerine temel oluşturacak bazı kavramlar programda tanıtılmıştır. Bu kavramlar aracılığıyla öğrencilerin temel bilgi ve becerilere sahip, istenen nitelikte bir vatandaş olarak yetişmeleri mümkün görülmektedir (MEB, 2009). Ayrıca öğretme-öğrenme sürecinde kavramların öğrenciler tarafından bulunması beklenmektedir. Bu nedenle Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda benimsenen kavram öğretimi yaklaşımının tümevarımsal (buluş yoluyla) öğretim yaklaşımı olduğu söylenebilir (Yontar, 2015). Kavram öğretiminde meydana gelebilecek muhtemel sorunlar, ancak öğrenci düzeyi

gözetilerek yapılacak plan ve öğretim süreciyle azaltılabilir (Demirezen, 2011). Bu doğrultuda 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda her ünite için tüm sınıf düzeylerinde kavram listeleri verilmiştir. Bu kavram listeleri tablo 2.1, 2.2 ve 2.3'te sunulmuştur (MEB, 2009):

Tablo 2.1. 2009 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "Okul Heyecanım" Ünitesinde Yer Alan Kavramlar

OKUL HEYECANIM			
1. SINIF		2. SINIF	3. SINIF
➤ Acil durum	➤ Kaynak	➤ Bilinçli tüketici	➤ Barış
➤ Arkadaş	➤ Kişisel bakım	➤ Cesaret	➤ Bilgi
➤ Aşı	➤ Kulüp	➤ Ders programı	➤ teknolojisi
➤ Benzer	➤ Kural	➤ Dini bayram	➤ Doğruluk
➤ Beslenme	➤ Kutlama	➤ Duygu	➤ Duyarlılık
➤ Bilinçli tüketim	➤ Meslek	➤ Görsel materyal	➤ Dürüstlük
➤ Çevre	➤ Milli bayram	➤ İletişim	➤ Görüş
➤ Çözüm	➤ Okul	➤ Kaynak kitap	➤ Hak
➤ Ders araç ve gereci	➤ Oy	➤ Nezaket	➤ İhtiyaç
➤ Doğal afet	➤ Oy pusulası	➤ Paylaşım	➤ İstek
➤ Duyu organı	➤ Oyun	➤ Proje	➤ İşaret
➤ Eğlenme	➤ Öğretmen	➤ Sağlık	➤ İyimserlik
➤ Eşya	➤ Özel gün	➤ Saygı	➤ Kaza
➤ Farklı	➤ Plan	➤ Şekil	➤ Kroki
➤ Fiziksel özellik	➤ Seçme/seçilme	➤ Ulaşım araçları	➤ Levha
➤ Gençliğe	➤ Ses	➤ Vücut	➤ Öğrenme
➤ Hitabe	➤ Sınıf	➤ Yardım	➤ tekniği
➤ Görev	➤ Sorumluluk		➤ Sevgi
➤ Görgü kuralları	➤ Sorun		➤ Tarih
➤ Görme/görülme	➤ Temizlik		➤ Toplumsal paylaşım
➤ Grup çalışması	➤ Trafik		➤ Tutumluluk
➤ İletişim aracı	➤ Türk Bayrağı		➤ Yanlı davranış
➤ İstiklal Marşı	➤ Yaya		➤ Yeterlilik
➤ İş birliği			➤ Yönerge

2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. üniteye yer alan kavramlar sınıf düzeyinde yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.2. 2009 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "Benim Eşsiz Yuvam" Ünitesinde Yer Alan Kavramlar

BENİM EŞSİZ YUVAM		
1. SINIF	2. SINIF	3. SINIF
➤ Canlı	➤ Eşsizlik	➤ Barınma
➤ Yuva	➤ Güneş	➤ Bitki
➤ Adres	➤ Doğu	➤ Hayvan
➤ Donma	➤ Batı	➤ Sanat
➤ Erime	➤ Yer	➤ Yön
➤ Buharlaşıma	➤ Organ	➤ Kuzey
➤ Kaynama	➤ Sağlıklı yaşam	➤ Güney
➤ Aile	➤ Büyüme	➤ Beden imgesi
➤ Birey	➤ Gelişme	➤ Hizmet
➤ Yardımlaşma	➤ Spor	➤ Sözsüz iletişim
➤ Dayanışma	➤ İş	➤ Ön yargı
➤ Akraba	➤ Ortam	➤ Adalet
➤ Hata	➤ Güven	➤ Madde
➤ Para	➤ Öneri	➤ Reklâm
➤ Bütçe	➤ Reddetme	➤ İmkân
➤ Alet	➤ Hak	➤ Mizah
➤ Makine	➤ Hürriyet	➤ Grup
	➤ Liderlik	➤ Toplum
	➤ Tasarruf	➤ Deprem
	➤ Güvenlik	➤ Yangın
	➤ Amaç	➤ Harita
	➤ Gezi	➤ Küre
	➤ Tatil	➤ Gezegen
	➤ Vatan	
	➤ Ülke	

2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. üniteye yer alan kavramlar sınıf düzeyinde yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.3. 2009 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "Dün, Bugün, Yarın" Ünitesinde Yer Alan Kavramlar

DÜN, BUGÜN, YARIN		
1. SINIF	2. SINIF	3. SINIF
➤ Geçmiş	➤ Değişim	➤ Cumhuriyet
➤ Şimdi	➤ Karşılaştırma	➤ Teknolojik ürün
➤ Gelecek	➤ Aile büyüğü	➤ Bilgisayar
➤ Oyuncak	➤ Hayat	➤ İletişim teknolojisi
➤ Öz geçmiş	➤ Katı-sıvı-gaz	➤ Yerleşim birimi
➤ Anı	➤ Neden-sonuç	➤ Müze
➤ Kılık-kıyafet	➤ Hava	➤ Kültürel değer
➤ Değişiklik	➤ Su	➤ Karşılıklı bağımlılık
➤ Mevsim	➤ Toprak	➤ Karşılıklı etkileşim
➤ Takvim	➤ Gök cismi	➤ Cansız varlık
➤ Hava durumu	➤ Bina	➤ Zaman
➤ Yeryüzü	➤ Doğal çevre	➤ Doğa
➤ Gökyüzü	➤ Yapay çevre	➤ Su döngüsü
➤ Renk		➤ Grafik
➤ Dünya		➤ Meteoroloji
➤ Gün		➤ Tahmin
		➤ Ay
		➤ Süreklilik

2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. üniteye yer alan kavramlar sınıf düzeyinde yukarıdaki tabloda verilmiştir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda verilen kavram listeleri incelendiğinde hayat bilgisi dersinin kapsamında yer alan birçok disipline yönelik kavram bulunduğu görülmektedir.

2.3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ

Sosyal bilgiler, toplum ve insanla ilgili diğer bilimlerin yöntem ve içeriklerinden faydalanarak, bireyin fiziksel ve toplumsal çevresiyle karşılıklı ilişkisini zaman yönünden disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen dünyada yaşamla ilgili demokratik değerlere sahip, akıl yürüten ve beceri sahibi demokratik vatandaşlar olmalarını hedefleyen bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir (Doğanay, 2002). Bu tanımdan sosyal bilgilerin temel amacının, yaşam becerilerine sahip ve düşünen donanımlı vatandaşlar yetiştirmek olduğu anlaşılmaktadır.

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde sosyal bilgilerin oldukça kapsamlı bir tanımının yapıldığı görülmektedir. Programda “sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; sosyal bilimler kapsamındaki disiplinleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında kaynaştırılmasını içeren; insanın sosyal ve doğal çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2005a). Bu tanımda bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmesine yardımcı olmak, sosyal bilgilerin temel amacı olarak ifade edilmektedir. “Toplumsal varoluş” ifadesi bireyin toplumu tanınması, benimsemesi ve sonuçta toplumda etkin bir rol alması olarak düşünülebilir. Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi'ne göre sosyal bilgiler dersinin temel amacı bireylerin insanlar arası etkileşimin olduğu bir dünyada kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak toplumsal faydayı gözetken bilinçli ve mantıklı kararlar alma becerileri edinmelerine yardımcı olmaktır (National Council for the Social Studies NCSS, 1994). Sönmez'e (2005) göre sosyal bilgiler bireyin ait olduğu toplumla bağ kurmasını sağlayan bir süreç ve bu doğrultuda oluşan bilgilerdir. Sosyal bilgiler, bireyin toplumda etkin bir şekilde yaşamına devam etmesi için gereken bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarını hedefleyen bir ders olarak görülmektedir (Ross, 2006).

Yukarıda yer alan tanımlardan hareketle sosyal bilgiler, bireyin ait olduğu toplum içinde toplumla birlikte kendini tanıyarak toplumsal hayatta kendine bir yer edinmesi,

toplumun yararına olacak şekilde istenen bilgi ve becerilere sahip olmasına yardımcı olan bir ders olarak tanımlanabilir.

2.3.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihi

Tüm zamanlarda toplumların eğitimden beklendikleri temel işlev, çocukların yaşam sürecinin ilerleyen dönemlerinde karşılaşmaları muhtemel olan bireysel ve sosyal koşullara hazırlıklı olmaları olmuştur. Her toplum mevcut siyasal, kültürel ve toplumsal yapıları devam ettirmek ve geleceğe yönelik kurguladığı sosyal hayatla ilgili hedeflerini gerçekleştirebilmek için kendilerinin ve insanlığın varlık sürecinde edinilen kazanımların yeni nesillere aktarılmasına önem vermişlerdir (Aslan, 2016). Bu nedenle eğitim programlarına üretken, aktif ve evrensel değerlere sahip vatandaşlar yetiştirmek hedefini eklemişlerdir (Erdem ve Sarpkaya, 2010). Eğitim programlarında sosyal sorunlardan bahsedilerek vatandaşların bu sorunları fark etmeleri ve sorunların çözümünde üstlenecekleri rolü öğrenmeleri hedeflenmiştir (Barth, 1991 akt. Öztürk, Coşkun Keskin ve Otluoğlu, 2012).

Toplumun vatandaşlık konusunda eğitilmesi için sosyal bilgiler dersinde eğitim ihtiyaçları bir araya getirilmiştir (Mindes, 2006). Amerikan Eğitim Derneği'nin ülkedeki eğitimin biçim ve yönünü değiştirmek üzere oluşturduğu alt komitelerden biri olan “Sosyal Bilimler Komitesi”nin ismi “Sosyal Bilgiler Komitesi” olarak değiştirilmiştir. Böylece “Sosyal Bilgiler” terimi eğitimde ilk kez 1913 yılında kullanılmıştır (Evans, 2004). Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen göç hareketleri ile oluşan çok kültürlü toplumda vatandaşlık bilinci oluşturmak ve yeni bir Amerikan toplumu yaratmak için ilk kez 1916 yılında sosyal bilgiler dersi eğitim programında yer almıştır (Bilgili, 2006).

19. yüzyıl boyunca sosyal bilimler alanında yaşanan önemli ilerlemeler sosyal bilgiler eğitiminin doğuşunu ve biçimlenmesini etkilemiştir. Sosyal bilimlerde meydana gelen gelişmeler birey, insan, toplum, kültür, dünya, devlet, eğitim ve okulların işlevlerine yönelik konularda farklı kuram, yaklaşım, yöntem ve uygulama gibi arayışlara yol açmıştır (Aslan, 2016). 1930'lardan 1980'li yıllara kadar olan süreçte belirli dönemlerde yeniden kurmacılık akımı, çocuk merkezli eğitim anlayışı ve buluş yoluyla öğrenme kuramı etkili olmuştur. Dönem dönem tarih ve coğrafya konularının sosyal bilgiler programlarındaki ağırlığı değişmiştir (Safran, 2011; Öztürk, Coşkun Keskin ve Otluoğlu, 2012).

Sosyal bilgiler dersi Türkiye’de ilk defa 1968 İlkokul Programı’nda yer almıştır. 1962 İlkokul Program taslağında 4 ve 5. sınıflarda okutulan “coğrafya”, “yurttaşlık bilgisi” ve “tarih” dersleri disiplinler arası bir ders olarak “toplum ve ülke incelemeleri” dersinde birleştirilmiştir. 1968 programında ise “toplum ve ülke incelemeleri” dersi “sosyal bilgiler” dersi olarak yer almıştır (Coşkun Keskin ve Keskin, 2009). 1995 yılında programda, sosyal bilgiler dersinin yerine vatandaşlık bilgisi, millî coğrafya ve millî tarih derslerine yer verilmiştir. 1997 yılında millî coğrafya ve millî tarih dersleri kaldırılarak yeniden sosyal bilgiler dersine yer verilmiştir (Öztürk ve Deveci, 2011). 2005 yılında disiplinler arası bir yaklaşım benimsenerek, sosyal bilgiler programı için Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’nin (National Council for Social Studies, NCSS, 1994) belirttiği standartlara benzer bir program oluşturulmuştur (Doğanay, 2008). Öğrenci merkezli, bilgi ve kavramların zihinde yapılandırılmasına yönelik bir yaklaşımı benimseyen bir programdır (Bektaş, 2019). Güncel öğretim programı ise 2018 yılında uygulanmaya başlayan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’dır.

2.3.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı

Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin kapsamındaki farklı disiplinlere ait bilimsel bulguların ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin kavrayışlarına uygun olarak, onların kişisel ve sosyal yaşam içinde duydukları ihtiyaçlara yönelik hazırlanan bir içeriğe sahiptir (Kaur, 2004). Okulların geleceğin vatandaşlarını yetiştirme sorumluluğunu üstlenmeleri ile tarih ve coğrafya derslerinin, çocukların sosyal yaşama hazırlanması ve istenen niteliklere sahip bir vatandaş olarak yetiştirilme sürecinde özel bir yere sahip olduğu ve vatandaş yetiştirme sürecinde temel araç olduğu düşünülmektedir (Singer, 2008).

Tarih ve coğrafya, sosyal bilgiler eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte sosyoloji, hukuk, iktisat, siyaset, antropoloji ve psikoloji disiplinlerinin yardımı olmadan insan hayatının anlaşılması ve ifade edilmesi mümkün değildir (Aslan, 2016). Bu nedenle ve bireyin vatandaşlık becerileri kazanmasına yardımcı olmak amacıyla sosyal bilgiler, insan bilimleri ile sosyal bilimleri bütünleştirmektedir. Öğretim programlarında; felsefe, sosyoloji, din, psikoloji, ekonomi, antropoloji, hukuk, arkeoloji, siyaset bilimi, tarih ve coğrafya bilimleri ile birlikte doğa bilimleri, matematik ve insan bilimlerinden uygun içeriklerle koordinasyon sağlanarak sistematik olarak incelenmesi sosyal bilgiler dersi ile sağlanmaktadır (NCSS, 1994). Sosyal bilgilerin yararlandığı sosyal bilim disiplinlerine yönelik açıklamalar aşağıda yer almaktadır:

2.3.2.1. Tarih

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan genel amaçların birçoğunun dolaylı olarak veya doğrudan tarih disiplini ilişkili olduğu, bu genel amaçlar vatandaşlık eğitiminin yanı sıra tarihçilik becerileri kazandırmakla ilişkilidir (Turan, 2019). Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmek üzere, tarihi doküman ve kayıtları anlama, bağlantı kurabilme, yorumlayabilmesi ile birlikte tarihsel kronolojiyi, konu, problem ve olayları anlayabilmesi hedeflenmektedir (Aktın, 2016). Bu doğrultuda “vatan, vatanseverlik, fetih, harita, gaza, iskân, hoşgörü, gelenek, siyasî güç, ıslahat, çağ, dil, din, tören, milat, uygarlık, reform, Rönesans, kut, savaş, devlet adamı, millet, kurultay, monarşi ve saltanat” kavramlarının öğretimi hedeflenmektedir (Bektaş, 2019).

2.3.2.2. Coğrafya

Coğrafya ilkokuldan itibaren öğretildiğinde, insan ve çevre etkileşimini konu edinmesi nedeniyle bireyin çevresine uyumunu ve yakın çevresinde meydana gelen olayları yorumlayabilmesini sağlayacaktır (Meydan, 2010). Sosyal bilgiler derslerinde coğrafya disiplini kapsamındaki bilgilerle öğrencilerin, bölge ile ülke ekonomisi, sosyal hayat ve siyasal bağlantılarla ilgili sorunlara çözüm üretmeleri beklenir (Erden, 2000). Bu doğrultuda “Afet, iklim, doğal ve beşerî ortam, bölge, kıta, çevre kirliliği, nüfus, şehirleşme, göç, işsizlik, hava durumu, yerleşme ve yön” kavramlarının öğretimi hedeflenmektedir (Bektaş, 2019).

2.3.2.3. Antropoloji

Antropolojinin temel inceleme alanı olan kültür, sosyal bilgilerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Antropoloji kültürle ilgili bütün süreçleri inceleyerek ulaştığı bilgileri sunmaktadır. Bu bilgiler sosyal bilimlerden yararlanan sosyal bilgilerin içeriğinde de yer almaktadır. Bu nedenle antropolojinin insan, kültür ve toplumla ilgili açığa çıkardığı konu ve kavramlar sosyal bilgilerin içeriğinde de bulunmaktadır (Akıncı Çötök, 2016).

2.3.2.4. Siyaset Bilimi

Sosyal bilgiler, demokratik sosyal hayata uyum sağlayacak ve bu hayatta aktif rol alacak vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle siyaset biliminin temel kavramları sosyal bilgiler içeriğinde yer almaktadır (Bektaş, 2019). Siyaset bilimine yönelik konular, öğrencilerin bu konulara umursamaz ve alaycı bir tutumla yaklaşmalarının yerine

sorgulayan, bilinçli aynı zamanda katılımcı vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlayacak biçimde verilmelidir (Zevin, 2007).

2.3.2.5. Hukuk

İnsan hakları eğitimi genel olarak herkeste, örgün eğitim kapsamında öğrencilerde insan haklarına saygı, haklardan yararlanma ve haklarını korumaya yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla uygun biçimde verilen eğitim olarak açıklanmaktadır. Hukuk bilimi ile ilgili olan temel hak ve özgürlükler, sosyal bilgiler eğitiminin temelinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda “anayasa, devlet, kamu, katılım, millet, vergi, yargı, yasa, yönetim, yürütme, seçim, sosyal örgüt ve laiklik” kavramlarının öğretimi hedeflenmektedir (Bektaş, 2019).

2.3.2.6. Ekonomi

Sosyal bilgiler derslerinde verilen ekonomi eğitimi ile topluma fayda sağlayan, bilgi sahibi ve etkili, temel ekonomi kavramlarını kavrayan, öğrendiklerini uygulayabilen bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır (Aktın, 2016a). Bu doğrultuda “Ürün, kaynak, doğal kaynak, ticaret, emek, ihracat, ithalat, sanayi, sermaye, dayanışma, meslek, vakıf, girişimci, vergi, bütçe, para, pazar, tasarruf, enerji, ticaret, gelir ve gider, ücret, israf, verimlilik, işsizlik” kavramlarının öğretimi hedeflenmektedir (Bektaş, 2019).

2.3.2.7. Arkeoloji

Sosyal bilgiler derslerinde arkeoloji ile ilgili “Yontma Taş, Ortataş, Cilalı Taş, Bakırtaş Devri, Tunç Çağı, Tarih Öncesi ve bu çağ yerleşmelerinde kimlerin yaşadığı gibi konular ile höyük, buluntu, ören yerleri, kazı yerleri, yerleşme, Çatalhöyük, Karain Mağarası, Patesi (Ensi)” kavramlarının öğretimi hedeflenmektedir (Öztaşkın ve Üngör, 2013).

2.3.2.8. Sosyoloji

Sosyoloji bilimi, toplumdaki bireyi, grupları, kurumları, bunlar arasındaki bağ ve karşılıklı ilişkileri, ayrı ayrı veya ortak olarak bunlardan kaynaklanan problemleri birbiri ile ilişkilendirerek inceleyen bir disiplindir (Sezal, 2003). Sosyal bilgiler dersinde karışık topluluklarda insan ve kurum ilişkileri, kültür, sosyal hayat, sosyal kurum, sosyal sorun, toplumsal yapı, toplumsal değişim, toplumsal rol ve toplumsal olay konularına yer verilir (Singer, 2008). Sosyoloji disiplininin temel kavramları “toplumsal yapı, kültür, sosyal ve kültürel değişme, toplumsal kurumlar, sosyal statü ve toplumsal roller”dir (Şahin, 2016).

2.3.2.9. Psikoloji

Psikoloji öğretmenlerin, öğrencilerinin kişisel durumlarının bilincinde olarak öğrencilerin özelliklerine uygun bir ders süreci gerçekleştirmeleri amacıyla eğitimde faydalanılan bir disiplindir (Deniz, 2016). Ayrıca iyi vatandaş yetiştirmek, uyum, tutum, ve sosyalleştirmek amacıyla eğitimde özellikle sosyal psikolojiden yararlanılmaktadır (Kara, Bulut, Topkaya ve Taşkiran, 2014).

2.3.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Kavram Öğretimi

Sosyal bilgiler dersi ile bireylere verilmek istenen vatandaşlık eğitimi, sosyal bilim kavram ve genellemeleri ile birlikte sonraki öğrenmelere temel oluşturacak süreçlere hâkim olmayı gerektirmektedir (Bektaş, 2019). Bireylerin sosyal bilgilerle ilgili genellemeleri öğrenerek yaşamda karşılaştıkları sosyal sorunlarla baş edebilmeleri ise temel kavramları öğrenmelerine bağlıdır (Yazıcı ve Samancı, 2003). Kavramlar fiziksel ve beşerî dünyayı anlamamızı sağlamaktadır (Turan, 2002). Bu nedenle sosyoloji, politika, ekonomi, tarih ve coğrafya disiplinlerine ait temel kavramlar olmadan, bireyin kimliğini ve yaşam alanı olan dünyayı anlaması mümkün olmayacaktır (Candan, 1998).

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın (MEB, 2005a) genel hedeflerinde özellikle üzerinde durulan konulardan biri sosyal bilimlere ait kavramların kullanılmasıdır. Programın üç temel boyutunu kavram, beceri ve değer öğretimi oluşturmaktadır. 2009 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ise tüm sınıf düzeylerinde kavram listeleri verilmiştir. Bu kavram listeleri tablo 2.4'te sunulmuştur (MEB, 2009a):

Tablo 2.4. 2009 İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kavramlar

KAVRAMLAR			
➤ Afet	➤ Ekonomi	➤ Kentleşme	➤ Sözleşme
➤ Aile	➤ Ekonomik faaliyet	➤ Keşif	➤ Şehirleşme
➤ Akrabalık	➤ Emek	➤ Kıta	➤ Tasarruf
➤ Anayasa	➤ Enerji	➤ Kimlik	➤ Teknoloji
➤ Bağımsızlık	➤ Etkin yurttaş	➤ Kronoloji	➤ Temel hak ve özgürlükler
➤ Barış	➤ Gelenek	➤ Kurum	➤ Teşkilât
➤ Benzerlik ve farklılık	➤ Gelir ve gider	➤ Kültür	➤ Ticaret
➤ Beşerî ortam	➤ Girişimci	➤ Kültürel Öge	➤ Tören
➤ Bildirge (Beyanname)	➤ Giyim	➤ Lâiklik	➤ Turizm
➤ Bilim	➤ Göç	➤ Liderlik	➤ Tüketim
➤ Birey	➤ Grup	➤ Medya	➤ Ulaşım
➤ Birinci elden kaynak	➤ Güç	➤ Meslek	➤ Ücret
➤ Bölge	➤ Haberleşme	➤ Millet	➤ Üretim
➤ Bütçe	➤ Hava durumu	➤ Milli egemenlik	➤ Ürün
➤ Cumhuriyet	➤ Hava olayı	➤ Milli kültür	➤ Vakıf
➤ Çevre	➤ Hoşgörü	➤ Nedensellik	➤ Vatan
➤ Çevre kirliliği	➤ İhracat	➤ Nüfus	➤ Vergi
➤ Dağıtım	➤ İkinci elden kaynak	➤ Olgü	➤ Verimlilik
➤ Dayanışma	➤ İklim	➤ Ortak miras	➤ Yargı
➤ Davranış	➤ İletişim	➤ Özgürlük	➤ Yasa
➤ Değer	➤ İsrâf	➤ Para	➤ Yasama
➤ Değişim ve süreklilik	➤ İstek ve ihtiyaçlar	➤ Pazar	➤ Yatırım
➤ Demokrasi	➤ İş bölümü	➤ Rol	➤ Yer
➤ Devlet	➤ İşsizlik	➤ Saltanat	➤ Yerleşme
➤ Dil	➤ İthalât	➤ Sanat	➤ Yön
➤ Din	➤ Kamu	➤ Savaş	➤ Yönetim
➤ Doğal kaynaklar	➤ Kamuoyu	➤ Seçim	➤ Yurttaşlık
➤ Doğal ortam	➤ Kanıt	➤ Sivil Toplum Örgütü	➤ Yüzyıl
➤ Duygu	➤ Kâşif	➤ Sorumluluk	
➤ Düşünce	➤ Katılım	➤ Sosyal etkileşim	
➤ Egemenlik	➤ Kaynak	➤ Sosyal örgüt	

2009 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda verilen kavram listesi incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin kapsamında yer alan birçok disipline yönelik kavram bulunduğu görülmektedir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın (MEB, 2018) uygulanmasında dikkat edilecek hususlardan biri, "Program'da kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır." olarak kavram öğretimiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca "toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri" genel

amacında sosyal bilim kavramlarından bahsedilmektedir. Programda bunlar dışında kavramlarla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır.

2.4. DERS KİTABI

Ders kitabı, belirli bir dersin öğretiminde belirli bir düzeydeki öğrenciler için hazırlanan, öğretim programına uygun içeriğe sahip, incelemesi yapılarak onaylanmış temel kaynak olarak tanımlanmaktadır (Gülersoy, 2013). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği'nde ders kitabı “her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser” olarak tanımlanmıştır (MEB, 1995). Richaudeau'ya göre ders kitabı “çeşitli disiplinlerle ilgili bilgileri öğretmek amacıyla hazırlanan, kolaydan zora uzanan sistemli ve programlı metinlerden oluşan teknik bir kitaptır” (1979'dan akt. Güneş, 2002). Tanımlardan yola çıkılarak ders kitabı, öğretim programlarının hedeflediği içeriğe uygun olarak hazırlanan temel ders araç gereci olarak açıklanabilir.

Ders kitapları öğretim sürecindeki etkinliklere yön vermekte, öğretmen açısından öğreteceklerine, öğrenci açısından öğreneceklerine rehberlik etmektedir (Sanchez ve Valcarcel, 1999). Kolaç'a (2003) göre teknolojik ilerlemeler doğrultusunda farklı ders araç gereçleri üretilmesine rağmen, öğretmen ve öğrencilerin hâlâ vazgeçemediği ders araç gereci ders kitaplarıdır. Ders kitapları, öğretmen ve öğrenciler için en kolay ulaşılan ve en kullanışlı eğitim araçlarıdır (Erol, 2010). Bu nedenle diğer araç-gereçlerle beraber özellikle ders kitaplarının bilimsel standartlara uygun olarak geliştirilmesi öğretimde verimliliği arttıracaktır (Ceyhan ve Yiğit, 2003).

Avrupa Tarih Öğretmenleri Birliği (EUROCLIO) tarafından özellikle sosyal bilimler kapsamında yer alan disiplinlere yönelik ders kitaplarının sahip olması gereken özellikler belirlenmiştir. EUROCLIO'a göre iyi bir ders kitabı; Soru sormaya ve bireysel araştırma yapmaya yönlendirmeli, kesin cevaplar sunma çabasında olmamalıdır.

- 1) Öğrenciyi bağımsız öğrenmeye teşvik etmeli, öğretmensiz kullanılabilmesi, beceri ve davranış gelişimine katkıda bulunmalı, ödev, görev ve etkinlik açısından zengin bir içeriğe sahip olmalıdır.
- 2) Güncel pedagojik değişimlere uygun olmalı, gerçekçi ve doğru bilgiler içermeli, öğrencide önyargı oluşturmamalıdır.

- 3) Olayları farklı bakış açılarıyla vermeli; yerel, ulusal, küresel açıdan dengeyi gözetmeli ve farklı görüşlere eşit mesafede olmalıdır.
- 4) Öğrencilerin seviye ve yaşlarına uygun olmalıdır.
- 5) Öğrencilere uygun bir dil kullanılmalı, öğrencilerin dil ve kavram becerilerini geliştirmelidir.
- 6) Öğretim programının içeriğini kapsamalı aynı zamanda deney ve müfredat dışı çalışmalara da yer ve zaman bırakmalıdır.
- 7) İçerik ve görselliğiyle ilgi çekici ve işlevsel olmalıdır.
- 8) Diğer ders araç-gereçleri ve eğitim teknolojisiyle bağlantılı olmalıdır.
- 9) Diğer dersle ilişkilendirilebilir konu ve etkinlikler içermelidir (Öztürk, 2002).

Bu açıklamalardan yola çıkılarak ders kitaplarının öğrencileri yönlendirici olmasının yanı sıra öğrenci düzeyine uygun, güncel, doğru, disiplinler arası bilgi ile kavramlar içermesi beklendiği söylenebilir.

2.5. KAVRAM ve KAVRAM ÖĞRETİMİ

2.5.1. Kavram Tanımı

Kavram, esas özellikleri yönünden benzerlik gösteren objeleri, olay ve süreçleri sınıflandırmada kullanılan terimdir (Cannon, 2002 akt. Dündar, 2011). Ülgen'e (1996) göre kavram, "*insan zihninde anlamlanan, farklı obje ve olguların, değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu / yapısıdır, bir sözcükle ifade edilir*". Kavramlar objelerin, bireylerin, hislerin, düşüncelerin benzer veya aynı özelliklerini tanımlayan anlatım ifadeleridir (MEB, 2009). Aksan (1998) ise kavramı, "*ortak nitelikleri olan nesnelere verilen ad*" olarak açıklamaktadır. Tanımlardan yola çıkarak kavramın, ortak özelliklere sahip bir ya da birden fazla şeyin, grup ismi olduğu söylenebilir.

Bir kelimenin veya terimin kavram olup olmadığına karar vermede kullanılmak üzere Ericson (1995) tarafından kavram tanımlama testi oluşturulmuştur. Bir kelime veya terim;

- Genel ve soyut anlam taşıyorsa,
- Bir ya da iki kelime ile açıklanabiliyorsa,
- Evrensel olarak kullanılabiliriyorsa,
- Zamanla sınırlı değilse,
- Ortak özelliklerin yanı sıra kendine özgü özelliklere sahipse kavram olarak değerlendirilebilir (akt. Doğanay, 2002).

2.5.2. Kavramların Özellikleri

Kavramlarla ilgili geniş kapsamlı araştırmalar yapan Ülgem (1996) kavramların özelliklerini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

1. Gerçekler bireysel olarak farklı algılandığı için kavramların algılanan özellikleri de farklılaşmaktadır.
2. Kavramın kritik özelliklerinden yola çıkarak kavrama ilişkin düşüncelerde oluşan bir orijinal kavram vardır. Birey yeni algularını orijinal kavramla karşılaştırarak karar verir.
3. Kavramların diğer kavramlarla ortak özellikleri olabilir.
4. Kavramlar nesne ve olguların somut ve soyut özelliklerinden oluşur. Soyut özellikler bireysel algılamalardır.
5. Kavramlar çok boyutlu ve görecelidir.
6. Kavramlar kendi aralarında, niteliklerine göre belirli kriterlere göre kategorilere ayrılabilir.
7. Kavramlar dil ve kültür farklılıklarından etkilenmektedir.
8. Kavramların nitelikleri de kendi aralarında birer kavramdır. Bu nedenle kavramı öğrenmek için kavramın nitelikleriyle ilgili kelimelerin anlamlarının da bilinmesi gerekmektedir.

Martorella'ya (1986) göre kavramların dört temel özelliğı bulunmaktadır (akt. Doğanay, 2002);

1. Her kavramın bir adı vardır ve bu adlandırma bellekte kavrama yönelik bir resim veya bilgi oluşturmaktadır.
2. Kavramların ayırt edici özellikleri vardır. Bu özellikler, kavram kategorisine giren obje, olay ve düşüncelerin sahip olduğu ortak özelliklerdir.
3. Kavramların ayırt edici olmayan özellikleri vardır. Kavram kategorisine giren obje, olay ve düşüncelerin sahip olduğu farklı özelliklerdir.
4. Kavramların örnekleri vardır. Kavram örneğı, kavramın ortak ve ayırt edici özelliklerinin yanı sıra ayırt edici özelliklere de sahiptir. Bir kavramın örneğı, başka bir kavramın örneğı olamaz.

Klausmeier ve Goodwin (1975) kavramların özelliklerini; öğrenilebilirlik, kullanılabilirlik geçerlilik, genellik, güç, yapı, sezilebilir örneklilik ve çok örneklilik olarak açıklamıştır:

1. Öğrenilebilirlik: Bazı kavramlar kolay öğrenilirken bazıları daha zor öğrenilmektedir.
2. Kullanılabilirlik: Bir alana ait bazı kavramlar az kullanılırken bazı kavramlar daha çok kullanılmaktadır.
3. Geçerlilik: Bir kavramın geçerliliği konu alanı uzmanlarının ortak bir görüşe sahip olmaları ile geçerli olmaktadır.
4. Genellik: Aynı kategoride yer alan kavramlar arasında kapsam açısından hiyerarşi bulunmaktadır.
5. Güç: Bir kavramın öğrenilmesi diğer kavramların öğrenilmesi için öncelik gerektirmekte ve kolaylık sağlamaktadır.
6. Yapı: Bir kavram, ona ait niteliklerle iç içe ve tutarlı bir yapıya sahiptir.
7. Sezilebilir Örneklilik: Kavram örnekleri kolay algılanabilir olduğunda kavramlar çeşitlilik göstermektedir.
8. Çok Örneklilik: Kavram örnekleri bir tane veya sonsuz sayıda olabilir.

2.5.3. Kavramların Sınıflandırılması

Kavramlar genellikle, bellekte oluşma biçimine göre “soyut” ve “somut” olmak üzere ikiye ayrılır. Duyu organlarıyla algılananlar somut, algılanamayanlar ise soyut kavramlar olarak adlandırılmaktadır (Cantekin, Çağdaş ve Albayrak, 2000). Bununla birlikte alanyazında kavramlara ilişkin birçok farklı sınıflandırma bulunmaktadır.

Martorella (1986'dan akt. Doğanay, 2002) kavramları dört temel boyutta sınıflamıştır:

1. Somutluk derecesine göre: Somut (göl), Soyut (sevgi).
2. Öğrenildikleri bağlama göre: Formal (okul), İnfomal (sosyalleşme).
3. Ayırt edici özelliklere göre: Tek boyutlu (sandalye), Çok boyutlu (demokrasi), İlişkisel (koyu).
4. Öğrenilme biçim ya da yoluna göre: Eylemsel (tenis oynama), Simgesel (televizyonda tenis maçı izleme), Sembolik (tenis hakkında kitap okuma).

Morgan (1977'dan akt. Çaycı, 2007) kavramları, bir uyarıcının niteliklerinin soyutlanması olarak tanımlamakta ve dört boyutta sınıflamaktadır:

1. Basit kavramlar: Sadece bir niteliği ile soyutlanan kavramlardır. Örneğin “kırmızı” sadece kırmızı olma niteliğine sahiptir.
2. Birleşimli kavramlar: Birden fazla niteliği kullanılarak tanımlanan kavramlardır. Örneğin “futbol takımı” kavramı gibi.
3. Ayrışimli kavramlar: Bir kavrama ait birden fazla nitelikten herhangi biri, o kavramı tanımlamaktadır. Örneğin futboldaki “faul” kavramı gibi.
4. İlişkisel kavramlar: Bir olayın iki unsuru arasındaki bağın derecesini belirleyen kavramlardır. Örneğin “daha fazla” kavramı gibi.

Parker (2005) kavram öğretiminden önce ya da sonra kullanılmak üzere bir kavram sınıflaması yapmıştır. Bu sınıflama önce kullanıldığında bir kavramı kimin ne düzeyde bildiğini belirlemek, sonra kullanıldığında ise kavramı pekiştirmek ve kavramı kullanma fırsatı sağlamak amacıyla kullanılabilir. Parker kavramları dört boyutta sınıflamaktadır:

1. İlk defa karşılaşılan bir maddenin kavrama ait bir örnek olup olmadığını belirleme,
2. Örnek kavramları örnek olmayanlardan ayırma,
3. Örnek kavram üretme,
4. Örnek olmayanları düzeltme.

2.5.4. Kavram Öğretimi

Öğrenme, uygun şartların oluşması ile davranışlarda ortaya çıkan değişimdir. Kavram öğrenme ise, uyarıcıları sınıflandırarak, bellekte bilgi oluşturmaktır. Öğrenmenin gerçekleşmesi için oluşan bilgiler davranışlarla bütünleşmelidir. Kavram öğrenme ürün ve süreç açısından iki boyutta açıklanabilir (Ülgen, 1996):

1. Ürün olarak kavram öğrenme: Öğrenilen kavramlar bireyin davranışlarına yansımaktadır: Kavramla ilgili öğrenilen bilgiler ifade edilmekte, benzer kavramlarla yapılan eşleştirmeler sonucu kavramların nitelikleri belirlenir, önceki bilgilerden ve öğrenilmiş kavramlardan hareketle yeni kavramlar açıklanır, kavramlar arası ilişkiler kurularak kavram sınıflamaları yapılır.

2. Süreç olarak kavram öğrenme: Belirli bir süreç sonunda kavram öğrenme gerçekleşir: Algılanan nesne ve olayların ortak ve farklı nitelikleri ulaşılan ilkeler sonucunda sınıflanması ile kavramlar oluşur.

Kavram öğretimi, öğretim sürecinin temel basamaklarından biridir. Çünkü bireyde öğrenme ve bilgiyi oluşturma sürecinin nasıl gerçekleştiğini bununla birlikte yanlış ve doğru bilgi şemalarını içinde barındırması nedeniyle kavram öğretimi, anlamlı öğrenmenin ilk basamağıdır (Candan ve Koçer, 2013). Kavram öğrenme ve öğretme sürecinde etkili olan diğer faktörler şu şekilde açıklanabilir (Ülgen, 1996; Çeliköz, 1998):

1. Kavram isimleri kullanımı kavram öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.
2. Bir kavram tanımlanırken, kavramın niteliklerinin liste olarak verilmesi faydalı olmaktadır.
3. Kavram nitelikleri, örnekleri ve benzerlerinin önceden öğrenilmesi kavram öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.
4. Fazla sayıda kavram örneğine yer verilmelidir.
5. Kavram örnekleri benzer olmalı, kavramı hatırlatmalı ve karmaşık olmamalıdır.
6. Somut kavramlar soyut kavramlara göre daha kolay öğrenilmektedir.
7. Birleşik kavramların öğrenilmesi güç olmaktadır.
8. Kavramın sahip olduğu niteliklerin az olması kavram öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.
9. Bireylerin öğrenecekleri kavramın niteliklerini kendilerinin bulması, kavramın öğrenilmesinde etkili olmaktadır.
10. Bireyin kavramı tanımlaması ve niteliklerini açıklaması kavramın öğrenilme durumu hakkında bilgi vermektedir.

2.6. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde coğrafi kavramlarla ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar açıklanmıştır.

2.6.1. Coğrafi Kavramlar ile İlgili Ulusal Çalışmalar

Koç (2000) “Temel Fiziki Kavramların Farklı Yöntemlerle Öğretimi” isimli tez çalışmasında; İlköğretim 6. sınıf “Coğrafya ve Dünyamız” ünitesinde yer alan fiziki coğrafya kavramlarının öğretiminde etkili olan yöntemi belirlemeyi amaçlamıştır. Deney ve kontrol gruplarına öğretim öncesinde öntest uygulanmış, öğretim sonunda aynı test sontest olarak uygulanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında farklı öğretim yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, deney grubuna uygulanan gösterip yaptırma ve problem çözme yöntemi coğrafi kavramların öğretiminde etkili olmuştur.

Alkış (2005) "İlköğretim Birinci Kademedeki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafya Konularıyla İlgili Kavramların Belirlenmesi (2004 Programına Göre)" isimli çalışmada; Sosyal Bilgiler 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında yer alan coğrafya konularıyla ilgili kavramları incelemek üzere doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Genel coğrafya konularıyla ilgili belirlenen kavramlar, fiziki coğrafya ile beşerî ve ekonomik coğrafya olmak üzere ilgili olduğu konu alanına göre ayrıştırmıştır. Araştırmada, genel coğrafya konularıyla ilgili toplam 190 kavram (fiziki coğrafya 129 kavram, beşerî ve ekonomik coğrafya 61 kavram) olduğu tespit edilmiştir. Fiziki coğrafya konularıyla ilgili kavramların, beşerî ve ekonomik coğrafya konularıyla ilgili kavramlara oranla daha fazla olduğu belirlenmiştir. İklim ve yer şekilleri konularıyla ilgili kavramların ders kitaplarında daha fazla yer aldığı görülmüştür. Ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların oldukça fazla sayıda olduğu ve bu sebeple ilköğretim birinci kademe öğrencilerine bu kavramların tamamını kazandırmanın oldukça güç olacağı düşünülmektedir.

Yılar (2007) "5. Sınıf Öğrencilerinin Bazı Coğrafya Kavramlarını Anlama Düzeyleri ve Kavram Yanılgıları" isimli çalışmada, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin coğrafya konuları içerisinde yer alan güncel bazı kavramları (iklim, doğal afet, erozyon, heyelan, deprem, fay hattı, bölge, ova, plato ve yanardağ) anlama, algılama düzeyleri ve bu kavramlarla ilgili yanılgılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma desenlerinden tarama modeli benimsenmiştir. Veriler araştırmacı tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan anket yardımıyla elde edilmiştir. Çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlara göre öğrenciler coğrafya konuları içerisindeki kavramları yeterince öğrenememiştir. Öğrencilerin söz konusu kavramları birbiriyle karıştırmakta olduğu ve kavramlar yanılgılarına sahip oldukları belirlenmiştir.

Talay (2011) "İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında İşlenen Yer Yüzünde Yaşam Ünitesinde Geçen Coğrafya Kavramlarının Kazanılmışlık Düzeyi" isimli çalışmada, "Yeryüzünde Yaşam" ünitesinde geçen coğrafya kavramlarının kazanılma düzeyini belirleyerek, kavram kazanma sürecine yönelik öneride bulunmayı amaçlamıştır. Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan beşerî ve fiziki coğrafya kavramları belirlenerek, bu kavramlara yönelik oluşturulan anketle veriler elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, araştırma konusu olan kavramlar öğrenciler tarafından yeterli düzeyde öğrenilememiştir.

Ders kitaplarında kavramların anlamına yönelik bilgilere ve kavramın sunulmuş biçimine dikkat edilmeli ve görsellerle kavram öğrenimi desteklenmelidir.

Çepni (2013) “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Yer Alan Coğrafya Kavramlarına İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi” isimli çalışmada, 6 ve 7. sınıf Programı’nda yer alan coğrafi kavramların (bölge, coğrafi konum, çevre, harita, ölçek, turizm, iklim, doğal kaynaklar, nüfus, göç, afet ve yön) 8. sınıf öğrencileri tarafından nasıl algılandığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Tarama modeli kullanılan çalışmada öğrencilerin coğrafi kavramlara yönelik metaforları, resim ve karikatürleri yapılandırılmış görüşme formu ile belirlenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların her bir kavrama yönelik algıları kategorize edilerek açıklanmıştır.

Sever ve Koçoğlu (2013) “sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşler / Diyarbakır merkez ilçe örneği” isimli çalışmada ilköğretim (ilkokul) 4-5 sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafya konularına yönelik öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Öğretmen görüşleri içerik ve betimsel analizle incelenmiş ve belirlenen temalarla çözümlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre coğrafya konularının öğretiminde görsel materyallerin kullanımının etkili olduğu düşünülmektedir.

Aydemir (2014) “Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Beşerî Coğrafya Kavramların İlişkin Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla İncelenmesi” isimli çalışmada, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde geçen kavramlara ilişkin öğrenci algılarını belirleyerek, kavram yanlışlarını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma olgubilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının hazırlamış olduğu kelime ilişkilendirme testi ile onuyla ilgili 14 kavrama (nüfus, nüfus yoğunluğu, vatandaş, tarım, ekonomi, göç, kentleşme, yerleşme, kasaba, il, ilçe, büyük şehir, ulaşım, köy) yönelik öğrenci algıları incelenmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre öğrenciler kavramları bireysel farklılıklarına göre anlamaktadır. Öğrencilerin kavram yanlışlarını ve bunun sebeplerini belirlemede kelime ilişkilendirme testi kullanmak fayda sağlamaktadır.

Baysan ve Aydoğan (2016) “Okul Öncesi ve İlkokul Çocuklarına Uygun Coğrafi Kavramlar Testi Geliştirilmesi” isimli çalışmada; okul öncesi çocuklar ve ilkököl 1, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinin coğrafi kavramlara ilişkin kazanımlarını ortaya koyan geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmış

ve veri toplamak amacıyla 26 soruluk bir Coğrafi Kavramlar Testi oluşturulmuştur. Bu test, fiziki ve beşerî coğrafya kavramlarını konu alan “Güneş Sistemi ve Dünya, Dünya’nın hareketleri, Türkiye ve diğer ülkeler, yer şekilleri, iklim ve bitki örtüsü, su-toprak, doğal afetler, nüfus ve yerleşme, enerji kaynakları” konularına yönelik çoktan seçmeli ve kısa cevaplı sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada geliştirilen Coğrafi Kavramlar Testi, uluslararası alanda coğrafi kavramları öğrenme düzeyini belirlemeye yönelik ilk ölçme aracıdır.

Cinal (2019) "İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Coğrafi Kavram Yanılgılarına Yönelik Bir İnceleme" isimli çalışmada; ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin kavram yanılgılarının belirlenip, giderilmesinde kavramsal değişim metinlerinin etkisini incelenmiştir. Araştırmada karma araştırma desenlerinden keşfedici sıralı desen (nitel araştırmadan sonra nicel aşamaya geçilmiştir) kullanılmıştır. Araştırmada programdan seçilen kavramlara ilişkin öğrenci algıları, öğrencilerle görüşmeler yapılarak belirlenmiştir. Öğrenci algıları yorumlandıktan sonra deney grubunda, altı haftalık bir süreçte kavramsal değişim metinleri ile öğretim yapılmıştır. Süreç sonunda deney ve kontrol grubuna araştırmacı tarafından hazırlanan başarı testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre, "yön, kroki, harita, hava durumu, deprem, sel, heyelan vb." kavramlara ilişkin kavram yanılgılarının giderilmesinde kavramsal değişim metinlerinin etkili olmaktadır.

Altunok (2020) “Ortaokul Düzeyinde Kazandırılması Hedeflenen Beşerî Coğrafya Kavramlarının Belirlenmesi ve Kavramların Öğretilme Düzeyi: Kırşehir Örneği” isimli çalışmada; ortaokul düzeyinde kazandırılması amaçlanan coğrafi kavramları belirlemek üzere öğretim programı ve ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada karma araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutuna yönelik başarı testi hazırlanarak öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise 2015 ve 2018 öğretim programları incelenerek karşılaştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretim programı ve ders kitaplarında bölge, göç, ithalat ve kültür gibi 55 temel beşerî coğrafya kavramı yer almaktadır. Başarı testinden elde edilen sonuçlara göre araştırma grubu sadece yerleşme coğrafyasına ilişkin konularda başarısız olmuştur.

Kaçar ve Bulut (2020) “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Ve 4-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Coğrafya Kavramları Bağlamında Değerlendirilmesi” isimli çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 4-7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları açısından

değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 4-7. sınıf düzeyindeki öğrenme öğrenme alanlarına yönelik kazanımların % 29,7'si coğrafya kavramları ile ilgilidir.

Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) "4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Kavramları" isimli çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanan 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafya kavramlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Doküman analizi yöntemi ile incelenen kitaplardan elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında toplam 230 coğrafya kavramı bulunmaktadır. Bu kavramların 137'si fiziki coğrafya, 93'ü ise beşeri ve ekonomik coğrafyayla ilgilidir.

2.6.2. Coğrafi Kavramlar ile İlgili Uluslararası Çalışmalar

Harwood ve Jackson (1993), "Why did they build this hill so steep? Problems of assessing primary children's understanding of physical landscape features in the context of the UK National Curriculum" isimli çalışmasında, 9–11 yaş arası öğrencilerin fizikî çevre ile ilgili kavramları anlama düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, fizikî çevre ile ilgili ve günlük hayatta kullanılan dokuz kavramı (sahil, deniz, liman, nehir, dağ, tepe, okyanus, uçurum, liman ve vadi) öğrencilerin ne düzeyde algıladıkları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları öğrencilerin bu kavramlarla ilgili birçok kavram yanlısına sahiptir. Araştırmada, gözlem ve gezilerle öğrencilerin coğrafi kavramları doğru öğreneceği belirtilmektedir.

Platten'in (1995), "Taking Geography: An Investigation Into Young Children's Understanding Of Geographical Terms" isimli çalışmasında, 7 yaşındaki çocukların coğrafi kavramları anlama düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma nicel araştırma desenlerinden tarama modeli ile desenlenmiştir. İlköğretim Programı'nda yer alan 30 coğrafi kavram tespit edilmiş ve anlama düzeylerini belirlemek için öğrencilere anket uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgularla, 7 yaşlarındaki çocukların özellikle soyut ve teknik kavramları anlamada büyük zorluklar yaşadıkları, hatta çoğunlukla yanlış anlamalara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, kavram yapısının kavram öğrenmede etkili olduğunu şeklinde yorumlanmıştır. Yani, teknik ve soyut kavramların öğrenilmesinin daha zor olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaminske (1997), “Geographical Concepts: Their Complexity And Their Grading” isimli çalışmada, iklimle ilgili coğrafi kavramların öğrenciler tarafından ne düzeyde anlaşıldığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada öğrencilere uygulanan anket sonuçlarına göre, coğrafi kavramları ayırt etme düzeyi yaşa bağlı olarak değişmektedir. Büyük yaştaki öğrencilerin, coğrafi kavramlara ait daha fazla sayıdaki ögeyi ve bunlar arasındaki ilişkiyi, küçük yaştaki öğrencilere göre daha iyi anladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Fouberg (2000) “Concept learning through writing for learning: Using journals in an introductory geography course” isimli çalışmada, dergi ve roman gibi yazılı materyallerin lise öğrencilerinin coğrafi kavramları öğrenmesine etkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, dergiler aracılığıyla coğrafi kavram öğreniminde, kadınlar erkeklerden daha iyi düzeydedir. Araştırmada dergilerin coğrafi kavram öğrenme sürecinde öğrencinin zihninde kavram şemasının gelişimine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Wehry, Monroe-Ossi, Cobb ve Fountain (2012) “Concept Mapping Strategies: Content, Tools and Assessment for Human Geography” isimli çalışmada, ortaokul öğrencilerinin beşerî coğrafya bilgilerini, kavram haritası kullanarak incelemiştir. Nitel tarama deseni kullanılarak, araştırmaya katılan öğrencilere uzamsal düşüncelerini sağlayan ve toplumsal coğrafya konularına yönelik kavram haritası sunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre kavram haritaları, coğrafi kavramları öğrenme sürecini kolaylaştırmaktadır.

Wilmot ve Irwin (2015) “South African Teachers’ Perceptions of the Primary Geography Curriculum: An Exploratory Study” isimli çalışmada, Güney Afrika’da ilkökul coğrafya öğretimi ile ilgili yeterli çalışmanın olmadığını ve coğrafya eğitiminin kalitesi hakkında bir bilgi bulunmadığını belirtmektedir. Bu çalışma öğretmenlerinin ilkökul coğrafya müfredatına ilişkin algılarını belirlemeye yönelik yapılan deneysel bir araştırmadır. Çalışmada Güney Afrika Cumhuriyeti’nin millî eğitim planı hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen verilerle ulaşılan sonuçlara göre ilkökulda coğrafyaya oldukça az yer verildiği tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri kaynağı ve araştırma süreci yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların belirlenmesi ve bu kavramların coğrafya disiplininin alanları temel alınarak oluşturulan kategori ve alt kategorilerle ilişkilendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada araştırma paradigmalarından nitel araştırma modeli temel alınmıştır. Çünkü nitel çalışmalarda araştırmacı gözlem, görüşme, doküman vb. incelemesinden yararlanarak, kavramları, olguları, ilişkileri açıklamaya ve anlamaya çalışarak oldukça zengin veri toplayabilmektedir (Merriam, 1998). Nitel araştırmalar, derinlemesine bir araştırma yapmak istenen belirgin bir kişi, grup, durum veya olgu üzerindeki çalışmalara odaklanmaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2013). Bununla birlikte Cooper ve White (2012) bir nitel araştırmada araştırmacının, yaptığı araştırmanın içinde kalarak araştırmaya doğrudan dâhil olan ve bu süreçte araştırma verilerini toplayan, topladığı verileri yorumlayan ve tüm bunların sonunda ise hipotezini bir yapıya dönüştüren bir rolde olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırma paradigmalarından doküman incelemesi yöntemi işe koşulmuştur. Doküman incelemesi, içerik çözümlemesi ve genel tarama olarak kullanılmakta veya yapılması düşünülen çalışmanın kapsamına giren ilgili kayıt ve belgeleri toplayarak belirli bir kural ve düzen içinde inceleme işi olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2005). Ayrıca doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Çepni, 2018). Bu anlamda doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir. Nitekim doküman incelemesi, hem basılı hem de elektronik materyalleri incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir işlemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ KAYNAĞI

Doküman incelemesi yönteminde hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilceği araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Eğitim ile ilgili bir çalışmada; ders kitapları, program yönergeleri, okul içi ve okul dışı yazışmalar, öğrenci

kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları vb. veri kaynağı olarak kullanılabilir (Bogdan ve Biklen, 1992). Türkiye genelinde ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde farklı yayınlara (Ardıç Yayıncılık, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Beşgen Yayıncılık, Evren Yayıncılık ve Tuna Yayıncılık) ait ders kitapları kullanılmaktadır. Bu kitaplar arasından amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak, Kırşehir ilinde ilkokullarda kullanılan ders kitapları incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın veri kaynağını 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde kullanılan;

- İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (Ardıç Yayıncılık),
- İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları),
- İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları),
- İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Tuna Yayıncılık) oluşturmaktadır.

3.3. ARAŞTIRMADA SÜREÇ

Bu araştırmada araştırma süreci doküman analizi ile yürütülmüştür. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldız, Yıldırım ve Ateş, 2009).

Forster'a (1995) göre doküman analizi beş aşamada yapılabilmektedir:

- Dokümanlara ulaşma
- Özgünlüğünü kontrol etme
- Dokümanları anlama
- Veriyi analiz etme
- Veriyi kullanma (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018).

1. Aşama: Dokümanlara Ulaşma: İlkokul 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları Kırşehir ilinde bulunan bir ilkokuldan temin edilmiştir.

2. Aşama: Özgünlüğünü Kontrol Etme: Ders kitaplarının orijinalliği, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı internet sitesinden kontrol edilmiştir.

3. Aşama: Dokümanları Anlama: Elde edilen dokümanlar belirli bir sistem içinde ve birbiriyle karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir.

4. Veriyi Analiz Etme: Veri analizinde aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

a. Analize konu olan veriden örnekleme seçme: Doküman analizi için amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak araştırmanın dokümanları seçilmiştir.

b. Kategorileri geliştirme: Araştırmada temel kategoriler fiziki coğrafya ile beşerî ve ekonomik coğrafya kategorileridir. Fiziki coğrafya alt kategorileri; *Dünya'nın şekli ve hareketleri, yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji), iklim bilimi (klimatoloji), afetler coğrafyası, bitki / toprak coğrafyası ve harita bilgisidir (kartografya)*. Beşerî coğrafya alt kategorileri; *nüfus ve yerleşme coğrafyası, tarım coğrafyası, ulaşım coğrafyası, turizm coğrafyası, sanayi coğrafyası ve enerji coğrafyasıdır.*

c. Analiz birimi saptama: Ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramlar araştırmacı ve tez danışmanı tarafından ayrı ayrı belirlenerek, kategorilere ve alt kategorilere ayrılmıştır. Araştırmacı ve tez danışmanının değerlendirmeleri karşılaştırılarak görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilmiştir. Miles ve Huberman (1994) güvenirlik formülü (Gvenirlik=Grş Birliği/ Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı) kullanılarak kategori ve alt kategorilerin güvenirliği 0,88 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuca göre kategorilere ve alt kategorilerin yüksek güvenirlikte olduğu grlmştir.

5. Veriyi kullanma: Ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kaytegorilere göre sınıflandırılması yapılarak, belirlenen kavramların geçtiği cümleler doğrudan alıntılama yoluyla bulgularda sunulmuştur. Bu doğrultuda sonuç, tartışma ve öneri bölümlerinde bulgular yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde 2018 yılı Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına göre hazırlanan ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramlara yönelik elde edilen bulgular sunulmuştur.

4.1. İLKOKUL HBDK ve SBDK'DA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN SAYISAL DAĞILIMINA YÖNELİK BULGULAR

İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların sınıf düzeyinde sayısal dağılımı Tablo 4.1'de sunulmuştur.

Tablo 4.1. İlkokul HBDK ve SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Sayısal Dağılımı

Ders Kitabı	n
1. sınıf hayat bilgisi ders kitabı	60
2. sınıf hayat bilgisi ders kitabı	137
3. sınıf hayat bilgisi ders kitabı	92
4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	188
Toplam	477

Tablo 4.1 incelendiğinde, ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında toplam 477 coğrafi kavram yer aldığı görülmektedir. Tabloya göre, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (n=188) daha fazla coğrafi kavram yer almaktadır. 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabının içerdiği coğrafi kavram sayısı (137), 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabından (92) fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabının (60) en az coğrafi kavram içeren ders kitabı olduğu tespit edilmiştir.

4.2. İLKOKUL HBDK ve SBDK'DA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN KATEGORİ VE ALT KATEGORİLERE GÖRE DAĞILIMINA YÖNELİK BULGULAR

İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere yönelik dağılımını belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.2. İlkokul HBKD ve SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı

Fiziki Coğrafya Kategorisi	n	%	Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	n	%
Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	62	13,00	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	72	15,09
Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	45	9,43	Tarım Coğrafyası	34	7,13
İklim Bilimi (Klimatoloji)	44	9,22	Ulaşım Coğrafyası	29	6,08
Afetler Coğrafyası	33	6,92	Turizm Coğrafyası	22	4,61
Bitki / Toprak Coğrafyası	32	6,71	Sanayi Coğrafyası	14	2,94
Harita Bilgisi (Kartografya)	28	5,88	Enerji Coğrafyası	7	1,47
Sular Coğrafyası (Hidrografya)	19	3,98	Yer Altı Kaynakları	6	1,26
Kategorisiz	16	3,35	Kategorisiz	14	2,93
Toplam	279	58,49	Toplam	198	41,51
Genel Toplam				477	100

Tablo 4.2 incelendiğinde; ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında toplam 477 coğrafi kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlar, *fiziki coğrafya kategorisi* (n=279) ve *beşerî coğrafya kategorisi* (n=198) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kategorilere göre dağılımına bakıldığında, coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2 incelendiğinde; fiziki coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla Dünya'nın şekli ve hareketlerine (n=62) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından, yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji) (n=45), iklim bilimi (klimatoloji) (n=44), afetler coğrafyası (n=33), bitki / toprak coğrafyası (n=32) ve harita bilgisi (kartografya) (n=28) olarak sıralanırken; en az kavram içeren alt kategorinin sular coğrafyası (hidrografya) (n=19) olduğu tespit edilmiştir. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise kategorisiz (n=16) olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.2 incelendiğinde; *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (n=72) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından; *tarım coğrafyası* (n=34), *ulaşım coğrafyası* (n=29), *turizm coğrafyası* (n=22), *sanayi coğrafyası* (n=14) ve *enerji coğrafyası* (n=7) olarak sıralanırken, en az kavram içeren alt kategorinin *yer altı kaynakları* (n=6) olduğu tespit edilmiştir. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=14) olarak değerlendirilmiştir.

4.3. 1. SINIF HBDK'DA YER ALAN COĞRAFI KAVRAMLARIN KATEGORİ VE ALT KATEGORİLERE GÖRE DAĞILIMINA YÖNELİK BULGULAR

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere göre dağılımını belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı

Fiziki Coğrafya Kategorisi	n	%	Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	n	%
Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	16	26,67	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	15	25,00
İklim Bilimi (Klimatoloji)	5	8,33	Tarım Coğrafyası	3	5,00
Afetler Coğrafyası	4	6,67	Turizm Coğrafyası	3	5,00
Bitki / Toprak Coğrafyası	3	5,00	Ulaşım Coğrafyası	3	5,00
Sular Coğrafyası (Hidrografya)	2	3,33	Kategorisiz	1	1,67
Harita Bilgisi (Kartografya)	1	1,67			
Kategorisiz	4	6,66			
Toplam	35	58,33	Toplam	25	41,67
Genel Toplam				60	100

Tablo 4.3 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında toplam 60 coğrafi kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlar, *fiziki coğrafya kategorisi* (n=35) ve *beşerî coğrafya kategorisi* (n=25) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kategorilere göre dağılımına bakıldığında, coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3 incelendiğinde; *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* (n=16) yönelik olduğu görülmektedir. Diğer alt kategoriler kavram sayısı açısından, *iklim bilimi (klimatoloji)* (n=5), *afetler coğrafyası* (n=4), *bitki / toprak coğrafyası* (n=3) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (n=2) olarak sıralanırken; en az kavram içeren alt kategorinin *harita bilgisi (kartografya)* (n=1) olduğu tespit edilmiştir. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=4) olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.3 incelendiğinde; *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (n=15) yönelik olduğu görülmektedir. Diğer alt kategoriler; *tarım coğrafyası* (n=3), *turizm coğrafyası* (n=3) ve *ulaşım coğrafyası* (n=3) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan bir coğrafi kavram ise *kategorisiz* (n=1) olarak değerlendirilmiştir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların *fiziki coğrafya* ile *beşeri ve ekonomik coğrafya kategorilerine* göre dağılımları 12 alt kategoride incelenmiştir. Bu alt kategorilere yönelik bulgular şöyledir:

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.4'te sunulmuştur.

Tablo 4.4. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Dünya'nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	1	Gün	46
		2	Mevsim	32
		3	Yıl	12
		4	Ay (zaman)	9
		5	Gece	9
		6	Güneş	9
		7	Ay (uydu)	7
		8	Dünya	7
		9	Gökyüzü	6
		10	Yıldız	6
		11	Gündüz	5
		12	Gezegen	1
		13	Gölge	1
		14	Isı kaynağı	1
		15	Işık kaynağı	1
		16	Yerküre	1
Toplam				153

Tablo 4.4. incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik 16 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *gün* (f=46) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *mevsim* (f=32), *yıl* (f=12), *ay (zaman)* (f=9), *gece* (f=9), *Güneş* (f=9), *Ay (uydu)* (f=7), *Dünya* (f=7), *gökyüzü* (f=6), *yıldız* (f=6), *gündüz* (f=5) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Gezegen* (f=1), *gölge* (f=1), *ısı kaynağı* (f=1), *ışık kaynağı* (f=1) ve *yerküre* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Dünya'nın şekli ve hareketleri alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Gün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 185: “Arkadaşlar, bulutsuz bir *günde* gökyüzünü gözlemlediniz mi? Hadi gelin, birlikte gökyüzünde neler olduğunu öğrenelim.”

1. sınıf HBDK s. 186: “Bulutsuz bir *günde*, gökyüzünde neler gözlemlenir? Söyleyiniz.”

1. sınıf HBDK s. 188: “İlkbahar mevsiminde, havalar yavaş yavaş ısınmaya başlar. Yağan yağmurlarla birlikte doğa yeşillenir. Ağaçlar çiçek açar. Kuş sesleri her tarafa yayılır. *Günler* uzamaya başlar. Göçmen kuşlar döner. Mart, nisan ve mayıs ilkbahar mevsiminin aylarıdır.”

Mevsim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 189: “Yaz *mevsiminde*, havalar iyice ısınır. İnce kıyafetler giyilmeye başlanır. İlkbaharda çiçek açan ağaçlar meyve verir. Ekinler biçilir. Yazın, gündüzler geceden daha uzundur. Okullar, yazın tatil olur. Haziran, temmuz ve ağustos yaz *mevsiminin* aylarıdır.”

1. sınıf HBDK s. 191: “Kış *mevsiminde*, havalar soğur. Bazı bölgelerde kar yağar. Isınmak için evlerde ve okullarda sobalar, kaloriferler yakılır. Dışarıya çıkarken kalın giysiler giyilir. Kışın bazı ağaçların yaprakları tamamen dökülmüş olur. Bu *mevsimde* gündüzler kısa, geceler uzundur. Aralık, ocak ve şubat kış *mevsiminin* aylarıdır.”

1. sınıf HBDK s. 196: “İlkbahar *mevsiminde*, havanın ısınmaya başlamasıyla birlikte meyve, sebze, fidan, çiçek ekim ve dikimi yapılır. Ağaçlar budanır. Evlerde bahar temizliği, badana ve boya işleri yapılır. Göçmen kuşlar döner.”

Yıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 188: “Arkadaşlar çevremizi gözlemlediğimizde, *yıl* içerisinde doğada birçok değişim olduğunu görürüz. Bu değişimler, mevsimlere bağlı olarak gerçekleşir.”

Ay (zaman) Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 191: “Kış mevsiminde, havalar soğur. Bazı bölgelerde kar yağar. Isınmak için evlerde ve okullarda sobalar, kaloriferler yakılır. Dışarıya çıkarken kalın giysiler giyilir. Kışın bazı ağaçların yaprakları tamamen dökülmüş olur. Bu mevsimde gündüzler kısa, geceler uzundur. Aralık, ocak ve şubat kış mevsiminin *aylarıdır*. Kış *aylarında* sizin çevrenizde ne tür değişiklikler olur? Söyleyiniz.”

Gece Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 190: “Sonbaharda, havalar yavaş yavaş soğur. Yağmur yağar, rüzgâr eser. Sararan ağaç yaprakları dökülür. Göçmen kuşlar sıcak ülkelere gider. Okullar açılır. Sonbaharda gündüzler kısaltmaya, *geceler* uzamaya başlar. Sonbahar mevsiminin ayları eylül, ekim ve kasımdır.”

Güneş Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s.185: “Gündüz açık bir havada, gökyüzünde *Güneş*’i görürüz. Ancak *Güneş*’e gözlüksüz bakmak gözlerimize zarar verir. Unutmayalım. *Güneş*, yanan gazlardan oluşur, çok sıcaktır. *Güneş*, küre biçimindedir.

Ay (uydu) Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 186: “Ay, küre biçimindedir. Ancak biz onu çeşitli şekillerde görürüz. Bunun sebebi, Ay’ın bazı bölümlerinin gölgede kalmasıdır. Çünkü Ay’ın kendi ışığı yoktur. Ay Güneş’ten aldığı ışığı yansıtır.”

Dünya Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s.185: “Açık bir gecede, gökyüzüne baktığımızda milyonlarca ışıklı nokta görürüz. Bunlar *Dünya*’mızdan çok uzakta olan yıldızlardır. Yıldızlar, ısı ve ışık kaynağıdır. Güneş de bir yıldızdır.”

Gökyüzü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 185: “Gündüz açık bir havada, *gökyüzünde* Güneş’i görürüz. Ancak Güneş’e gözlüksüz bakmak gözlerimize zarar verir. Unutmayalım. Güneş, yanan gazlardan oluşur, çok sıcaktır. Güneş, küre biçimindedir.”

Yıldız Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s.185: “Açık bir gecede, gökyüzüne baktığımızda milyonlarca ışıklı nokta görürüz. Bunlar *Dünya*’mızdan çok uzakta olan *yıldızlardır*. *Yıldızlar*, ısı ve ışık kaynağıdır. Güneş de bir *yıldızdır*.”

Gündüz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 189: “Yaz mevsiminde, havalar iyice ısınır. İnce kıyafetler giyilmeye başlanır. İlkbaharda çiçek açan ağaçlar meyve verir. Ekinler biçilir. Yazın,

gündüzler geceden daha uzundur. Okullar, yazın tatil olur. Haziran, temmuz ve ağustos yaz mevsiminin aylarıdır.”

Gezegen Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 186: “Dünya, Güneş’in etrafında dönen bir *gezegendir*. Dünya, küre biçimindedir.”

Gölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 186: “Ay, küre biçimindedir. Ancak biz onu çeşitli şekillerde görürüz. Bunun sebebi, Ay’ın bazı bölümlerinin *gölgede* kalmasıdır. Çünkü Ay’ın kendi ışığı yoktur. Ay Güneş’ten aldığı ışığı yansıtır.”

Isı Kaynağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 185: “Açık bir gecede, gökyüzüne baktığımızda milyonlarca ışıklı nokta görürüz. Bunlar Dünya’mızdan çok uzakta olan yıldızlardır. Yıldızlar, *ısı* ve *ışık kaynağıdır*. Güneş de bir yıldızdır.”

Işık Kaynağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 185: “Açık bir gecede, gökyüzüne baktığımızda milyonlarca ışıklı nokta görürüz. Bunlar Dünya’mızdan çok uzakta olan yıldızlardır. Yıldızlar, *ısı* ve *ışık kaynağıdır*. Güneş de bir yıldızdır.”

Yerküre Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 185: “Yanda görseli verilen *yerküre* modelini inceleyiniz. Dünyanın şeklini çevremizdeki hangi cisimlere benzetebiliriz.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 4.5. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	İklim Bilimi (Klimatoloji)	1	Hava	17
		2	Yağmur	4
		3	Hava durumu	1
		4	Kar	1
		5	Rüzgâr	1
Toplam				24

Tablo 4.5 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde yer alan iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisine yönelik 5 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *hava* (f=17) kavramı en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı, *yağmur* (f=4) kavramı tekrar etmektedir. *Hava durumu* (f=1), *kar* (f=1), ve *rüzgâr* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

İklim bilimi (klimatoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Hava Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 189: “Yaz mevsiminde, *havalar* iyice ısınır. İnce kıyafetler giymeye başlanır. İlkbaharda çiçek açan ağaçlar meyve verir. Ekinler biçilir. Yazın, gündüzler geceden daha uzundur. Okullar, yazın tatil olur. Haziran, temmuz ve ağustos yaz mevsiminin aylarıdır.”

1. sınıf HBDK s. 190: “Sonbaharda, *havalar* yavaş yavaş soğur. Yağmur yağar, rüzgâr eser. Sararan ağaç yaprakları dökülür. Göçmen kuşlar sıcak ülkelere gider. Okullar açılır. Sonbaharda gündüzler kısalmaya, geceler uzamaya başlar. Sonbahar mevsiminin ayları eylül, ekim ve kasımdır.”

Yağmur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 190: “Sonbaharda, *havalar* yavaş yavaş soğur. *Yağmur* yağar, rüzgâr eser.”

Hava Durumu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 85: “Arkadaşlar, hareketli bir yaşam ve spor yapmak da sağlığımız için çok önemlidir. Güzel havalarda dışarıda oyun oynamayı tercih etmeliyiz. Futbol, basketbol, voleybol, yüzme gibi hoşlandığımız sporlardan birini yapmalıyız. Dışarıya çıkarken *hava durumuna* göre giyinmeliyiz. Sıcaksa ince, açık renk; soğuksa kalın ve koyu renk giysiler giymeliyiz. Hava yağmurluysa yanımıza şemsiye almalıyız.”

Kar Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 191: “Kış mevsiminde, *havalar* soğur. Bazı bölgelerde *kar* yağar.”

Rüzgâr Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 190: “Sonbaharda, havalar yavaş yavaş soğur. Yağmur yağar, *rüzgâr* eser. Sararan ağaç yaprakları dökülür. Göçmen kuşlar sıcak ülkelere gider. Okullar açılır. Sonbaharda gündüzler kısaltmaya, geceler uzamaya başlar. Sonbahar mevsiminin ayları eylül, ekim ve kasımdır.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde afetler coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.6’da sunulmuştur.

Tablo 4.6. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Afetler Coğrafyası	1	Yangın	4
		2	Çevre kirliliği	1
		3	Deprem	1
		4	Sel	1
Toplam				7

Tablo 4.6 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *afetler coğrafyası* alt kategorisine yönelik dört coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *yangın* (f=4) kavramı en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. *Çevre kirliliği* (f=1), *deprem* (f=1) ve *sel* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Afetler coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yangın Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 127: “Herhangi bir *yangın* durumunda, itfaiyeyi aramamız gerekir. İtfaiyenin numarası, 1 - 1 - 0’dır. İtfaiyeler, yangın dışında deprem, sel gibi olaylarda arama kurtarma çalışmaları da yapar. İtfaiyenin genel olarak amacı, hayat kurtarmaktır. Orman yangınlarında ise 1 - 7 - 7 numaralı telefonu aramalıyız. *Yangının* yerini bildirmeliyiz.”

Çevre Kirliliği Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 180: “*Çevre kirliliğinin* önüne geçilmesi, israfın önlenmesi ve kaynakların daha verimli kullanılması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Millî Eğitim Bakanlığı iş birliği yaparak okullarda “Sıfır Atık Projesi” başlatmıştır.”

Deprem Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 127: “Herhangi bir yangın durumunda, itfaiyeyi aramamız gerekir. İtfaiyenin numarası, 1 - 1 - 0’dır. İtfaiyeler, yangın dışında *deprem*, *sel* gibi olaylarda arama kurtarma çalışmaları da yapar. İtfaiyenin genel olarak amacı, hayat kurtarmaktır. Orman yangınlarında ise 1 - 7 - 7 numaralı telefonu aramalıyız. Yangının yerini bildirmeliyiz.”

Sel Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 127: “Herhangi bir yangın durumunda, itfaiyeyi aramamız gerekir. İtfaiyenin numarası, 1 - 1 - 0’dır. İtfaiyeler, yangın dışında *deprem*, *sel* gibi olaylarda arama kurtarma çalışmaları da yapar. İtfaiyenin genel olarak amacı, hayat kurtarmaktır. Orman yangınlarında ise 1 - 7 - 7 numaralı telefonu aramalıyız. Yangının yerini bildirmeliyiz.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Bitki / Toprak Coğrafyası	1	Bitki	22
		2	Ağaç	7
		3	Orman	1
Toplam				30

Tablo 4.7 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik 3 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *bitki* (f=22) kavramı en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *Ağaç* (f=7) coğrafi kavramı takip etmektedir. *Orman* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Bitki / Toprak coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Bitki Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 172: “Çevrenizde gördüğünüz *bitkilere* örnekler veriniz. Arkadaşlar, çevremizde birçok *bitki* ve hayvan vardır. Bunlar da bizim gibi doğanın bir parçasıdır. Çevremizde yaşayan *bitki* ve hayvanları tanımak önemlidir. Ben yakın çevremde bulunan *bitkilerle* ilgili bir araştırma yaptım. Araştırmamda gözlemlerimden de yararlandım. Yaptığım araştırmayı inceleyiniz.”

1. sınıf HBDK s. 177: “Çevremizde bulunan *bitkilere* de zarar vermemeli, onları koparıp ezmemeliyiz. Evimizde yetiştirdiğimiz *bitkileri* zamanında sulamalıyız. *Bitkilerin* bakımı ve budanması sırasında büyüklerimize yardımcı olmalıyız. Çevrenizdeki *bitki* ve hayvanları korumak için neler yapabilirsiniz? Söyleyiniz.”

Ağaç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 188: “İlkbahar mevsiminde, havalar yavaş yavaş ısınmaya başlar. Yağan yağmurlarla birlikte doğa yeşillenir. *Ağaçlar* çiçek açar. Kuş sesleri her tarafa yayılır. Günler uzamaya başlar. Göçmen kuşlar döner. Mart, nisan ve mayıs ilkbahar mevsiminin aylarıdır.”

Orman Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 127: “Herhangi bir yangın durumunda, itfaiyeyi aramamız gerekir. İtfaiyenin numarası, 1 - 1 - 0’dır. İtfaiyeler, yangın dışında deprem, sel gibi olaylarda arama kurtarma çalışmaları da yapar. İtfaiyenin genel olarak amacı, hayat kurtarmaktır. *Orman* yangınlarında ise 1 - 7 - 7 numaralı telefonu aramalıyız. Yangının yerini bildirmeliyiz.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde sular coğrafyası (hidrografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Sular Coğrafyası (Hidrografya)	1	Akarsu	1
		2	Göl	1
Toplam				2

Tablo 4.8 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisine yönelik 2 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *akarsu* (f=1) ve *göl* (f=1) ders kitabında geçen coğrafi kavramlardır.

Sular coğrafyası (hidrografya) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Akarsu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 166: “Balıklar: Yaşadığım yerde birçok göl ve *akarsu* bulunmaktadır. Buralarda tatlı su balıkları yetişmektedir. Aynı zamanda, balık çiftlikleri oluşturularak balık yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Sazan, yayın, kadife ve turna gibi balıklar yakın çevremde görülen başlıca balık türleridir.”

Göl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 166: “Balıklar: Yaşadığım yerde birçok *göl* ve *akarsu* bulunmaktadır. Buralarda tatlı su balıkları yetişmektedir. Aynı zamanda, balık çiftlikleri oluşturularak balık yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Sazan, yayın, kadife ve turna gibi balıklar yakın çevremde görülen başlıca balık türleridir.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde harita bilgisi (kartografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Harita Bilgisi (Kartografya)	1	Sınır	1
Toplam				1

Tablo 4.9 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *harita bilgisi (kartografya)* alt kategorisine yönelik 1 coğrafi kavramın tekrar sıklığı görülmektedir. Tabloya göre, *sınır* (f=1) kavramı bu alt kategoride ders kitabında geçen tek coğrafi kavramdır.

Harita bilgisi (kartografya)” alt kategorisinde yer alan coğrafi kavrama yönelik cümle örneği aşağıdaki gibidir:

Sınır Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 151: “Mustafa Kemal Atatürk, şu anda Yunanistan sınırları içinde kalan Selânik şehrinde doğmuştur.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik *kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4.10. 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Çevre	47
		2	Doğa	15
		3	Kaynak	11
		4	Doğal hayat	1
Toplam				74

Tablo 4.10 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik 4 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *çevre* (f=47) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *doğa* (f=15) ve *kaynak* (f=11) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Doğal hayat* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Çevre Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 73: “Temiz bir *çevre*, yaşamımızı devam ettirebilmek için duyduğumuz ihtiyaçlardandır.”

1. sınıf HBDK s. 143: “**ÇEVREMDEKİ TARİHİ VE TURİSTİK YERLER**”

1. sınıf HBDK s. 145: “Siz de *çevrenizdeki* tarihi ve turistik yerlere örnekler veriniz. Aşağıdaki alana, *çevrenizde* yer alan tarihi ve turistik yerlerin fotoğraflarını yapıştırınız.”

1. sınıf HBDK s. 166: “*Çevrenizde* hangi hayvanları görüyorsunuz? Söyleyiniz.”

1. sınıf HBDK s. 182: “Arkadaşlar, doğayı ve *çevreyi* korumanın yollarından birinin de geri dönüşüme uygun ürünler kullanmak olduğunu öğrendik.”

1. sınıf HBDK s. 189: “Siz de ilkbaharda *çevrenizde* neler gözlemlediğinizi söyleyiniz.”

Doğa Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 172: “Arkadaşlar, çevremizde birçok bitki ve hayvan vardır. Bunlar da bizim gibi *doğanın* bir parçasıdır.”

1. sınıf HBDK s. 183: “Piller de geri dönüşüme uygun maddelerdendir. Kullanılmış pillerin çevreye veya herhangi bir çöp kutusuna atılması *doğaya* ciddi zararlar verir. *Doğayı* ve çevreyi korumak için siz neler yapıyorsunuz? Söyleyiniz?”

1. sınıf HBDK s. 188: “Arkadaşlar çevremizi gözlemlediğimizde, yıl içerisinde *doğada* birçok değişim olduğunu görürüz. Bu değişimler, mevsimlere bağlı olarak gerçekleşir.”

Kaynak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 65: “Arkadaşlar; ihtiyaçlarımızı karşılamak için elektrik, su gibi kaynakları kullanırız. *Kaynaklar* dünyamızda sınırsız değildir. Bizler kullandığımız *kaynaklar* için para öderiz. Bu nedenle, *kaynakları* özenli kullanmalı, israf etmemeliyiz.”

Doğal Hayat Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 169: “Arkadaşlar, Naz’ın çalışmasıyla bizim çevremizdeki hayvanları tanıttık. Balıklar, kuşlar, sürüngenler ve böcekler doğal hayatın içinde beslenme ve barınmalarını kendileri sağlar. Evcil hayvanlar ise insanlar tarafından beslenir.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.11. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
		1	Yer	43
		2	Ülke	29
		3	Aile	23
		4	İnsan	14
		5	İlçe	12
		6	Başkent	6
		7	İl	6
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	8	Köy	6
		9	Yerleşim yeri / Yerleşim birimi	5
		10	Göç	4
		11	Ulus / Millet	4
		12	Bölge	2
		13	Kasaba	2
		14	Şehir / Kent	1
		15	Toplum	1
Toplam				158

Tablo 4.11 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisine yönelik 15

coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *yer* (f=43) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ülke* (f=29), *aile* (f=23), *insan* (f=14), *ilçe* (f=12), “*başkent*” (f=6), *il* (f=6), *köy* (f=6), *yerleşim yeri* / yerleşim birimi (f=5), *göç* (f=4), *ulus* / *millet* (f=4), *bölge* (f=2) ve *kasaba* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Şehir* / *Kent* (f=1) ve *toplum* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Nüfus ve yerleşme coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 19: “Okulun ilk günü, sınıfınızın *yerini* nasıl öğrendiniz? Neleri aklınızda tuttunuz? Söyleyiniz.”

1. sınıf HBDK s. 59: “Çocuklar, bugünkü dersimizde evimizin *yerini* tarif etmeyi öğreneceğiz. Öncelikle ben, evimin *yerini* tarif edeyim. Benim evim, okulun karşı sokağındadır. Sağında çocuk parkı, solunda aile sağlığı merkezi vardır.”

1. sınıf HBDK s. 127: “Orman yangınlarında ise 1 - 7 - 7 numaralı telefonu aramalıyız. Yangının *yerini* bildirmeliyiz.”

1. sınıf HBDK s. 142: “Yaşadığınız *yerin* ismini söyleyiniz. Öğretmenimiz, bize yaşadığımız *yerin* özelliklerini anlattı.”

1. sınıf HBDK s. 143: “Yaşadığınız *yerin* yöneticisiyle ilgili bir araştırma yapınız. Araştırmanızda aşağıdaki formu kullanınız.”

1. sınıf HBDK s. 144: “Yaşadığınız *yere*, başka *yerlerden* gelen insanlar en çok nereleri ziyaret eder? Bu yerlerin isimlerini söyleyiniz.”

Ülke Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 118: “Arkadaşlar, *ülkemizde* en çok can ve mal kaybına yol açan kazalar, trafikte meydana gelir. Trafik kazalarını önlemek için trafik kurallarına uyulması gerekir. Görselleri inceleyiniz, açıklamaları okuyunuz.”

1. sınıf HBDK s. 150: “Merhaba arkadaşlar, benim adım Eflin’dir. Türkiye’ye iki yıl önce Suriye’den göçtük. *Ülkemizdeki* savaş, bizi buna mecbur bıraktı. Başlarda çok zorlandık ama artık alıştık. Türkiye’de olduğum için de çok mutluyum.”

1. sınıf HBDK s. 149: “Aşağıda verilen alana, *ülkemize* göç etmiş insanlara karşı duygu ve düşüncelerinizi anlatan kısa bir yazı yazınız.”

1. sınıf HBDK s. 155: “23 Nisan tarihinde, Mustafa Kemal’in liderliğinde Büyük Millet Meclisi açılmıştır. 23 Nisan günü, *ülkemizde* “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olarak kutlanmaktadır. Atatürk, bu günü, çocuklara bayram olarak armağan etmiştir.”

***Aile* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

1. sınıf HBDK s. 14: “Selamün aleyküm. Ben Valaa. Türkiye’ye bu yıl, *ailemle* birlikte Suriye’den geldim. Türkçeyi yeni yeni öğreniyorum. Sizinle birlikte olmaktan çok mutluyum.”

1. sınıf HBDK s. 46: “Arkadaşlar, bu yıl hep birlikte birinci sınıfa başladık. Okulun ilk günü çok heyecanlıydık. Bazı arkadaşlarımız *ailesinden* ayrılırken zorlandı. Hatta ağlayanlar bile oldu. Şimdi ise hepimiz okulda olmaktan çok mutluyuz.”

1. sınıf HBDK s. 55: “Anne, baba ve çocuklardan oluşan topluluğa *aile* denir.”

1. sınıf HBDK s. 68: “*Ailemle* kahvaltı ediyoruz. Dişlerimi fırçalayıp okul kıyafetlerimi giyiyorum.”

1. sınıf HBDK s. 102: “Gazete ve dergiler de kitle iletişim araçlarındandır. Yaşımıza uygun gazete ve dergileri *ailemizin* gözetiminde alabiliriz. Kitle iletişim araçlarını kullanırken büyüklerimizin önerdiği süreyi aşmamalıyız. Bu tür araçlarla fazla zaman geçirmemeliyiz.”

***İnsan* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

1. sınıf HBDK s. 124: “Peki, tanımadığımız *insanlara* karşı nasıl davranmalıyız?”

1. sınıf HBDK s. 144: “Yaşadığımız yere, başka yerlerden gelen *insanlar* en çok nereleri ziyaret eder? Bu yerlerin isimlerini söyleyiniz.”

1. sınıf HBDK s.169: “Arkadaşlar, Naz’ın çalışmasıyla bizim çevremizdeki hayvanları tanıttık. Balıklar, kuşlar, sürüngenler ve böcekler doğal hayatın içinde beslenme ve barınmalarını kendileri sağlar. Evcil hayvanlar ise *insanlar* tarafından beslenir. Bu hayvanların barınakları *insanlar* tarafından yapılır.”

***İlçe* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

1. sınıf HBDK s. 142: “İl ve ilçelerin yanı sıra yerleşim yerlerinden biri de köylerdir. Köyü, muhtar yönetir. Kasabalar köylerden büyük, ilçelerden küçük yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerleri hangi ilçeye bağlıysa o ilçenin kaymakamı tarafından yönetilir.”

1. sınıf HBDK s. 162: “Aşağıdakilerden hangisi en küçük yerleşim yeridir. İşaretleyiniz. a. İlçe b. İl c. Köy”

İl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 142: “Biz Ankara ilinin Beypazarı ilçesinde yaşıyoruz. Beypazarı, eski evleri ile ünlü bir yerdir. İlçemizin baklavası, sarması ve havucu da çok meşhurdur. İlçeler, kaymakamlar tarafından yönetilir. İlçeler, kendinden büyük illere bağlıdır. Örneğin Ankara il, Beypazarı ilçedir. İller, valiler tarafından yönetilir. İl ve ilçelerin yanı sıra yerleşim yerlerinden biri de köylerdir. Köyü, muhtar yönetir.”

Başkent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s.146: “Başkent sözcüğünden ne anladığımızı ve başkentimizin ismini söyleyiniz.”

1. sınıf HBDK s.146: “Ülkemizin adı Türkiye Cumhuriyeti Devleti’dir. Ülkemizin başkenti Ankara’dır. Bayrağımız beyaz ay ve yıldızlı al bayraktır. Ülkemizin milli marşı İstiklâl Marşı’dır. Bayrağımız ve marşımız bağımsızlığımızın sembollerindedir. Ülkemizi sever, bayrağımıza ve İstiklâl Marşı’mıza saygı duyarız.”

Köy Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 130: “Polisin görev almadığı köy, kasaba gibi yerlerdeki trafik kazası, hırsızlık, kavga vb. olaylarda jandarma aranır. Jandarmanın numarası, 1 - 5 - 6’dır.”

1. sınıf HBDK s. 142: “İl ve ilçelerin yanı sıra yerleşim yerlerinden biri de köylerdir. Köyü, muhtar yönetir. Kasabalar köylerden büyük, ilçelerden küçük yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerleri hangi ilçeye bağlıysa o ilçenin kaymakamı tarafından yönetilir.”

Yerleşim Yeri / Yerleşim Birimi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 142: “İl ve ilçelerin yanı sıra yerleşim yerlerinden biri de köylerdir. Köyü, muhtar yönetir. Kasabalar köylerden büyük, ilçelerden küçük yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerleri hangi ilçeye bağlıysa o ilçenin kaymakamı tarafından yönetilir.”

Ulus / Millet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 156: “15 Temmuz gecesi yurdumuzu ele geçirmek isteyen hâinler (FETÖ) tarafından ülkemizin bağımsızlığına karşı bir saldırı olmuştur. *Milletimiz*, bağımsızlığına sahip çıkarak hâin darbeyi durdurmuştur. 15 Temmuz günü ülkemizde “15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü” olarak kutlanmaktadır. 15 Temmuz şehitlerinin anısına İstanbul’da bir anıt mezar yapılmıştır. Mustafa Kemal önderliğinde Türk *milleti*, 30 Ağustos tarihinde, Milli Mücadele’yi zaferle sonuçlandırmıştır. 30 Ağustos günü, ülkemizde her yıl coşkuyla “30 Ağustos Zafer Bayramı” olarak kutlanmaktadır.”

Göç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 148: “Ülkemizde, iş durumu gibi isteğe bağlı veya savaş gibi zorunlu nedenlerle ülkemize göç etmiş farklı kültürden insanlarla birlikte yaşarız.”

Bölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 191: “Kış mevsiminde, havalar soğur. Bazı *bölgelerde* kar yağar. Isınmak için evlerde ve okullarda sobalar, kaloriferler yakılır. Dışarıya çıkarken kalın giysiler giyilir. Kışın bazı ağaçların yaprakları tamamen dökülmüş olur. Bu mevsimde gündüzler kısa, geceler uzundur. Aralık, ocak ve şubat kış mevsiminin aylarıdır.”

Kasaba Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 130: “Polisin görev almadığı köy, *kasaba* gibi yerlerdeki trafik kazası, hırsızlık, kavga vb. olaylarda jandarma aranır. Jandarmanın numarası, 1 - 5 - 6’dır.”

Şehir / Kent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 151: “Mustafa Kemal Atatürk, şu anda Yunanistan sınırları içinde kalan Selânik *şehrinde* doğmuştur.”

Toplum Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s.57: “Arkadaşlar, aile, *toplum* yaşamının temelidir. Ailenin mutlu, huzurlu ve bir arada olabilmesi için gereken değerler vardır.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde tarım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Tarım Coğrafyası	1	Meyve	17
		2	Sebze	13
		3	Tarla	1
Toplam				31

Tablo 4.12 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *tarım coğrafyası* alt kategorisine yönelik 3 coğrafi kavramın tekrar sıklığı görülmektedir. Tabloya göre *meyve* (f=17) ve *sebze* (f=13) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. *Tarla* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Tarım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örneği aşağıdaki gibidir:

Meyve Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 89: “Elma, armut, şeftali, erik; ıspanak, kabak, domates, biber gibi *meyve* ve sebzeler sağlıklı beslenmede önemlidir. *Meyve* ve sebzeler, bizi hastalıklara karşı korur, direncimizi artırır. Sağlığımız için bol bol *meyve* ve sebze tüketmeliyiz. Sebze ve *meyveler*, bitkisel kaynaklı besinlerdir.”

Sebze Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 197: “Sonbaharın gelişiyle bahçeler çapalanır, tarlalar sürülür. Kış için turşu, salça, tarhana, reçel, pekmez ile *sebze* ve meyve kurutma işleri yapılır. Okul hazırlıkları yapılır, okullar açılır.”

Tarla Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 197: “Sonbaharın gelişiyle bahçeler çapalanır, *tarlalar* sürülür. Kış için turşu, salça, tarhana, reçel, pekmez ile sebze ve meyve kurutma işleri yapılır. Okul hazırlıkları yapılır, okullar açılır.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.13'te sunulmuştur.

Tablo 4.13. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Turizm Coğrafyası	1	Tarihi yer	5
		2	Turistik yer	5
		3	Kültür	2
Toplam				12

Tablo 4.13 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *turizm coğrafyası* alt kategorisine yönelik 3 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *tarihi yer* (f=5) ve *turistik yer* (f=5) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. *Kültür* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Turizm coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Tarihi Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 145: “Siz de çevrenizdeki *tarihi* ve *turistik yerlere* örnekler veriniz.”

Turistik Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 144: “Arkadaşlar, aşağıdaki görsellerde benim yaşadığım yer olan Beypazarı’nın *tarihi* ve *turistik yerleri* verilmiştir. İnceleyiniz.”

Kültür Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekler

1. sınıf HBDK s. 148: “Ülkemizde, iş durumu gibi isteğe bağlı veya savaş gibi zorunlu nedenlerle ülkemize göç etmiş farklı *kültürden* insanlarla birlikte yaşarız.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.14’te sunulmuştur.

Tablo 4.14. 1. Sınıf HBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Ulaşım Coğrafyası	1	Kara yolu / Taşıt yolu / Yol	12
		2	Ulaşım aracı / Ulaşım taşıtı	1
		3	Haberleşme	1
Toplam				14

Tablo 4.14 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *ulaşım coğrafyası* alt kategorisine yönelik 3 coğrafi

kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *kara yolu / taşıt yolu / yol* (f=12) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. *Ulaşım aracı / Ulaşım taşıtı* (f=1) ve *haberleşme* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Ulaşım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Kara Yolu / Taşıt Yolu / Yol Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 115: “Arkadaşlar; insan, hayvan ve araçların *kara yolları* üzerindeki hâl ve hareketlerine trafik denir.”

1. sınıf HBDK s. 120: “Arkadaşlar, trafik işaretlerinin olmadığı *yollar* da vardır. Bu *yollarda* ne yapacağımızı öğrenmek için görselleri inceleyiniz, açıklamaları okuyunuz.”

Ulaşım Aracı / Ulaşım taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 140: “Aşağıdakilerden hangisi *ulaşım araçlarıyla* yolculuk ederken uymamız gereken güvenlik kurallarındandır? İşaretleyiniz. Yaya geçidini kullanmak. Emniyet kemeri kullanmak. Araç tamamen durmadan araçtan inmek.”

Haberleşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 102: “Bilgisayar; Genel Ağ aracılığıyla *haberleşme*, araştırma, eğlence gibi amaçlarla kullanılan bir kitle iletişim aracıdır.”

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.15’te sunulmuştur.

Tablo 4.15. 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Ürün	6
Toplam				6

Tablo 4.15 incelendiğinde; 1. sınıf hayat bilgisi kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik *ürün* (f=6) olmak üzere bir coğrafi kavram bulunduğu görülmektedir.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavrama yönelik cümle örneği aşağıdaki gibidir:

Ürün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

1. sınıf HBDK s. 182: “Arkadaşlar, doğayı ve çevreyi korumanın yollarından birinin de geri dönüşüme uygun *ürünler* kullanmak olduğunu öğrendik.”

Şekil 4.1. 1. sınıf HBDK'da yer alan coğrafi kavramların sıklık haritası.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların tekrar etme sıklığına göre dünya şeklinde oluşturulan sıklık haritası Şekil 4.1'de görülmektedir. Şekil incelendiğinde *çevre*, *gün*, *yer*, *mevsim*, *ülke*, *aile*, *bitki*, *hava*, *doğa*, *yıl* ve *insan* kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

4.4. 2. SINIF HBDK'DA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN KATEGORİ VE ALT KATEGORİLERE GÖRE DAĞILIMINA YÖNELİK BULGULAR

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere yönelik dağılımını belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı

Fiziki Coğrafya Kategorisi	n	%	Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	n	%
Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	15	10,95	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	15	10,95
Bitki / Toprak Coğrafyası	14	10,22	Tarım Coğrafyası	12	8,76
İklim Bilimi (Klimatoloji)	14	10,22	Ulaşım Coğrafyası	12	8,76
Afetler Coğrafyası	11	8,02	Sanayi Coğrafyası	5	3,65
Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	9	6,57	Turizm Coğrafyası	4	2,92
Harita Bilgisi (Kartografya)	6	4,38	Yer Altı Kaynakları	3	2,19
Sular Coğrafyası (Hidrografya)	6	4,38	Enerji Coğrafyası	2	1,46
Kategorisiz	4	2,92	Kategorisiz	5	3,65
Toplam	79	57,66	Toplam	58	42,34
Genel Toplam				137	100

Tablo 4.16 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında toplam 137 coğrafi kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlar, *fiziki coğrafya kategorisi* (n=79) ve *beşerî coğrafya kategorisi* (n=58) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kategorilere göre dağılımına bakıldığında, coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 4.16 incelendiğinde; *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* (n=15) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından, *bitki / toprak coğrafyası* (n=4), *iklim bilimi (klimatoloji)* (n=14), *afetler coğrafyası* (n=11), *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (n=9), *harita bilgisi (kartografya)* (n=6) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (n=6) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=4) olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.16 incelendiğinde; *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (n=15) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından; *tarım coğrafyası* (n=12), *ulaşım coğrafyası* (n=12), *sanayi coğrafyası* (n=5), *turizm coğrafyası* (n=4), *yer altı kaynakları* (n=3) ve *enerji coğrafyası* (n=2) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=5) olarak değerlendirilmiştir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların *fiziki coğrafya* ile *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorilerine* dağılımı 16 alt kategoride incelenmiştir. Bu alt kategorilere yönelik bulgular şöyledir:

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.17'de sunulmuştur.

Tablo 4.17. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Dünya’nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Dünya’nın Şekli ve Hareketleri	1	Gün	83
		2	Mevsim	45
		3	Yıl	20
		4	Güneş	19
		5	Dünya	17
		6	Ay (zaman)	16
		7	Gece	10
		8	Gündüz	6
		9	Yerküre	6
		10	Aydınlık	2
		11	Dolanma hareketi	2
		12	Dönme hareketi	2
		13	Güneş ışığı	2
		14	Gökyüzü	1
		15	Karanlık	1
Toplam				232

Tablo 4.17. incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik 15 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *gün* (f=83) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *mevsim* (f=45), *yıl* (f=20), *Güneş* (f=19), *Dünya* (f=17), *Ay (zaman)* (f=16), *gece* (f=10), *gündüz* (f=6), *yerküre* (f=6), *aydınlık* (f=2), *dolanma hareketi* (f=2), *dönme hareketi* (f=2) ve *güneş ışığı* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Gökyüzü* (f=1) ve *karanlık* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Dünya’nın şekli ve hareketleri alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Gün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 213: “Dünya, kendi etrafındaki dönme hareketini bir *günde* tamamlar. Bir *gün*, 24 saat sürer. Bu hareketi sırasında Dünya’nın bir bölümü Güneş’e dönüktür. Dünya’nın Güneş gören bu bölümü aydınlık olur, burada gündüz yaşanır. Aynı anda Dünya’nın Güneş görmeyen diğer bölümü karanlık olur, burada ise gece yaşanır.”

2. sınıf HBDK s. 214: “Her mevsim üç aydan oluşur. Bir yılda 12 ay vardır. Bir ay, 30 *gün* kabul edilir. İçinde bulunduğunuz yıla ait takvimi inceleyiniz. Hangi ayların, kaç *gün* olduğunu söyleyiniz.”

Mevsim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 112: “Eskiden her sebzenin, *meyvenin* bir *mevsimi* vardı. Günümüzde kış *mevsiminde* çoğu sebze ve meyveyi satın alabiliyoruz.”

2. sınıf HBDK s. 192: “Yakın çevrenizde *mevsimlere* göre hava nasıldır? Bu soruların yanıtlarını araştırıp öğreniniz.”

2. sınıf HBDK s. 214: “Dünya, Güneş etrafında dolanma hareketini bir yılda tamamlar. Bu hareketi sırasında bazen Güneş’e yaklaşır, bazen de uzaklaşır. Bu durum, Dünya’da dört farklı *mevsimin* yaşanmasını sağlar.”

Yıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 212: “Dünya, Güneş etrafında dolanma hareketini bir *yılda* tamamlar. Bu hareketi sırasında bazen Güneş’e yaklaşır, bazen de uzaklaşır. Bu durum, Dünya’da dört farklı mevsimin yaşanmasını sağlar.”

2. sınıf HBDK s. 214: “Her mevsim üç aydan oluşur. Bir *yılda* 12 ay vardır. Bir ay, 30 gün kabul edilir. İçinde bulunduğunuz *yıla* ait takvimi inceleyiniz. Hangi ayların, kaç gün olduğunu söyleyiniz.”

Güneş Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 211: “Dört ana yön vardır. Bunlardan ikisini, yani “doğu” ve “batı”yı öğrendiniz. Diğer ana yönler “kuzey” ve “güney”dir. Bu yönleri de *Güneş* sayesinde bulabilirsiniz.”

2. sınıf HBDK s. 214: “Dünya, *Güneş* etrafında dolanma hareketini bir yılda tamamlar. Bu hareketi sırasında bazen *Güneş*’e yaklaşır, bazen de uzaklaşır. Bu durum, Dünya’da dört farklı mevsimin yaşanmasını sağlar.”

Dünya Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 211: “*Dünya*’nın şekli küreye benzer. Ancak alt ve üstten hafif basık, ortası şişkincedir. *Dünya*’nın iki türlü hareketi vardır: Kendi etrafında döner ve Güneş’in etrafında dolanır.”

2. sınıf HBDK s. 214: “*Dünya*, Güneş etrafında dolanma hareketini bir yılda tamamlar. Bu hareketi sırasında bazen Güneş’e yaklaşır, bazen de uzaklaşır. Bu durum, *Dünya*’da dört farklı mevsimin yaşanmasını sağlar.”

Ay (zaman) Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 214: “Her mevsim üç aydan oluşur. Bir yılda 12 ay vardır. Bir ay, 30 gün kabul edilir. İçinde bulunduğunuz yıla ait takvimi inceleyiniz. Hangi ayların, kaç gün olduğunu söyleyiniz.”

Gece Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 215: “Kendi etrafında dönmesi Dünya’da gündüz ve gece yaşanmasına neden olur. İnsanlar da günlük yaşantılarını buna göre planlarlar. Geceleri çevrelerini aydınlatmak, gündüzleri Güneş’in zararlı etkilerinden korunmak zorunda kalırlar.”

Gündüz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 215: “Kendi etrafında dönmesi Dünya’da gündüz ve gece yaşanmasına neden olur. İnsanlar da günlük yaşantılarını buna göre planlarlar. Geceleri çevrelerini aydınlatmak, gündüzleri Güneş’in zararlı etkilerinden korunmak zorunda kalırlar.”

Yerküre Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 155: “Öğretmenimiz, bugün sınıfımıza bir yerküre modeli getirdi. Tahtaya da büyük bir Dünya haritası astı. Önce bize, bu ders araçlarını tanıttı. Sonra “Türkiye’nin harita üzerinde nasıl görüldüğünü artık biliyorsunuz. O hâlde yerküre modeli ve harita üzerinde ülkemizin yerini bulabilmelisiniz.” dedi.”

Aydınlık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 213: “Dünya, kendi etrafındaki dönme hareketini bir günde tamamlar. Bir gün, 24 saat sürer. Bu hareketi sırasında Dünya’nın bir bölümü Güneş’e dönüktür. Dünya’nın Güneş gören bu bölümü aydınlık olur, burada gündüz yaşanır. Aynı anda Dünya’nın Güneş görmeyen diğer bölümü karanlık olur, burada ise gece yaşanır.”

Dolanma Hareketi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 214: “Dünya, Güneş etrafında dolanma hareketini bir yılda tamamlar. Bu hareketi sırasında bazen Güneş’e yaklaşır, bazen de uzaklaşır. Bu durum, Dünya’da dört farklı mevsimin yaşanmasını sağlar.”

Dönme Hareketi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 211: “Dünya, kendi etrafındaki *dönme hareketini* bir günde tamamlar. Bir gün, 24 saat sürer. Bu hareketi sırasında Dünya’nın bir bölümü Güneş’e dönüktür. Dünya’nın Güneş gören bu bölümü aydınlık olur, burada gündüz yaşanır. Aynı anda Dünya’nın Güneş görmeyen diğer bölümü karanlık olur, burada ise gece yaşanır.”

Güneş Işığı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 186: “Bitkiler yaşıyor ya Edacığım. Bitkilerin yaşamak için havaya, suya, toprağa ve *güneş ışığına* ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarını karşılayacakları şartlar sağlanmazsa bitkiler yaşayamaz.”

Gökyüzü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 210: “Hava ve suyun kendi etrafında hızla dönmesiyle oluşan güçlü esen rüzgârdır. *Gökyüzünden* yeryüzüne uzanan sütun biçiminde görünür. Fırtına / Kasırga / Hortum”

Karanlık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 213: “Dünya, kendi etrafındaki dönme hareketini bir günde tamamlar. Bir gün, 24 saat sürer. Bu hareketi sırasında Dünya’nın bir bölümü Güneş’e dönüktür. Dünya’nın Güneş gören bu bölümü aydınlık olur, burada gündüz yaşanır. Aynı anda Dünya’nın Güneş görmeyen diğer bölümü *karanlık* olur, burada ise gece yaşanır.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.18. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Bitki / Toprak Coğrafyası	1	Bitki	37
		2	Ağaç	19
		3	Ağaçlandırma	7
		4	Orman	6
		5	Toprak	6
		6	Humuslu toprak	3
		7	Taşlı toprak	3
		8	Toprak yapısı	3
		9	Kumlu toprak	2
		10	Toprak türü	2
		11	Bitki örtüsü	1
		12	Bitki türü	1
		13	Killi toprak	1
		14	Kireçli toprak	1
Toplam				92

Tablo 4.18 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik 14 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *bitki* (f=37) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ağaç* (f=19), *ağaçlandırma* (f=7), *orman* (f=6), *toprak* (f=6), *humuslu toprak* (f=3), *taşlı toprak* (f=3), *toprak yapısı* (f=3), *kumlu toprak* (f=2) ve *toprak türü* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Bitki örtüsü* (f=1), *bitki türü* (f=1), *killi toprak* (f=1) ve *kireçli toprak* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Bitki / Toprak coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Bitki Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 186: “*Bitkiler* yaşıyor ya Edacığım. Bitkilerin yaşamak için havaya, suya, toprağa ve güneş ışığına ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarını karşılayacakları şartlar sağlanmazsa *bitkiler* yaşayamaz.”

2. sınıf HBDK s. 188: “*Bitkiler* gibi hayvanların da yaşamlarını sürdürebilmeleri için su tüketmeleri gerekir.”

2. sınıf HBDK s. 189: “Nasıl *bitki* yetiştirebileceğinizi biliyor musunuz?”

2. sınıf HBDK s. 189: “Ormanlar birçok hayvanın ve *bitkinin* yaşam alanıdır. Ormanlardaki ağaçlar, tüm canlıların ihtiyacı olan havayı temizler.”

2. sınıf HBDK s. 216: “Aşağıdakilerden hangisi sadece *bitkilerin* yaşaması için gerekli olan şartlardandır? A) Hava B) Toprak C) Su”

Ağaç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 176: “Çevrenizde ormancılık faaliyetleri yapılır mı? *Ağaçlardan* hangi ürünler elde edilir?”

2. sınıf HBDK s. 189: “Çevremizi ağaçlandırmak için gönüllü çalışıyorlarmış. Okulumuzdaki öğrencileri, aileleriyle birlikte *ağaç* dikmeye davet ettiler.”

Ağaçlandırma Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 189: “Çevremizin *ağaçlandırılmasında* hepimizin görev alması gerektiğini söylediler. Böylece ailece *ağaç* dikme çalışmasına katılmaya karar verdik.

Arkadaşlarımın da aileleriyle bu çalışmaya katılacak olduklarını öğrenince çok mutlu oldum.”

2. sınıf HBDK s. 206: “Çevredeki bitki örtüsü yetersiz olduğu için *ağaçlandırma* çalışmaları yapıldı. Bu gördüğün ağaçlar, kökleriyle suyun bir bölümünü tutuyor ve selin zararlı etkileri azalıyor.”

Orman Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 189: “*Ormanlar* birçok hayvanın ve bitkinin yaşam alanıdır. *Ormanlardaki* ağaçlar, tüm canlıların ihtiyacı olan havayı temizler.”

2. sınıf HBDK s. 192: “Yaşadığınız yerleşim birimi dağlık bir araziye mi, düzlüğe mi kurulmuştur? Çevresinde *orman*, otlak bulunuyor mu?”

Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 188: “Hayvanlar, su ve besin olmadan bir süre yaşayabilir. Ancak hiçbir hayvan hava olmadan yaşayamaz. *Toprak* altında yaşayanların da, suda yaşayanların da havaya ihtiyaçları vardır.”

2. sınıf HBDK s.197: “Pillerin ve bitkisel yağ atıklarının da geri dönüşümü yapılabilir. Üstelik geri dönüşümü yapılmazsa bu atıkların neden olduğu çevre kirliliğinin tehlikeli sonuçları olabilir. Çünkü pillerin içeriğinde zehirli maddeler bulunur. Çöp alanlarına atılan pillerin içeriğindeki bu zehirli maddeler *toprakta* birikir, su kaynaklarına karışır.”

Humuslu Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 217: “Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi için en uygun *toprak türü* aşağıdakilerden hangisidir? A) *Humuslu toprak* B) Kumlu toprak C) Taşlı toprak”

Taşlı Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 217: “Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi için en uygun toprak türü aşağıdakilerden hangisidir? A) *Humuslu toprak* B) Kumlu toprak C) *Taşlı toprak*”

Toprak Yapısı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 192: “Yer şekilleri, *toprak yapısı*, iklim koşulları ve su kaynakları, yaşadığımız çevrenin doğal unsurlarıdır. Doğal unsurların, insanların yaşamları üzerinde etkileri vardır. Bu etkilerden bazıları olumlu, bazıları olumsuzdur.”

Kumlu Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 217: “Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi için en uygun *toprak türü* aşağıdakilerden hangisidir? A) Humuslu toprak B) *Kumlu toprak* C) Taşlı toprak”

Toprak Türü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Bitkisel üretim için en verimli *toprak türü* humuslu topraktır. Humuslu toprakta her bitki yetiştirilebilir.”

Bitki Örtüsü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 205: “Çevredeki *bitki örtüsü* yetersiz olduğu için ağaçlandırma çalışmaları yapıldı. Bu gördüğün ağaçlar, kökleriyle suyun bir bölümünü tutuyor ve selin zararlı etkileri azalıyor.”

Bitki Türü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 195: “Bazı bitkiler sıcak, bazı bitkiler soğuk iklimi sever. Bu nedenle her *bitki türü* her yerde yetiştirilemez.”

Killi Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Bazı arazilerin toprak yapısı her bitkisel ürünün yetiştirilmesine olanak vermez. *Killi toprak* suyu emer, kumlu toprak suyu tutmaz. Kireçli ve taşlı toprak, bitkilerin köklenmesini engeller. Taşlı toprak, traktör gibi tarım araçlarının kullanılmasına olanak vermez.”

Kireçli Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Bazı arazilerin toprak yapısı her bitkisel ürünün yetiştirilmesine olanak vermez. Killi toprak suyu emer, kumlu toprak suyu tutmaz. *Kireçli* ve taşlı *toprak*, bitkilerin köklenmesini engeller. Taşlı toprak, traktör gibi tarım araçlarının kullanılmasına olanak vermez.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.19’da sunulmuştur.

Tablo 4.19. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	İklim Bilimi (Klimatoloji)	1	Hava	35
		2	Doğa olayı	10
		3	Yağış	9
		4	İklim	6
		5	Rüzgâr	6
		6	Yağmur	6
		7	Kar	5
		8	Yağış türü	5
		9	Buz	4
		10	Bulut	3
		11	Dolu	3
		12	Sis	3
		13	Hava olayı	2
		14	Soğuk hava tabakası	1
Toplam				98

Tablo 4.19 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisinde kategorisine yönelik 14 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *hava* (f=35) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *doğa olayı* (f=10), *yağış* (f=9), *iklim* (f=6), *rüzgâr* (f=6), *yağmur* (f=6), *kar* (f=5), *yağış türü* (f=5), *buz* (f=4), *bulut* (f=3), *dolu* (f=3), *sis* (f=3) ve *hava olayı* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Soğuk hava tabakası* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

İklim bilimi (klimatoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Hava Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 200: “*Havada* meydana gelen değişimler, bazı *hava* olaylarına neden olur.”

2. sınıf HBDK s. 202: “Yağışlı *havalarda* yollar ve kaldırımlar kaygan olur. Bu nedenle yürürken dikkatli olmalı, küçük adımlarla yürümeyi tercih etmeliyiz.”

2. sınıf HBDK s. 203: “Fırtınalı *havalarda* görüşümüzü engeller. Böyle *havalarda* gözümüzü tozdan korumamız gerekebilir. Ancak asıl tehlikeyi kırılan dallar, devrilen ağaçlar ve oradan oraya uçuşan çöpler yaratır.

Doğa Olayı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Rüzgâr, fırtına ve hortumlar kısa sürüp küçük bir alanda etkili olur. Kasırgalar ise geniş alanlarda uzun süre etkisini gösterir. Bu *doğa olayları* yağışlara ve sise neden olabilir.”

2. sınıf HBDK s. 202: “*Doğa olaylarının* zarar verici etkileri olabilir. Bu etkilerden korunmak için farklı hava olaylarında nelere dikkat edeceğimizi bilmemiz gerekir.”

Yağış Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 195: “İklim koşulları da yetiştirilecek bitkisel ürünleri etkiler. Bazı bitkilerin su ihtiyacı fazladır, *yağışlar* yeterli olmazsa sulama yapılması gerekir. Bazı bitkiler sıcak, bazı bitkiler soğuk iklimi sever. Bu nedenle her bitki türü her yerde yetiştirilemez.”

İklim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 195: “*İklim* koşulları da yetiştirilecek bitkisel ürünleri etkiler. Bazı bitkilerin su ihtiyacı fazladır, yağışlar yeterli olmazsa sulama yapılması gerekir. Bazı bitkiler sıcak, bazı bitkiler soğuk *iklimi* sever. Bu nedenle her bitki türü her yerde yetiştirilemez.”

Rüzgâr Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 200: “Sıcak ve soğuk havanın yer değiştirmesiyle oluşan esintiye “*rüzgâr*” adı verilir. Güçlü esen rüzgârlar “fırtına”, daha güçlü esen *rüzgârlar* “kasırga” olarak adlandırılır.”

Yağmur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Bulutların soğuk hava tabakasıyla karşılaşması sonucu *yağışlar* gerçekleşir. Su damlaları hâlinde yeryüzüne ulaşan yağış türü “*yağmur*” olarak adlandırılır.”

Kar Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: ““*Kar*”, su damlalarının donarak yeryüzüne beyaz, hafif, farklı şekillerdeki kristaller biçiminde ulaştığı yağış türüdür.”

Yağış Türü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Yeryüzüne hızla düşen türlü irilikteki buz parçalarının oluşturduğu *yağış türüne* ise “dolu” denir.”

Buz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Yeryüzüne hızla düşen türlü irilikteki *buz* parçalarının oluşturduğu yağış türüne ise “dolu” denir.”

Bulut Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekler

2. sınıf HBDK s. 216: “*Bulutların* alçalarak yeryüzüne inmesiyle oluşan dumana ne ad verilir?”

Dolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Yeryüzüne hızla düşen türlü irilikteki *buz* parçalarının oluşturduğu yağış türüne ise “*dolu*” denir.”

Sis Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 204: “Yağışlar, *sis* ve fırtınanın zarar verici olmaması için alabileceğiniz önlemleri maddeler hâlinde yazınız.”

Hava Olayı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 202: “Doğa olaylarının zarar verici etkileri olabilir. Bu etkilerden korunmak için farklı *hava olaylarında* nelere dikkat edeceğimizi bilmemiz gerekir.”

Soğuk Hava Tabakası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Bulutların *soğuk hava tabakasıyla* karşılaşması sonucu yağışlar gerçekleşir. Su damlaları hâlinde yeryüzüne ulaşan yağış türü “yağmur” olarak adlandırılır.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde afetler coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.20’de sunulmuştur.

Tablo 4.20. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Afetler Coğrafyası	1	Afet	19
		2	Deprem	19
		3	Heyelan / Toprak kayması	13
		4	Sel	12
		5	Fırtına	11
		6	Çığ	8
		7	Yangın	5
		8	Hortum	4
		9	Çevre kirliliği	3
		10	Kasırğa	3
		11	Deprem bölgesi / Deprem kuşağı	1
Toplam				98

Tablo 4.20 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *afetler coğrafyası* alt kategorisinde kategorisine yönelik 11 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *afet* (f=19) ve *deprem* (f=19) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. Bu kavramları; *heyelan / toprak kayması* (f=13), *sel* (f=12), *fırtına* (f=11), *çığ* (f=8), *yangın* (f=5), *hortum* (f=4), *çevre kirliliği* (f=3) ve *kasırğa* (f=3) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Deprem bölgesi / Deprem kuşağı* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Afetler coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Afet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 139: “AFAD, *afetlerle* ilgili çalışan, bilgilendirme yapan, önlemler alan bir kurumdur. *Afetler* nedeniyle yardıma ihtiyaç duyduğumuzda aramız gereken acil telefon numarası 1-2-2’dir.”

2. sınıf HBDK s. 205: “Burası, eskiden böyle değildi. İlkbaharda karşiki dağların karı erirken yağmurlar da başlayınca dere taşardı. Defalarca sel oldu. Bu doğal *afet* bir defasında köyümüzü de etkiledi. Köyümüzdeki evler, hayvanlar ve tarlalar zarar gördü.”

Deprem Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 208: “Dedemle *deprem* öncesinde, *deprem* sırasında ve *deprem* sonrasında nasıl davranmamız gerektiğini de konuştuk. Bu konuda edindiğim bilgileri tüm arkadaşlarımla paylaşacağım.”

2. sınıf HBDK s. 218: “*Deprem* anında neler yapmanız, güvenliğinizi nasıl sağlamanız gerektiğini liste hâlinde defterinize yazınız.”

Heyelan / Toprak Kayması Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 206: “Dedem, *heyelan* ve *çığ*ın ne olduğunu, nasıl oluştuğunu da açıkladı:

– *Heyelan* ya da diğer adıyla *toprak kayması* da yine yağışların etkisiyle oluşur. Kar ve yağmur suları zamanla toprağın alt tabakasını gevşetebilir. Alt tabakası gevşeyince toprağın üst tabakası hareket etmeye başlar. Yani *toprak kayması* olur. Bu doğal afet daha çok eğimli yerlerde görülür.”

Sel Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 205: “Burası, eskiden böyle değildi. İlbaharda karşiki dağların karı erirken yağmurlar da başlayınca dere taşardı. Defalarca *sel* oldu. Bu doğal afet bir defasında köyümüzü de etkiledi. Köyümüzdeki evler, hayvanlar ve tarlalar zarar gördü.”

Fırtına Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: “Rüzgâr, *fırtına* ve hortumlar kısa sürüp küçük bir alanda etkili olur. Kasırgalar ise geniş alanlarda uzun süre etkisini gösterir. Bu doğa olayları yağışlara ve sise neden olabilir.”

Çığ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekler

2. sınıf HBDK s. 206: “Çevredeki bitki örtüsü yetersiz olduğu için ağaçlandırma çalışmaları yapıldı. Bu gördüğün ağaçlar, kökleriyle suyun bir bölümünü tutuyor ve selin zararlı etkileri azalıyor. Böylece köyümüz bu doğal afetten daha az zarar görüyor. Hatta *heyelan* ve *çığ*ın zararlı etkilerinden korunuyor.”

Yangın Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 136: “Alilerin yaşadıkları tehlikeden hiçbirimizin haberi yoktu. “Ne olmuş?” diye merakla sorduk. Öğretmenimiz şunları anlattı: “Dün gece, komşularının evinde *yangın* çıkmış. Yangın, Alilerin evine de sıçramış. Hemen itfaiyeye haber vermişler. Ne yazık ki itfaiye gelene kadar *yangın* hızla büyümüş. Evlerinin bir bölümü ve eşyaları yanmış.”

Hortum Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 200: ““*Hortum*” da bir tür fırtınadır. Hava ve suyun kendi etrafında dönerek oluşturduğu bir sütun biçiminde görünür.”

Çevre Kirliliği Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 197: “Pillerin ve bitkisel yağ atıklarının da geri dönüşümü yapılabilir. Üstelik geri dönüşümü yapılmazsa bu atıkların neden olduğu *çevre kirliliğinin* tehlikeli sonuçları olabilir.”

Kasırğa Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 200: “Sıcak ve soğuk havanın yer değiştirmesiyle oluşan esintiye “rüzgâr” adı verilir. Güçlü esen rüzgârlar “fırtına”, daha güçlü esen rüzgârlar “*kasırğa*” olarak adlandırılır.”

Deprem Bölgesi / Deprem Kuşağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 210: “*Deprem bölgelerinde* çok katlı binalar yapılmamalıdır.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.21’de sunulmuştur.

Tablo 4.21. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Yer Şekilleri Bilimine (Jeomorfoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	1	Yeryüzü şekilleri / Yer şekilleri	8
		2	Yeryüzü	7
		3	Dağ	4
		4	Dağlık arazi	4
		5	Düzlük arazi	3
		6	Eğimli arazi	2
		7	Arazi	1
		8	Yer altı	1
		9	Yer kabuğu	1
Toplam				31

Tablo 4.21 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *fiziki coğrafya kategorisinde yer alan yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* alt kategorisine yönelik 9 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *yeryüzü şekilleri / yer şekilleri* (f=8) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *yeryüzü* (f=7), *dağ* (f=4),

dağlık arazi (f=4), *düzlük arazi* (f=3) ve *eğimli arazi* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Arazi* (f=1), *yer altı* (f=1) ve *yer kabuğu* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yeryüzü Şekilleri / Yer Şekilleri Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 192: “*Yer şekilleri*, toprak yapısı, iklim koşulları ve su kaynakları, yaşadığımız çevrenin doğal unsurlarıdır. Doğal unsurların, insanların yaşamları üzerinde etkileri vardır. Bu etkilerden bazıları olumlu, bazıları olumsuzdur.”

2. sınıf HBDK s. 193: “*Sizce yer şekillerinin*, yerleşim birimlerinde yaşayan insan sayısına etkisi var mıdır? *Yer şekillerinin* ulaşımındaki etkileri neler olabilir? *Yer şekilleri*, o çevrede kurulan yerleşim birimlerinin özelliklerini belirler. *Dağlık arazilerde* yerleşim, ulaşım ve tarım olanakları kısıtlı olabilir. Bu olumsuzluklar, *dağlık arazilerde* daha az yerleşim birimi kurulmasına neden olur.”

Yeryüzü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 201: ““*Kar*”, su damlalarının donarak *yeryüzüne* beyaz, hafif, farklı şekillerdeki kristaller biçiminde ulaştığı yağış türüdür.”

2. sınıf HBDK s. 201: “*Yeryüzüne* hızla düşen türlü irilikteki buz parçalarının oluşturduğu yağış türüne ise “*dolu*” denir.”

Dağ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 207: “*Çığ* da eğimli yerlerde doğa olayları nedeniyle gerçekleşen bir doğal afettir. *Dağın* bir noktasından kopup yuvarlanan, yuvarlandıkça da büyüyen kar kümesidir.”

Dağlık Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 193: “*Yer şekilleri*, o çevrede kurulan yerleşim birimlerinin özelliklerini belirler. *Dağlık arazilerde* yerleşim, ulaşım ve tarım olanakları kısıtlı olabilir. Bu olumsuzluklar, *dağlık arazilerde* daha az yerleşim birimi kurulmasına neden olur. Ayrıca bu tür arazilerde kurulan yerleşim birimlerinde yaşayan insan sayısı da fazla değildir.”

Düzlük Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Doğal unsurlar, tarım arazilerinde yetiştirilecek bitkisel ürünleri de belirler. *Düzlük arazilerde* bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi daha yaygındır. Ancak eğimli arazilerde de uygun ürünler yetiştirilebilir.”

Eğimli Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Doğal unsurlar, tarım arazilerinde yetiştirilecek bitkisel ürünleri de belirler. *Düzlük arazilerde* bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi daha yaygındır. Ancak *eğimli arazilerde* de uygun ürünler yetiştirilebilir.”

Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Bazı *arazilerin* toprak yapısı her bitkisel ürünün yetiştirilmesine olanak vermez. Killi toprak suyu emer, kumlu toprak suyu tutmaz.”

Yer Altı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 181: “*Yer altındaki* madenlerin çıkarılması işine ne denir?”

Yer Kabuğu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 210: “*Yer kabuğunun* alt bölümlerinde gerçekleşen hareketlerin neden olduğu sarsıntılardır. Heyelan / Çığ / Deprem”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde harita bilgisi (kartografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.22’de sunulmuştur.

Tablo 4.22. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Harita Bilgisi (Kartografya)	1	Yön	18
		2	Harita	12
		3	Konum	7
		4	Ana yön	4
		5	Türkiye haritası	2
		6	Dünya haritası	1
Toplam				44

Tablo 4.22 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde yer alan harita bilgisi (kartografya)* alt kategorisine yönelik 6 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *yön* (f=18) bu alt kategoride en sık

tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *harita* (f=12) , *konum* (f=7), *ana yön* (f=4) ve *Türkiye haritası* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Dünya haritası* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Harita bilgisi (kartografya) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yön Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 212: “Ayakta durup kollarınızı iki yana açınız. Sağ kolunuzu Güneş’in doğduğu *yöne* doğru uzatınız. Yani sağ kolunuzla doğuyu gösteriniz. Sol kolunuzun Güneş’in battığı *yönü*, yani batıyı gösterdiğini fark ettiniz mi? Bu durumdayken “kuzey” *yönü* önünüzdedir. Arkanızda ise “güney” *yönü* yer alır.”

Harita Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 154: “Sınıfınızda *harita* var mı? Yaşadığınız ilin bu *haritadaki* yerini biliyor musunuz?”

2. sınıf HBDK s. 155: “Bizler, ülkemizin yerini *harita* ve yerküre modeli üzerinde kolaylıkla bulabildik. Bakalım, sizler de bulabilecek misiniz?”

Konum Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 35: “Sonraki günlerde okula gidip gelirken yakın çevreyi dikkatle incelemeye devam ettim. Önemli yapıların, kurumların yerlerini, cadde ve sokak isimlerini öğrendim. Artık okulumuzun *konumunu* kolaylıkla tarif edebiliyorum.”

2. sınıf HBDK s. 211: “Güneş’in *konumunun* gün içerisinde değişip değişmediğini gözlemleyiniz. Gözlemlerinizi kısaca anlatınız.”

Ana Yön Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 212: “Güneş’in doğduğu yöne göre diğer ana yönleri sınıfınızda belirleyiniz. Noktalı yerlere uygun ana yönlerin adlarını yazınız.”

Türkiye Haritası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 154: “Sınıfımızın duvarında bir *Türkiye haritası* var. Bazı teneffüslerde arkadaşlarımla birlikte bu haritayı inceliyoruz. Artık ülkemizin harita üzerinde nasıl görüldüğünü biliyoruz.”

Dünya Haritası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 155: “Öğretmenimiz, bugün sınıfımıza bir yerküre modeli getirdi. Tahtaya da büyük bir *Dünya haritası* astı.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde sular coğrafyası (hidrografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.23'te sunulmuştur.

Tablo 4.23. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Sular Coğrafyası (Hidrografya)	1	Su kaynağı	10
		2	Dere	4
		3	Akarsu	2
		4	Dere yatağı	2
		5	Deniz	1
		6	Göl	1
Toplam				20

Tablo 4.23 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisine yönelik 6 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *su kaynağı* (f=10) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *dere* (f=4), *akarsu* (f=2) ve *dere yatağı* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Deniz* (f=1) ve *göl* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Sular coğrafyası (hidrografya) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

***Su Kaynağı* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

2. sınıf HBDK s. 193: “Bir yerleşim biriminin *su kaynaklarına* yakın olması sizce önemli midir? Neden? Yakın çevrenizde *su kaynakları* var mı? Bu kaynaklardan nasıl yararlanılır?”

***Dere* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

2. sınıf HBDK s. 205: “Burası, eskiden böyle değildi. İlkbaharda karşiki dağların karı erirken yağmurlar da başlayınca *dere* taşardı. Defalarca sel oldu. Bu doğal afet bir defasında köyümüzü de etkiledi. Köyümüzdeki evler, hayvanlar ve tarlalar zarar gördü.”

Akarsu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 210: “Barajlar inşa edilerek *akarsuların* akışı kontrol altına alınmalıdır.”

Dere Yatağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 206: “Sel olunca Kızılay ve AFAD ekipleri yardım için köyümüze geldiler. Arama kurtarma çalışmaları gerçekleştirdiler. Bizlere yiyecek, giyecek yardımında bulundular. Ardından incelemeler yapıp gerçekleştirilecek sellerin zararlarını azaltmaya yönelik önlemleri belirlediler. Bu amaçla *dere yatağı*, yani derenin aktığı yer temizlenip genişletildi. Çevredeki bitki örtüsü yetersiz olduğu için ağaçlandırma çalışmaları yapıldı.”

Deniz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 192: “Yakın çevrenizde göl, *deniz*, akarsu var mı?”

Göl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 192: “Yakın çevrenizde *göl*, deniz, akarsu var mı?”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisine yönelik kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.24’te sunulmuştur.

Tablo 4.24. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Çevre	35
		2	Kaynak	27
		3	Doğal unsur	9
		4	Doğa	7
Toplam				78

Tablo 4.24 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik 4 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *çevre* (f=35) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *kaynak* (f=27), *doğal unsur* (f=9) ve *doğa* (f=7) coğrafi kavramları takip etmektedir.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Çevre Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 189: “Çevremizi ağaçlandırmak için gönüllü çalışıyorlarmış. Okulumuzdaki öğrencileri, aileleriyle birlikte ağaç dikmeye davet ettiler. Aileme bu daveti iletteğimde onlar da benim gibi heyecanlandılar. Çevremizin ağaçlandırılmasında hepimizin görev alması gerektiğini söylediler. Böylece ailece ağaç dikme çalışmasına katılmaya karar verdik.”

2. sınıf HBDK s. 190: “Siz ve aileniz de ağaç dikme etkinliklerine katılabilirsiniz. Böylece doğada zaman geçirerek temiz hava alırsınız. Ayrıca çevrenizi ve doğayı gözlemler, daha iyi tanırırsınız.”

2. sınıf HBDK s. 192: “Yaşadığımız yerleşim birimi dağlık bir araziye mi, düzlüğe mi kurulmuştur? Çevresinde orman, otlak bulunuyor mu? Yakın çevrenizde göl, deniz, akarsu var mı? Yakın çevrenizde mevsimlere göre hava nasıldır? Bu soruların yanıtlarını araştırıp öğreniniz.”

2. sınıf HBDK s. 194: “Yer şekilleri, insanların hangi tarım etkinliklerini yapacaklarını da belirler. Yakın çevrede otlaklar varsa büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık yapılır. Orman yakınında arıcılık, su kaynakları yakınında balıkçılık yaygındır.”

Kaynak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 38: “Okulumuzdaki kaynakları kullanırken tasarrufa özen göstermemiz yani kaynakları tutumlu kullanmamız gerekir. Elektrik, su, temizlik malzemeleri, okulumuzdaki kaynaklardır.”

2. sınıf HBDK s. 196: “Biliyorsunuz, bazı atıkların işlenerek yeniden değerlendirilmesine “geri dönüşüm” denir. Geri dönüşüm sayesinde hem doğadaki kaynakların tüketiminin hem de çevre kirliliğinin azalmasını sağlarız.”

Doğal Unsur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 192: “Hangi resimdeki gibi bir yerde yaşamayı tercih edersiniz? Neden? Bu yerin doğal unsurlarının insanların yaşamları üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri sizce nelerdir?”

2. sınıf HBDK s. 194: “Doğal unsurlar, tarım arazilerinde yetiştirilecek bitkisel ürünleri de belirler. Düzlük arazilerde bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi daha yaygındır. Ancak eğimli arazilerde de uygun ürünler yetiştirilebilir.”

Doğa Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 196: “Geri dönüşüm sayesinde hem *doğadaki* kaynakların tüketiminin hem de çevre kirliliğinin azalmasını sağlarız.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde nüfus ve yerleşme* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.25’te sunulmuştur.

Tablo 4. 25. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	1	İnsan	43
		2	Yer	42
		3	Aile	37
		4	Ülke	28
		5	Ulus / Millet	23
		6	Yerleşim yeri / Yerleşim birimi	12
		7	Vatan / Yurt	11
		8	Devlet	9
		9	Köy	9
		10	İl	7
		11	Başkent	6
		12	Şehir / Kent	5
		13	Göç	4
		14	İlçe	4
		15	Toplum	3
Toplam				243

Tablo 4.25 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisine yönelik 15 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *insan* (f=43) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *yer* (f=42), *aile* (f=37), *ülke* (f=28), *ulus / millet* (f=23), *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (f=12), *vatan / yurt* (f=11), *devlet* (f=9), *köy* (f=9), *il* (f=7), *başkent* (f=6), *şehir / kent* (f=5), *göç* (f=4), *ilçe* (f=4) ve *toplum* (f=3) coğrafi kavramları takip etmektedir.

Nüfus ve yerleşme coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

İnsan Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 175: “Ülkemizde farklı kültürlerden *insanlar* bir arada yaşarlar. Bu *insanlardan* bazıları zorunlu olarak ülkelerinden ayrılmışlardır. Bazıları ise isteğe bağlı olarak ülkemize göç etmişlerdir.”

2. sınıf HBDK s. 184: “Farklı kültürdeki *insanların* yaşam şekillerine, alışkanlıklarına saygı duymalıyız.”

2. sınıf HBDK s. 194: “Yer şekilleri, *insanların* hangi tarım etkinliklerini yapacaklarını da belirler. Yakın çevrede otlaklar varsa büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık yapılır. Orman yakınında arıcılık, su kaynakları yakınında balıkçılık yaygındır.”

2. sınıf HBDK s. 214: “Sizce Dünya’nın hareketlerinin *insanların* yaşantıları üzerindeki etkileri neler olabilir.”

Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 154: “Sınıfınızda harita var mı? Yaşadığımız ilin bu haritadaki *yerini* biliyor musunuz? Bazı illerimizin harita üzerindeki *yerlerini* de öğrendik. Yaşadığımız ilin, ülkemizin başkenti Ankara’nın *yerini* haritada bulup gösterebiliyoruz. Aşağıdaki Türkiye haritasını inceleyiniz. Yaşadığımız ilin ve başkentimiz Ankara’nın *yerini* bulup renklendiriniz.”

Aile Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 64: “Bazı *ailelerde* akrabalık ilişkileri çok önemlidir. Akrabaları bir arada tutan değerlere önem verilir. Sevgi, saygı, bağlılık, şefkat, vefa bu değerlerden bazılarıdır. Sizin *ailenizde* akrabalık ilişkilerine, akrabaları bir arada tutan değerlere önem verilir mi? Örneklerle açıklayınız. *Ailemizle* olduğu gibi akrabalarımızla da güzel ilişkiler kurarız. İlişkilerimiz samimi ve içtendir. Akrabalarımıza sevgi ve saygı gösteririz. *Ailemizden* sonra bize en yakın kişiler akrabalarımızdır. Bu nedenle akrabalarımızla ilişkilerimize gereken önemi vermeliyiz.”

Ülke Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 154: “Sınıfımızın duvarında bir Türkiye haritası var. Bazı teneffüslerde arkadaşlarımla birlikte bu haritayı inceliyoruz. Artık *ülkemizin* harita üzerinde nasıl görüldüğünü biliyoruz. Bazı illerimizin harita üzerindeki yerlerini de öğrendik. Yaşadığımız ilin, *ülkemizin* başkenti Ankara’nın yerini haritada bulup gösterebiliyoruz.”

2. sınıf HBDK s. 155: “Bizler, *ülkemizin* yerini harita ve yerküre modeli üzerinde kolaylıkla bulabildik. Bakalım, sizler de bulabilecek misiniz?”

Ulus / Millet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 157: “Bizler, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin vatandaşlarıyız. Üzerinde yaşadığımız toprak parçası, bizim vatanımızdır. Aynı topraklar üzerinde yaşayan insan toplulukları “*millet*” olarak adlandırılır. Bayrağımız, vatanımızın ve *milletimizin* sembolüdür. Devletimizin özgür ve bağımsız olduğunun göstergesidir. Vatanını ve *milletini* sevenler, bayraklarını da severler ve ona saygı da gösterirler.”

Yerleşim Yeri / Yerleşim Birimi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 193: “Yer şekilleri, o çevrede kurulan *yerleşim birimlerinin* özelliklerini belirler. Dağlık arazilerde yerleşim, ulaşım ve tarım olanakları kısıtlı olabilir. Bu olumsuzluklar, dağlık arazilerde daha az *yerleşim birimi* kurulmasına neden olur. Ayrıca bu tür arazilerde kurulan *yerleşim birimlerinde* yaşayan insan sayısı da fazla değildir.”

Vatan / Yurt Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 157: “*Vatanımızın* ve *milletimizin* sembollerinden biri de milli marşımızdır. Bizim milli marşımızın adı “İstiklâl Marşı”dır. Milli marşımıza duyduğumuz saygı, *vatan* ve *millet* sevgimizin bir göstergesidir.”

Devlet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 165: “Kurtuluş Savaşı’nın sona ermesiyle Atatürk, cumhuriyet yönetimi için hazırlıklar yapılmasını sağladı. Çünkü milletin egemenliğini sağlayacak yönetim biçimi cumhuriyetti. Böylece 29 Ekim günü Mecliste cumhuriyet ilan edildi. Devletimizin adı “Türkiye Cumhuriyeti” oldu.”

Köy Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 205: “Geçen yaz dedemlerin *köyüne* gitmiştik. Bir sabah dedem, bizi pikniğe götüreceğini söyledi. Arabaya binip yola çıktık. Kısa bir süre sonra ormanın ortasında, tertemiz akan bir derenin kenarına geldik. O kadar güzel bir yerdi ki görmenizi çok isterdim. Dedeme, “Neden *köyünüz* burada kurulmamış?” diye sordum.”

İl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 154: “Bazı *illerimizin* harita üzerindeki yerlerini de öğrendik. Yaşadığımız *ilin*, ülkemizin başkenti Ankara’nın yerini haritada bulup gösterebiliyoruz.”

Başkent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 182: “Ülkemizin *başkenti* hangi şehrimizdir? Hangi haritada başkentimiz renklendirilmiştir?”

Şehir / Kent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 64: “Bizim akrabalarımızdan bazıları başka bir *şehirdede* yaşıyor. Bu akrabalarımızla ancak tatillerde ve özel günlerde görüşebiliriz. Aynı *şehirdede* yaşadığımız yakın akrabalarımızla ise haftada bir görüşürüz. Akrabalarımızla bir arada olmak, onlarla yakın ilişkiler kurmak bizi mutlu eder.”

Göç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 176: “Bizim Suriyeli komşularımız var. Savaş nedeniyle ülkelerinden *göç* etmek zorunda kalmışlar. Devletimiz, Suriye’den gelen göçmenlere kolaylıklar sağlamış. Bu nedenle ülkemize yerleşmişler.”

İlçe Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 109: “Aile sağlığı merkezleri, her *ilçede* bulunan sağlık kurumlarıdır. Bu merkezler, çevresinde yaşayanlara sağlık hizmeti verir. Aile sağlığı merkezlerinde, gelen hastaların muayenesi yapılır.”

Toplum Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 108: “*Toplum* sağlığının korunmasında tuvaletlerin temizliği oldukça önemlidir. Hem kendinizin hem de *toplumun* sağlığını korumak için tuvaletlerde nelere dikkat etmeniz gerekir?”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde tarım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.26’da sunulmuştur.

Tablo 4.26. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Tarım Coğrafyası	1	Meyve	30
		2	Sebze	28
		3	Tarım	6
		4	Arıcılık	3
		5	Balıkçılık	3
		6	Sera	3
		7	Tarla	3
		8	Hayvancılık	2
		9	Ormancılık	2
		10	Otlak	2
		11	Tarım arazisi / Tarım alanı	2
		12	Tahıl	1
Toplam				85

Tablo 4.26 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *tarım coğrafyası* alt kategorisine yönelik 12 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *meyve* (f=30) ve *sebze* (f=28) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. Bu kavramları; *tarım* (f=6), *arıcılık* (f=3), *balıkçılık* (f=3), *sera* (f=3), *tarla* (f=3), *hayvancılık* (f=2), *ormancılık* (f=2), *otlak* (f=2), *tarım arazisi / tarım alanı* (f=2) ve *tahıl* (f=1) coğrafi kavramları takip etmektedir.

Tarım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Meyve Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 112: “Eskiden her sebzenin, *meyvenin* bir mevsimi vardı. Günümüzde kış mevsiminde çoğu sebze ve *meyveyi* satın alabiliyoruz.”

2. sınıf HBDK s. 215: “İnsanların incir, üzüm, kiraz gibi *meyveleri* taze olarak tüketebildikleri mevsimdir.”

Sebze Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 112: “Her *sebze* ve meyve farklı hava koşullarında yetişir. Kışın, seralarda yetiştirilen yaz *sebze* ve meyvelerini de pazarda görüyoruz. Ancak sağlıklı olan, *sebze* ve meyveleri, yetiştiği mevsimde tüketmemizdir.”

2. sınıf HBDK s. 177: “Benim ailem ve akrabalarım farklı işler yaparak geçimlerini sağlarlar. Amcam ve yengem *sebze* ve meyve yetiştirirler.”

Tarım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Yer şekilleri, insanların hangi *tarım* etkinliklerini yapacaklarını da belirler. Yakın çevrede otlaklar varsa büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık yapılır. Orman yakınında arıcılık, su kaynakları yakınında balıkçılık yaygındır.”

Arıcılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Yer şekilleri, insanların hangi *tarım* etkinliklerini yapacaklarını da belirler. Yakın çevrede otlaklar varsa büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, *arıcılık* yapılır. Orman yakınında arıcılık, su kaynakları yakınında balıkçılık yaygındır.”

Balıkçılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 194: “Yer şekilleri, insanların hangi *tarım* etkinliklerini yapacaklarını da belirler. Yakın çevrede otlaklar varsa büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık yapılır. Orman yakınında arıcılık, su kaynakları yakınında *balıkçılık* yaygındır.”

Sera Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 112: “Her sebze ve meyve farklı hava koşullarında yetişir. Kışın, *seralarda* yetiştirilen yaz sebze ve meyvelerini de pazarda görüyoruz. Ancak sağlıklı olan, sebze ve meyveleri, yetiştiği mevsimde tüketmemizdir.”

Tarla Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 178: “İnsanlar, yaşadıkları çevrenin koşullarına uygun işler yaparak geçimlerini sağlarlar. Bazı yerlerde geniş *tarlalar*, bağ ve bahçeler bulunur. Buralarda toprak ekilir ve tarım ürünleri yetiştirilir. Yetiştirilen tarım ürünlerinin satışından gelir elde edilir.”

Hayvancılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 178: “*Hayvancılıkla* uğraşanlar, hayvanların veya bunlardan elde ettikleri ürünlerin satışından gelir elde ederler.”

Ormancılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 179: “Ormanların çevresinde yaşayanlar *ormancılık*; maden yataklarının çevresinde yaşayanlar madencilik faaliyetleri yaparlar. Bu faaliyetler, çoğunlukla sanayiye ham madde sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.”

Otlak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBKD s. 192: “Yaşadığınız yerleşim birimi dağlık bir araziye mi, düzlüğe mi kurulmuştur? Çevresinde orman, *otlak* bulunuyor mu?”

Tarım Arazisi / Tarım Alanı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBKD s. 194: “Doğal unsurlar, *tarım arazilerinde* yetiştirilecek bitkisel ürünleri de belirler. Düzlük arazilerde bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi daha yaygındır. Ancak eğimli arazilerde de uygun ürünler yetiştirilebilir.”

Tahıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBKD s. 97: “*Tahıllardan* yapılan ekmek, makarna, pilav gibi besinler bize enerji verir.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.27’de sunulmuştur.

Tablo 4.27. 2. Sınıf HBKD’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Ulaşım Coğrafyası	1	Kara yolu / Taşıt yolu / Yol	24
		2	Ulaşım	9
		3	Ulaşım aracı / Ulaşım taşıtı	8
		4	Demir yolu	4
		5	Demir yolu taşıtı	4
		6	Ulaşım türü	4
		7	Deniz yolu	3
		8	Deniz yolu taşıtı	3
		9	Hava yolu	3
		10	Hava yolu taşıtı	3
		11	Ulaşım yolu	2
		12	Kara yolu taşıtı	1
Toplam				68

Tablo 4.27 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *ulaşım coğrafyası* alt kategorisine yönelik 12 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *kara yolu / taşıt yolu / yol* (f=24) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ulaşım* (f=9), *ulaşım aracı / ulaşım taşıtı* (f=8), *demir yolu* (f=4), *demir yolu taşıtı* (f=4), *ulaşım türü* (f=4), *deniz yolu* (f=3), *deniz yolu taşıtı* (f=3), *hava yolu* (f=3), *hava yolu taşıtı* (f=3) ve *ulaşım yolu* (f=2)

coğrafi kavramları takip etmektedir. *Kara yolu taşıtı* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Ulaşım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Kara Yolu / Taşıt Yolu / Yol Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 122: “Yerleşim merkezlerini birbirine bağlayan yollar, “*kara yolu*” olarak adlandırılır. *Kara yolu* ulaşımında resimlerdeki araçlar kullanılır.”

2. sınıf HBDK s. 132: “Şehir içi toplu taşıma araçlarına biniş ve inişleri duraklarda gerçekleştiririz. Bu araçlara binmek için durağa geldiğimizde sıraya girmeliyiz. Sıradayken güvenliğimiz için *taşıt yoluna* fazla yaklaşmamalı, kaldırımdan geçişleri engellememeliyiz.”

Ulaşım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 120: “Şehir içi, şehirlerarası ve uluslararası *ulaşımda* kara, demir, hava ve deniz yolları kullanılır. Kullanılan yollar, ulaşım türlerini belirler. Her ulaşım türünde farklı araçlar, yani taşıtlar kullanılır.”

Ulaşım Aracı / Ulaşım Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 124: “Hangi *ulaşım araçları* toplu taşımada kullanılır? Bu araçların yolcu indirip bindirdiği yerlere ne adlar verilir? Araştırınız. Çevrenizde sıklıkla gördüğünüz *ulaşım araçları* hangileridir? Gözlemleyiniz.”

Demir Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 123: “Demir tekerlekli taşıtların üzerinde hareket edeceği raylarla yapılan yollara “*demir yolu*” denir. *Demir yolu* ulaşımında resimlerdeki araçlar kullanılır.”

Demir Yolu Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 123: “Resimlerdeki *demir yolu taşıtlarının* adlarını öğrenip uygun eşleştirmeleri yapınız.”

Ulaşım Türü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 120: “Şehir içi, şehirlerarası ve uluslararası ulaşımında kara, demir, hava ve deniz yolları kullanılır. Kullanılan yollar, *ulaşım türlerini* belirler. Her ulaşım türünde farklı araçlar, yani taşıtlar kullanılır.”

Deniz Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 124: “Deniz taşıtlarının izlemek zorunda oldukları yola ise “deniz yolu” denir. *Deniz yolu* ulaşımında resimlerdeki araçlar kullanılır.”

Deniz Yolu Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 124: “Resimlerdeki *deniz yolu taşıtlarının* adlarını biliyor musunuz? Verilen ipuçlarından yararlanarak bu taşıtların adlarını yazınız.”

Hava Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 123: ““*Hava yolu*”, hava taşıtlarının uçuş sırasında izlemeleri zorunlu olan yoldur.”

Hava Yolu Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 123: “Resimlerdeki *hava yolu taşıtlarının* adlarını listeden bulup yazınız.”

Ulaşım Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 152: “Kara, hava ve demir yolu olmak üzere üç tür *ulaşım yolu* vardır.”

Kara Yolu Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 122: “Resimlerdeki *kara yolu taşıtlarının* adlarını yazınız. Hangilerinin insan, hangilerinin yük taşımacılığında kullanıldığını söyleyiniz.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* sanayi coğrafyası ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.28’de sunulmuştur.

Tablo 4.28. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sanayi Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Sanayi Coğrafyası	1	Fabrika	5
		2	Ham Madde	2
		3	Sanayi	1
		4	Sanayi kuruluşu / Sanayi tesisi	1
		5	Ticaret	1
Toplam				10

Tablo 4.28 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *sanayi coğrafyası* alt kategorisine yönelik 5 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *fabrika* (f=5) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ham madde* (f=2) coğrafi kavramı takip etmektedir. *Sanayi* (f=1), *sanayi kuruluşu / sanayi tesisi* (f=1) ve *ticaret* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Sanayi coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Fabrika Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 180: “Kullandığımız eşyaların da bazıları bitkilerden veya hayvanlardan elde edilen ürünlerle üretilir. *Fabrikalarda* işlenen ürünler, çeşitli eşyalara dönüştürülür.”

Ham Madde Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 198: “Geri dönüşümü yapılan atık kâğıtlar, kâğıt üretiminde *ham madde* olarak kullanılır. Cam ve metal atıklar, ambalaj üretiminde değerlendirilir.”

Sanayi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 179: “Ormanların çevresinde yaşayanlar ormancılık; maden yataklarının çevresinde yaşayanlar madencilik faaliyetleri yaparlar. Bu faaliyetler, çoğunlukla *sanayiye* ham madde sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.”

Sanayi Kuruluşu / Sanayi Tesisi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 181: “Bitkisel ya da hayvansal ürünlerin işlendiği *sanayi kuruluşuna* ne ad verilir?”

Ticaret Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 177: “Benim ailem ve akrabalarım farklı işler yaparak geçimlerini sağlarlar. Amcam ve yengem sebze ve meyve yetiştirirler. Yengem, yetiştirdikleri ürünlerden salça, turşu, reçel hazırlar. Dayım arıcılık yapar. Annem ve babam ise kendi dükkânımızda çalışırlar. Yani geçimimizi *ticaret* yaparak sağlarlar. Amcamların ve dayımın ürünlerini de dükkânımızda satarlar.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde turizm coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.29'da sunulmuştur.

Tablo 4.29. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Turizm Coğrafyası	1	Gelenek	8
		2	Kültür	6
		3	Görenek	5
		4	Turizm	1
Toplam				20

Tablo 4.29 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan turizm coğrafyası* alt kategorisine yönelik dört coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *gelenek* (f=8) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı *kültür* (f=6) ve *görenek* (f=5) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Kültürel öge* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Turizm *coğrafyası* alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Gelenek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 174: “Farklılıklar olsa da bazı *gelenek* ve görenekler, ülkemizin çoğu yerinde aynıdır. Resimleri inceleyerek bunları söyleyebilir misiniz?”

Kültür Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 172: ““*Kültür*”, “*gelenek*” ve “*görenek*” sözcüklerinin anlamlarını öğrenip açıklayınız.”

Görenek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 174: “Hepimiz misafirlerimize çay ve kahve ikram ederiz. Dini bayramlarda büyüklerimizi ziyaret edip ellerini öperiz. Kız isteme, söz kesme, nişan ve düğün geleneklerini sürdürürüz. Asker uğurlama, sünnet ve düğün öncesinde kına gecesi düzenleriz. Bu özel günleri akrabalarımız, tanıdıklarımızla kutlamak isteriz. Bunlar, ülkemiz genelinde bilinen ve hepimizin alışık olduğu gelenekler, *göreneklerdir*.”

Turizm Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 193: “Su kaynaklarına yakınlık, insanların su ihtiyaçlarını karşılamalarını kolaylaştırır. Bitkisel ürünler yetiştirilen tarım arazilerinin sulanmasına olanak verir. *Turizm* ve balıkçılığın, o çevrede yaşayan insanların gelir kaynakları arasında yer almasını sağlar.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer altı kaynakları* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.30’da sunulmuştur.

Tablo 4.30. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Yer Altı Kaynaklarına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Yer Altı Kaynakları	1	Maden	2
		2	Madencilik	2
		3	Maden yatağı	1
Toplam				5

Tablo 4.30 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan yer altı kaynakları* alt kategorisine yönelik 3 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *maden* (f=2) ve *madencilik* (f=2) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. *Maden yatağı* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Yer altı kaynakları alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Maden Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 179: “Çevrenizde madencilik faaliyetleri yapılır mı? *Madenler* hangi ürünlerin üretiminde kullanılır?”

Madencilik Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 179: “Ormanların çevresinde yaşayanlar ormancılık; maden yataklarının çevresinde yaşayanlar *madencilik* faaliyetleri yaparlar. Bu faaliyetler, çoğunlukla sanayiye ham madde sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.”

Maden Yatağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 179: “Ormanların çevresinde yaşayanlar ormancılık; *maden yataklarının* çevresinde yaşayanlar madencilik faaliyetleri yaparlar. Bu faaliyetler, çoğunlukla sanayiye ham madde sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde enerji coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.31’de sunulmuştur.

Tablo 4.31. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Enerji Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Enerji Coğrafyası	1	Baraj	1
		2	Enerji kaynağı	1
Toplam				2

Tablo 4.31 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *enerji coğrafyası* alt kategorisine yönelik iki coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *maden* (f=1) ve *madencilik* (f=1) kavramları bu alt kategoride yer alan kavramlardır.

Enerji coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Baraj Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 210: “*Barajlar* inşa edilerek akarsuların akışı kontrol altına alınmalıdır.”

Enerji Kaynağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 74: “Evet, *enerji kaynaklarını* tutumlu kullanmışız. Bu konuda hepimize teşekkür ederim ama bir de diğer kaynakları nasıl kullandığımıza bakalım.”

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisine* yönelik *kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.32’de sunulmuştur.

Tablo 4.32. 2. Sınıf HBDK'da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Ürün	38
		2	Üretim	7
		3	Meslek	6
		4	Gelir Kaynağı	1
		5	Tüketim	1
Toplam				53

Tablo 4.32 incelendiğinde; 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik beş coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *ürün* (f=28) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı *üretim* (f=7) ve *meslek* (f=6) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Gelir kaynağı* (f=1) ve *tüketim* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Ürün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 178: “Hayvancılıkla uğraşanlar, hayvanların veya bunlardan elde ettikleri *ürünlerin* satışından gelir elde ederler.”

2. sınıf HBDK s. 179: “Çevrenizde ormancılık faaliyetleri yapılır mı? Ağaçlardan hangi *ürünler* elde edilir?”

2. sınıf HBDK s. 180: “Kullandığımız eşyaların da bazıları bitkilerden veya hayvanlardan elde edilen *ürünlerle* üretilir. Fabrikalarda işlenen *ürünler*, çeşitli eşyalara dönüştürülür.”

Üretim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 179: “Çevrenizde madencilik faaliyetleri yapılır mı? Madenler hangi ürünlerin *üretiminde* kullanılır?”

Meslek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

2. sınıf HBDK s. 110: “Sağlık kurumlarının; doktor, hemşire, diş hekimi, ebe, eczacı gibi *mesleklerden* çalışanları vardır. Gelecekte sağlıkla ilgili bir *meslekte* çalışmak ister misiniz? Neden?”

4.5. 3. SINIF HBDK'DA YER ALAN COĞRAFİ KAVRAMLARIN KATEGORİ VE ALT KATEGORİLERE GÖRE DAĞILIMINA YÖNELİK BULGULAR

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların kategori ve alt kategorilere yönelik dağılımını belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4.33'te sunulmuştur.

Tablo 4.33. 3. Sınıf HBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı

Fiziki Coğrafya Kategorisi	n	%	Beşerî Coğrafya Kategorisi	n	%
Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	10	10,86	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	17	18,48
Afetler Coğrafyası	8	8,69	Tarım Coğrafyası	7	7,61
Bitki / Toprak Coğrafyası	7	7,61	Ulaşım Coğrafyası	5	5,43
İklim Bilimi (Klimatoloji)	7	7,61	Turizm Coğrafyası	4	4,35
Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	7	7,61	Sanayi Coğrafyası	3	3,26
Harita Bilgisi (Kartografya)	4	4,35	Enerji Coğrafyası	2	2,18
Sular Coğrafyası (Hidrografya)	4	4,35	Kategorisiz	3	3,26
Kategorisiz	4	4,35			
Toplam	51	55,43	Toplam	41	44,57
Genel Toplam				92	100

Tablo 4.33 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında toplam 92 coğrafi kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlar, *fiziki coğrafya kategorisi* (n=51) ve *beşerî coğrafya kategorisi* (n=41) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kategorilere göre dağılımına bakıldığında, coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 4.33 incelendiğinde; *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* (n=10) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından *afetler coğrafyası* (n=8), *bitki / toprak coğrafyası* (n=7), *iklim bilimi (klimatoloji)* (n=7), *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (n=7), *harita bilgisi (kartografya)* (n=4) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (n=4) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=4) olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.33 incelendiğinde; *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (n=17) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından, *tarım coğrafyası* (n=7), *ulaşım coğrafyası* (n=5), *turizm coğrafyası* (n=4), *sanayi coğrafyası* (n=3) ve *enerji coğrafyası* (n=2) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=3) olarak değerlendirilmiştir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların *fiziki coğrafya* ile *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorilerine* göre dağılımları 15 alt kategoride incelenmiştir. Bu alt kategorilere yönelik bulgular şöyledir:

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.34'te sunulmuştur.

Tablo 4.34. 3. Sınıf HBDK'da Yer Alan Dünya'nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	1	Gün	35
		2	Mevsim	15
		3	Ay (zaman)	9
		4	Yıl	7
		5	Güneş	6
		6	Gece	4
		7	Aydınlık	2
		8	Dünya	2
		9	Gündüz	2
		10	Gölge	1
Toplam				83

Tablo 4.34 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik 10 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *gün* (f=35) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *mevsim* (f=15), *Ay (zaman)* (f=9), *yıl* (f=7), *Güneş* (f=6), *gece* (f=4), *aydınlık* (f=2), *Dünya* (f=4) ve *gündüz* (f=4) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Gölge* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Dünya'nın şekli ve hareketleri alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Gün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 167: “Güneşli bir *günde* düz bir çubuk ile yönümüzü bulabiliriz. Öğle vakti, Güneş tam tepedeyken yere dikilen bir çubuğun gölgesi kuzeyi gösterir.”

3. sınıf HBDK s. 70: “Bir kâğıda günlük plan yaparak duvarınıza asınız. *Gün* içinde planınıza uyunuz.”

3. sınıf HBDK s. 85: “Her sabah kahvaltı yapmalıyız. *Günde* üç öğün yemek yemeli, 6-8 bardak su içmeliyiz.”

Mevsim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 83: “Her sebze ve meyvenin yetiştiği *mevsim* farklıdır. Sağlığımızı korumak için *mevsiminde* yetiştirilen sebze ve meyveleri tüketmeliyiz. *Mevsiminde* yetişen meyve ve sebzeler hem sağlıklı hem de daha ucuz olur.”

3. sınıf HBDK s. 164: “Çay, her *mevsim* yağışlı ve nemli, kışların ılık geçtiği yerlerde yetiştirilir. Yaprakları toplandıktan sonra çok kısa sürede işlenmesi gerekir. Bu nedenle fabrikalar, ekim alanlarına yakındır.”

Ay (zaman) Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 96: “Nurten Hanım, temmuz *ayında* pazara alışverişe gidiyor. Aşağıdaki meyvelerden hangisini alırsa Nurten Hanım, aile bireylerinin sağlığını korumuş olur?”

Yıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 49: “Bir yaşınızda ve son bir *yıl* içinde çekilmiş fotoğraflarınızı inceleyiniz. Her iki fotoğrafı karşılaştırarak fotoğraflarda gördüğünüz farklılıkları söyleyiniz.”

Güneş Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 167: “*Güneş*’in sabahları doğduğu yön doğu, akşamları battığı yön batıdır. Sağ kolumuzu, *Güneş*’in doğduğu tarafa uzatırsak sağ tarafımız doğuyu gösterir. Solumuz batı, ön tarafımız kuzey, arka tarafımız da güney olur.”

Gece Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 168: “*Geceleri* yönümüzü Kutup Yıldızı ile bulabiliriz. Kutup Yıldızı her zaman kuzeydedir. Hava bulutlu ise Kutup Yıldızı’nı göremeyiz.”

Aydınlık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 38: “Gündüz, hava *aydınlıkken* sınıfın lambasını yakmam.”

Dünya Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 172: “Sevgi çiçeği, *dünyada* yalnızca Ankara’nın Gölbaşı ilçesinde yetişir. Nesli tükenmekte olan bu bitki türü koruma altına alınmıştır.”

Gündüz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 168: “Evinizin yakınındaki ormanda *gündüz* kaybolduğunuzu düşününüz. Evinizin, güney yönünde olduğunu biliyorsunuz. Buna göre yönünüzü nasıl bulursunuz? Anlatınız.”

Gölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 167: “Güneşli bir günde düz bir çubuk ile yönümüzü bulabiliriz. Öğle vakti, Güneş tam tepedeyken yere dikilen bir çubuğun *gölgesi* kuzeyi gösterir.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde afetler coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.35’de sunulmuştur.

Tablo 4.35. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Afetler Coğrafyası	1	Yangın	15
		2	Deprem	11
		3	Sel	8
		4	Çevre kirliliği	2
		5	Hava kirliliği	2
		6	Su kirliliği	2
		7	Toprak kirliliği	2
		8	Afet	1
Toplam				43

Tablo 4.35 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *afetler coğrafyası* alt kategorisine yönelik sekiz coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *yangın* (f=15) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *deprem* (f=11), *sel* (f=8), çevre kirliliği (f=2), hava kirliliği (f=2), su kirliliği (f=2) ve toprak kirliliği (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Afet* (f=1) kavramı ders kitabında en az geçen kavramdır.

Afetler coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yangın Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 119: “Aşağıdaki çocuklardan hangisinin söylediği, *yangın* anında yapılması gereken bir davranış değildir?

A. Özge: *Yangın* alanından uzaklaşıyorum.

B. Ali: *Yangın* çıkış kapısını kullanırım.

C. Nur: *Yangını* söndürmeye çalışırım.”

***Deprem* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 113: “*Deprem*, sel gibi afetler sırasında alınacak bazı önlemlerle bunların zararlı etkilerinden korunabiliriz. *Deprem*, yerin derinliklerindeki hareketler sonucu oluşan sarsıntıdır. *Depremden* önce evde, *deprem* çantası hazırlanmalıdır. *Deprem* sırasında, önceden duvara sabitlenen bir eşyanın yanında hayat üçgeni oluşturulmalıdır.”

***Sel* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 113: “*Sel*, aşırı yağışlar sonucu akarsular ve barajlardaki suların taşmasıdır. *Sel* sırasında, *sel* bölgesi hemen terk edilerek yüksek ve güvenli yerlere gidilmelidir. Asla *sel* suyunun içine girilmemeli, su içinden karşıdan karşıya geçilmemelidir. Çünkü ayak bileğine kadar çıkan *sel* suyu, insanları sürükleyebilir. Dize kadar çıkan *sel* suyu, otomobilleri sürükleyebilir. Elektrik çapmaması için elektrik direklerinden uzak durulmalıdır.”

***Çevre Kirliliği* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 171: “Akdeniz foklarının ülkemizde en çok görüldüğü yer Foça sahilleridir. Balıkçılar tarafından sürekli avlanma, yaşam alanlarının turizme açılması ve *çevre kirliliği* nedenleriyle soyları tükenme tehlikesi içindedir.”

***Hava Kirliliği* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 180: “Ağaçların kesilmesi, *hava kirliliğinin* artmasına neden olur.”

***Su Kirliliği* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 171: “İnsanların birtakım davranışları, bazı hayvan ve bitkilerin neslinin tükenmesine neden olmaktadır. Bu davranışlardan bazıları şunlardır: Canlıların doğal yaşam alanlarına zarar vermek, Bilinçsiz ve kaçak olarak avlanmak, Hava, *su* ve toprak *kirliliğine* neden olmak, Orman yangınına sebep olmak.”

***Toprak Kirliliği* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 171: “İnsanların birtakım davranışları, bazı hayvan ve bitkilerin neslinin tükenmesine neden olmaktadır. Bu davranışlardan bazıları şunlardır: Canlıların doğal yaşam alanlarına zarar vermek, Bilinçsiz ve kaçak olarak avlanmak, Hava, su ve toprak *kirliliğine* neden olmak, Orman yangınına sebep olmak.”

Afet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 113: “Deprem, sel gibi *afetler* sırasında alınacak bazı önlemlerle bunların zararlı etkilerinden korunabiliriz.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.36’da sunulmuştur.

Tablo 4.36. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Bitki / Toprak Coğrafyası	1	Bitki	29
		2	Ağaç	25
		3	Orman	13
		4	Toprak	8
		5	Ağaçlandırma	4
		6	Bitki örtüsü	2
		7	Bitki türü	1
Toplam				82

Tablo 4.36 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik yedi coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *bitki* (f=29) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ağaç* (f=25), *orman* (f=13), *toprak* (f=8), *ağaçlandırma* (f=4), ve *bitki örtüsü* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Bitki türü* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Bitki / Toprak coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Bitki Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 172: “Konya gaşağı (tüllüşah), dünyada sadece Konya’da yetişen bir *bitkidir*. Bu *bitki*, doğada çok az kaldığı için koruma altına alınmıştır.”

3. sınıf HBDK s. 174: “Su, hava ve toprak tüm canlıların yaşamı için çok önemlidir. Kirlenen su toprağı, toprak *bitkiyi*, bu *bitkiler* de onları yiyen canlıları olumsuz etkiler.”

3. sınıf HBDK s. 180: “*Bitkilerin* yetişmesi için iklim koşulları çok önemlidir.”

Ağaç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 23: “Ahmet’in evi, sekizinci katta. Ahmet, evlerinin penceresinden aşağıdaki ağaçlara bakıyor. Aynı ağaçlara bu kez aşağıya inip bakıyor. Her iki yerden baktığında ağaçları farklı gördüğünü söylüyor. Sizce bu fark neden olabilir?”

3. sınıf HBDK s. 167: “Bazı ağaçların gövdelerinde yosun görürüz. Ağaçların yosun tutan tarafları kuzeyi gösterir.”

3. sınıf HBDK s. 175: “Bizim ve bizden sonra gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşaması için ağaç dikmeliyiz. Dikilen ağaçları korumalıyız. Doğayı ve çevreyi korumak için yapılan çalışmalara katılmalıyız.”

Orman Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 170: “Ormana atılan cam parçaları ve ormanda yakılan ateş, orman yangınlarına neden oluyor. Ormanda yaşayan canlılar zarar görüyor.”

3. sınıf HBDK s. 169: “Dağ, ova, orman, deniz, göl gibi kendiliğinden oluşan yerler doğal unsurlardır. İnsanların ve diğer tüm canlıların birlikte yaşadığı, doğal unsurların olduğu ortam doğal çevredir. Canlılar için doğal ortam çok önemlidir.”

Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 174: “Su, hava ve toprak tüm canlıların yaşamı için çok önemlidir. Kirlenen su toprağı, toprak bitkiyi, bu bitkiler de onları yiyen canlıları olumsuz etkiler.”

Ağaçlandırma Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 169: “Boş araziler ağaçlandırılıyor. Temiz ve ağaçlandırılmış çevrede yaşayan insanlar sağlıklı oluyor.”

Bitki örtüsü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 170: “Ağaçlar kesilerek bitki örtüsü yok ediliyor. Üzerinde bitki örtüsü olmayan toprak, yağmurla sürükleniyor. Tarım alanları verimsizleşiyor.”

Bitki türü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK 172: “Sevgi çiçeği, dünyada yalnızca Ankara’nın Gölbaşı ilçesinde yetişir. Nesli tükenmekte olan bu bitki türü koruma altına alınmıştır.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, fiziki coğrafya kategorisinde iklim bilimi (klimatoloji) ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.37’de sunulmuştur.

Tablo 4.37. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	İklim Bilimi (Klimatoloji)	1	Hava	15
		2	İklim	3
		3	Kurak	3
		4	Buz	1
		5	Kar	1
		6	Yağış	1
		7	Yağmur	1
Toplam				25

Tablo 4.37 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde yer alan iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisine yönelik yedi coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *hava* (f=15) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *iklim* (f=3) ve *kurak* (f=3) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Buz* (f=1), *kar* (f=1), *yağış* (f=1) ve *yağmur* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

İklim bilimi (klimatoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Hava Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 168: “Geceleri yönümüzü Kutup Yıldızı ile bulabiliriz. Kutup Yıldızı her zaman kuzeydedir. *Hava* bulutlu ise Kutup Yıldızı’nı göremeyiz.”

İklim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 164: “Herkesin bulunduğu ilde istediği bitkiyi yetiştirmesi zordur. Örneğin Konya’da oturuyorsak portakal yerine buğday yetiştirmeyi tercih etmeliyiz. Belki, özel ilgi ile portakal ağacını büyütebiliriz ama verim alamayız. Çünkü bitkilerin yetişmesi için *iklim* koşulları çok önemlidir.”

Kurak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 165: “Aşağıdaki ürünlerden yazları sıcak ve *kurak*, kışları ılık ve *yağışlı* iklim tipinde yetişenleri işaretleyiniz.”

Buz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 116: “Kızakla, karda ve *buzda* uygun alanlarda kayabiliriz. Kayarken hız yapmaktan ve tehlikeli hareketlerden kaçınmalıyız. Kask takmalıyız, uygun kıyafet giymeliyiz.”

Kar Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 116: “Kızakla, *karda* ve *buzda* uygun alanlarda kayabiliriz. Kayarken hız yapmaktan ve tehlikeli hareketlerden kaçınmalıyız. Kask takmalıyız, uygun kıyafet giymeliyiz.”

Yağış Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 113: “Sel, aşırı *yağışlar* sonucu akarsular ve barajlardaki suların taşmasıdır.”

Yağmur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 116: “Ağaçlar kesilerek bitki örtüsü yok ediliyor. Üzerinde bitki örtüsü olmayan toprak, *yağmurla* sürükleniyor. Tarım alanları verimsizleşiyor.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde yer şekilleri bilimine (jeomorfoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.38’de sunulmuştur.

Tablo 4.38. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Yer Şekilleri Bilimine (Jeomorfoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	1	Yeryüzü	2
		2	Ada	1
		3	Arazi	1
		4	Dağ	1
		5	Ormanlık alan / Ormanlık bölge	1
		6	Ova	1
		7	Sahil	1
Toplam				8

Tablo 4.38 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde yer alan yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* alt kategorisine yönelik yedi coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *yeryüzü* (f=2) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. *Ada* (f=1), *arazi* (f=1), *dağ* (f=1), *ormanlık alan / ormanlık bölge* (f=1), *ova* (f=1) ve *sahil* (f=1) kavramları ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yeryüzü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

“3. sınıf HBDK s. 160: “Bitkiler, insanlar için olduğu kadar hayvanlar için de büyük önem taşır. Bitkiler olmasaydı *yeryüzünde* yaşam da olmazdı.”

Ada Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 132: “Mersin’de, Kız Kalesi adında bir kale var. Denizin ortasında bir *ada* üzerine kurulmuş. Çok eskiden bir kral, kızının can güvenliğini sağlamak için bu kaleyi yaptırmış.”

Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

“3. sınıf HBDK s. 160: “Boş *araziler* ağaçlandırılıyor. Temiz ve ağaçlandırılmış çevrede yaşayan insanlar sağlıklı oluyor.”

Dağ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 169: “*Dağ*, ova, orman, deniz, göl gibi kendiliğinden oluşan yerler doğal unsurlardır. İnsanların ve diğer tüm canlıların birlikte yaşadığı, doğal unsurların olduğu ortam doğal çevredir. Canlılar için doğal ortam çok önemlidir.”

Ormanlık Alan / Ormanlık Bölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 166: “Arda, eve geldiğinde bu konuyu ağabeyi Buğra’ya anlattı. Buğra, Arda ve arkadaşlarını yakındaki piknik yaptıkları *ormanlık alana* götürdü. Onlara doğadan yararlanarak yönlerini nasıl bulacaklarını göstererek anlattı.”

Ova Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 169: “*Dağ*, ova, orman, deniz, göl gibi kendiliğinden oluşan yerler doğal unsurlardır. İnsanların ve diğer tüm canlıların birlikte yaşadığı, doğal unsurların olduğu ortam doğal çevredir. Canlılar için doğal ortam çok önemlidir.”

Sahil Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 171: “Akdeniz foklarının ülkemizde en çok görüldüğü yer Foça sahilleridir. Balıkçılar tarafından sürekli avlanma, yaşam alanlarının turizme açılması ve çevre kirliliği nedenleriyle soyları tükenme tehlikesi içindedir.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde harita bilgisine (kartografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.39’da sunulmuştur.

Tablo 4.39. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Harita Bilgisi (Kartografya)	1	Kroki	36
		2	Yön	21
		3	Pusulula	1
		4	Sınır	1
Toplam				59

Tablo 4.39 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan dört coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre *kroki* (f=36) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *yön* (f=21) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Sınır* (f=1) ve *pusula* (f=1) kavramları ders kitabında en az geçen kavramdır.

Harita bilgisi (kartografya) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Kroki Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 23: “Yüksek bir yerden bakıldığında binaların yalnız çatıları, ağaçların üst kısımları görülür. Bir yere yüksekten bakmaya kuş bakışı denir. Bir yerin kuş bakışı görünüşünün kâğıt üzerine kabataslak ve ölçüsüz çizilmesine *kroki* adı verilir.”

3. sınıf HBDK s. 24: “Hafta sonu Nil’in sınıfında veli toplantısı yapılacaktı. Nil, annesine okulunun *krokisini* çizdi. Bu *krokide* sınıflarının, öğretmenler odasının yerini gösterdi. Ayrıca bir kâğıda sınıfının *krokisini* de çizdi, oturduğu yeri işaretledi. Annesi okula gittiğinde Nil’in sınıfını *kroki* sayesinde çok kolay buldu.”

3. sınıf HBDK s. 55: “Yağmur, çizdiği yukarıdaki *krokiyi*, okulda Efe ve Tunç’a verdi. Hafta sonu, Efe ve Tunç buluştular. *Kroki* yardımıyla Yağmur’un evini kolayca

buldular. Yağmurlara gidince *krokideki* market, fırın, sağlık ocağı gibi belirli yerlerin, evi bulmalarında kolaylık sağladığını söylediler.”

Yön Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 166: “Ardalar, sınıfta *yön* bulma konusunu işliyorlardı. Öğretmenleri, *yönlerini* bulmak için pusula kullandıklarını anlatmıştı. Ancak doğadan yararlanarak da *yönlerini* bulabilecekleri yöntemler olduğunu söylemişti.”

3. sınıf HBDK s. 167: “Güneş’in sabahları doğduğu *yön* doğu, akşamları battığı *yön* batıdır.”

3. sınıf HBDK s. 168: “Evinizin yakınındaki ormanda gündüz kaybolduğunuzu düşününüz. Evinizin, güney *yönünde* olduğunu biliyorsunuz. Buna göre *yönünüzü* nasıl bulursunuz? Anlatınız.”

Pusula Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 166: “Ardalar, sınıfta yön bulma konusunu işliyorlardı. Öğretmenleri, yönlerini bulmak için *pusula* kullandıklarını anlatmıştı. Ancak doğadan yararlanarak da yönlerini bulabilecekleri yöntemler olduğunu söylemişti.”

Sınır Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekler

3. sınıf HBDK s. 124: “Her ilçe, bir ile bağlıdır. İlçeyi kaymakam yönetir. Kaymakam, devlet tarafından görevlendirilir. Kaymakam, görevlerini ildeki valiye bağlı olarak yapar. İlçede devleti temsil eder. Kaymakam, ilçe *sınırları* içerisinde halkın can ve mal güvenliğini sağlar. İlçenin gelişip kalkınması için çalışır.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde sular coğrafyasına (hidrografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.40’ta sunulmuştur.

Tablo 4.40. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Sular Coğrafyası (Hidrografya)	1	Deniz	4
		2	Göl	3
		3	Akarsu	2
		4	Su kaynağı	2
Toplam				11

Tablo 4.40 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisine yönelik dört coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *deniz* (f=4) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *göl* (f=3), *akarsu* (f=2) ve *su kaynağı* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir.

Sular coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Deniz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 132: “Mersin’de, Kız Kalesi adında bir kale var. *Denizin* ortasında bir ada üzerine kurulmuş. Çok eskiden bir kral, kızının can güvenliğini sağlamak için bu kaleyi yaptırmış.”

Göl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 169: “Dağ, ova, orman, deniz, *göl* gibi kendiliğinden oluşan yerler doğal unsurlardır. İnsanların ve diğer tüm canlıların birlikte yaşadığı, doğal unsurların olduğu ortam doğal çevredir. Canlılar için doğal ortam çok önemlidir.”

Akarsu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 170: “Atıklar deniz, göl ve *akarsulara* dökülerek su kirletiliyor.”

Su Kaynağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 37: “Okulunuzdaki elektrik ve *su kaynaklarını* verimli kullanmak için sizin önerileriniz nelerdir?”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisine yönelik kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.41’de sunulmuştur.

Tablo 4.41. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Çevre	39
		2	Kaynak	34
		3	Doğa	14
		4	Doğal unsur	4
Toplam				91

Tablo 4.41 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik dört coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *çevre* (f=39) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *kaynak* (f=33), *doğa* (f=14) ve *doğal unsur* (f=4) coğrafi kavramları takip etmektedir.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Çevre Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 127: “*Çevrenizde* bulunan ya da seyahatlerde görmüş olduğunuz tarihi, doğal veya turistik yerlerle ilgili araştırma yaparak bilgi toplayınız.”

3. sınıf HBDK s. 135: “Evimizi, okulumuzu, sınıfımızı, *çevremizi* temiz tutmalıyız. *Çevremizi* ve doğayı korumalıyız, ağaç dikmeliyiz.”

3. sınıf HBDK s. 173: “İnsanlar, doğal *çevreyi* niçin değiştirirler? Doğal *çevrenin* yok edilmesi nelere neden olur? Yazınız.”

3. sınıf HBDK s. 175: “Bizim ve bizden sonra gelecek nesillerin sağlıklı bir *çevrede* yaşaması için ağaç dikmeliyiz. Dikilen ağaçları korumalıyız. Doğayı ve *çevreyi* korumak için yapılan çalışmalara katılmalıyız.”

Kaynak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 64: “Öğretmen: *Kaynakları* verimli kullanmakla ilgili önerileriniz nelerdir?”

Yiğit: Bizim evimiz bahçe içinde. Bahçeyi suladığımız siyah bir hortumumuz var. Hortumun bir ucunu tıkayıp hortumu suyla doldurabiliriz. Hortumu, güneşli bir yerde bekletirsek hortumun içindeki su ısınır. Sıcak suya ihtiyacımız olduğunda hortum içindeki suyu kullanabiliriz.”

3. sınıf HBDK s. 68: “Aşağıda, *kaynakların* etkin ve verimli kullanımı ile ilgili davranışlar verilmiştir. Bu davranışların hangi *kaynaklarda* tasarruf sağladığını noktalı yerlere yazınız.”

Doğa Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 135: “Evimizi, okulumuzu, sınıfımızı, çevremizi temiz tutmalıyız. Çevremizi ve *doğayı* korumalıyız, ağaç dikmeliyiz.”

3. sınıf HBDK s. 135: “Av yasağı konularak *doğadaki* hayvanlar koruma altına alınıyor.”

3. sınıf HBDK s. 175: “Bizim ve bizden sonra gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşaması için ağaç dikmeliyiz. Dikilen ağaçları korumalıyız. *Doğayı* ve çevreyi korumak için yapılan çalışmalara katılmalıyız.”

Doğal Unsur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

“3. sınıf HBDK s. 169: “Dağ, ova, orman, deniz, göl gibi kendiliğinden oluşan yerler *doğal unsurlardır*. İnsanların ve diğer tüm canlıların birlikte yaşadığı, doğal unsurların olduğu ortam doğal çevredir.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.42’de sunulmuştur.

Tablo 4.42. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
		1	Ülke	64
		2	Yer	55
		3	İnsan	43
		4	Aile	37
		5	Ulus / Millet	26
		6	Toplum	19
		7	Devlet	18
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	8	İlçe	14
		9	İl	13
		10	Göç	12
		11	Köy	9
		12	Vatan / Yurt	7
		13	Yerleşim yeri / Yerleşim birimi	4
		14	Şehir / Kent	3
		15	Bölge	2
		16	Nüfus	2
		17	Şehirleşme / Kentleşme	1
Toplam				329

Tablo 4.42 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisine yönelik 3 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *ülke* (f=64) bu alt kategoride

en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *yer* (f=55), *insan* (f=43), *aile* (f=37), *ulus / millet* (f=26), *toplum* (f=19), *devlet* (f=18), *ilçe* (f=14), *il* (f=13), *göç* (f=12), *köy* (f=9), *vatan / yurt* (f=7), *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (f=4), *şehir / kent* (f=3), *bölge* (f=2) ve *nüfus* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Kentleşme* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramlardır.

Nüfus ve yerleşme coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Ülke Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 132: “Öğretmenimiz, yurdumuzda geçmiş zamanlarda yaşayan uygarlıklar olduğunu anlattı. Bu uygarlıklara ait daha birçok han, hamam, köprü, cami, çeşme gibi tarihi eserler ve turistik yerler olduğunu söyledi. Bunlardan başka *ülkemizde* Ihlara Vadisi, Düden Şelalesi gibi doğal yerlerin de olduğunu belirtti. Buraları görmek için her yıl *ülkemize* çok sayıda turist geldiğini söyledi. Bu tarihi eserleri ve turistik yerleri korumanın vatandaşlık görevi olduğunu anlattı.”

3. sınıf HBDK s. 142: “Yabancı *ülkelerden ülkemize* göç etmiş insanlara yardımcı olmalıyız, adaletli davranmalıyız. *Ülkemize* alışmaları için destek vermeliyiz. Onların alışkanlıklarına, yaşantılarına saygı duymalıyız.”

3. sınıf HBDK s. 150: “*Ülkemize* hizmet etmiş, başarılar kazanmış bir kişiye örnek veriniz. Bu kişinin hangi konuda çalışmalar yaptığını söyleyiniz.”

3. sınıf HBDK s. 152: “Öğretmen: Bu kişiler, çalışmalarıyla *ülkemize* katkıda bulunmuşlardır. Hepsinin ortak özelliği *ülkelerini* sevmeleri, çalışkan ve cesur olmalarıdır. Güçlükler karşısında yılmayıp mücadele etmeleridir. Biz, *ülkemizin* kalkınmasına katkıda bulunan kişileri örnek almalıyız.”

3. sınıf HBDK s. 152: “Kızıl akbaba, *ülkemizde*, nesli en hızlı tükenen canlılardan birisidir. Pek çok *ülkede* nesli tükenmiştir. Toros ve Ilgaz dağlarında, Ankara ve Eskişehir’in engebeli bölgelerinde yaşar.”

Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 56: “Krokinin, bir *yerin* kuş bakışı görünüşünün kâğıt üzerine ölçsüz olarak çizimi olduğunu biliyordu. Kâğıda evlerine yakın eczane, fırın, sağlık ocağı gibi belli başlı *yerleri* çizdi. Cadde, sokak ve binaların adlarını yazdı.”

3. sınıf HBDK s. 57: “Evinizin bulunduğu *yerin* krokisini, bir kâğıda çizerek sıra arkadaşınıza veriniz.”

3. sınıf HBDK s. 109: “Kaybolduğunuzu fark ettiğinizde olduğunuz *yerden* uzaklaşmayın.”

3. sınıf HBDK s. 124: “Hafta sonu Nil’in sınıfında veli toplantısı yapılacaktı. Nil, annesine okulunun krokisini çizdi. Bu krokide sınıflarının, öğretmenler odasının *yerini* gösterdi. Ayrıca bir kâğıda sınıfının krokisini de çizdi, oturduğu *yeri* işaretledi. Annesi okula gittiğinde Nil’in sınıfını kroki sayesinde çok kolay buldu.”

3. sınıf HBDK s. 167: “Güneşli bir günde düz bir çubuk ile yönümüzü bulabiliriz. Öğle vakti, Güneş tam tepedeyken *yer*e dikilen Kuzey bir çubuğun gölgesi kuzeyi gösterir.”

***İnsan* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 142: “*İnsanlar*, çalışma ve eğitim gibi nedenlerle başka ülkelere göç edebilirler. Savaş gibi zorunlu nedenlerle de *insanlar* başka ülkelere gidebilirler. Bu *insanlar* ister zorunlu, ister isteğe bağlı nedenlerle göç etsinler, yabancı bir ülkede yaşamak zorunda kalırlar. Göç ettikleri ülkenin dilini, alışkanlıklarını bilmedikleri için sıkıntı çekerler.”

3. sınıf HBDK s. 145: “Başka bir ülkeye zorunlu olarak göç eden *insanların* duyguları neler olabilir? Yazınız.”

3. sınıf HBDK s. 169: “*İnsanların*, yaşamlarını sürdürürken doğal çevreye etkileri olabilir. Alp, yakın çevresinde *insanların* doğal unsurlar üzerinde yaptıkları olumlu değişimleri sıraladı.”

3. sınıf HBDK s. 171: “*İnsanların* birtakım davranışları, bazı hayvan ve bitkilerin neslinin tükenmesine neden olmaktadır.”

***Aile* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

3. sınıf HBDK s. 18: “Özge ve *ailesi* başka bir şehre taşınmışlardı. Özge, taşındıkları şehirden telefonla Murat’ı aradı. Murat çok mutlu oldu.”

3. sınıf HBDK s. 125: “Benim adım Fırat. *Ailemle* köyde yaşıyorum. Buradaki ilkokula gidiyorum. Köyler ve mahalleler, yönetim bakımından ilçeye bağlıdır.”

3. sınıf HBDK s. 142: “Öğretmen: Çocuklar, biliyorsunuz ülkemize göç eden Suriyeli *aileler* var. Okulumuzda sizden sonra Suriyeli *ailelerin* çocuklarına eğitim verilmektedir. Bu çocukların, ders araç gereçlerine ve giysilere ihtiyaçları var. Bununla ilgili olarak okulumuzda sosyal sorumluluk projesi başlatıldı. Kimler katılmak ister.”

Ulus / Millet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 27: “Kendi kültürüne sahip çıkmayan toplumlar, başka *milletlerin* kültürlerinin etkisine girer. Bu *milletler*, bağımsızlıklarını kaybeder.”

3. sınıf HBDK s. 126: “Cumhuriyet, *millet* hâkimiyetine dayanan ve gücünü halktan alan bir devlet yönetimi şeklidir. Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde *millet*, egemenliği kendi elinde tutar. Bu egemenliği, belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullanır.”

3. sınıf HBDK s. 139: “Türk halkı, Mustafa Kemal’in önderliğinde büyük bir milli birlik ve beraberlik örneği göstermiştir. Yiyeceğinin, giyeceğinin büyük bir bölümünü orduya vermiştir. Ordu ve *millet* el ele vermiş, vatanını düşman işgalinden kurtarmıştır. *Milletimiz*, Kurtuluş Savaşı sırasındaki sıkıntıları birlik ve beraberlikle yenmiş, *milletçe* bütün engelleri aşabileceğini kanıtlamıştır.”

Toplum Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 27: “Kendi kültürüne sahip çıkmayan *toplumlar*, başka milletlerin kültürlerinin etkisine girer. Bu milletler, bağımsızlıklarını kaybeder.” 3. sınıf HBDK s. 30: “Dayanışma sayesinde insanlar daha çabuk ve çok iş yapabilir. Dayanışma okulda öğrenciler, ailede aile bireyleri ve *toplumda* halk arasında olabilir.”

Devlet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 139: “Milli birlik ve beraberlik *milletçe* birliği, bir arada yaşamayı ve bütünlüğü belirtir. *Devlet*, gücünü milli birlik ve beraberlikle sağlar. Bu sayede, ülkeyi bölmek ve yıkmak isteyenlerle mücadele gücü oluşur.”

3. sınıf HBDK s. 140: “15 Temmuz İki Bin On Altı tarihinde, *devletimize* ve milletimize karşı bir saldırı yapılmıştır. Milletimiz, *devletimiz* parçalanıp bölünmek istenmiştir. Bu saldırıya halkımız, *devletimiz* ve ordumuz milli birlik ve beraberlik duygusu içerisinde karşı koymuştur. Düşmanların, *devletimizi* ve milletimizi bölmeye izin vermemiştir. 15 Temmuz, milli birlik ve beraberliğimizin bütün dünyaya gösterildiği gündür.”

İlçe Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 123: “Yaşadığımız ilin, *ilçenin*, mahallenin veya köyün adını söyleyiniz.”

3. sınıf HBDK s. 124: “Her *ilçe*, bir ile bağlıdır. *İlçeyi* kaymakam yönetir. Kaymakam, devlet tarafından görevlendirilir. Kaymakam, görevlerini ildeki valiye bağlı olarak yapar. *İlçede* devleti temsil eder. Kaymakam, *ilçe* sınırları içerisinde halkın can ve mal güvenliğini sağlar. *İlçenin* gelişip kalkınması için çalışır.”

İl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 123: “Benim adım Mert. Ailemle birlikte Ankara *ilinde* yaşıyoruz. Bu *ildeki* bir ilkokula gidiyorum. Okulumuzdaki en yetkili ve okulu yöneten kişi okul müdürüdür. *İlimizdeki* en yetkili ve *ili* yöneten kişi validir. Vali, devlet tarafından görevlendirildiği için devletin *ildeki* temsilcisidir. *İlde* eğitim, ulaşım, sağlık gibi devlet işlerinin yürütülmesini sağlar. *İldeki* huzurun ve güvenliğin sağlanması için gerekli gördüğü tedbirleri alır.”

Göç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 172: “*Göç* nedeniyle şehirlerde nüfus artıyor. Artan nüfusla beraber yerleşim düzensizleşiyor.”

3. sınıf HBDK s. 142: “İnsanlar, çalışma ve eğitim gibi nedenlerle başka ülkelere *göç* edebilirler. Savaş gibi zorunlu nedenlerle de insanlar başka ülkelere gidebilirler. Bu insanlar ister zorunlu, ister isteğe bağlı nedenlerle *göç* etsinler, yabancı bir ülkede yaşamak zorunda kalırlar. *Göç* ettikleri ülkenin dilini, alışkanlıklarını bilmedikleri için sıkıntı çekerler.”

Köy Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 125: “Benim adım Fırat. Ailemle *köyde* yaşıyorum. Buradaki ilkokula gidiyorum. *Köyler* ve mahalleler, yönetim bakımından ilçeye bağlıdır. *Köy* ve mahalleyi muhtar yönetir. Muhtar, *köy* ve mahalle halkı tarafından seçimle belirlenir. Muhtarlar, *köy* veya mahallenin sorunlarını belirler. Bu sorunları çözüme kavuşturur.”

Vatan / Yurt Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 26: “Vatan ve millet sevgisini okulda öğrendik. Okul bize sevgi, saygı ve doğruluğu öğretti. Hayata hazırlanmamızı sağladı.”

Yerleşim Yeri / Yerleşim Birimi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 174: “Su kirliliğini önlemek için su kaynakları temiz ve dikkatli kullanılmalıdır. *Yerleşim yerlerinde* altyapı çalışmalarına önem verilmelidir.”

Şehir / Kent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 172: “Göç nedeniyle *şehirlerde* nüfus artıyor. Artan nüfusla beraber yerleşim düzensizleşiyor.”

Bölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 171: “Kızıl akbaba, ülkemizde, nesli en hızlı tükenen canlılardan birisidir. Pek çok ülkede nesli tükenmiştir. Toros ve Ilgaz dağlarında, Ankara ve Eskişehir’in engebeli *bölgelerinde* yaşar.”

Nüfus Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 170: “Göç nedeniyle şehirlerde *nüfus* artıyor. Artan *nüfusla* beraber yerleşim düzensizleşiyor.”

Şehirleşme / Kentleşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 172: “Narin acı çiğdem, İstanbul’a özgü küçük çiçekli bir çiğdem türüdür. Denetimsiz *kentleşme* ve yanlış ağaçlandırma nedeniyle tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde tarım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.43’de sunulmuştur.

Tablo 4.43. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Tarım Coğrafyası	1	Meyve	32
		2	Sebze	26
		3	Tahıl	5
		4	Tarım	5
		5	Tarla	4
		6	Sera	2
		7	Tarım arazisi / Tarım alanı	1
Toplam				75

Tablo 4.43 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *tarım coğrafyası* alt kategorisine yönelik yedi coğrafi

kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *meyve* (f=32) ve *sebze* (f=26) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. Bu kavramları; *tahıl* (f=5), *tarım* (f=5), *tarla* (f=4) ve *sera* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Tarım arazisi / Tarım alanı* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Tarım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Meyve Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 83: “Her *sebze* ve meyvenin yetiştiği mevsim farklıdır. Sağlığımızı korumak için mevsiminde yetiştirilen *sebze* ve meyveleri tüketmeliyiz. Mevsiminde yetişen meyve ve *sebzeler* hem sağlıklı hem de daha ucuz olur.”

3. sınıf HBDK s. 159: “Elma, armut, incir, portakal, üzüm, şeftali, muz, çilek gibi bitkiler *meyvedir*. Sebze ve *meyveler* bizi hastalıklardan korur.”

Sebze Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 81: “Bilinçli bir tüketici, meyve ve *sebze* satın alırken nelere dikkat etmelidir? Açıklayınız.”

3. sınıf HBDK s. 163: “*Sebze* ve meyveler toprakta farklı yerlerde ve şekillerde yetişir. Pancar, patates, havuç, sarımsak, soğan, turp gibi *sebzeler* toprağın altında yetişir.”

Tahıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 159: “Nohut, bakla, mercimek, bezelye, pirinç, fasulye gibi bitkilere baklagiller adı verilir. Baklagiller kaslarımızı güçlendirir. Buğday, arpa, yulaf, pirinç, mısır gibi bitkilere *tahıl* adı verilir. Ekmek, makarna gibi besinler *tahıllardan* yapılır. Tahıllı besinler vücudumuza enerji verir.”

Tarım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 174: “Toprak kirliliğini önlemek için pil, plastik, cam gibi atıklar toprağa atılmamalıdır. Atık yağlar toprağa dökülmemelidir. *Tarımda*, yapay gübre ve zehirli *tarım* ilaçları kullanılmamalıdır.”

Tarla Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 52: “Bizim zamanımızda *tarlalar* öküzler yardımıyla sürülüyordu. *Tarlalar*, bugün modern aletlerle daha kısa sürede ve kolayca sürülmektedir. Sulamada fıskiyeler kullanılmaktadır.”

Sera Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 83: “Mevsimi dışında yediğimiz sebze ve meyveler *seralarda* yetiştirilir. *Seralarda* yetiştirilen meyve ve sebzenin gelişimi için yapay maddeler kullanılır. Bu yapay maddeler, vücudumuz için zararlıdır.”

Tarım Arazisi / Tarım Alanı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 170: “Ağaçlar kesilerek bitki örtüsü yok ediliyor. Üzerinde bitki örtüsü olmayan toprak, yağmurla sürükleniyor. *Tarım alanları* verimsizleşiyor.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.44’te sunulmuştur.

Tablo 4.44. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Ulaşım Coğrafyası	1	Kara yolu / Taşıt yolu / Yol	12
		2	Ulaşım aracı / Ulaşım taşıtı	4
		3	Ulaşım	3
		4	Demir yolu	2
		5	Haberleşme	1
Toplam				22

Tablo 4.44 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan ulaşım coğrafyası* alt kategorisine yönelik beş coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *kara yolu / taşıt yolu / yol* (f=12) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ulaşım aracı / ulaşım taşıtı* (f=4), *ulaşım* (f=3) ve *demir yolu* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Haberleşme* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Ulaşım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Kara Yolu / Taşıt Yolu / Yol Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 99: “Trafik kuralları, yaya ve sürücülerin *yolda* giderken uymaları gereken kurallardır.”

3. sınıf HBDK s. 127: “Cumhuriyet kurulmadan önce Devletimizi padişah yönetirdi. Devlet yönetiminde halkın söz hakkı yoktu. Cumhuriyetle birlikte yurdumuzun adı Türkiye Cumhuriyeti oldu. Yurdumuz gelişti ve ilerledi. Yeni *yollar* yapıldı, fabrikalar açıldı.”

Ulaşım Aracı / Ulaşım Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 77: “Yukarıdaki görseller incelendiğinde, aşağıda verilenlerden hangisi söylenemez?

A. Teknolojinin zamanla gelişmesi, *ulaşım araçlarını* etkilemiştir.

B. Teknolojinin zamanla gelişmesi, *ulaşım araçlarının* gelecekte de etkileneceğini göstermektedir.

C. Teknoloji zamanla gelişse de *ulaşım araçlarını* etkilememiştir.”

Ulaşım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 123: “Vali, devlet tarafından görevlendirildiği için devletin ildeki temsilcisidir. İlde eğitim, *ulaşım*, sağlık gibi devlet işlerinin yürütülmesini sağlar. İldeki huzurun ve güvenliğin sağlanması için gerekli gördüğü tedbirleri alır.”

Demir Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 150: “Kerem arkadaşımız, Nuri Demirağ ile ilgili araştırma sonuçlarını anlattı: Yurdumuzda ilk *demir yolu* yapımını gerçekleştiren ve havacılık sanayisini kuran iş adamıdır. Samsun, Sivas, Erzurum, Afyon, Antalya *demir yollarını* çok zor şartlarda çalışarak kısa sürede tamamladı.”

Haberleşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 127: “Herkes, konut dokunulmazlığı ve *haberleşme* hakkını kazandı. Bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme özgürlüğü geldi.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde turizm coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.45’te sunulmuştur.

Tablo 4.45. 3. Sınıf HBDK'da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Turizm Coğrafyası	1	Turistik yer	8
		2	Tarihi yer	5
		3	Tarihi eser	2
		4	Turizm	1
Toplam				16

Tablo 4.45 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *turizm coğrafyası* alt kategorisine yönelik üç coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *turistik yer* (f=8) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *tarihi yer* (f=5) ve *tarihi eser* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Turizm* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Turizm coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Turistik Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 127: “Çevrenizde bulunan ya da seyahatlerde görmüş olduğunuz tarihi, doğal veya *turistik yerlerle* ilgili araştırma yaparak bilgi toplayınız.”

3. sınıf HBDK s. 127: “Yakın çevrenizde gördüğünüz tarihi, doğal veya *turistik bir yerin* ismini söyleyiniz.”

Tarihi Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 127: “Çevrenizde bulunan ya da seyahatlerde görmüş olduğunuz tarihi, doğal veya *turistik yerlerle* ilgili araştırma yaparak bilgi toplayınız.”

3. sınıf HBDK s. 127: “Yakın çevrenizde gördüğünüz *tarihi*, doğal veya *turistik bir yerin* ismini söyleyiniz.”

Tarihi Eser Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 132: “Öğretmenimiz, yurdumuzda geçmiş zamanlarda yaşayan uygarlıklar olduğunu anlattı. Bu uygarlıklara ait daha birçok han, hamam, köprü, cami, çeşme gibi *tarihi eserler* ve *turistik yerler* olduğunu söyledi.”

Turizm Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBKD s. 171: “Akdeniz foklarının ülkemizde en çok görüldüğü yer Foça sahilleridir. Balıkçılar tarafından sürekli avlanma, yaşam alanlarının *turizme* açılması ve çevre kirliliği nedenleriyle soyları tükenme tehlikesi içindedir.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde sanayi coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.46’da sunulmuştur.

Tablo 4.46. 3. Sınıf HBKD’da Yer Alan Sanayi Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Sanayi Coğrafyası	1	Fabrika	8
		2	Sanayi	4
		3	Ticaret	1
Toplam				13

Tablo 4.46 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *sanayi coğrafyası* alt kategorisine yönelik üç coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *fabrika* (f=8) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *sanayi* (f=4) coğrafi kavramı takip etmektedir. *Ticaret* (f=1) kavramı ders kitabında en az geçen kavramdır.

Sanayi coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Fabrika Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBKD s. 164: “Çay, her mevsim yağışlı ve nemli, kışların ılık geçtiği yerlerde yetiştirilir. Yaprakları toplandıktan sonra çok kısa sürede işlenmesi gerekir. Bu nedenle *fabrikalar*, ekim alanlarına yakındır.”

Sanayi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBKD s. 150: “Yurdumuzda ilk demir yolu yapımını gerçekleştiren ve havacılık *sanayisini* kuran iş adamıdır.”

Ticaret Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBKD s. 129: “Ben, İzmir’deki Kızlarağası Hanı’nı gördüğümü söyledim. Bu handa, eskiden develeriyle *ticaret* yapmaya gelen tüccarların konakladığını anlattım.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde enerji coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.47’de sunulmuştur.

Tablo 4.47. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Enerji Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Enerji Coğrafyası	1	Baraj	3
		2	Güneş enerjisi	1
Toplam				4

Tablo 4.47 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *enerji coğrafyası* alt kategorisine yönelik iki coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *baraj* (f=3) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. *Güneş enerjisi* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Enerji coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Baraj Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 113: “Sel, aşırı yağışlar sonucu akarsular ve *barajlardaki* suların taşmasıdır.”

Güneş Enerjisi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 65: “Evimizin çatısına *güneş enerjisi* sistemi kurabiliriz. Böylece evimizde sürekli sıcak su olmasını sağlayabiliriz.”

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisine* yönelik *kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.48’de sunulmuştur.

Tablo 4.48. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Ürün	23
		2	Meslek	21
		3	Üretim	4
Toplam				48

Tablo 4.48 incelendiğinde; 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik üç coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *ürün* (f=23) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *meslek* (f=21) ve *üretim* (f=4) coğrafi kavramı takip etmektedir.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Ürün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 40: “Yiğit: Çiftçilik, toprağı ekip *ürün* yetiştirerek geçimini sağlayan kişilerin mesleğidir. Çiftçilik, çok emek ister. Çiftçi, yetiştireceğı *ürünün* tohumunu toprağı eker. Toprağı sular ve *ürün* elde eder.”

Meslek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 39: “Görselde söz edilen *meslekleri* ve bu mesleklerin günlük yaşamımızdaki önemini söyleyiniz.”

3. sınıf HBDK s. 40: “İnsanların, geçimlerini sağlamak için sürekli yaptıkları iş, *meslekleridir*. İnsanların ihtiyaçlarından dolayı çeşitli *meslekler* ortaya çıkmıştır. *Mesleklerin* tümü, toplumun farklı ihtiyaçları için gerekli ve önemlidir. Bu nedenle her meslek saygındır. Her meslek, günlük yaşamda farklı *mesleklerle* ilişki içindedir.”

Üretim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

3. sınıf HBDK s. 151: “Rize’nin toprağının, çay ve turunçgil *üretimi* için elverişli olduğunu gördü. Çay Araştırma Enstitüsünü kurdu. Doğı Karadeniz Bölgesi’nde çay *üretiminin* gelişmesindeki temeli oluşturdu.”

Şekil 4.3. 3. sınıf HBDK’da yer alan coğrafi kavramların sıklık haritası.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramların tekrar etme sıklığına göre dünya şeklinde oluşturulan sıklık haritası Şekil 4.3’te görülmektedir. Şekil incelendiğinde *ülke*, *yer*, *insan*, *çevre*, *aile*, *kroki*, *gün*, *kaynak*, *bitki* ve *ağaç* kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

4.6. 4. SINIF SBKD’DA YER ALAN COĞRAFI KAVRAMLARIN KATEGORİ VE ALT KATEGORİLERE GÖRE DAĞILIMINA YÖNELİK BULGULAR

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafi kavramların kategorilere ve alt kategorilere yönelik dağılımını belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4.49’da sunulmuştur.

Tablo 4.49. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımı

Fiziki Coğrafya Kategorisi	n	%	Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	n	%
Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	29	15,43	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	25	13,30
Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	21	11,17	Tarım Coğrafyası	12	6,38
İklim Bilimi (Klimatoloji)	18	9,57	Turizm Coğrafyası	11	5,85
Harita Bilgisi (Kartografya)	17	9,04	Ulaşım Coğrafyası	9	4,79
Afetler Coğrafyası	10	5,32	Sanayi Coğrafyası	6	3,19
Bitki / Toprak Coğrafyası	8	4,26	Enerji Coğrafyası	3	1,60
Sular Coğrafyası (Hidrografya)	7	3,72	Yer Altı Kaynakları	3	1,60
Kategorisiz	4	2,13	Kategorisiz	5	2,67
Toplam	114	60,64	Toplam	74	39,36
Genel Toplam				188	100

Tablo 4.49 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında toplam 188 coğrafi kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlar, *fiziki coğrafya kategorisi* (n=114) ve *beşerî coğrafya kategorisi* (n=74) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kategorilere göre dağılımına bakıldığında, coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 4.49 incelendiğinde; *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (n=29) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından, *Dünya'nın şekli ve hareketleri* (n=21), *iklim bilimi (klimatoloji)* (n=18), *harita bilgisi (kartografya)* (n=17), *afetler coğrafyası* (n=10), *bitki / toprak coğrafyası* (n=8) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (n=7) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=4) olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.49 incelendiğinde; *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan coğrafi kavramların, alt kategoriler bazında en fazla *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (n=25) yönelik olduğu görülmektedir. Alt kategoriler kavram sayısı açısından; *tarım coğrafyası* (n=12), *turizm coğrafyası* (n=11), *ulaşım coğrafyası* (n=9), *sanayi coğrafyası* (n=6), *enerji coğrafyası* (n=3) ve *yer altı kaynakları* (f=3) olarak sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (n=5) olarak değerlendirilmiştir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafi kavramların *fiziki coğrafya* ile *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorilerine* göre dağılımları 16 alt kategoride incelenmiştir. Bu alt kategorilere yönelik bulgular şöyledir:

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.50'de sunulmuştur.

Tablo 4.50. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Yer Şekilleri Bilimine Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Yer Şekilleri Bilimi (Jeomorfoloji)	1	Dağ	8
		2	Deniz kıyısı / Kıyı	8
		3	Kıta	8
		4	Yeryüzü şekilleri / Yer şekilleri	8
		5	Yeryüzü	6
		6	Boğaz	3
		7	Yamaç	3
		8	Ada	2
		9	Dağlık arazi	2
		10	Deniz seviyesi	2
		11	Ormanlık bölge / Ormanlık alan	2
		12	Ova	2
		13	Tepe	2
		14	Yanardağ / Volkanik dağ	2
		15	Yer altı	2
		16	Açık arazi	1
		17	Bataklık arazi	1
		18	Burun	1
		19	Eğimli arazi	1
		20	Katman	1
		21	Kıyı şeridi	1
		22	Körfez	1
		23	Plato	1
		24	Sahil	1
		25	Vadi	1
		26	Yarımada	1
		27	Yer kabuğu	1
		28	Yer üstü	1
		29	Yükselti	1
Toplam				74

Tablo 4.50 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde yer alan yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* alt kategorisine yönelik 29 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *dağ* (f=8), *deniz kıyısı / kıyı* (f=8), *kıta* (f=8) ve *yeryüzü şekilleri / yer şekilleri* (f=8) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. Bu kavramları; *yeryüzü* (f=6), *boğaz* (f=3), *yamaç* (f=3), *ada* (f=2), *dağlık arazi* (f=2), *deniz seviyesi* (f=2), *ormanlık bölge / ormanlık alan* (f=2), *ova* (f=2), *tepe* (f=2), *yanardağ / volkanik dağ* (f=2) ve *yer altı* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Açık arazi* (f=1), *bataklık arazi* (f=1), *burun* (f=1), *eğimli arazi* (f=1), *katman* (f=1), *kıyı şeridi* (f=1), *körfez* (f=1), *plato* (f=1), *sahil* (f=1), *vadi* (f=1), *yarımada* (f=1), *yer kabuğu* (f=1), *yer üstü* (f=1) ve *yükselti* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Dağ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “*Dağ*, ova, plato, vadi, ada, yarımada, körfez ve burun gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

Deniz Kıyısı / Kıyı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 128: “Fındık yetiştiriciliği ve bununla ilgili ekonomik faaliyetler dışında Karadeniz’e *kıyısı* olan illerimizde yürütülen başka hangi ekonomik faaliyetleri biliyorsunuz?”

Kıta Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 174: “Olimpiyat bayrağı beyaz zemin üzerine iç içe geçmiş, farklı renklerdeki beş halkadan meydana gelir. Bu halkalar yeryüzündeki beş *kıtayı* temsil eder. Mavi halka Avrupa’yı, sarı Asya’yı, siyah Afrika’yı, kırmızı Amerika’yı, yeşil ise Avustralya’yı gösterir. Olimpiyatlara bu *kitalardan* gelen binlerce oyuncu katılır.”

Yeryüzü Şekilleri / Yer Şekilleri Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “*Dağ*, ova, plato, vadi, ada, yarımada, körfez ve burun gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

4. sınıf SBDK s. 79: “İlimizin iç bölgelerine doğru gidildikçe elverişli *yer şekilleri* yerini dağlık ve engebeli arazilere bırakır.”

Yeryüzü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 78: “Siyasi haritalar gibi yaygın olarak kullanılan bir başka harita türü de fiziki haritalardır. Bu haritalar *yeryüzündeki* kabartı ve çukurlukları göstermekte kullanılır. Fiziki haritalarda yükselti koyu yeşilden kahverengiye, derinlikler ise açık maviden koyu maviye doğru değişen renk tonlarıyla ifade edilir. Fiziki haritalardaki renklerin kesin olarak hangi değere karşılık geldiği haritaların sağ alt köşesinde yer alan renk basamaklarına bakılarak bulunabilir.”

Boğaz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 103: “Teknolojik gelişmeler hayatımızı değiştirirken çevremizi de değiştirmiştir. Örneğin arabaların hızlanması ve sayılarının artmasına bağlı olarak eskinin

tek şeritli dar yollarının yerini iki, üç şeritli, gidiş gelişli otoyollar almaya başlamıştır. Diğer yandan yüksek dağları ve *boğazları* kolayca aşır yolculukları kısaltmak amacıyla tüneller açılmış, köprüler ve viyadükler inşa edilmiştir.”

Yamaç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 83: “Çığ, eğimli dağ *yamaçlarında* biriken karın kütleler hâlinde koparak aşağıya doğru düşmesidir.”

Ada Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 191: “Japonya, Asya kıtasının doğusunda yer alan bir *adalar* ülkesidir. Başkenti Tokyo olan Japonya’nın nüfusu 127 milyon civarındadır.”

Dağlık Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 79: “İlimizin iç bölgelerine doğru gidildikçe elverişli yer şekilleri yerini *dağlık* ve engebeli *arazilere* bırakır. Bu nedenle iç bölgelerde kalan ilçelerimizin nüfusu Çarşamba ile karşılaştırılmayacak kadar azdır.”

Deniz Seviyesi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 176: “Ülkedeki bir diğer festival *deniz seviyesinden* 420 metre aşağıdaki Lut Gölü adına düzenlenir. Ölü Deniz adıyla da bilinen bu göle giren bir insan denizdeki tuzluluk oranı nedeniyle suya batmadan yüzebilir. Mayıs haziran aylarında düzenlenen festivalde insanlar şifalı olduğuna inanılan göle girer ve vücutlarını çamurla kapırlar.”

Ormanlık Bölge / Ormanlık Alan Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 64: “*Ormanlık* bir *bölgede* veya açık arazide yön bulmak için ağaçlardan ve taşlardan yararlanılabilir. Çünkü ağaç gövdelerinin, taşların ve kayaların kuzeye bakan tarafı genellikle yosunlarla kaplıdır. Bu durumda yosunlu tarafın kuzey yönünü gösterdiği dikkate alınırsa diğer yönler de kolayca bulunabilir.”

Ova Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 80: “Doğusundan dağlar değer semaya, / Güney Narman, kuzey şanlı Balkaya, / Batıda rastlanır biraz *ovaya*, / Meşhurdur Vakıflar Düzü Oltu’nun.”

Tepe Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 41: “Mardin, kayalık bir *tepenin* güney yamacına birbiri üzerinde yükselen teraslar hâlinde inşa edilmiş bir şehirdir.”

Yanardağ / Volkanik Dağ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 65: “Köyümüze uzak bir yerde bulunan sönmüş *volkanik dağ* önümde, hemen yanıımızdaki ormanlık alan ise sol kolumun gösterdiği yönde kaldı. Böylece bulunduğum yere göre *yanardağ* kuzeye, orman ise batıya düşmüş oldu.”

Yer Altı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “Benim babam ilimiz sınırları içindeki bir taş kömürü ocağında maden mühendisi olarak çalışıyor. Maden mühendisleri *yer altında* ve yer üstünde bulunan madenlerin işletilmeye elverişli olup olmadığına karar verirler. Bunun yanı sıra madenlerin en ucuz ve en verimli şekilde çıkarılması işlemlerini planlayıp bunlara gözcülük ederler.”

Açık Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 64: “Ormanlık bir bölgede veya *açık arazide* yön bulmak için ağaçlardan ve taşlardan yararlanılabilir.”

Bataklık Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 174: “Finlandiya’da irili ufaklı 180 bin göl, 188 bin civarında da ada vardır. Bu nedenle Finliler ülkelerine “*bataklık arazi*” anlamına gelen Suomi, kendilerine de Suom adını vermişlerdir.”

Burun Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “Dağ, ova, plato, vadi, ada, yarımada, körfez ve *burun* gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

Eğimli Arazi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 83: “Çığın zararlarından korunmak için kar yağışının fazla olduğu *eğimli araziler* ağaçlandırılmalıdır. Çığ tehlikesi olan yerlerde perdeleme yapılmalıdır.”

Katman Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 85: “Yer kabuğunun derin *katmanlarının* kırılıp yer değiştirmesi sonucu aniden ortaya çıkan sarsıntılara deprem denir.”

***Kıyı Şeridi* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 127: “Ülkemizin tek taş kömürü havzası, Zonguldak’ı da içine alan 200 km’lik *kıyı şeridinde* bulunmaktadır. Bu bölgede 150 yıldan beri kömür çıkarılmaktadır. Zonguldak ve çevresinde kentleşmenin ve sanayileşmenin yolunu açan taş kömürü, bölgemizin gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır.”

***Körfez* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 71: “Dağ, ova, plato, vadi, ada, yarımada, *körfez* ve burun gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

***Plato* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 71: “Dağ, ova, *plato*, vadi, ada, yarımada, körfez ve burun gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

***Sahil* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 81: “İnsanlar İç Anadolu’dan Akdeniz *sahillerine* inebilmek için tepelerden geçmek zorunda imişler.”

***Vadi* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 71: “Dağ, ova, plato, *vadi*, ada, yarımada, körfez ve burun gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

***Yarımada* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 71: “Dağ, ova, plato, vadi, ada, *yarımada*, körfez ve burun gibi yeryüzü şekilleri de doğal unsurlar arasında sayılabilir.”

***Yer Kabuğu* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 85: “*Yer kabuğunun* derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi sonucu aniden ortaya çıkan sarsıntılara deprem denir.”

***Yer Üstü* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 127: “Benim babam ilimiz sınırları içindeki bir taş kömürü ocağında maden mühendisi olarak çalışıyor. Maden mühendisleri yer altında ve *yer üstünde* bulunan madenlerin işletilmeye elverişli olup olmadığına karar verirler. Bunun yanı sıra madenlerin en ucuz ve en verimli şekilde çıkarılması işlemlerini planlayıp bunlara gözcülük ederler.”

Yükselti Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 78: “Siyasi haritalar gibi yaygın olarak kullanılan bir başka harita türü de fiziki haritalardır. Bu haritalar yeryüzündeki kabartı ve çukurlukları göstermekte kullanılır. Fiziki haritalarda *yükseltiler* koyu yeşilden kahverengiye, derinlikler ise açık maviden koyu maviye doğru değişen renk tonlarıyla ifade edilir. Fiziki haritalardaki renklerin kesin olarak hangi değere karşılık geldiği haritaların sağ alt köşesinde yer alan renk basamaklarına bakılarak bulunabilir.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.51'de sunulmuştur.

Tablo 4.51. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Dünya'nın Şekli ve Hareketlerine Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
		1	Yıl	84
		2	Gün	81
		3	Ay (zaman)	25
		4	Gece	14
		5	Güneş	13
		6	Yıldız	11
		7	Gölge	8
		8	Mevsim	7
		9	Dünya	5
		10	Gökyüzü	4
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Dünya'nın Şekli ve Hareketleri	11	Gece Güneşi	2
		12	Güneş ışığı	2
		13	Gündüz	2
		14	Karanlık	2
		15	Takımyıldızı	2
		16	Ay (uydu)	1
		17	Aydınlık	1
		18	Güneşlenme süresi	1
		19	Kutup noktası	1
		20	Uydu	1
		21	Yörünge	1
Toplam				268

Tablo 4.51. incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik 21 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *yıl* (f=84) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *gün* (f=81), *ay (zaman)* (f=25), *gece* (f=14), *Güneş* (f=13), *yıldız* (f=11), *gölge* (f=8), *mevsim* (f=7), *Dünya* (f=5), *gökyüzü* (f=4), *gece güneşi* (f=2), *güneş ışığı* (f=2), *gündüz* (f=2), *karanlık* (f=2) ve *takımyıldızı* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Ay (uydu)* (f=1), *aydınlık* (f=1), *güneşlenme süresi* (f=1), *kutup*

noktası (f=1), *uydu* (f=1), ve *yörünge* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Dünya'nın şekli ve hareketleri alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Yağışlar *yıl* boyunca devam ettiğinden bölgemiz her mevsimde sel tehlikesiyle karşı karşıyadır.”

4. sınıf SBDK s. 112: “Her *yıl* yaz mevsiminde insanlar serinlemek için denizlere, havuzlara ve göllere giriyorlar.”

4. sınıf SBDK s. 127: “Ülkemizin tek taş kömürü havzası, Zonguldak’ı da içine alan 200 km’lik kıyı şeridinde bulunmaktadır. Bu bölgede 150 *yıldan* beri kömür çıkarılmaktadır.”

4. sınıf SBDK s. 129: “Diğer yandan bölgemizin *yıllık* güneşlenme süresinin oldukça uzun olması da seracılık için elverişli bir ortam oluşturur.”

4. sınıf SBDK s. 192: “Japonların *yılın* çeşitli zamanlarında kutladıkları bayramları ve festivalleri vardır. Bu kutlamaların en tanınmış “sakura” denilen Japon kiraz ağaçlarının çiçek açtığı mart - nisan aylarında düzenlenen çiçek seyretme festivalidir.”

Gün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 63: “Çubuk yönteminde güneşli bir *günde* yere dikilen çubuğun gölgesi izlenir.”

4. sınıf SBDK s. 73: “Aşağıdaki diyagramda bir yerin hava durumunda iki *gün* boyunca yaşanan değişiklikler sembollerle anlatılmıştır. Şekli inceleyiniz ve sembollerin sıralanışından hareketle söz konusu yerin hava durumu hakkında bilgi veriniz. Daha sonra siz de yaşadığınız yerin son iki *günlük* hava durumunu benzer bir diyagram çizerek anlatınız.”

4. sınıf SBDK s. 92: “I. Bulutlu *gün* sayısı / II. Yeryüzü şekilleri / III. Yağışların şekli Hava gözlem grafiği incelenerek yukarıdakilerden hangisiyle ilgili bilgi edinilebilir?”

Ay (zaman) Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Özellikle ilkbahar aylarında karların erimeye başlamasıyla birlikte sel baskınlarında artış görülür.”

4. sınıf SBDK s. 189: “Macaristan pek çok festivale ev sahipliği yapar. Bu festivallerden en ilginç her yıl ocak ve şubat aylarında düzenlenen Budapeşte Uluslararası Sirk Festivali’dir.”

Gece Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 104: “Geceleri evlerimizi aydınlatan elektrik ampulünün hayatımızı ne kadar kolaylaştırdığını hiç düşündünüz mü?”

4. sınıf SBDK s. 196: “Finlandiya’da gökyüzünün geceleri de güneşli olduğu döneme denir. (ruska)”

Güneş Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 63: “Yönleri bulabilmek için güneşten de yararlarız. Bunun için sabahleyin ayakta durup sağ kolumuz güneşin doğduğu yöne bakacak şekilde kollarımızı açarız.”

4. sınıf SBDK s. 175: “Güneş sabahın geç saatlerinde doğar, öğleden sonra da hemen batar. Kışları Kuzey Finlandiya’da hava, ülkenin güneyine göre daha karanlık olur. En kuzey yörelerinde haftalarca güneş doğmaz.”

Yıldız Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 64: “Yanımızda her zaman bir pusula olmayabilir. Böyle zamanlarda yön bulabilmek için çeşitli varlıklardan yararlarız. Bu varlıklardan biri Kutup Yıldızı’dır. Hareket etmeden durduğu için bu yıldız halk arasında Demirkazık da denir. Yüzümüzü Kutup Yıldızı’na döndüğümüzde önümüz kuzeyi, arkamız güneyi, sağımız doğuyu, solumuz ise batıyı gösterir.”

Gölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 63: “Çubuk yönteminde güneşli bir günde yere dikilen çubuğun gölgesi izlenir. Öğle vaktinde çubuğun gölge boyu en kısa seviyededir. Tam bu sırada gölgenin gösterdiği yön kuzeydir. Kuzeyi bulduğumuz zaman yüzümüzü o tarafa dönüp kollarımızı açarak diğer yönleri de kolaylıkla bulabiliriz.”

Mevsim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Yağışlar yıl boyunca devam ettiğinden bölgemiz her *mevsimde* sel tehlikesiyle karşı karşıyadır.”

4. sınıf SBDK s.129: “Antalya ve çevresinde yaygın olarak sürdürülen bir diğer ekonomik faaliyet seracılıktır. Çünkü yaşadığımız bölgede kış *mevsiminde* bile sıcaklık değerleri yüksektir.”

Dünya Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 66: “Dünya yörüngesinde dönen uydular üzerinden çalışan bu teknoloji, GPS alıcısı bulunan cep telefonları aracılığıyla kullanılır.”

4. sınıf SBDK s. 145: “Dünya’mızın dörtte üçü sularla kaplıdır. Dünya’daki suyun tamamını bir sürahinin içinde kabul edersek bunun ancak bir çay kaşığına dolduracak kadarı tatlı sudur.”

Gökyüzü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 82: “Yeryüzünde veya *gökyüzünde* meydana gelen doğa olaylarından bazıları canlılar için zararlı olabilir. İnsanlar ve diğer canlılar üzerinde zararlı etkilere yol açan bu doğa olaylarına doğal afetler denir.”

Gece Güneşi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 175: “Finlandiya’nın en dikkat çekici coğrafi özelliklerinden biri yaz mevsiminde görülen *gece güneşidir*. Bu ülkede Ruska adı verilen 20 Mayıs’tan 24 Temmuz’a kadar geçen yaz döneminde güneş hiç batmaz. *Gece güneşi* sadece Finlandiya gibi Kuzey Kutup Noktası’na yakın ülkelerde izlenebilen bir doğa olayıdır.”

Güneş Işığı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 116: “İnsan gözünün alışık olduğu *güneş ışığına* benzer ışık veren lambalar tercih edilmelidir.”

Gündüz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 56: “Sakarya Meydan Muharebesi 23 Ağustos 1921’de Yunan Ordusunun hücumuyla başladı. 22 gün geceli *gündüzlü* devam eden bu büyük savaş Türk Ordusunun zaferiyle sonuçlandı.”

Karanlık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 175: “Finlandiya kış mevsiminde genellikle *karanlık* bir ülke görünümündedir. Güneş sabahın geç saatlerinde doğar, öğleden sonra da hemen batar. Kışları Kuzey Finlandiya’da hava, ülkenin güneyine göre daha *karanlık* olur. En kuzey yörelerinde haftalarca güneş doğmaz.”

Takımyıldız Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 64: “Kutup Yıldızı’ni bulabilmek için Büyükayı *takımyıldızından* yararlanırsınız. Bu yıldız grubu yedi yıldızdan oluşur. Büyükayı’nın görünümü eğik duran kahve cezvesine benzer.”

Ay (uydu) Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 13: “Kimlik kartımın ön yüzünde üstte Türkçe, altta İngilizce olarak TÜRKİYE CUMHURİYETİ KİMLİK KARTI yazıyor. Onun altında da kırmızı renkli *ay* yıldız yer alıyor.”

Aydınlık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 42: “İki katlı inşa edilen medrese etrafındaki cami ve türbe ile birlikte külliye şeklindedir. 700 yıllık bir tarihe sahip medresede toplam yirmi üç ders odası bulunur. Bunların on biri alt katta, on ikisi üst kattadır. Güneşin doğuşundan batışına kadar tüm derslikler *aydınlıktır*.”

Güneşlenme Süresi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 129: “Antalya ve çevresinde yaygın olarak sürdürülen bir diğer ekonomik faaliyet seracılıktır. Çünkü yaşadığımız bölgede kış mevsiminde bile sıcaklık değerleri yüksektir. Bu nedenle kışın don olayı neredeyse hiç görülmez. Diğer yandan bölgemizin yıllık *güneşlenme süresinin* oldukça uzun olması da seracılık için elverişli bir ortam oluşturur.”

Kutup Noktası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 175: “Bu ülkede Ruska adı verilen 20 Mayıs’tan 24 Temmuz’a kadar geçen yaz döneminde güneş hiç batmaz. Gece güneşi sadece Finlandiya gibi Kuzey *Kutup Noktası*’na yakın ülkelerde izlenebilen bir doğa olayıdır.”

Uydu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 66: “Dünya yörüngesinde dönen *uydular* üzerinden çalışan bu teknoloji, GPS alıcısı bulunan cep telefonları aracılığıyla kullanılır.”

Yörünge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 66: “Dünya yörüngesinde dönen uydular üzerinden çalışan bu teknoloji, GPS alıcısı bulunan cep telefonları aracılığıyla kullanılır.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.52’de sunulmuştur.

Tablo 4.52. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan İklim Bilimine (Klimatoloji) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	İklim Bilimi (Klimatoloji)	1	Hava olayı	24
		2	Hava	16
		3	Hava durumu	12
		4	Kar	8
		5	Doğa olayı	7
		6	Yağış	6
		7	İklim	5
		8	Yağmur	4
		9	Don olayı	3
		10	Hava sıcaklığı	3
		11	Atmosfer	2
		12	Dolu	2
		13	Meteoroloji	2
		14	Rüzgâr	2
		15	Sis	2
		16	Basınç	1
		17	Bulut	1
		18	Nem	1
Toplam				101

Tablo 4.52 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisinde 18 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *hava olayı* (f=24) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *hava* (f=16), *hava durumu* (f=12), *kar* (f=8), *doğa olayı* (f=7), *yağış* (f=6), *iklim* (f=5), *yağmur* (f=4), *don olayı* (f=3), *hava sıcaklığı* (f=3), *atmosfer* (f=2), *dolu* (f=2), *meteoroloji* (f=2), *rüzgâr* (f=2) ve *sis* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Basınç* (f=1), *bulut* (f=1) ve *nem* (f=1) kavramları ders kitabında en az geçen kavramlardır.

İklim bilimi (klimatoloji) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Hava Olayı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 73: “Havada meydana gelen ısınma, soğuma, rüzgâr, yağış, sis gibi değişimlere *hava olayları* denir. *Hava olayları* birkaç saat içinde değişebileceği gibi bazen bir hafta boyunca süreklilik de gösterebilir.”

4. sınıf SBDK s. 74: “Adım Rüzgâr. Bolu’da yaşıyorum. Geçtiğimiz iki hafta boyunca yaşadığımız yerde *hava olaylarını* gözlemledim. Gözlemlerimde gün boyunca yaşanan *hava olaylarının* en etkili olanını esas aldım.”

Hava Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “Denizler, göller, akarsular, *hava*, toprak, bitkiler ve hayvanlar çevremizdeki başlıca doğal unsurlardır.”

4. sınıf SBDK s. 76: “Kurumda çalışan uzmanlar çeşitli aletlerle *havanın* sıcaklık, nem ve basınç değerlerini ölçerler.”

Hava Durumu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 76: “Televizyonda *hava durumunu* sunan uzmanlar bir veya birkaç gün sonra yaşanacak hava olaylarını nereden biliyor olabilirler?”

Kar Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 73: “Yaşadığımız yerde hava bazen güneşli, bazen parçalı bulutlu, bazen sisli olabildiği gibi bazen yağmur, *kar* veya dolu yağabilir.”

Doğa Olayı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 175: “Bu ülkede Ruska adı verilen 20 Mayıs’tan 24 Temmuz’a kadar geçen yaz döneminde güneş hiç batmaz. Gece güneşi sadece Finlandiya gibi Kuzey Kutup Noktası’na yakın ülkelerde izlenebilen bir *doğa olayıdır*. Her yıl dünyanın dört bir yanından yüz binlerce insan bu doğa olayını izlemek için Finlandiya’ya gelmektedir.”

Yağış Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Yaşadığım yer olan Rize ve çevresi ülkemizin en fazla *yağış* alan yeridir. *Yağışlar* yıl boyunca devam ettiğinden bölgemiz her mevsimde sel tehlikesiyle karşı karşıyadır.”

İklim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 129: “Ailemle birlikte Antalya’da yaşıyoruz. İlimiz tarihi eserleri, sıcak *iklimi*, kumsalları ve diğer doğal güzellikleriyle önemli bir turizm merkezidir.”

Yağmur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Fırtınalar, farklı sıcaklıktaki hava kütlelerinin çarpışmasıyla oluşan ve saatteki hızı 100-110 km’yi bulan şiddetli rüzgârlardır. Bazen bu fırtınalar kuvvetli *yağmurları* beraberinde getirerek sel baskınlarına yol açabilir.”

Don Olayı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 129: “Antalya ve çevresinde yaygın olarak sürdürülen bir diğer ekonomik faaliyet seracılıktır. Çünkü yaşadığımız bölgede kış mevsiminde bile sıcaklık değerleri yüksektir. Bu nedenle kışın *don olayı* neredeyse hiç görülmez. Diğer yandan bölgemizin yıllık güneşlenme süresinin oldukça uzun olması da seracılık için elverişli bir ortam oluşturur.”

Hava Sıcaklığı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 73: “Yaşadığımız yerde hava bazen güneşli, bazen parçalı bulutlu, bazen sisli olabildiği gibi bazen yağmur, kar veya dolu yağabilir. Havanın rüzgârlı olduğu günler gibi rüzgârsız olduğu günler de vardır. *Hava sıcaklığı* yaz mevsiminde yükselirken kışın düşer.”

Atmosfer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 199: “atmosfer: Yeri veya herhangi bir gök cismini saran gaz tabakası.”

Dolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 73: “Yaşadığımız yerde hava bazen güneşli, bazen parçalı bulutlu, bazen sisli olabildiği gibi bazen yağmur, kar veya *dolu* yağabilir. Havanın rüzgârlı olduğu günler gibi rüzgârsız olduğu günler de vardır. Hava sıcaklığı yaz mevsiminde yükselirken kışın düşer.”

Meteoroloji Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 76: “*Meteoroloji*, atmosferde meydana gelen hava olaylarının oluşumunu ve değişimini inceleyen bilim dalıdır.”

Rüzgâr Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Fırtınalar, farklı sıcaklıktaki hava kütlelerinin çarpışmasıyla oluşan ve saatteki hızı 100-110 km’yi bulan şiddetli *rüzgârlardır*. Bazen bu fırtınalar kuvvetli yağmurları beraberinde getirerek sel baskınlarına yol açabilir.”

Sis Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 73: “Hava, atmosferi meydana getiren ve içinde çeşitli gazların bulunduğu maddedir. Havada meydana gelen ısınma, soğuma, rüzgâr, yağış, *sis* gibi değişimlere hava olayları denir.”

Basınç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 76: “Meteoroloji, atmosferde meydana gelen hava olaylarının oluşumunu ve değişimini inceleyen bilim dalıdır. Ülkemizde bu alandaki çalışmalar Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür. Kurumda çalışan uzmanlar çeşitli aletlerle havanın sıcaklık, nem ve *basınç* değerlerini ölçerler.”

Bulut Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 92: “Aşağıdakilerden hangisi yön bulmak için kullanılan yöntemlerden değildir? A) GPS cihazı kullanmak B) *Bulutlara* bakmak C) Gölgeden yararlanmak D) Kutup Yıldızı’na bakmak”

Nem Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 76: “Meteoroloji, atmosferde meydana gelen hava olaylarının oluşumunu ve değişimini inceleyen bilim dalıdır. Ülkemizde bu alandaki çalışmalar Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür. Kurumda çalışan uzmanlar çeşitli aletlerle havanın sıcaklık, *nem* ve basınç değerlerini ölçerler.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.53’te sunulmuştur.

Tablo 4.53. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Harita Bilgisine (Kartografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Harita Bilgisi (Kartografya)	1	Yön	56
		2	Sınır	22
		3	Harita	20
		4	Kroki	16
		5	Pusula	9
		6	Konum	8
		7	Fiziki harita	6
		8	GPS	5
		9	Ana yön	3
		10	Ara yön	2
		11	Kuşbakışı	2
		12	Türkiye fiziki haritası	2
		13	Türkiye siyasi haritası	2
		14	Yüzölçüm	2
		15	Dünya haritası	1
		16	Ölçek	1
		17	Siyasi harita	1
Toplam				158

Tablo 4.53 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *harita bilgisi (kartografya)* alt kategorisine yönelik 17 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *yön* (f=56) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *sınır* (f=22), *harita* (f=20), *kroki* (f=16), *pusula* (f=9), *konum* (f=8), *fiziki harita* (f=6), *GPS* (f=5), *ana yön* (f=3), *ara yön* (f=2), *kuşbakışı* (f=2), *Türkiye fiziki haritası* (f=2), *Türkiye siyasi haritası* (f=2) ve *yüzölçüm* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Dünya haritası* (f=1), *ölçek* (f=1) ve *siyasi harita* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Harita bilgisi kartografya alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Yön Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 41: “Geleneksel Mardin evlerinin ön cepeleri güneye bakar. Mutfak bölümü ise yiyeceklerin daha serin bir ortamda saklanması amacıyla kuzey yönünde konumlandırılmıştır.”

4. sınıf SBDK s. 64: “Yanımızda her zaman bir pusula olmayabilir. Böyle zamanlarda *yön* bulabilmek için çeşitli varlıklardan yararlanırız. Bu varlıklardan biri Kutup Yıldızı’dır. Hareket etmeden durduğu için bu yıldız halk arasında Demirkazık da denir. Yüzümüzü Kutup Yıldızı’na döndüğümüzde önümüz kuzeyi, arkamız güneyi, sağımız doğuyu, solumuz ise batıyı gösterir.”

4. sınıf SBDK s. 65: “Doğada gezerken karşılaştığımız karınca yuvaları da *yönleri* bulmamızda bizlere yardımcı olabilir.”

4. sınıf SBDK s. 65: “*Yönümüzü* kolumuzdaki saat yardımıyla da bulabiliriz. Bunun için saatimizin akrebini güneşin bulunduğu *yöne* doğru tutmamız yeterli olacaktır. Bu durumda saatin 12 noktası ile akrep arasındaki açının tam ortasından geçtiği varsayılan çizgi, güneyi gösterir. Güney *yönüne* sırtımızı döndüğümüzde yüzümüz kuzeye bakar. Sağımız doğu, solumuz batı olur.”

4. sınıf SBDK s. 92: “Aşağıdakilerden hangisi yön bulmak için kullanılan yöntemlerden değildir? A) GPS cihazı kullanmak B) Bulutlara bakmak C) Gölgeden yararlanmak D) Kutup Yıldızı’na bakmak”

4. sınıf SBDK s. 92: “Evinizin bulunduğu yerde gölge yöntemini kullanarak *yönleri* bulunuz. *Yönleri* bulduktan sonra evinizin doğusunda, batısında, kuzeyinde ve güneyinde kalan varlıkları yazınız.”

***Sınır* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 77: “Harita üzerinde önce yaşadıkları yer olan Çarşamba ilçesinin bağlı bulunduğu Samsun’u gösterdiler. Ardından da ayrıntılı bir harita bularak akıllı tahtada Çarşamba ilçesiyle birlikte Samsun’a bağlı diğer ilçelerin merkezlerini ve *sınırlarını* tespit ettiler.”

4. sınıf SBDK s. 181: “Güney komşumuz Suriye en uzun kara *sınırımızın* olduğu ülkedir.”

***Harita* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 77: “*Harita* üzerinde önce yaşadıkları yer olan Çarşamba ilçesinin bağlı bulunduğu Samsun’u gösterdiler. Ardından da ayrıntılı bir *harita* bularak akıllı tahtada Çarşamba ilçesiyle birlikte Samsun’a bağlı diğer ilçelerin merkezlerini ve sınırlarını tespit ettiler.”

4. sınıf SBDK s. 176: “Dünya haritası üzerinde bir ülke belirleyiniz ve seçtiğiniz ülkenin önemli özelliklerini araştırınız. Edindiğiniz bilgileri resim, harita, grafik vb. görsel materyallerle destekleyerek sınıfınızda bu ülkeyi tanıtıcı bir sunum yapınız.”

***Kroki* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 69: “*Krokiler* herhangi bir yeri basit ve anlaşılır şekilde tarif etmeye yarayan kuşbakışı çizimlerdir.”

***Pusula* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 64: “Yanımızda her zaman bir *pusula* olmayabilir. Böyle zamanlarda yön bulabilmek için çeşitli varlıklardan yararlanırız. Bu varlıklardan biri Kutup Yıldızı’dır. Hareket etmeden durduğu için bu yıldız halk arasında Demirkazık da denir. Yüzümüzü Kutup Yıldızı’na döndüğümüzde önümüz kuzeyi, arkamız güneyi, sağımız doğuyu, solumuz ise batıyı gösterir.”

***Konum* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 69: “Günümüzde resmi kurumlar, şirketler, iş yerleri internet sitelerinde adres bilgilerinin yanı sıra *konumlarını* gösteren bir krokiye de yer verirler.”

***Fiziki Harita* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 78: “Siyasi haritalar gibi yaygın olarak kullanılan bir başka harita türü de *fiziki haritalardır*. Bu haritalar yeryüzündeki kabartı ve çukurlukları göstermekte kullanılır. Fiziki haritalarda yükseltiler koyu yeşilden kahverengiye, derinlikler ise açık maviden koyu maviye doğru değişen renk tonlarıyla ifade edilir. *Fiziki haritalardaki* renklerin kesin olarak hangi değere karşılık geldiği haritaların sağ alt köşesinde yer alan renk basamaklarına bakılarak bulunabilir.”

***GPS* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 66: “Günümüzde *GPS* teknolojisi ile yönleri belirleme artık bir sorun olmaktan çıkmıştır. Dünya yörüngesinde dönen uydular üzerinden çalışan bu teknoloji, *GPS* alıcısı bulunan cep telefonları aracılığıyla kullanılır. Her yerde ve tüm hava koşullarında çalışabilen *GPS* teknolojisi kullanıcılarına yer tarifi de yapabilir.”

***Ana Yön* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 63: “Bir yerin bulunduğu yere göre konumunu ifade etmek için genellikle doğu, batı, kuzey ve güney yönlerini kullanırız. Bunlara *ana yönler* denir.”

Ara yön Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 63: “*Ara yön* iki ana yön arasındaki açının tam ortasından geçer ve bu yönlerin adları birleştirilerek ifade edilir. Bunlar kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatıdır.”

Kuşbakışı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 91: “Aşağıda verilen cümleleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olanlar ile tamamlayınız. Meteoroloji / termometre kuzey / fiziki /doğu / Kutup Yıldızı / batı / *kuşbakışı*”

Türkiye Fiziki Haritası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 79: “*Türkiye fiziki haritasında* Çarşamba’yı incelerken ilçemiz üzerinden geçen mavi çizgi dikkatimizi çekti. İç bölgelerden gelen aynı renkteki ince çizgilerin birleşmesiyle kalınlaşan bu çizgi, ilçemizin kuzeyindeki Karadeniz’de son buluyordu.”

Türkiye Siyasi Haritası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 77: “Kübra ve arkadaşları öğretmenleriyle coğrafya atlasındaki *Türkiye siyasi haritasını* incelediler. Harita üzerinde önce yaşadıkları yer olan Çarşamba ilçesinin bağlı bulunduğu Samsun’u gösterdiler.”

Yüzölçüm Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 187: “Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetleri arasında en geniş *yüz ölçümüne* sahip ülke olan Kazakistan’ın başkenti Astana’dır. Nüfusu 18 milyon olan Kazakistan’ın yer altı kaynakları doğal gaz, petrol ve kömürdür.”

Dünya Haritası Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 176: “*Dünya haritası* üzerinde bir ülke belirleyiniz ve seçtiğiniz ülkenin önemli özelliklerini araştırınız. Edindiğiniz bilgileri resim, harita, grafik vb. görsel materyallerle destekleyerek sınıfta bu ülkeyi tanıtıcı bir sunum yapınız.”

Ölçek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 69: “Krokilerde gerçek uzunlukların ne kadar küçültüldüğü belli değildir. Krokisi çizilecek yerdeki cisimlerin boyutu, ölçüm yapılmadan göz kararı ile çizilir.

Bu nedenle krokiye *ölçek* konulmaz. Krokilerde genellikle dikdörtgen, kare, daire ve üçgen gibi çizimi kolay şekiller kullanılır.”

Siyasi Harita Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 78: “*Siyasi haritalar* gibi yaygın olarak kullanılan bir başka harita türü de fiziki haritalardır. Bu haritalar yeryüzündeki kabartı ve çukurlukları göstermekte kullanılır. Fiziki haritalarda yükselti koyu yeşilden kahverengiye, derinlikler ise açık maviden koyu maviye doğru değişen renk tonlarıyla ifade edilir. Fiziki haritalardaki renklerin kesin olarak hangi değere karşılık geldiği haritaların sağ alt köşesinde yer alan renk basamaklarına bakılarak bulunabilir.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde afetler coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.54’te sunulmuştur.

Tablo 4.54. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Afetler Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Afetler Coğrafyası	1	Deprem	41
		2	Afet	23
		3	Sel	13
		4	Fırtına	9
		5	Heyelan / Toprak kayması	9
		6	Çığ	8
		7	Deprem bölgesi / Deprem kuşağı	4
		8	Yangın	2
		9	Hava kirliliği	1
		10	Yıldırım	1
Toplam				111

Tablo 4.54 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *afetler coğrafyası* alt kategorisine yönelik 10 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *deprem* (f=41) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *afet* (f=23), *sel* (f=13), *fırtına* (f=9), *heyelan / toprak kayması* (f=9), *çığ* (f=8), *deprem bölgesi / deprem kuşağı* (f=4) ve *yangın* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Hava kirliliği* (f=1) ve *yıldırım* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Afetler coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Deprem Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 85: “*Deprem*in yeri, zamanı ve büyüklüğü önceden bilinmemektedir. Bu da *depremi* önlenemez duruma ve dolayısıyla en tehlikeli doğal afet hâline getirmektedir.”

4. sınıf SBDK s. 87: “*Deprem* anındaki sarsıntılar nedeniyle evinizdeki dolap, avize, ayna ve kitaplıklar sizler için tehlike oluşturabilir. Bunun için yatağınızın dolap, kitaplık, ayna ve cam eşyaların uzağında bulunmasına dikkat ediniz. Büyüklerinizden *depremde* devrilebilecek mobilyalarınızı duvarlara sabitlemelerini isteyiniz.”

Afet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 82: “*Deprem*, fırtına, çığ, heyelan, sel baskını ve yıldırım düşmesi ile dolu ve don olayları ülkemizde en fazla görülen *doğal afetlerdendir*.”

4. sınıf SBDK s. 90: “Aşağıdaki aile *afet* planını ailenizin diğer üyeleriyle birlikte doldurunuz.”

Sel Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 91: “Dik yamaçların teraslanması *sel* baskınlarına karşı alınan önlemlerden biridir.”

Fırtına Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “*Fırtınalar*, farklı sıcaklıktaki hava kütlelerinin çarpışmasıyla oluşan ve saatteki hızı 100-110 km’yi bulan şiddetli rüzgârlardır. Bazen bu *fırtınalar* kuvvetli yağmurları beraberinde getirerek sel baskınlarına yol açabilir.”

Heyelan / Toprak Kayması Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 83: “*Toprak kaymasını* önlemek ve bunun zararlarından korunmak için ağaçlandırmaya önem verilmelidir.”

Çığ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 83: “Bingöl’de görülen başlıca doğal afet *çığ* düşmesidir. *Çığ*, eğimli dağ yamaçlarında biriken karın kütleler hâlinde koparak aşağıya doğru düşmesidir. Hızla yuvarlanan kar kütleleri yuvarlandıkça büyür ve yolu üzerindeki her şeyi kar altında bırakır. *Çığ*, bir kez başladıktan sonra durdurulamaz.”

Deprem Bölgesi / Deprem Kuşağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 85: “Yurdumuz dünyanın önemli *deprem kuşaklarından* birinin üzerinde yer alır.”

Yangın Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 114: “Cihazın şarj aletlerinin giriş ve çıkışlarına yabancı madde sokmayınız. Aksi hâlde bu durum patlamaya veya *yangına* sebep olabilir.”

Hava Kirliliği Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 103: “İletişim, ulaşım, haberleşme ve şehirleşme alanlarındaki teknolojik gelişmeler insan hayatında olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Örneğin şehirlerde bina ve araç sayısının artmasıyla birlikte trafik tıkanıklıkları ve park sorunları yaşanmaktadır. *Hava kirliliği*, gürültü, yeşil alanların azalması vb. çevre sorunları da teknolojideki gelişmelere bağlı olarak daha fazla gündeme gelmektedir.”

Yıldırım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 82: “Deprem, fırtına, çığ, heyelan, sel baskını ve *yıldırım* düşmesi ile dolu ve don olayları ülkemizde en fazla görülen doğal afetlerdendir.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.55’te sunulmuştur.

Tablo 4.55. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Bitki / Toprak Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Bitki / Toprak Coğrafyası	1	Toprak	26
		2	Ağaç	18
		3	Orman	6
		4	Bitki örtüsü	3
		5	Ağaçlandırma	2
		6	Bitki	1
		7	Killi toprak	1
		8	Toprak yapısı	1
Toplam				58

Tablo 4.55 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik sekiz coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *toprak* (f=26) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ağaç* (f=18), *orman* (f=6), *bitki örtüsü* (f=3),

ağaçlandırma (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Bitki* (f=1), *killi toprak* (f=1) ve *toprak yapısı* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Bitki / Toprak coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “Denizler, göller, akarsular, hava, *toprak*, bitkiler ve hayvanlar çevremizdeki başlıca doğal unsurlardır.”

4. sınıf SBDK s. 128: “Ziraat mühendisleri denetiminde çalışan bu kişiler fındık fidanlarının dikilmesi, *toprağın* ve fidanların bakımı, ürünün toplanması gibi konularda üreticileri bilgilendirirler.”

Ağaç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 64: “Ormanlık bir bölgede veya açık arazide yön bulmak için *ağaçlardan* ve taşlardan yararlanılabilir.”

4. sınıf SBDK s. 192: “Japonların yılın çeşitli zamanlarında kutladıkları bayramları ve festivalleri vardır. Bu kutlamaların en tanınmış “sakura” denilen Japon kiraz *ağaçlarının* çiçek açtığı mart - nisan aylarında düzenlenen çiçek seyretme festivalidir.”

Orman Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 174: “Finlandiya’da *ormanlar* geniş yer tutar. Öyle ki ülke topraklarının üçte ikisi *ormanlarla* kaplıdır.”

Bitki Örtüsü Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 91: “Fiziki haritalarda yeşil rengin tonları doğal *bitki örtüsünü* gösterir.”

Ağaçlandırma Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 83: “Heyelan genellikle yağışlı mevsimlerde görülür. Bu afet sırasında bazen can ve mal kayıpları yaşanır. Evler ve yollar kullanılamaz hâle gelebilir. Toprak kaymasını önlemek ve bunun zararlarından korunmak için *ağaçlandırmaya* önem verilmelidir. Ayrıca kayma tehlikesi olan yerlere evler yapılmamalıdır.”

Bitki Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “Denizler, göller, akarsular, hava, toprak, *bitkiler* ve hayvanlar çevremizdeki başlıca doğal unsurlardır.”

Killi Toprak Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK 92: “I. Eğim fazladır. / II. *Killi toprak* yapısı vardır. / III. Yağış miktarı fazladır. Heyelanın sık görüldüğü bir yerde yukarıdaki özelliklerden hangilerine rastlanır?”

Toprak Yapısı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK 92: “I. Eğim fazladır. / II. *Killi toprak yapısı* vardır. / III. Yağış miktarı fazladır. Heyelanın sık görüldüğü bir yerde yukarıdaki özelliklerden hangilerine rastlanır?”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisinde sular coğrafyası (hidrografya)* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.56’da sunulmuştur.

Tablo 4.56. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Sular Coğrafyasına (Hidrografya) Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Sular Coğrafyası (Hidrografya)	1	Deniz	7
		2	Göl	6
		3	Akarsu	3
		4	Dere	2
		5	Akarsu yatağı	1
		6	Irmak	1
		7	Su kaynağı	1
Toplam				21

Tablo 4.56 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisine yönelik yedi coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *deniz* (f=7) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *göl* (f=6), *akarsu* (f=3) ve *dere* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Akarsu yatağı* (f=1), *ırmak* (f=1) ve *su kaynağı* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Sular coğrafyası (hidrografya) alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Deniz Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 187: “Türkiye son olarak 2015 yılında tamamladığı KKTC Su Temin Projesi’ni devreye sokmuştur. Bu proje kapsamında *denizin* 250 m derinliğine döşenen 80 km’lik boru hattıyla Mersin’den Kıbrıs’a su taşınması mümkün olabilmiştir. Böylece Kıbrıs Türklerinin içme ve sulama suyu sorununa kalıcı bir çözüm bulunmuştur.”

Göl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 174: “Finlandiya’da irili ufaklı 180 bin *göl*, 188 bin civarında da ada vardır.”

Akarsu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Bu amaçla doğal bitki örtüsü özellikle de ormanlar korunmalı, dik yamaçlar teraslanarak eğim azaltılmalı ve *akarsu* kenarlarına yerleşmeler kurulmamalıdır.”

Dere Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 92: “Aşağıdaki varlıklardan hangisi beşerî unsurlardan biridir? A) Ağaç B) *Dere* C) Kale D) Kedi”

Akarsu Yatağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Sel baskınlarını önlemek için özellikle doğal çevreye duyarlı olunmalıdır. Bu amaçla doğal bitki örtüsü özellikle de ormanlar korunmalı, dik yamaçlar teraslanarak eğim azaltılmalı ve *akarsu* kenarlarına yerleşmeler kurulmamalıdır. Ayrıca, *akarsu yataklarına* setler ve barajlar yapılarak suyun akışı kontrol altına alınmalıdır.”

Irmağ Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 190: “*Irmağ* balıkçılığının yaygın olduğu ülkede en çok tüketilen balıklar sazan ve sudaktır.”

Su Kaynağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 145: “İsraf nedeniyle *su kaynaklarının* azalmasının canlı yaşamına etkileri neler olabilir?”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *fiziki coğrafya kategorisine* yönelik *kategorisiz* coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.57’de sunulmuştur.

Tablo 4.57. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Kategorisizlere Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Fiziki Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Çevre	41
		2	Coğrafi özellik	14
		3	Doğal unsur	10
		4	Doğa	9
Toplam				79

Tablo 4.57. incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *fiziki coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* olarak değerlendirilen dört coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *çevre* (f=41) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *coğrafi özellik* (f=14), *doğal unsur* (f=10) ve *doğa* (f=9) coğrafi kavramları takip etmektedir.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Çevre Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 71: “*Çevremize* baktığımızda çeşitli beşerî unsurlarla karşılaşırız. *Çevremizde* beşerî unsurların yanı sıra doğal unsurlar da vardır. Denizler, göller, akarsular, hava, toprak, bitkiler ve hayvanlar *çevremizdeki* başlıca doğal unsurlardır.”

4. sınıf SBDK s. 115: “Radyasyon, atom çekirdeğinin parçalanarak etrafa yaydığı ışınlardır. *Çevreye* yayılan bu ışınlar canlı hücreleri doğrudan etkileyerek genlerde bozulmaya neden olabilmektedir.”

4. sınıf SBDK s. 135: “Üzerinde CE kısaltması bulunan bir ürünün Avrupa Birliği'nin koyduğu standartlara uygun olarak üretilmiştir. Bu işaret ürünün amacına uygun kullanılması hâlinde canlılara ve *çevreye* zarar vermeyeceğini ifade eder. Başka bir ifadeyle güvenli olduğunu gösterir. Uluslararası Standart Organizasyonunun kısaltması olan ISO işareti ise bir ürünün veya hizmetin belirlenen ihtiyaçları karşıladığı anlamını taşır.”

4. sınıf SBDK s. 153: “Ayrıca çocukların çalıştırılmamaları, savaşlardan uzak tutulmaları, temiz bir *çevrede* yaşamaları ve engelli çocukların hayatlarının kolaylaştırılması devletlerin temel görevlerindedir.”

Coğrafi Özellik Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 80: “Aşağıda, Erzurum’a bağlı Oltu ilçesinin bazı *coğrafi özelliklerini* yansıtan bir şiir görüyorsunuz. Şiiri okuyunuz ve Oltu’nun coğrafi özelliklerini anlatan dizelerin altını çiziniz.”

Doğal Unsur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 190: “Çevremizde beşerî unsurların yanı sıra *doğal unsurlar* da vardır. *Doğal unsurlar*, doğada kendiliğinden bulunur. Denizler, göller, akarsular, hava, toprak, bitkiler ve hayvanlar çevremizdeki başlıca *doğal unsurlardır*.”

Doğa Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 118: “İnternet araştırması yaparak teknolojinin yanlış kullanımının insanlara ve *doğaya* verdiği zararları anlatan bir haber bulunuz.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.58’de sunulmuştur.

Tablo 4.58. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Nüfus ve Yerleşme Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
		1	Ülke	195
		2	İnsan	178
		3	Yer	85
		4	Aile	81
		5	İl	46
		6	Ulus / Millet	42
		7	Bölge	33
		8	Devlet	31
		9	İlçe	27
		10	Vatan / Yurt	26
		11	Nüfus	25
		12	Şehir / Kent	22
		13	Başkent	18
		14	Köy	13
		15	Toplum	9
		16	Sınır kapısı / Gümrük kapısı	7
		17	Mekân	5
		18	Şehirleşme / Kentleşme	5
		19	Yurt dışı	3
		20	Toplumsal hayat	3
		21	Kasaba	2
		22	Yerleşme	2
		23	Avrupa Birliği	1
		24	Göç	1
		25	Yerleşim yeri / Yerleşim birimi	1
		Toplam		861

Tablo 4.58 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisine yönelik 25 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *ülke* (f=195) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *insan* (f=178), *yer* (f=85), *aile* (f=81), *il* (f=46), *ulus / millet* (f=42), *bölge* (f=33), *devlet* (f=31), *ilçe* (f=27), *vatan / yurt* (f=26), *nüfus* (f=25), *şehir / kent* (f=22), *başkent* (f=18), *köy* (f=13), *toplum* (f=9), *sınır kapısı / gümrük kapısı* (f=6), *mekân* (f=5), *şehirleşme / kentleşme* (f=5), *yurt dışı* (f=3), *toplumsal hayat* (f=3), *kasaba* (f=2) ve *yerleşme* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Avrupa Birliği* (f=1), *göç* (f=1) ve *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (f=1) kavramları ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Nüfus ve yerleşme coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Ülke Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 12: “*Ülkemizde* ilk resmi kimlik belgesi Osmanlı Devleti zamanında 1882 yılında düzenlendi.”

4. sınıf SBDK s. 29: “Oysa ırk, dil, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin hangi düşünceden veya *ülkeden* olursa olsun her insan saygıya değer bir varlıktır.”

4. sınıf SBDK s. 50: “Mustafa Kemal, *ülkemizin* uğradığı bu felaket karşısında ümidini kaybetmedi. “Geldikleri gibi giderler.” diyerek işgalcilerin yurdumuzdan kovulacağına olan inancını dile getirdi.”

4. sınıf SBDK s. 84: “Yaşadığım yer olan Rize ve çevresi *ülkemizin* en fazla yağış alan yeridir.”

4. sınıf SBDK s. 127: “*Ülkemizin* en büyük demir çelik fabrikaları olan Ereğli ve Karabük Demir Çelik Fabrikalarının Zonguldak yakınında kurulmasının nedeni budur. İlimizde çıkarılan taş kömürünün büyük bölümü bu tesislerde değerlendirilir.”

4. sınıf SBDK s. 131: “Yaşadığımız yerde üretilen ürünlerin *ülke* tüketimine katkıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?”

4. sınıf SBDK s. 174: “Kıtaların her birinde çok sayıda *ülke* vardır. Finlandiya ve Ürdün bu *ülkelerden* sadece ikisidir. Ben Sosyal Bilgiler dersinde “*Ülkeleri Tanıyalım*” konusu işlenirken Finlandiya’nın ve Ürdün’ün önemli özelliklerini araştırdım.”

İnsan Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 11: “Her *insan* doğuştan getirdiği özelliklerin yanı sıra kendisine ait resmi kimlik belgesiyle de biriciktir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 15. maddesinde herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Buna göre her *insana* doğduğu andan itibaren geçerli olmak üzere vatandaşı olduğu devlet tarafından resmi bir kimlik belgesi verilir.”

4. sınıf SBDK s. 71: “Doğal unsurlar, doğada kendiliğinden bulunur. Bunların oluşumunda *insanların* herhangi bir etkisi yoktur.”

4. sınıf SBDK s. 84: “*İnsanlar* hangi hareketleriyle selin bir doğal afete dönüşmesine yol açabilir?”

4. sınıf SBDK s. 108: “*İnsanların* hayatını en fazla değiştiren teknolojik araçlardan biri uçaktır. Peki, günümüz *insanı* için uzakları yakın eden bu araç kimler tarafından ve nasıl icat edilmiştir?”

4. sınıf SBDK s. 124: “*İnsanlar* ihtiyaçlarını karşılayabildikleri ölçüde mutlu olurlar. Bu nedenle yaşadıkları sürece her şeyden önce temel ihtiyaçlarını gidermeye gayret ederler. Diğer yandan *insanların* temel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ve kültürel ihtiyaçları da vardır.”

4. sınıf SBDK s. 126: “*İnsanlar* geçimlerini sağlayabilmek için çeşitli işler yaparlar. *İnsan* ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak sürdürülen bu işlerin her birine ekonomik faaliyet denir.”

4. sınıf SBDK s. 154: “Tüm *insanlar* gibi bizlerin de en temel hakkı yaşama hakkıdır. Bu nedenle savaştan ve şiddetten uzak, sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamak en doğal hakkımızdır.”

Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 61: “Herhangi bir *yerin* konumunu tarif edeceğiz. Yaşadığımız *yerin* krokisini çizeceğiz. Yaşadığımız *yerin* coğrafi özelliklerini tanıyacağız.”

4. sınıf SBDK s. 63: “Bir *yerin* bulunduğumuz yere göre konumunu ifade etmek için genellikle doğu, batı, kuzey ve güney yönlerini kullanırız.”

4. sınıf SBDK s. 65: “Köyümüze uzak bir *yerde* bulunan sönmüş volkanik dağ önümde, hemen yanımdaki ormanlık alan ise sol kolumun gösterdiği yönde kaldı. Böylece bulunduğum *yerde* göre yanardağ kuzeye, orman ise batıya düşmüş oldu.”

4. sınıf SBDK s. 71: “Çevremize baktığımızda çeşitli beşerî unsurlarla karşılaşırız. Evler, fabrikalar, yollar, oyun parkları, köprüler ve otomobiller yaşadığımız *yerde* görebileceğimiz başlıca beşerî unsurlardır. Beşerî unsurların ortak özelliği, insan aklının ve emeğinin ürünleri olmasıdır.”

4. sınıf SBDK s. 77: “Aşağıda ülkemizdeki illerin dağılısını gösteren bir Türkiye siyasi haritası verilmiştir. Haritayı inceleyerek yaşadığımız *yerin* bağlı olduğu ili bulunuz.”

4. sınıf SBDK s. 125: “Yapılan harcama, giderilmek istenen ihtiyacı veya isteği karşılamışsa fayda-maliyet dengesi sağlanabilmiş demektir. Bununla birlikte bir malın faydası kişiden kişiye göre değişebilir. Örneğin yaşadığı *yerde* buz pateni salonu olmayan birinin kendisine bir paten satın aldığını düşünelim.”

Aile Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 34: “*Aile*, kökleri geçmişe doğru uzanan toplumsal bir kurumdur. *Ailelerimizin* geçmişinde evlilikler, akrabalık ilişkileri, doğumlar, ölümler ve göçler önemli yer tutar. Pek çok insan da *aile* büyüklerinin nasıl evlendiklerini, nerelerde yaşadıklarını ve hangi işlerde çalıştıklarını öğrenmek ister.”

4. sınıf SBDK s. 43: “Bayramlarda küçükler büyüklerin ellerinden öperken büyükler de onlara çeşitli hediyeler verirler. Bu güzel geleneklerimiz *aile* bireyleri arasındaki saygıyı, *aile* birliğini ve akrabalık bağlarını güçlendirir. Küçüklerin de kendilerini büyükler gibi önemli ve değerli hissetmelerini sağlar.”

4. sınıf SBDK s. 124: “Seda, Sıla ve Selçuk üç kardeştir. Babalarından Seda gitar, Sıla ayakkabı, Selçuk ise uzaktan kumandalı bir araba almasını istemektedir. Ancak *ailenin* bütçesi çocuklardan yalnızca birinin isteğini karşılayabilecek durumdadır.”

4. sınıf SBDK s. 128: Bölgemizde fındık üretimiyle uğraşan, aralarında benim *ailenin* de olduğu 300 bin aile bulunmaktadır.”

4. sınıf SBDK s. 131: “Yaşadığınız *yerdeki* ekonomik faaliyetlerin *aile* bütçenize katkısı hakkında neler söyleyebilirsiniz?”

4. sınıf SBDK s. 175: “Finlandiyalılar *ailelerine* bağlı, misafirperver, sorumluluk sahibi, güvenilir ve dürüst insanlardır. Bu ülke insanların başlıca hobileri avlanmak, kuş gözlemi yapmak ve kanoya binmektir.”

***İl* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 84: “*İlimizin* deniz kıyısındaki ilçelerinde en fazla görülen hava olayı fırtınadır.”

4. sınıf SBDK s. 128: “Fındık yetiştiriciliği ve bununla ilgili ekonomik faaliyetler dışında Karadeniz’e kıyısı olan *illerimizde* yürütülen başka hangi ekonomik faaliyetleri biliyorsunuz?”

4. sınıf SBDK s. 153: “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının, Millî Eğitim Bakanlığının ve Düzce Üniversitesinin iş birliğiyle düzenlenen Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi, 2017 yılı ekim ayında Düzce *ilinin* Akçakoca ilçesinde gerçekleştirildi. Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi’ne ülkemizin farklı *illerinden* gelen çocuklar katılarak konuşmalar yaptı. Bu çocuklardan biri de Malatya *ilini* temsilen kongreye katılan Engin idi.”

4. sınıf SBDK s. 181: “Suriye en fazla sınır kapımızın bulunduğu komşumuzdur. Bu kapılar; Gaziantep *ilimizdeki* Karkamış, Hatay *ilimizdeki* Cilvegözü ve Yayladağı, Kilis *ilimizdeki* Öncüpınar ve Çobanbey, Mardin *ilimizdeki* Nusaybin ve Şenyurt ile Şanlıurfa *ilimizdeki* Ceylanpınar, Mürşitpınar ve Akçakale Sınır Kapılarıdır.”

***Ulus / Millet* Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri**

4. sınıf SBDK s. 38: “*Millet*; dil, tarih ve kültür birliği olan insan topluluğudur. Bir *milleti* oluşturan insanlar çeşitli amaçlarla araç gereçler yapar, yapılar inşa ederler.”

4. sınıf SBDK s. 58: “Bizler *milletimizin* geçmişte uğradığı felaketlerden ve gösterdiği fedakârlıklardan ders çıkarmalıyız. Bir yandan da başta Atatürk olmak üzere kahraman atalarımızla gurur duyup onlardan aldığımız güçle kendimize güvenmeliyiz.”

4. sınıf SBDK s. 169: “Cumhuriyet, bir yönetim şeklidir. Halkın, seçtiği kişiler tarafından yönetilmesidir. Oysa Türk *milleti* için cumhuriyet sadece bundan ibaret değildir.”

4. sınıf SBDK s. 183: “Başkenti Bakü olan Azerbaycan, doğu sınırimızdaki Nahcivan Özerk Cumhuriyeti nedeniyle komşumuz durumundadır. Azerbaycan ile aramızda tarihten gelen güçlü bağlar vardır. Azerbaycan ile Türkiye kendilerini “iki devlet bir *millet*” olarak

ifade eden kardeş ülkelerdir. Atatürk bu kardeşliği “Azerbaycan’ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir.” sözü ile dile getirmiştir.”

Bölge Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 42: “Kasımiye Medresesi’ni gezerken buranın Birinci Dünya Savaşı’na kadar faaliyet gösterdiğini ve *bölgenin* en önemli eğitim merkezlerinden biri olduğunu öğrendik.”

4. sınıf SBDK s. 79: “Çarşamba ve çevresinin yer şekilleri bu *bölgedeki* nüfus özelliklerini de belirlemiştir.”

4. sınıf SBDK s. 129: “Antalya ve çevresinde yaygın olarak sürdürülen bir diğer ekonomik faaliyet seracılıktır. Çünkü yaşadığımız *bölgede* kış mevsiminde bile sıcaklık değerleri yüksektir.”

Devlet Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 153: “Eğitim alma; şiddet, istismar, ihmal ve diğer tehlikelere karşı korunma da önemli çocuk haklarındandır. Ayrıca çocukların çalıştırılmamaları, savaşlardan uzak tutulmaları, temiz bir çevrede yaşamaları ve engelli çocukların hayatlarının kolaylaştırılması *devletlerin* temel görevlerindedir.”

4. sınıf SBDK s. 156: “Çocuk Hakları Sözleşmesi devletlere engelli çocukların saygınlıklarını güvence altına alma ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştırma görevi vermiştir. Buna göre engelli çocuklar *devletin* de desteğiyle özel bakımdan yararlanma hakkına sahiptir.”

4. sınıf SBDK s. 187: “Merkezi Kazakistan’ın Türkistan şehrinde bulunan üniversitenin kuruluş amacı Türk dili konuşan *devlet* ve topluluklara mensup öğrencileri bir çatı altında eğitmektir.”

İlçe Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 77: “Harita üzerinde önce yaşadıkları yer olan Çarşamba *ilçesinin* bağlı bulunduğu Samsun’u gösterdiler. Ardından da ayrıntılı bir harita bularak akıllı tahtada Çarşamba *ilçesiyle* birlikte Samsun’a bağlı diğer *ilçelerin* merkezlerini ve sınırlarını tespit ettiler.”

4. sınıf SBDK s. 169: “23 Nisan günlerinde okullarımızda bayram törenleri yapılır. Ayrıca *ilçe*, il ve ülke çapında resim, şiir, kompozisyon yarışmaları düzenlenir.”

Vatan / Yurt Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 55: “İzmir’in işgali *yurt* genelinde düzenlenen mitinglerle protesto edildi. Ege’de de halk Yunanların ve yerli Rumların saldırılarına karşı Kuvayı milliyetçileri kurdu.”

4. sınıf SBDK s. 62: “İlimizin, bölgemizin, *yurdumuzun* ve komşularımızın konumunu belirtirken de yönlerden yararlanınız.”

Nüfus Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 79: “Çarşamba kendisiyle benzer yer şekillerine sahip Bafra ile birlikte merkezdeki ilçeleri dışında Samsun’un en fazla *nüfusa* sahip iki ilçesinden biridir.”

4. sınıf SBDK s. 180: “Güney komşumuz Irak’ın başkenti Bağdat’tır. *Nüfusu* 37 milyon olan Irak ile aramızda güçlü tarihi ve kültürel bağlar vardır.”

Şehir / Kent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 40: “Milli kültürümüzü yansıtan öğeleri yalnızca evlerimizde değil çevremizde de görebiliriz. Bunlar mahallemizdeki tarihi bir yapı, *şehrimizin* meydanındaki bir anıt veya çarşıda, pazarda satılan el işi ürünler olabilir. Milli kültür öğelerimizi görebileceğimiz yerlerden biri de pek çok *şehrimizde* bulunan etnografya müzeleridir.”

4. sınıf SBDK s. 176: “Ürdün’de yılın belli zamanlarında festivaller düzenlenir. Bu festivallerin en önemlisi ülkenin kuzeyindeki Ceraş *kentinde* düzenlenen Kültür ve Sanat Festivali’dir. Her yıl temmuz ayında yapılan bu festivale Arap ülkelerinden tanınmış çok sayıda sanatçı ve edebiyatçı katılır.”

Başkent Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 185: “*Başkenti* Taşkent olan Özbekistan’ın nüfusu 31,2 milyon civarındadır. Zengin yer altı kaynaklarına sahip olan Özbekistan’dan altın, doğal gaz, alüminyum, kömür ve mermer çıkarılır. Ülke ekonomisinde tarım ve hayvancılık da önemli yer tutar.”

Köy Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 186: “Kırgızistan’ın Çüy İlinin Yuryevka köyünde 4500 kişi yaşıyor. *Köyde* su şebekesinin eskimesi nedeniyle *köy* halkı temiz içme suyuna erişim sıkıntısı yaşamaktaydı.”

Toplum Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 124: “Sosyal ve kültürel ihtiyaçlar çoğu zaman insanların bireysel eğilimlerinin ve taleplerinin sonucu olarak ortaya çıkar. Karşılanmadığında yaşamsal faaliyetlerimizi doğrudan etkilemeyen bu ihtiyaçlara istek denir. Sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayan insanlar başkalarıyla iletişim kurma, *toplum* tarafından kabul edilme ve öz güven konularında eksiklik hissederler.”

Sınır Kapısı / Gümrük Kapısı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 178: “Yunanistan ile Türkiye arasındaki *sınır kapıları* Edirne ilimizdeki İpsala ve Pazarkule’dir.”

Mekân Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 67: “Gölgesinden hareketle Ender’in çevresindeki *mekânlara* gitmek için hangi yönlerde ilerlemesi gerektiğini belirleyiniz.”

Şehirleşme / Kentleşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 103: “İletişim, ulaşım, haberleşme ve *şehirleşme* alanlarındaki teknolojik gelişmeler insan hayatında olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır.”

Yurt Dışı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekler

4. sınıf SBDK s. 130: “Bölgemiz sanayide olduğu gibi ticaretle de gelişmiştir. Yakınımızda bulunan İstanbul, ülkemizin en büyük ithalat limanıdır. *Yurt dışından* gelen malların dağıtımını, büyük ölçüde buradan yapılmaktadır.”

Toplumsal Hayat Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 163: “Başarma, kendine güven, yeni dostluklar kurma ve kabul görme duygularını tadarlar. Sorumluluk üstlenmeyi davranış hâline getirerek *toplumsal hayata* daha özgür ve etkin bireyler olarak katılırlar.”

Kasaba Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 58: “Bursa’nın Mudanya *kasabasında* yapılan görüşmeler 11 Ekim 1922’de ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu anlaşmayla işgal altındaki Boğazlar bölgesi, İstanbul ve Doğu Trakya savaş yapılmadan kurtarıldı.”

Yerleşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Sel baskınlarını önlemek için özellikle doğal çevreye duyarlı olunmalıdır. Bu amaçla doğal bitki örtüsü özellikle de ormanlar korunmalı, dik yamaçlar teraslanarak eğim azaltılmalı ve akarsu kenarlarına *yerleşmeler* kurulmamalıdır. Ayrıca, akarsu yataklarına setler ve barajlar yapılarak suyun akışı kontrol altına alınmalıdır.”

Avrupa Birliği Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 196: “TİKA’nın amacı Türkiye ile *Avrupa Birliği* arasındaki ilişkileri geliştirmektir.”

Göç Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 34: “Ailelerimizin geçmişinde evlilikler, akrabalık ilişkileri, doğumlar, ölümler ve *göçler* önemli yer tutar.”

“Yerleşim Yeri / Yerleşim birimi” Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 122: “Yakınlarda ne bir dinlenme tesisi ne de bir *yerleşim yeri* var. Geceyi orada geçirmek zorunda kalıyorsunuz.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde tarım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.59’da sunulmuştur.

Tablo 4.59. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Tarım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Tarım Coğrafyası	1	Meyve	7
		2	Sebze	7
		3	Tarım	5
		4	Seracılık	4
		5	Hayvancılık	3
		6	Balıkçılık	2
		7	Sera	2
		8	Teraslama	2
		9	Arıcılık	1
		10	Ormancılık	1
		11	Tahıl	1
		12	Tarla	1
Toplam				36

Tablo 4.59 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *tarım coğrafyası* alt kategorisine yönelik 12 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *meyve* (f=7) ve *sebze* (f=7) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramlardır. Bu kavramları; *tarım* (f=5), *seracılık* (f=4), *hayvancılık* (f=3), *balıkçılık* (f=2), *sera* (f=2) ve *teraslama* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Arıcılık* (f=1), *ormancılık* (f=1) ve *tarla* (f=1) kavramları ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Tarım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Meyve Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf HBDK s. 130: “Ekmek, et, süt, sebze, *meyve*, çeşitli giyim eşyaları, mobilya ve beyaz eşya en fazla tüketilen ürünlerdir. Bunlar ailemizin bütçesindeki giderler bölümünü oluşturur. Elektrik, su, doğal gaz ve akaryakıt da tüketimimiz içinde önemli yer tutar.”

Sebze Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf HBDK s. 129: “Antalya'nın ilçelerinden Demre, Finike ve Kumluca'da seracılık halkın en önemli gelir kaynağıdır. Seralarda üretilen *sebzeler*, başta Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirler olmak üzere ülkemizin her yerine dağıtılır. Böylece domates, biber ve salatalık gibi *sebzeleri* kış aylarında bile tezgâhlarda görmemiz mümkün olur.”

Tarım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 150: ““Tarihi ve doğal güzelliklere sahip olan bu bölgemizde ... dayalı ekonomik faaliyetler yürütülmektedir.” Bu cümleyi tamamlayacak en uygun kelime aşağıdakilerden hangisidir? A) hayvancılığa B) sanayiye C) tarıma D) turizme”

Seracılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 129: “Antalya'nın ilçelerinden Demre, Finike ve Kumluca'da seracılık halkın en önemli gelir kaynağıdır.”

Hayvancılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 150: “Aşağıda bazı meslekler ile bu mesleklerin yaygın olarak yapıldığı yerler verilmiştir. Bu eşleştirmelerden hangisi yanlıştır? A) Hayvancılık - İzmit B) Madencilik - Zonguldak C) Fındık üreticiliği - Ordu D) Turist rehberliği – Antalya”

Balıkçılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 191: “Balıkçılıkta dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olan Japonya'da deniz ürünlerinden yapılan yemeklerin ayrı bir yeri vardır. Japon yemekleri deyince akla ilk olarak “sushi” gelir.”

Sera Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 129: “Antalya'nın ilçelerinden Demre, Finike ve Kumluca'da seracılık halkın en önemli gelir kaynağıdır. Seralarda üretilen sebzeler, başta Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirler olmak üzere ülkemizin her yerine dağıtılır.”

Teraslama Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 91: “Dik yamaçların teraslanması sel baskınlarına karşı alınan önlemlerden biridir.”

Arıcılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 149: “Arıcılık insanların ihtiyacının karşılanması amacıyla ortaya çıkmış bir meslektir. (beslenme)”

Ormancılık Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 174: “Ormancılık Finlandyalıların en önemli geçim kaynaklarından biridir.”

Tahıl Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf HBDK s. 98: “Tekerleğin arabalar dışında kullanıldığı bir diğer alan değirmenler olmuştur. Tekerlek gibi dönen yuvarlak değirmen taşları ile *tahıl* öğütülerek un hâline getirilmiştir.”

Tarla Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 44: “Biz çocukluğumuzda çelik çomak, beştaş, seksek, körebe, saklambaç, yakan top, istop, aç kapıyı bezirgânbaşı, dalye gibi oyunlar oynardık. Salıncakta sallanır, ip atlar, çember çevirir, uçurtma uçururduk. Bu oyunları oynarken çok eğlenirdik. Oyun alanlarımız genellikle sokaklar, mahallemizdeki boş arsalar, bahçeler ve *tarlalardı*.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde turizm coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.60’da sunulmuştur.

Tablo 4.60. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Turizm Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
		1	Kültür	38
		2	Milli kültür	10
		3	Turizm	10
		4	Gelenek	7
		5	Görenek	2
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Turizm Coğrafyası	6	Kültürel miras	2
		7	Tarihi eser	2
		8	Kültürel unsur	1
		9	Maddi kültür	1
		10	Tarihi miras	1
		11	Turistik yer	1
Toplam				75

Tablo 4.60 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *turizm coğrafyası* alt kategorisine yönelik 11 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *kültür* (f=38) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *milli kültür* (f=10), *turizm* (f=10), *gelenek* (f=7), *görenek* (f=2), *kültürel miras* (f=2) ve *tarihi eser* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Kültürel unsur* (f=1), *maddi kültür* (f=1), *tarihi miras* (f=1) ve *turistik yer* (f=1) kavramları ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Turizm coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Kültür Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 41: “Geleneksel Mardin evlerinin ön cepheleri güneye bakar. Mutfak bölümü ise yiyeceklerin daha serin bir ortamda saklanması amacıyla kuzey yönünde konumlandırılmıştır. Ayrıca hiçbir evin diğerinin manzarasını kapatmamasına dikkat edilmiştir. Bu durum, *kültürümüzde* komşuluk hakkına ne kadar saygı gösterildiğinin bir kanıtıdır.”

4. sınıf SBDK s. 173: “Farklı *kültürler* ile kendi *kültürümüzü* karşılaştıracamız. Farklı *kültürlere* saygılı olmanın gerekliliğini kavrayacağız.”

Millî Kültür Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 41: “Çevrenizde *millî kültürümüzü* yansıtan, çeşitli amaçlarla inşa edilmiş mimari yapılar görürsünüz. Bu yapılar tarihi bir cami, köprü, çeşme, medrese, kervansaray veya bir ev olabilir.”

Turizm Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 129: “*Turizm*, Antalya’daki önemli ekonomik faaliyetlerden biridir. İlimizde çeşitli meslek gruplarından pek çok insan geçimini *turizmden* sağlar. Otellerde çalışan aşçılar, servis elemanları, bahçıvanlar, animatörler, tur operatörleri ve şoförler *turizmle* ilgili meslek elemanlarından bazılarıdır. *Turizmle* ilgili bir diğer meslek ise turist rehberliğidir.”

Gelenek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 194: “İngiltere’de yemek servisinin masada oturan kişinin solundan yapılması bir *gelenektir*. Bu ülkede sağdan servis yapmak görgüsüzlük sayılır.”

Görenek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 80: “Millî kültürümüz içinde destanlarımız, türkü ve şairlerimiz önemli yer tutar. Bu eserlerde insanımız acı tatlı anılarını, duygularını, gelenek ve *göreneklerini* dile getirir.”

Kültürel Miras Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 42: “Kasımiye Medresesi’ni gezerken başta giriş kapısı olmak üzere bu tarihi yapının bazı bölümlerinin tahrip olduğunu gördük. *Kültürel mirasımıza* karşı duyarlı olmamız gerektiğini bir kez daha düşünerek medreseden ayrıldık.”

Tarihi Eser Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 128: “Ailemle birlikte Antalya’da yaşıyoruz. İlimiz *tarihi eserleri*, sıcak iklimi, kumsalları ve diğer doğal güzellikleriyle önemli bir turizm merkezidir. Antalya’ya gelen turistler genellikle otellerde ve tatil köylerinde konaklarlar.”

Kültürel Unsur Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 197: “Sizce ülkemizi diğer ülkelerden ayıran en farklı *kültürel unsur* hangisidir?”

Maddi Kültür Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 59: “Milli kültürümüzü yansıtan *maddi kültür* öğeleri müzelerinde sergilenir. (etnografya)”

Tarihi Miras Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 60: “*Tarihi* ve kültürel *mirasın* korunması için yapılması gerekenler neler olmalıdır?”

Turistik Yer Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 176: “Ürdün’ün dünyaca ünlü *turistik yerlerinden* biri de tarihi Petra Antik Kenti’dir. Burada kayalara oyularak inşa edilmiş tiyatro, tapınak ve ev gibi yapılar bulunmaktadır.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde *ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.61’de sunulmuştur.

Tablo 4.61. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Ulaşım Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Ulaşım Coğrafyası	1	Kara yolu / Taşıt yolu / Yol	37
		2	Ulaşım	11
		3	Boru hattı	5
		4	Haberleşme	5
		5	Demir yolu	2
		6	Deniz yolu	1
		7	İpek yolu	1
		8	Ulaşım aracı / Ulaşım taşıtı	1
		9	Ulaşım teknolojisi	1
Toplam				64

Tablo 4.61 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *ulaşım coğrafyası* alt kategorisine yönelik 9 coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *kara yolu / taşıt yolu / yol* (f=37) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *ulaşım* (f=11), *boru hattı* (f=5), *haberleşme* (f=5) ve *demir yolu* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Deniz yolu* (f=1), *ipek yolu* (f=1), *ulaşım aracı / taşıtı* (f=1) ve *ulaşım teknolojisi* (f=1) kavramları ise ders kitabında en az geçen kavramlardır.

Ulaşım coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

“Kara Yolu / Taşıt Yolu / Yol” Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 54: “Fransızlar, Kilis-Antep *yolunu* açmak için 26 Mart 1920’de Antep’e doğru ilerleyişe geçtiler. Şahin Bey, emrindeki kuvvetiyle üç gün boyunca direndikten sonra şehit düştü. Şahin Bey kendisinden Antep *yolunu* açmasını isteyen Fransız Komutanlığına şu mektubu yazmıştır: “Kırlı ayaklarımızın bastığı şu toprakların her zerresinde Türk kanı vardır.”

4. sınıf SBDK s. 54: “Fransızların Antep’i işgal etmesi üzerine Kilis Kuvayımillîye Komutanlığına getirildi. Şahin Bey Kilis-Antep *kara yoluna* savunma hattı kurarak Fransızların Antep’teki kuvvetlerine destek göndermelerini engelledi.”

Ulaşım Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 97: “Minibüs ve metro dışında *ulaşım* amacıyla yararlandığınız teknolojik ürünlere başka hangi örnekleri verebilirsiniz?”

Boru Hattı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 187: “Türkiye son olarak 2015 yılında tamamladığı KKTC Su Temin Projesi’ni devreye sokmuştur. Bu proje kapsamında denizin 250 m derinliğine döşenen 80 km’lik *boru hattıyla* Mersin’den Kıbrıs’a su taşınması mümkün olabilmiştir. Böylece Kıbrıs Türklerinin içme ve sulama suyu sorununa kalıcı bir çözüm bulunmuştur.”

Haberleşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Fırtınanın etkisiyle ağaçlar, trafik ışıkları, anten sistemleri ve elektrik direkleri devrilir. Balıkçı ve tur tekneleri alabora olur veya kıyıya sürüklenir. Ulaşım ve *haberleşme* faaliyetleri kesintiye uğrar.”

Demir Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 49: “Limanlarımızı, *demir yollarımızı* ve telgrafhanelerimizi denetimleri altına alıp topraklarımızı işgal ettiler.”

Deniz Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 99: “Antalya’dan sabah 08.00’de hareket eden bir araç, Alanya’ya sekiz saatte ancak varabilirdi. Antalyalı tüccarlar yol iyi olmadığı için Alanya’ya *deniz yolu* ile gitmeyi tercih ederlerdi.”

İpek Yolu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 180: “İki ülke arasındaki en önemli geçit noktası tarihi *İpek Yolu* üzerinde bulunan Ağrı ilimizdeki Gürbulak Sınır Kapısı’dır.”

Ulaşım Aracı / Ulaşım Taşıtı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 102: “Eskiden otobüslerde ve uçaklarda televizyon izleme imkânı yoktu. Sonraları yolcuların eğlenmesi için bu araçlara televizyon ekranları takıldı. Ancak bu ekranlar genellikle en önlerde olduğundan arkadaki yolcuların televizyon izleyebilmesi oldukça zordu. Yolcuların filmi veya kanalı değiştirme seçenekleri de yoktu. Günümüzde ise bu *ulaşım araçlarının* koltuklarında her yolcu için ayrı ekran ve kulaklıklar bulunuyor. İnsanlar yolculuk sırasında internet ve televizyon hizmetlerinden yararlanabiliyor.”

Ulaşım Teknolojisi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 97: “*Ulaşım teknolojisi* günlük hayatımızın vazgeçilmezleri arasındadır. Bizler bu teknolojinin ürünü olan taşıtları kullanarak uzun yolları kısa sürede aşım gideceğimiz yere rahatça ulaşırız.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde sanayi coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.62’de sunulmuştur.

Tablo 4.62. 4. Sınıf SBDK'da Yer Alan Sanayi Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Sanayi Coğrafyası	1	Ticaret	10
		2	Fabrika	8
		3	Sanayi	6
		4	Ham madde	2
		5	Sanayi tesisi / Sanayi kuruluşu	2
		6	Sanayileşme	1
Toplam				29

Tablo 4.62 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *sanayi coğrafyası* kategorisine yönelik altı coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *ticaret* (f=9) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *fabrika* (f=8), *sanayi* (f=6), *ham madde* (f=2) ve *sanayi tesisi / sanayi kuruluşu* (f=2) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Sanayileşme* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen kavramdır.

Sanayi coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Ticaret Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 184: “Türkiye-Türkmenistan iş birliği dış politika, *ticaret* ve ekonomi, kültür ve eğitim başta olmak üzere her alanda olumlu bir seyir izlemektedir.”

Fabrika Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “Taş kömürü, kalitesi yüksek olduğu için genellikle demir-çelik *fabrikalarında* kullanılır. Ülkemizin en büyük demir çelik *fabrikaları* olan Ereğli ve Karabük Demir Çelik *Fabrikalarının* Zonguldak yakınında kurulmasının nedeni budur.”

Sanayi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 130:): “İzmit’te petrol rafinerisi ve petrokimya tesislerinin dışında çeşitli *sanayi dallarında* üretim yapan çok sayıda sanayi kuruluşu vardır.”

Ham Madde Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 126: “İnsanlar geçimlerini sağlayabilmek için çeşitli işler yaparlar. Toprağı ekip biçer, hayvan yetiştirir, *ham maddeleri* işleyerek kullanılabilir mal hâline getirirler.”

Sanayi Tesisi / Sanayi Kuruluşu Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 130: “İzmit’te petrol rafinerisi ve petrokimya tesislerinin dışında çeşitli sanayi dallarında üretim yapan çok sayıda *sanayi kuruluşu* vardır.”

Sanayileşme Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “Ülkemizin tek taş kömürü havzası, Zonguldak’ı da içine alan 200 km’lik kıyı şeridinde bulunmaktadır. Bu bölgede 150 yıldan beri kömür çıkarılmaktadır. Zonguldak ve çevresinde kentleşmenin ve *sanayileşmenin* yolunu açan taş kömürü, bölgenin gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde enerji coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.63’te sunulmuştur.

Tablo 4.63. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Enerji Coğrafyasına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Enerji Coğrafyası	1	Elektrik enerjisi	7
		2	Baraj	3
		3	Güneş enerjisi	2
Toplam				12

Tablo 4.63 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *enerji coğrafyası* alt kategorisine yönelik üç coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, “*baraj*” kavramının 3 defa tekrar ettiği söylenebilir.

Enerji coğrafyası alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Elektrik Enerjisi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “İlimizde çıkarılan taş kömürünün büyük bölümü bu tesislerde değerlendirilir. Kalan kısmı ise Çatalağzı ilçemizde bulunan Çatalağzı Termik Santralinde *elektrik enerjisine* dönüştürülür.”

Baraj Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 92: “Aşağıdakilerden hangisi sel baskınlarını önlemeye yönelik uygulamalardan biridir? A) Sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmak B) *Barajlar* inşa etmek C) Az katlı binalar yapmak D) Enerji tasarrufu yapmak”

Güneş Enerjisi Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 84: “Fırtınanın etkisiyle ağaçlar, trafik ışıkları, anten sistemleri ve elektrik direkleri devrilir. Balıkçı ve tur tekneleri alabora olur veya kıyıya sürüklenir. Ulaşım ve haberleşme faaliyetleri kesintiye uğrar. Fırtına, çatılardaki *güneş enerjisi* sistemlerini ve seraların örtülerini sökerek maddi kayıplara yol açarken can güvenliğini de tehlikeye düşürür.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer altı kaynakları* ile ilgili coğrafi kavramlara yönelik bulgular Tablo 4.64’te sunulmuştur.

Tablo 4.64. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Yer Altı Kaynaklarına Yönelik Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Yer Altı Kaynakları	1	Madencilik	3
		2	Maden	2
		3	Yer altı kaynağı	2
Toplam				7

Tablo 4.64 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan yer altı kaynakları* alt kategorisine yönelik üç coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *madencilik* (f=3) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *maden* (f=2) ve *yer altı kaynağı* (f=2) kavramları takip etmektedir.

Yer altı kaynakları alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Madencilik Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “Ekonomide önemli yeri olan üretim faaliyetlerinden biri de *madenciliktir*. Ülkemizde madencilik deyince akla hemen Zonguldak ve çevresi gelir.”

Maden Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “Maden mühendisleri yer altında ve yer üstünde bulunan *madenlerin* işletilmeye elverişli olup olmadığına karar verirler. Bunun yanı sıra *madenlerin* en ucuz ve en verimli şekilde çıkarılması işlemlerini planlayıp bunlara gözcülük ederler.”

Yer Altı Kaynağı Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 185: Zengin *yer altı kaynaklarına* sahip olan Özbekistan’dan altın, doğal gaz, alüminyum, kömür ve mermer çıkarılır. Ülke ekonomisinde tarım ve hayvancılık da önemli yer tutar.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisine yönelik kategorisiz coğrafi kavramlarla ilgili bulgular Tablo 4.65’te sunulmuştur.

Tablo 4.65. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Kategorisiz Coğrafi Kavramlar

Kategori	Alt Kategori	Sıra No	Kavramlar	f
Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Kategorisi	Kategorisiz	1	Ürün	170
		2	Üretim	16
		3	Meslek	13
		4	Tüketim	11
		5	Gelir kaynağı	1
Toplam				211

Tablo 4.65 incelendiğinde; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, *beşerî ekonomik coğrafya kategorisinde* yer alan *kategorisiz* alt kategorisine yönelik beş coğrafi kavramın tekrar sıklıkları görülmektedir. Tabloya göre, *ürün* (f=170) bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramdır. Bu kavramı; *üretim* (f=16), *meslek* (f=13) ve *tüketim* (f=11) coğrafi kavramları takip etmektedir. *Gelir kaynağı* (f=1) kavramı ise ders kitabında en az geçen coğrafi kavramdır.

Kategorisiz alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlara yönelik cümle örnekleri aşağıdaki gibidir:

Ürün Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 131: “Yaşadığınız yerde üretilen *ürünlerin* ülke tüketimine katkıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?”

4. sınıf SBDK s. 136: “Ayakkabı, kazak, pantolon, gömlek, çanta, gözlük vb. pahalı ürünleri yetkili satıcılardan almalıyız. Bu *ürünlerin* etiketlerini mutlaka incelemeliyiz ve

sağlığa zararlı malzemelerden yapılıp yapılmadıklarına bakmalıyız. Ayrıca *ürünlerin* kullanımına ilişkin etiketlerde yer alan uyarılara dikkat etmeliyiz.”

4. sınıf SBDK s. 150: “Ayça ile annesi markette alışveriş yapıyorlardı. Annesi raftan bir paket makarna alınca Ayça ona neden bu *ürünü* tercih ettiğini sordu. Annesi “Çünkü

A) *ürünün* üzerinde TSE damgası var.

B) *ürünün* tüketim tarihi geçmemiş.

C) *ürünün* çok reklamı yapılıyor.

D) *ürünün* içinde sağlığa zararlı olabilecek maddeler bulunmuyor.”

4. sınıf SBDK s. 178: “Yunanistan ile Türkiye arasındaki sınır kapıları Edirne ilimizdeki İpsala ve Pazarkule’dir. Fındık, tekstil *ürünleri*, otomobil lastiği, mobilya ve plastik malzemeler Yunanistan’a ihraç ettiğimiz mallardandır. Bu ülkeden satın aldığımız başlıca *ürünler* ise pamuk, kâğıt, alüminyum, bakır ve çeşitli deniz *ürünleridir*.”

4. sınıf SBDK s. 180: “Irak ile ticari ilişkilerimiz ağırlıklı olarak Habur Sınır Kapısı üzerinden gerçekleşmektedir. Diğer geçiş noktalarımız Hakkâri ilimizdeki Derecik ve Üzümlü ile Şırnak ilimizde bulunan Gülyüzü Sınır Kapılarıdır. Ayçiçeği, pamuk yağı, buğday unu, kanatlı hayvan ve demir-çelik *ürünleri* Irak’a ihraç ettiğimiz *ürünlerin* belli başlılarıdır. Satın aldığımız *ürünler* ise işlenmemiş altın ve petroldür.”

Üretim Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 127: “Ekonomik faaliyetlerin temeli *üretime* dayanır. *Üretim* insanların ihtiyaç duyduğu malların veya hizmetlerin meydana getirilmesidir. Buğday yetiştirmek, ekmek yapmak, ayakkabı üretmek, kumaş dokumak *üretimi* anlatan ekonomik faaliyetlerdendir.”

Meslek Coğrafi Kavramının Yer Aldığı Cümle Örnekleri

4. sınıf SBDK s. 128: “Fındık üretiminde çiftçilerin yanı sıra çeşitli *meslek* gruplarından insanlar da çalışır. Fındık eksperliği bu *mesleklerden* biridir. Çevremizde aralarında amcamın da bulunduğu çok sayıda fındık eksperleri vardır.”

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafi kavramların tekrar etme sıklığına göre dünya şeklinde oluşturulan sıklık haritası Şekil 4.4'te görülmektedir. Şekil incelendiğinde *ülke, insan, ürün, yer, yıl, aile, gün, yön, il, ulus / millet, deprem, çevre ve kültür* kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların belirlenerek, kategori ve alt kategorilere ayrıldığı bu çalışmada ulaşılan sonuçlara ve sonuçlarla ilgili alan yazına göre yapılan tartışmalara bu bölümde yer verilmiştir.

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1.1. İlkokul HBDK ve SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Sayısal Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma

İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında 477 coğrafi kavram tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre içerdiği coğrafi kavram sayısına göre ders kitapları; 4. sınıf sosyal bilgiler (188), 2. sınıf hayat bilgisi (137), 3. sınıf hayat bilgisi (92) ve 1. sınıf hayat bilgisi (60) ders kitabı olarak sıralanmaktadır. 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavram sayısının, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabından daha fazla olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre özellikle 2. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi kavram sayısının fazla olduğu söylenebilir.

Gökçe ve Öztürk'e göre (2013) coğrafya konuları, ilkokulda özellikle hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerinde yer almaktadır. İlköğretim kurumları haftalık ders çizelgesinde (MEB, 2018d), 1 ve 2. sınıf düzeyinde söz konusu derslerden sadece hayat bilgisi dersine yer verilmesi nedeniyle coğrafi kavramların 1 ve 2. sınıf düzeyinde özellikle hayat bilgisi ders kitaplarında yer alması beklenebilir. 3. sınıf düzeyinde ise hayat bilgisi dersine ek olarak fen bilimleri dersinin bulunması nedeniyle coğrafi kavramların, hayat bilgisi ve fen bilimleri ders kitaplarının ikisinde de yer aldığı söylenebilir. 2018 yılı ilkokul ve ortaokul programlarında coğrafya eğitimini inceleyen Şahin ve İnce'ye göre (2019) fen bilimleri ders içeriğinde coğrafya alanına daha fazla yer verilmektedir. Bu nedenle 3. sınıf fen bilimleri ders kitabında da coğrafi kavramlara yer verildiği tahmin edilerek 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavram sayısının 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabından daha az olduğu söylenebilir.

Öğretim programlarında yer alan kazanımlar, her sınıf düzeyinde sarmal bir yaklaşımla tekrar etmektedir (MEB, 2018). Bu nedenle araştırmada tespit edilen coğrafi kavramlar, hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarında açıklanan kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından

gerçekleştirilen çalışmada ise; 2018 yılı Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda hedeflenen kazanımların % 30.4'ünün, 4. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda hedeflenen kazanımların ise % 42,4'ünün coğrafyayla ilgili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, sarmal bir yaklaşım benimseyen hayat bilgisi, fen bilimleri ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında sınıf düzeyi yükseldikçe coğrafya konularına yönelik daha derin ve ayrıntılı bir içeriğe yer verilmesi (Şahin ve İnce, 2019) gerekçesi ile 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının daha fazla coğrafi kavram içerdiğine yönelik bulgunun literatürle desteklendiği söylenebilir.

5.1.2. İlkokul HBDK ve SBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma

İlkokul HBDK ve SBDK'da 477 coğrafi kavram tespit edilmiştir. Bu kavramların; 279'u *fiziki coğrafya*, 198'i ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, HBDK ve SBDK'da *fiziki coğrafya* kavramlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

Fiziki coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar, yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *Dünya'nın şekli ve hareketleri* (62), *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (45), *iklim bilimi (klimatoloji)* (44), *afetler coğrafyası* (33), *bitki / toprak coğrafyası* (32), *harita bilgisi (kartografya)* (28) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (19) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (16) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, *Dünya'nın şekli ve hareketleri* diğer *fiziki coğrafya* alt kategorilerine göre daha fazla coğrafi kavram içermektedir. Bu nedenle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında, *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alanına yönelik bir öğretimin temel alındığı söylenebilir.

Beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar, yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (72), *tarım coğrafyası* (34), *ulaşım coğrafyası* (29), *turizm coğrafyası* (20), *sanayi coğrafyası* (14), *enerji coğrafyası* (7) ve *yer altı kaynakları* (6) şeklinde sıralanabilir. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar ise *kategorisiz* (16) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramları *fiziki coğrafya* kavramlarından daha azdır. Bununla birlikte *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorilerinden *nüfus ve yerleşme coğrafyası* diğer diğer tüm alt kategorilere göre daha fazla coğrafi kavram içermektedir. İncelenen ders kitaplarında yer alan coğrafi

kavramların daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde olması nedeniyle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının; Doğanay, Özdemir ve Şahin'in (2020) nüfus coğrafyası tanımına uygun olarak "kıtalar, ülkeler, ülkelerin bölge, bölüm ve yöreleri bazında nüfusun dağılışı esasları ile bunu hazırlamış olan doğal ve beşerî etmenlere" yönelik bir kavramsal içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

5.1.3. 1. Sınıf HBDK'da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma

En fazla tekrar eden kavramdan başlamak üzere, 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavramlar; *çevre, gün, yer, mevsim, ülke, aile, bitki, hava, doğa, yıl ve insan* şeklinde sıralanmaktadır. Kızılcıoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen "ilköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi" isimli çalışmada 2005 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya ile ilgili kavramların; "*doğal afet, kaynak, bilinçli tüketim, çevre, donma, erime, mevsim, hava durumu, yeryüzü, gökyüzü ve Dünya*" olduğu ifade edilmiştir. Belirtilen kavramlar incelendiğinde bu araştırmada 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlarla ortak kavramların bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte yine Kızılcıoğlu'nun (2006) çalışmasında sadece Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelenirken hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafya kavramları incelenmediği için bu araştırmada 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlarla tam olarak karşılaştırılmamaktadır. Sağdıç'a (2018) göre tüm eğitim kademelerinde coğrafya disiplini kapsayan derslerde öğrencilere öncelikle yaşam alanı olan çevrenin öğretilmesi hedeflenmektedir. 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en sık tekrar eden coğrafi kavramın *çevre* kavramı olması, bu hedefin desteklendiğinin göstergesi olabilir. Sonuç olarak 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabının coğrafya disiplini temelinde, öğrencilerin çevreye yönelik farkındalık kazanması amacına yönelik bir kavramsal içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen 60 coğrafi kavramdan 35'i *fiziki coğrafya*, 25'i ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ilgili olduğu görülmektedir. *Fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisinde yer alırken, *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramları ise daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen "ilköğretimde güncel

sosyal, fen ve hayat bilgisi programlarının coğrafya öğretimi ile ilişkisinin incelenmesi” isimli çalışmada “okulumuzda hayat”, “evimizde hayat”, “ülkemizde hayat” ve “doğada hayat” olmak üzere dört üniteye coğrafyaya ilişkin kazanımlara yer verildiği tespit edilmiştir. 1. sınıf düzeyinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen 53 kazanımdan 16’sı “coğrafyaya ilişkin kazanım” olarak değerlendirilmiştir. Bu kazanımlar incelendiğinde 16 kazanımdan 11’inin *fiziki coğrafya* kategorisi ile 4’ünün ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisi ile ilgili olduğu görülmektedir. Bir kazanım ise kategorilerle ilişkilendirilememiştir. Dolayısıyla 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ilgili olduğuna yönelik bulgunun Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlarla örtüştüğü söylenebilir.

Fiziki coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar, altı alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *Dünya’nın şekli ve hareketleri* (16), *iklim bilimi (klimatoloji)* (5), *afetler coğrafyası* (4), *bitki / toprak coğrafyası* (3), *sular coğrafyası (hidroğrafya)* (2) ve *harita bilgisi (kartografya)* (1) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategorilerin herhangi birine dâhil edilemeyen coğrafi kavramlar *kategorisiz* (4) olarak değerlendirilmiştir. Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda yer alan 1. sınıf kazanımları incelendiğinde *fiziki coğrafya* alt kategorilerinden sadece *sular coğrafyası* ile ilgili bir kazanım bulunmadığı görülürken, diğer *fiziki coğrafya* alt kategorilerinin kazanımlarla örtüştüğü görülmektedir. Ayrıca araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *yer şekilleri bilimi* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramlara yer verildiği görülürken, 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *yer şekilleri bilimi* alt kategorisine yönelik herhangi bir coğrafi kavrama yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların diğer *fiziki coğrafya* alt kategorilerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. *Dünya’nın şekli ve hareketlerine* yönelik konular, 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nda ilkökul 3. sınıftan itibaren “Dünya ve Evren” başlığı altında toplanmıştır (Kalkan, Tunç ve Özcan, 2021). Ancak ilkökul 1. sınıfta fen bilimleri dersi olmadığı için bu derse yönelik bilgi ve temel kavramları kazandırmak hayat bilgisi dersinin amaçları arasında yer almaktadır (Binbaşıoğlu, 2003). Bu nedenle 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramlara daha fazla yer verilerek, öğrencilerin 1. sınıftan itibaren fen bilimleri dersine hazırlandığı söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisinde *gün* (46), *mevsim* (32), *yıl* (12), *ay (zaman)* (9), *gece* (9), *Güneş* (9), *Ay (uydu)* (7), *Dünya* (7), *gökyüzü* (6), *yıldız* (6), *gündüz* (5), *gezegen* (1), *gölge* (1), *ısı kaynağı* (1), *ışık kaynağı* (1) ve *yerküre* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Bu alt kategoride en fazla geçen kavramların daha çok zamanla ilgili coğrafi kavramlar olduğu göz önünde alındığında 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabının kavramsal içeriğinin, hayat bilgisi dersi öğretim programının öğrencilere zamanı algılama becerisi kazandırmak genel amacına (MEB, 2018a) uygun olduğu söylenebilir. Bu beceri, Coğrafya Öğretim Programı'nda öğrencilere kazandırılması hedeflenen sekiz coğrafi beceriden biri olarak yer almaktadır (MEB, 2018b). Dolayısıyla 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafi kavramlar aracılığıyla öğrencilerin coğrafi beceri geliştirmeleri beklenebilir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili “HB.1.6.6. Güneş, Ay, Dünya ve yıldızları gözlemler.”, “HB.1.6.7. Mevsimleri ve özelliklerini araştırır.” ve “HB.1.6.8. Mevsimlere göre doğada meydana gelen değişiklikleri kavrar.” olmak üzere üç kazanım bulunduğu görülmektedir. Bu kazanımların sadece “Doğada Hayat” ünitesinde yer alması nedeniyle 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili kavram sayısının fazla olması, bu konuya geniş yer verilmesinden değil, konu alanının spesifik olarak farklı kavramlar içermesinden kaynaklanabilir. Ayrıca *gezegen*, *ısı kaynağı* ve *ışık kaynağı* kavramlarının incelenen kitaplar arasında sadece 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alması dikkat çekmektedir. İnce'ye (2019) göre disiplinler arası eğitimde öğretim programı ve ders kitaplarındaki içerik benzerliği ile konu ve kavram pekişmesi daha verimli olmaktadır. Bu nedenle diğer ders kitaplarında bu coğrafi kavramlara yer verilmemesi, kavramların öğrenimini olumsuz etkileyebilir. Şahin ve İnce (2020) tarafından gerçekleştirilen “2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi” isimli araştırma sonuçlarına göre, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta öğrencilerin Güneş, Dünya, Ay ve yıldızların şekli ve büyüklüğüne yönelik bilgi edinmesi bununla birlikte mevsimler ve mevsim değişimlerine yönelik farkındalık oluşturmaları hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* yönelik coğrafi kavramların programın hedefleriyle örtüştüğü söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisinde *hava* (17), *yağmur* (4), *hava durumu* (1), *kar* (1) ve *rüzgâr* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili “HB.1.6.7. Mevsimleri ve özelliklerini araştırır.” ve “HB.1.6.8. Mevsimlere göre doğada meydana gelen değişiklikleri kavrar.” olmak üzere iki kazanım bulunduğu görülmektedir. Bu kazanımlar “Doğada Hayat” ünitesinde yer alan ve *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisi ile de ilişkili olan kazanımlar olduğu görülmektedir. Şahin ve İnce (2020) tarafından gerçekleştirilen “2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi” isimli araştırma sonuçlarına göre, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta öğrencilerin mevsimler ve mevsim değişimiyle birlikte tabiatta görülen dönüşümleri kavraması amaçlanmaktadır. Bu nedenle *iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisinde yönelik kavramların *Dünya'nın şekli ve hareketleri* sonucunda oluşan iklimsel değişikliklere yönelik coğrafi kavramlar olduğu söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *afetler coğrafyası* alt kategorisinde *yangın* (4), *deprem* (1), *çevre kirliliği* (f=1) ve *sel* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Literatürde, temel eğitim ders kitaplarında bulunan afet olayları ile ilgili kavramların işe koşulduğu bilimsel çalışmaların olduğu tespit edilmiştir (Kılıç, 2019; Önal, 2019). Nitekim bu çalışmaların odağını genellikle 2, 3 ve 4. sınıf ders kitaplarının incelenmesi oluştururken 1. sınıf ders kitabı incelemeleri araştırmalara dâhil edilmemiştir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, belirlenen alt kategorilerden *afetler coğrafyası* ile ilgili “HB.1.6.4. Doğayı ve çevresini temiz tutma konusunda duyarlı olur.” ve “1.6.5. Geri dönüşümü yapılabilecek maddeleri ayırt eder.” olmak üzere iki kazanımın *çevre kirliliği* kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte *yangın*, *deprem* ve *sel* kavramları ile ilgili bir kazanım bulunmamaktadır. İlgili kazanım olmaması nedeniyle Kılıç (2019) ve Önal (2019) tarafından ders kitaplarında afet konu ve kavramlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmalarda 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabının incelemeye alınmadığı düşünülebilir. Sonuç olarak 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *çevre kirliliği* kavramının, *afetler coğrafyası* alt kategorisine yönelik kazanımla ilişkili tek kavram olarak bulunduğu söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisinde *bitki* (22), *ağaç* (7) ve *orman* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili “HB.1.6.1. Yakın çevresinde bulunan hayvanları gözlemler.”, “HB.1.6.2. Yakın çevresinde bulunan bitkileri gözlemler.” ve “HB.1.6.3. Yakın çevresinde bulunan hayvanları ve bitkileri korumaya özen gösterir.” olmak üzere üç kazanımın olduğu görülmektedir. *Bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisi ile ilgili kazanım sayısı diğer alt kategorilere göre fazla olmasına rağmen, coğrafi kavram sayısının az olması nedeniyle ders kitabında *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik kavramsal çerçevenin sınırlı tutulduğu söylenebilir. Şahin ve İnce (2018) tarafından gerçekleştirilen “2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi” isimli araştırma sonuçlarına göre, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta öğrencilerin çevrelerindeki hayvan ve bitkileri korumaya yönelik farkındalık kazanımları hedeflenmektedir. 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *bitki / toprak coğrafyasına* yönelik coğrafi kavram sayısının az olması nedeniyle programın hedeflerinden uzaklaşıldığı söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisinde *akarsu* (1) ve *göl* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 1. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde doğrudan *sular coğrafyası* ile ilgili bir kazanımın bulunmadığı görülmektedir. *Sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisine yönelik iki coğrafi kavramın da birer kez geçmesi nedeniyle 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabı içeriğinin öğretim programından farklılaşmadığı söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *harita bilgisi (kartoğrafya)* alt kategorisinde *sınır* (1) coğrafi kavramı yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili “HB. 1.1.4 Sınıfının okul içindeki yerini bulur.” ve “HB. 1.2.3. Evinin yerini tarif eder.” olmak üzere iki kazanım olduğu görülmektedir. Aydınöz, Demirbaş ve Demir (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, bu kazanımların ikisinin yön ve yön bulma ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kazanımlar incelendiğinde yer alan “yer” sözcüğünün “konum” kavramı ile aynı anlamda kullanıldığı söylenebilir. Konum ve yön kavramlarının ilişkili kavramlar

olduğu düşünülürken, Aydınöz, Demirbaş ve Demir (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bu kazanımların yön ve yön bulma ile dolaylı olarak ilişkilendirildiği söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *fiziki coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *çevre* (47), *doğa* (15), *kaynak* (11) ve *doğal hayat* (1) kavramlarıdır. Bu coğrafi kavramlar, birden fazla *fiziki coğrafya* alt kategorisi ile ilgili olması nedeniyle *kategorisiz* olarak değerlendirilmiştir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, *kategorisiz* olarak değerlendirilen kavramlarla ilgili “HB.1.2.5. Evdeki kaynakları verimli bir şekilde kullanır.” olmak üzere bir kazanım bulunduğu görülmektedir. Belirlenen kazanımda öğrencilerin kaynakları verimli kullanmaları hedeflenmektedir. Ders kitabında *çevre* ve *doğa* kavramlarının sık geçen kavramlar olması nedeniyle kazanım ve ders kitabında yer alan coğrafi kavramların uyumlu olduğu söylenebilir. Ayrıca Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın “doğaya ve çevreye duyarlı bireyler yetiştirmek” özel amacı doğrultusunda öğrencilerde bir farkındalık oluşturmak üzere bu kavramların ders kitabında sıklıkla geçtiğine yönelik bir çıkarımı yapılabilir (MEB, 2018a). Şahin ve İnce'ye (2020) tarafından gerçekleştirilen “2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi” isimli araştırma sonuçlarına göre, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta öğrencilerin doğa ve çevreyi temiz tutmaya yönelik farkındalık kazanmaları hedeflenmektedir. Bu nedenle literatürde yer alan çalışmaların bu araştırmada ulaşılan sonuçları destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan kavramlar dört alt kategoriye ayrılmaktadır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (15), *tarım coğrafyası* (3), *turizm coğrafyası* (3) ve *ulaşım coğrafyası* (3) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategorilerin herhangi birine dâhil edilemeyen bir coğrafi kavram *kategorisiz* (1) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, incelenen diğer ders kitaplarında *sanayi coğrafyası*, *enerji coğrafyası* ve *yer altı kaynakları* alt kategorilerine yönelik coğrafi kavramlara yer verildiği görülürken, 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bu alt kategorilere yönelik herhangi bir coğrafi kavrama yer verilmediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan 1. sınıf kazanımlarının *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorilerinden sadece *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ve *turizm coğrafyası* ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu nedenle *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların, incelenen diğer ders

kitaplarına göre konu yönünden daha dar kapsamlı olduğu söylenebilir. Ayrıca *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların diğer *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorilerine göre daha fazla sayıda olduğu saptanmıştır. Baymur'a (1937) göre hayat bilgisi dersi "hayatilik prensibi", "mahallilik ve halilik prensibi", "ayaniyet prensibi" ve "temerküz prensibi" olmak üzere dört prensibe dayanmaktadır. "Mahallilik ve halilik prensibi", çocuğun yaşam alanı olan çevreyle etkileşimini (mahallilik) bununla birlikte güncel eğitim ve içeriğin (halilik) gerekliliğini ifade etmektedir. Dolayısıyla "mahallilik ve halilik prensibinin", beşerî yaşam alanları ve bu alanlarda nüfusun dağılımına yönelik güncel bilgileri içeren *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilişkili olduğu söylenebilir. Hayat bilgisi dersinin dört prensibinden biriyle ilişkili olması nedeniyle 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *nüfus ve yerleşme coğrafyasına* yönelik kavramların diğer alt kategorilere göre fazla bulunduğu söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili *yer* (43), *ülke* (29), *aile* (23), *insan* (14), *ilçe* (12), *başkent* (6), *il* (6), *köy* (6), *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (5), *göç* (4), *ulus / millet* (4), *bölge* (2), *kasaba* (2), *şehir / kent* (1) ve *toplum* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili "HB.1.5.1. Yaşadığı yeri bilir." ve "HB.1.5.3. Ülkemizin genel özelliklerini tanır." olmak üzere iki kazanım olduğu görülmektedir. Bu kazanımların doğrudan *yer* ve *ülke* kavramları ile ilişkili olması nedeniyle kazanımlarla, 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlar arasında kavramsal bütünlüğün sağlandığı söylenebilir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde en sık geçen coğrafi kavramın yaşam alanlarını ifade eden *yer* kavramı olduğu görülürken, yerleşim yerlerine verilen isimlerin sıklıkla geçtiği görülmektedir. Bu nedenle 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabının kavramsal içeriğinin, coğrafya disiplini temelinde öncelikle beşerî yaşam alanlarına yönelik kavramlardan oluştuğu söylenebilir. Şahin ve İnce'ye (2020) tarafından gerçekleştirilen "2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi" isimli araştırma sonuçlarına göre, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta öğrencilerin yaşadıkların yerin ismini öğrenmeleri, Türkiye'nin genel özelliklerini tanınması ve göç konusuna dair bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir. Şahin ve İnce tarafından elde edilen bulgular, program ile ders kitabında yer alan *nüfus ve*

yerleşme coğrafyası ile ilgili coğrafi kavramlar arasında kavramsal bütünlüğün sağlandığına yönelik çıkarımı destekler niteliktedir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tarım coğrafyası ile ilgili *meyve* (17), *sebze* (13) ve *tarla* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 1. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde tarım coğrafyası ile ilgili bir kazanım bulunmadığı görülmektedir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *turizm coğrafyası* ile ilgili *tarihi yer* (5), *turistik yer* (5) ve *kültür* (2) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *turizm coğrafyası* ile ilgili “HB.1.5.2. Yakın çevresindeki tarihî, doğal ve turistik yerleri fark eder.” ve “HB.1.5.4. Ülkemizde, farklı kültürlerden insanlarla bir arada yaşadığını fark eder.” olmak üzere iki kazanım olduğu görülmektedir. Bu kazanım ifadelerinde, 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen turizm coğrafyası ile ilgili coğrafi kavramların tamamının bulunmaktadığıdır. Bu nedenle 2018 programında, 2009 Hayat Bilgisi Dersi Programı'nda olduğu gibi kavram listesi verilmemesine rağmen, kazanım ifadelerinde ders kitaplarında tespit edilen coğrafi kavramların bulunduğu söylenebilir. Ayrıca kazanımlarda ve ders kitabında *tarihi yer*, *turistik yer* ve *kültür* coğrafi kavramlarına yer verilerek, Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın “Ülkesini sever, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur.” genel amacının (MEB, 2018a) gözetildiği söylenebilir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili *kara yolu / taşıt yolu / yol* (12), *ulaşım aracı / ulaşım taşıtı* (1) ve *haberleşme* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 1. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde doğrudan *ulaşım coğrafyası* alt kategorisi ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir.

1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisizleri olarak değerlendirilen coğrafi kavram *ürün* (6) kavramıdır. Ürün kavramı beşerî faaliyetler sonucunda ortaya çıkması nedeniyle *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde değerlendirilmiştir. Fakat kavramın kullanıldığı bağlama göre *beşerî ve ekonomik coğrafyanın* birden fazla alt kategorisinde yer alması nedeniyle *kategorisiz* olarak tek başlık altında değerlendirilmiştir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB,

2018a) 1. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde *kategorisiz* alt kategorisinde yer alan *ürün* kavramı ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir.

5.1.4. 2. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma

En fazla tekrar eden kavramdan başlamak üzere, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavramlar; *gün, mevsim, insan, yer, ürün, bitki, aile, hava, çevre, ülke ve kaynak* şeklinde sıralanmaktadır. 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında sık geçen coğrafi kavramların sıralaması farklı olmakla birlikte 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında da sık geçen kavramlar olduğu görülmektedir. Kızılcıaoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen “ilköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi” isimli çalışmada 2005 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya ile ilgili kavramların; “*bilinçli tüketici, görsel materyal, Güneş, doğu, batı, yer, ülke, hava, su, toprak, gök cismi, doğal çevre ve yapay çevre*” olduğu ifade edilmiştir. Belirtilen kavramlar incelendiğinde bu araştırmada 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlarla ortak kavramların bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte Kızılcıaoğlu’nun (2006) çalışmasında sadece Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelenirken hayat bilgisi ders kitabında yer alan coğrafya kavramları incelenmediği için bu araştırmada 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlarla tam olarak karşılaştırılamamaktadır. Aktepe, Cepheci, Irmak ve Palaz’a (2017) göre hayat bilgisi dersinde, öğrencilerin sonraki eğitim seviyelerinde ders programına dâhil olan fen bilimleri ve sosyal bilgiler derslerine temel oluşturmak amacıyla bazı kavramlar tanıtılmaktadır. Bu doğrultuda 3. sınıf fen bilimleri dersine hazırlık amacıyla 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *gün ve mevsim* kavramlarına daha fazla yer verildiği söylenebilir. Çünkü Dünya’nın şekli ve hareketleri ile ilgili olan coğrafya konuları daha çok fen bilimleri dersinin kapsamına girmektedir (Şahin ve İnce, 2020).

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen 137 coğrafi kavramdan 79’u *fiziki coğrafya*, 58’i ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ilgili olduğu görülmektedir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen “ilköğretimde güncel sosyal, fen ve hayat bilgisi programlarının coğrafya öğretimi ile ilişkisinin incelenmesi” isimli çalışmada “Okulumuzda Hayat”, “Evimizde Hayat”, “Sağlıklı Hayat”, “Güvenli Hayat”, “Ülkemizde Hayat” ve “Doğada

Hayat” olmak üzere altı ünitenin tamamında coğrafyaya ilişkin kazanımlara yer verildiği tespit edilmiştir. 2. sınıf düzeyinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen 50 kazanımdan 16’sı “coğrafyaya ilişkin kazanım” olarak değerlendirilmiştir. Bu kazanımlar incelendiğinde 16 kazanımdan 10’u sadece *fiziki coğrafya* kategorisi ile 5’inin ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisi ile ilgili olduğu görülürken bir coğrafi kavramın hem *fiziki coğrafya* hem de *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisi ile ilişkili olduğu görülmektedir. *Fiziki coğrafyayla* ilgili kazanımların daha fazla olması nedeniyle 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ile ilgili olduğuna yönelik bulgunun, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlarla örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca *fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok *Dünya’nın şekli ve hareketleri, beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde yoğunlaştığı saptanmıştır. Bu durumun 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Fiziki coğrafya kategorisinde yer alan kavramlar yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *Dünya’nın şekli ve hareketleri* (15), *bitki / toprak coğrafyası* (14), *iklim bilimi (klimatoloji)* (14), *afetler coğrafyası* (11), *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (9), *harita bilgisi (kartografya)* (6) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (6) şeklinde sıralanabilir. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (4) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramların diğer alt kategorilere yönelik kavramlardan fazla olduğu görülmektedir. İlkokul 2. sınıf öğrencilerini de kapsayan yaş grubu olan 6-7’li yaşlarda bireyde zaman ve uzay kavramları gelişmektedir (Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012). *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisinin zaman ve uzayla ilgili kavramları kapsamaması nedeniyle 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *Dünya’nın şekli ve hareketlerine* yönelik coğrafi kavramlara daha fazla yer verilerek öğrencilerde bu yönde bir bilişsel şema oluşturulduğu söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında Dünya’nın şekli ve hareketleri ile ilgili *gün* (83), *mevsim* (45), *yıl* (20), *Güneş* (19), *Dünya* (17), *ay (zaman)* (16), *gece* (10), *gündüz* (6), *yerküre* (6), *aydınlık* (2), *dolanma hareketi* (2), *dönme hareketi* (2), *güneş ışığı* (2), *gökyüzü* (1) ve *karanlık* (1) kavramları yer almaktadır. 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en sık tekrar eden coğrafi kavramların *gün, mevsim* ve *yıl* olması ve bu durumun 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında da devam etmesi nedeniyle Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın öğrencilere zamanı algılama becerisi kazandırmak genel amacının (MEB, 2018a)

hedeflediği düşünülebilir. Bu coğrafi kavramlara ek olarak, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *dolanma hareketi* ve *dönme hareketi* kavramlarına yer verilerek, 2. sınıf düzeyinde öğrencilerin zamanı algılama becerisine ek olarak, öğrencilerin zamanın oluşumuna yönelik farkındalık kazanmaları da amaçlanmaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili "HB.2.3.7. Mevsim şartlarına uygun kıyafet seçer.", "HB.2.6.8. Güneş'i gözlemleyerek yönleri gösterir." ve "HB.2.6.9. Dünya'nın şekli ve hareketlerinin insan yaşamına etkilerini araştırır." olmak üzere üç kazanım bulunduğu görülmektedir. Bu kazanımlara bakıldığında "HB.2.6.9." kodlu kazanımda doğrudan Dünya'nın şekli ve hareketleri ifadesi bulurken, diğer kazanımlarda *Güneş* ve *mevsim* kavramları yer almaktadır. Ulaşılan bulgular neticesinde Hayat Bilgisi Öğretim Programı ile 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabı arasında kavramsal bütünlüğün sağlanmış olduğu çıkarımı yapılabilir. Şahin ve İnce'ye (2020) göre Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda "*ilkokul 1. sınıflarda güneş, ay, dünya ve yıldızların şekli ve büyüklüğü gibi temel özelliklerini tanıması, mevsimleri ve mevsimlere göre doğada meydana gelen değişiklikleri kavraması hedeflenmektedir. İlkokul 2. ve 3. sınıflarda ise coğrafyaya ait bu konulara öğrenci seviyesine uygun olarak biraz daha geniş yer verilmiştir.*" Fakat bu çalışmada ulaşılan bulgulara göre Dünya'nın şekli ve hareketleri alt kategorisine yönelik 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavram sayısı (16), 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavram sayısına (15) yakındır. Bununla birlikte iki ders kitabında da bulunan ortak kavram sayısı fazladır. Araştırma bulguları ve Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1 ve 2. sınıf düzeyinde üçer kazanımın *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilişkili olması nedeniyle konu alanının sabit kaldığı söylenebilir. Şahin ve İnce (2018) tarafından elde edilen bulgular, bu araştırma bulgularından farklılık gösterirken, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda iki sınıf düzeyinde aynı sayıda kazanım bulunması nedeniyle araştırma sonuçlarını desteklediği söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili *bitki* (37), *ağaç* (19), *ağaçlandırma* (7), *orman* (6), *toprak* (6), *humuslu toprak* (3), *taşlı toprak* (3), *toprak yapısı* (3), *kumlu toprak* (2), *toprak türü* (2), *bitki örtüsü* (1), *bitki türü* (1), *killi toprak* (1) ve *kireçli toprak* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Bu kavramlar 1. sınıf hayat bilgisi kitabında tespit edilen kavramlarla karşılaştırıldığında, 1. sınıf hayat bilgisi kitabında tespit

edilen kavramların (*bitki, ağaç ve orman*) öğrencilerin günlük hayatta kavram örnekleriyle karşılaşılabilecekleri basit kavramlar olduğu, 2. sınıf hayat bilgisi kitabında tespit edilen kavramların ise daha çeşitli ve fazla sayıda olduğu görülmektedir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili “HB.2.6.1. Bitki ve hayvanların yaşaması için gerekli olan şartları karşılaştırır.” olmak üzere bir kazanımın olduğu görülmektedir. Bu nedenle 2. sınıf düzeyinde bir kazanımla ilişkilendirilen *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik coğrafi kavram sayısının daha fazla söylenebilir. Ayrıca, *humuslu toprak, taşlı toprak, kumlu toprak, toprak türü ve kireçli toprak* kavramlarının incelenen kitaplar arasında sadece 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alması nedeniyle incelenen diğer ders kitaplarının içeriğinde bu kavramların ihmal edildiği söylenebilir. 3. sınıfa göre, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik daha fazla sayıda ve daha özel coğrafi kavramlara yer verilmiştir. Hayat bilgisi ders kitaplarında, *bitki / toprak coğrafyası* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların ardışık olarak sonraki öğrenmelere temel olacak şekilde verilmemesi nedeniyle öğrencilerin bu kavramları öğrenmekte zorlanabileceği söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili *hava* (35), *doğa olayı* (10), *yağış* (9), *iklim* (6), *rüzgâr* (6), *yağmur* (6), *kar* (5), *yağış türü* (5), *buz* (4), *bulut* (3), *dolu* (3), *sis* (3), *hava olayı* (2) ve *soğuk hava tabakası* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili “HB.2.6.5. Doğa olaylarını tanıır.” ve “HB.2.6.7. Doğa olayları ve doğal afetlere karşı alınabilecek önlemleri açıklar.” olmak üzere iki kazanım bulunduğu görülmektedir. “Doğada Hayat” ünitesinde verilen bu kazanımların daha çok doğa olayları dolayısıyla *Dünya'nın şekli ve hareketleri alt kategorisi ve afetler coğrafyası* alt kategorisi ile ilgili olması nedeniyle, *iklim bilimi (klimatoloji)* alt kategorisinde bulunan coğrafi kavramların üç alt kategoride bulunan coğrafi kavramlarla ilişkili kavramlar olduğu söylenebilir. Birbiri ile ilişkili bu coğrafi kavramların aynı üniteye bulunması nedeniyle fiziki coğrafya kavramlarının daha çok “Doğada Hayat” ünitesinde bulunduğu görülmektedir. “Doğada Hayat” ünitesinin son ünite olması ve çok fazla coğrafi kavram

içermesi nedeniyle bu üç alt kategori ile ilgili coğrafi kavramların 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabına eşit dağılımında bir denge gözetilmediğini söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *afetler coğrafyası* ile ilgili *afet* (19), *deprem* (19), *heyelan / toprak kayması* (13), *sel* (12), *fırtına* (11), *çığ* (8), *yangın* (5), *hortum* (4), *çevre kirliliği* (3), *kasırga* (3) ve *deprem bölgesi / deprem kuşağı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Önal (2019) tarafından gerçekleştirilen “temel eğitim ders kitaplarında afet olayları ile ilgili kavramlarda görülen eksiklikler” isimli çalışmada, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen kavramlar bu çalışmada *afetler coğrafyası* alt kategorisinde bulunan coğrafi kavramlarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda 2. sınıf düzeyinde “HB.2.6.6. Doğal afetlere örnekler verir.” ve “HB.2.6.7. Doğa olayları ve doğal afetlere karşı alınabilecek önlemleri açıklar.” olmak üzere iki kazanım afetle ilişkilendirilmiştir. Bu kazanımlar Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından coğrafyayla ilgili olduğu belirlenen 16 kazanım arasında yer almaktadır. Dolayısıyla 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan *afetler coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramların kazanımlarla bütünleştiği söylenebilir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda 1. sınıf düzeyinde de *afetler coğrafyası* ile ilgili iki kazanım bulunurken, ders kitabında yer alan coğrafi kavram sayısının 2. sınıfa göre daha az olduğu saptanmıştır. 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabının *afetler coğrafyası* alt kategorisine yönelik kavramsal içeriğinin 1. sınıfa göre daha geniş olduğu görülmektedir. Bu durum coğrafi kavramların öğrenci düzeyine uygunluğu ilkesinin gözetilmesinden kaynaklanabilir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre *hortum*, *kasırga* ve *deprem bölgesi / deprem kuşağı* kavramları incelenen kitaplar arasında sadece 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer almaktadır. Bununla birlikte *deprem bölgesi / deprem kuşağı* kavramının ders kitabında en az geçen kavramlardan biri olduğu görülmektedir. Gündüz, Türkmen, Eryiğit, Karaca ve Aydın (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgulara göre “*Türkiye dünyadaki birkaç önemli deprem ülkesinden biridir.*” Bu nedenle ülkede yaşayan her bireyin depreme yönelik bilgi sahibi olması önem arz etmektedir. Geniş bir kitleye deprem eğitimi vermek için en iyi yer okullar olabilir (Tekin ve Dikmenli, 2020). Bu doğrultuda okullarda kullanılan bir eğitim materyali olarak ders kitaplarında da deprem afetine yönelik coğrafi kavramlara daha fazla yer verilmesi beklenir. Buradan yola çıkarak *deprem bölgesi / deprem kuşağı* kavramının sadece 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bir defa geçmesi nedeniyle incelenen ders kitaplarının kavramsal içeriğinin *afetler coğrafyası* açısından eksik olduğu söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili *yeryüzü şekilleri / yer şekilleri* (8), *yeryüzü* (7), *dağ* (4), *dağlık arazi* (4), *düzlük arazi* (3), *eğimli arazi* (2), *arazi* (1), *yer altı* (1) ve *yer kabuğu* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde, *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* alt kategorisi ile doğrudan ilgili bir kazanım bulunmadığı görülmektedir (MEB, 2018a). 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında ise bitki / toprak coğrafyası ile ilgili kavram sayısının fazla olması göz önüne alınarak, birbiri ile alâkalı olması beklenen 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabı ve Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar arasında *yer şekilleri bilimine* yönelik kavramsal bütünlüğün bulunmadığı söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili *yön* (18), *harita* (12), *konum* (7), *ana yön* (4), *Türkiye haritası* (2) ve *dünya haritası* (1) coğrafi kavramlar yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili “HB.2.1.5. Okulunun yakın çevresini tanıtır.”, “HB.2.5.1. Harita ve küre üzerinde ülkesini, başkentini ve yaşadığı yeri gösterir.” ve “HB.2.6.8. Güneş'i gözlemleyerek yönleri gösterir.” olmak üzere üç kazanım olduğu görülmektedir. Aydınöz, Demirbaş ve Demir (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, bu kazanımlardan ikisinin yön ve yön bulmayla doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavramlarla Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyine yönelik kazanımların *harita bilgisi (kartoğrafya)* açısından birbirini tamamladığı söylenebilir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabı ile programda yer alan kazanımlar arasında *harita bilgisi (kartoğrafya)* açısından bir uyum bulunmamaktadır. Bu nedenle yön ve yön bulmayla ilgili kavramlara ilk defa 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer verildiği söylenebilir. Harita bilgisi ve yön bulma bireyin en fazla ihtiyaç duyduğu becerilerdendir (Robinson, Morrison, Muehreke, Kimerling ve Guptil, 1995). Buradan yola çıkarak 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlar göz önüne alındığında, ders kitabının konum ve yön bulma gibi harita becerilerini geliştirmeye yönelik bir kavramsal içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *sular coğrafyası (hidroğrafya)* ile ilgili *su kaynağı* (10), *dere* (4), *akarsu* (2), *dere yatağı* (2), *deniz* (1) ve *göl* (1) coğrafi kavramları yer

almaktadır. Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 2. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde, sular coğrafyası alt kategorisi ile doğrudan ilgili olan tek kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Benzer şekilde 1. sınıf kazanımları da sular coğrafyası ile ilişkilendirilememektedir. Dolayısıyla 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *sular coğrafyası (hidrografya)* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların hedef kavramlar olmadığı düşünülebilir. Bununla birlikte 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan özellikle “su kaynağı” ve “dere yatağı” gibi kavramların coğrafya bilgisi ile açıklanabilir olması, ders kitabının kavramsal içeriğinde *sular coğrafyasının (hidrografya)* yeri ve önemini açıkça göstermektedir. Sonuç olarak *sular coğrafyası (hidrografya)* açısından Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda bulunan kazanımlarla 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavramların birbirini tamamlamadığı söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *fiziki coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *çevre* (35), *kaynak* (27), *doğal unsur* (9) ve *doğa* (7) kavramlarıdır. Bu coğrafi kavramlar, birden fazla *fiziki coğrafya* alt kategorisi ile ilişkili olması nedeniyle tek bir başlık altında *kategorisiz* olarak toplanmıştır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, *kategorisiz* olarak değerlendirilen kavramlarla ilgili “HB.2.1.6. Okul kaynaklarını ve eşyalarını kullanırken özen gösterir.” ve “HB.2.2.6. Evdeki kaynakları tasarruflu kullanmanın aile bütçesine katkılarını araştırır.” olmak üzere iki kazanım olduğu görülmektedir. Kazanımların doğal kaynakların özenli kullanımına yönelik hedefler içermesi ve ders kitabında *çevre* ve *kaynak* coğrafi kavramlarının öne çıkması ders kitabı ile kazanımların bütünleştiğini göstermektedir. Brown'a (2004) göre doğal çevrenin tahribatına yönelik küresel sorunlar, gelecek nesillerin yaşamı için endişe verici riskler taşımaktadır. Bu nedenle gelecek nesillerin küçük yaşlardan itibaren doğal çevrenin korunmasına yönelik bir farkındalık kazanması önemsenmektedir. Buradan yola çıkarak 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *çevre* ve *kaynak* kavramlarının sık geçen coğrafi kavramlar olması ile öğrencilerde çevreye yönelik farkındalık oluşturmak hedefi arasında bağ kurulabilir.

Beşerî coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (15), *tarım coğrafyası* (12), *ulaşım coğrafyası* (12), *sanayi coğrafyası* (5), *turizm coğrafyası* (4), *yer altı kaynakları* (3) ve *enerji coğrafyası* (2) şeklinde sıralanabilir. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (5) olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, beşerî coğrafya kavramlarının en fazla nüfus ve yerleşme coğrafyası ile ilgili olduğu, tarım coğrafyası ve ulaşım coğrafyası ile ilgili kavramların ise diğer alt kategorilere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabının kavramsal çerçevesinin oluşumunda beşerî ve ekonomik coğrafya açısından, nüfus ve yerleşme coğrafyası ile birlikte tarım ve ulaşım coğrafyasının önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan 2. sınıf kazanımları *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorilerinden *nüfus ve yerleşme coğrafyası*, *tarım coğrafyası*, *ulaşım coğrafyası*, *sanayi coğrafyası* ve *turizm coğrafyası* ile ilgiliyken *yer altı kaynakları* ile ilgili kazanım bulunmamaktadır. Bu yüzden 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabı ile Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın beşerî ve ekonomik coğrafya açısından örtüşmediği söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında nüfus ve yerleşme coğrafyası ile ilgili *insan* (43), *yer* (42), *aile* (37), *ülke* (28), *ulus / millet* (23), *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (12), *vatan / yurt* (11), *devlet* (9), *köy* (9), *il* (7), *başkent* (6), *şehir / kent* (5), *göç* (4), *ilçe* (4) ve *toplum* (3) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili “HB.2.2.3. Yaşadığı evin adresini bilir.”, “HB.2.5.1. Harita ve küre üzerinde ülkesini, başkentini ve yaşadığı yeri gösterir.” ve “HB.2.5.7. Ülkemizde yaşayan farklı kültürdeki insanların yaşam şekillerine ve alışkanlıklarına saygı duyar.” olmak üzere üç kazanım olduğu görülmektedir. Nüfus ve yerleşme coğrafyası ile ilgili kazanım sayısı 1. sınıfa göre artarken, kazanımlar her iki sınıf düzeyinde de “evimizde hayat” ve “ülkemizde hayat” ünitelerinde yer almaktadır. Bununla birlikte 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorilerinde aynı kavramlara yer verildiği görülmektedir. Öğretim programı ve ders kitaplarında benzer konuların tekrar edilmesi ile konu ve kavramlar pekiştirilmektedir (İnce, 2019). Dolayısıyla hayat bilgisi ders kitaplarında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramların her sınıf düzeyinde tekrar etmesine yönelik bulgudan yola çıkarak bu kavramların hedef kavramlar olduğu çıkarımı yapılabilir. *Nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar incelendiğinde yerleşim yerlerine yönelik kavramlar öne çıkmaktadır. Şahin ve İnce'ye (2020) tarafından gerçekleştirilen “2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi” isimli araştırma sonuçlarına göre, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta öğrencilerin yaşadıklarının yerin ismini

öğrenmeleri, Türkiye'nin genel özelliklerini tanınması ve göç konusuna dair bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir. 2. sınıfta ise bu hedeflere biraz daha geniş yer verilmiştir. Şahin ve İnce (2018) tarafından ulaşılan bulgular Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili kazanım sayısının artmasına yönelik sonuçları ve *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili yerleşim yeri isimlerinin fazla olmasına yönelik bulguyu desteklemektedir. Bununla birlikte 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında tespit edilen *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramların aynı olması nedeniyle 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili içeriğin genişlemediğini göstermektedir. Araştırmada elde edilen bulgular bu noktada Şahin ve İnce (2018) tarafından ulaşılan bulgulardan farklılaşmaktadır. Sonuç olarak 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *nüfus ve yerleşme coğrafyası* kavramları ile öğrencilerde yerel çevreye yönelik farkındalık oluşturacak coğrafi kavramlara yer verildiği söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *tarım coğrafyası* ile ilgili *meyve* (30), *sebze* (28), *tarım* (6), *arıcılık* (3), *balıkçılık* (3), *sera* (3), *tarla* (3), *hayvancılık* (2), *ormancılık* (2), *otlak* (2), *tarım arazisi / tarım alanı* (2) ve *tahıl* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat bilgisi dersi öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde *tarım coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *tarım coğrafyası* ile ilgili "HB.2.5.8. Yakın çevresinde yapılan üretim faaliyetlerini gözlemler." olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. Ayrıca 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *tarım coğrafyası* ile ilgili kavramlara ek olarak 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *tarım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram sayısının artmaktadır. Alan yazında bulunan araştırmalarda, öğrencilerin okul öncesi dâhil olmak üzere lise son sınıfa kadar tarım hakkında sistematik bir eğitim almaları gerektiği belirtilmiştir (National Research Council (NRC), 1998). Fakat bu araştırmada elde edilen bulgulara göre *tarım coğrafyasına* yönelik temel kavramlara, Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar doğrultusunda ilkokul 2. sınıftan itibaren hayat bilgisi ders kitaplarında yer verildiği söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili *kara yolu / taşıt yolu / yol* (24), *ulaşım* (9), *ulaşım aracı / ulaşım taşıtı* (8), *demir yolu* (4), *demir yolu taşıtı* (4), *ulaşım türü* (4), *deniz yolu* (3), *deniz yolu taşıtı* (3), *hava yolu* (3), *hava yolu taşıtı* (3), *ulaşım yolu* (2) ve *kara yolu taşıtı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi

Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde *ulaşım coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *ulaşım coğrafyası* ile ilgili “HB.2.4.1. Ulaşım türlerini ve araçlarını sınıflandırır.” olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. Coğrafyanın beş temel kavramını “konum”, “yer”, “insan-çevre ilişkisi”, “dolaşım” ve “bölge” olarak açıklayan Efe'ye (2002) göre ulaşım ve haberleşme, coğrafyanın temel kavramlarından dolaşım kavramı ile ilişkilidir. Buradan yola çıkarak 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabının kavramsal içeriğinde *ulaşım coğrafyası* kavramlarına yer verilerek coğrafyanın temel kavramlarından birinin temel alındığı söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *sanayi coğrafyası* ile ilgili *fabrika* (5), *ham madde* (2), *sanayi* (1), *sanayi kuruluşu / sanayi tesisi* (1) ve *ticaret* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde *sanayi coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *sanayi coğrafyası* ile ilgili “HB.2.5.8. Yakın çevresinde yapılan üretim faaliyetlerini gözlemler.” olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde sanayi coğrafyası ile ilgili kazanım sayısının az olması ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında sanayi coğrafyasına yönelik coğrafi kavramların diğer alt kategorilere göre daha az sayıda olması nedeniyle öğretim programı ve ders kitabının bu konuda örtüştüğü söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *turizm coğrafyası* ile ilgili *gelenek* (8), *kültür* (6), *görenek* (5), ve *turizm* (1) coğrafi kavramı yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıf düzeyinde *turizm coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *turizm coğrafyası* ile ilgili “HB.2.5.6. Yakın çevresindeki kültürel miras öğelerini araştırır.” ve “HB.2.5.7. Ülkemizde yaşayan farklı kültürdeki insanların yaşam şekillerine ve alışkanlıklarına saygı duyar.” olmak üzere iki kazanım olduğu görülmektedir. Program doğrultusunda 2. sınıf düzeyinde değişikliğe gidilerek 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabının

kavramsal içeriğinde *turizm coğrafyasına* yer verildiği söylenebilir. Hayat bilgisi dersi, bireyin bir parçası olduğu topluma uyum sağlamasına yardımcı olduğu için ilkökul öğretim programlarında önemli bir yer edinmiştir (Aladağ, 2016). Ders kitabında tespit edilen *turizm coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlar, millî ve kültürel değerlerle ilişkilendirilebilir. Bu coğrafi kavramlara 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer verilmiş olması öğrencilerin topluma uyum sağlamasına katkıda bulunabilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *yer altı kaynakları* ile ilgili *maden* (2), *madencilik* (2) ve *maden yatağı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 2. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde doğrudan *yer altı kaynakları* alt kategorisi ile ilgili bir kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *yer altı kaynaklarına* yönelik coğrafi kavram sayısının diğer alt kategorilere göre daha az olması nedeniyle bu coğrafi kavramların hedef kavramlar olmadığı düşünülebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *enerji coğrafyası* ile ilgili *baraj* (1) ve *enerji kaynağı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018a) incelendiğinde tıpkı 1. sınıf düzeyinde olmadığı gibi 2. sınıf düzeyinde de doğrudan *enerji coğrafyası* alt kategorisi ile ilgili bir kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *enerji coğrafyası* alt kategorisine yönelik coğrafi kavram bulunmazken, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında diğer alt kategorilere göre daha az sayıda kavram bulunmaktadır. Tespit edilen coğrafi kavramların Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlarla ilişkili olmaması nedeniyle *enerji coğrafyası* kapsamındaki kavramların 2. sınıfta öğrencilere kazandırılması hedeflenen kavramlar olmadığı söylenebilir.

2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *ürün* (38), *üretim* (7), *meslek* (6), *gelir kaynağı* (1) ve *tüketim* (1) kavramlarıdır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 2. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 16 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada *kategorisiz* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlarla ilgili “HB.2.5.8. Yakın çevresinde yapılan üretim faaliyetlerini gözlemler.” olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. Bu coğrafi kavramlar kullanıldığı bağlama göre, *beşerî ve ekonomik coğrafyanın* birçok alt kategorisiyle ilgili olması nedeniyle *kategorisiz* olarak tek başlıkta

değerlendirilmiştir. *Kategorisiz* coğrafi kavramlar incelendiğinde daha çok ekonomiyle ilişkili kavramlar olduğu söylenebilir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açıklanan öğretim programlarının amaçları arasında “üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan bireyler olmasını sağlamak” ifadesi bulunmaktadır (MEB, 2018a). Öğrencilerin ekonomik kavram bilgisine sahip olmaları geleceğin üretici, tüketicisi ve yatırımcıları olacakları düşünüldüğünde etkin vatandaşlar olmalarına katkı sağlayacaktır (Süntar Akhan, 2010). Bu doğrultuda 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, öğrencilerin ekonomi ile ilişkili coğrafi kavramlarla tanışmaları amacıyla bu kavramlara sıklıkla yer verildiği söylenebilir.

5.1.5. 3. Sınıf HBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma

En fazla tekrar eden kavramdan başlamak üzere, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavramlar; *ülke, yer, insan, çevre, aile, kroki, gün, kaynak, bitki ve ağaç* şeklinde sıralanmaktadır. 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavramlar *gün* ve *çevre* kavramları olması dolayısıyla *fiziki coğrafya* kavramları olduğu görülürken, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavram olan *ülke* kavramının *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte hayat bilgisi ders kitaplarında en fazla geçen coğrafi kavramlar farklı sıklıklarda yer almasına rağmen üç kitapta da sık geçen kavramlar bulunmaktadır. Kızılcıoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen “ilköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi” isimli çalışmada 2005 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya ile ilgili kavramların; “kroki, barınma, bitki, hayvan, yön, kuzey, güney, toplum, deprem, harita, küre, gezegen, yerleşim birimi, karşılıklı bağımlılık, karşılıklı etkileşim, doğa, su döngüsü, grafik, meteoroloji, ay” olduğu ifade edilmiştir. Belirtilen kavramlar incelendiğinde bu çalışmada 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlarla ortak kavramların bulunduğu görülmektedir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen 92 coğrafi kavramdan 51’i *fiziki coğrafya*, 41’i ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitabında bulunan coğrafi kavramların diğer hayat bilgisi ders kitaplarında olduğu gibi daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ilgili olduğu görülmektedir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen “ilköğretimde güncel sosyal, fen ve hayat bilgisi programlarının coğrafya öğretimi ile ilişkisinin incelenmesi”

isimli çalışmada “Okulumuzda Hayat”, “Evimizde Hayat”, “Sağlıklı Hayat”, “Ülkemizde Hayat” ve “Doğada Hayat” olmak üzere beş üniteye coğrafyaya ilişkin kazanımlara yer verildiği tespit edilmiştir. 3. sınıf düzeyinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen 45 kazanımdan 13’ü “coğrafyaya ilişkin kazanım” olarak değerlendirilmiştir. Bu kazanımlar incelendiğinde 13 kazanımdan 8’inin sadece *fiziki coğrafya* kategorisi ile 4’ünün ise sadece *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisi ile ilgili olduğu görülürken bir kazanımın hem *fiziki coğrafya* hem de *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorileri ile ilişkili olduğu görülmektedir. *Fiziki coğrafya*yla ilgili kazanımların daha fazla olması nedeniyle 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ile ilgili olduğuna yönelik bulgunun, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlarla örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca diğer hayat bilgisi ders kitaplarında olduğu gibi 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında da *fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok *Dünya’nın şekli ve hareketleri*, *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte *nüfus ve yerleşme coğrafyası* haricinde diğer alt kategorilere yönelik coğrafi kavram sayısı ve bunun sonucu olarak 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan toplam coğrafi kavram sayısı 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabına göre azalmaktadır. Dündar’a (2007) göre hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan kavramların çoğu fen bilimleri ders kitabında da bulunmaktadır. Bu doğrultuda 3. sınıf düzeyinde coğrafi kavramların hayat bilgisi ve fen bilimleri ders kitapları arasında konu alanına göre ayrılarak verilmesi nedeniyle 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında daha az kavram bulunduğu söylenebilir.

Fiziki coğrafya kategorisinde yer alan coğrafi kavramlar yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *Dünya’nın şekli ve hareketleri* (10), *afetler coğrafyası* (8), *bitki / toprak coğrafyası* (7), *iklim bilimi (klimatoloji)* (7), *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (7), *harita bilgisi (kartografya)* (4) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (4) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (4) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında olduğu gibi 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında da *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların diğer alt kategorilerde yer alan kavramlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarına göre 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *Dünya’nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik coğrafi kavram sayısı azalmaktadır. 3. sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı incelendiğinde “Gezegimizi Tanıyalım”

ünitesinin “Dünya ve Evren” konu alanına yönelik olması nedeniyle 3. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik coğrafi kavramların bulunduğu tahmin edilebilir (MEB, 2018c). Bu nedenle 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili coğrafi kavramların sayısının azaldığı söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili *gün* (35), *mevsim* (15), *ay (zaman)* (9), *yıl* (7), *Güneş* (6), *gece* (4), *aydınlık* (2), *Dünya* (2), *gündüz* (2) ve *gölge* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. 1 ve 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında olduğu gibi 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında da zamanla ilgili coğrafi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu nedenle hayat bilgisi ders kitaplarının kavramsal içeriğinin, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın öğrencilere zamanı algılama becerisi kazandırmak genel amacına uygun olduğu söylenebilir (MEB, 2018a). Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili “HB.3.3.3. Sağlığını korumak için mevsimlere özgü yiyeceklerle beslenir.” olmak üzere bir kazanım bulunduğu görülmektedir. Programla uyumlu olması beklenen 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında ise *Dünya'nın şekli ve hareketleri* alt kategorisine yönelik 10 coğrafi kavram bulunmaktadır. Bu nedenle 3. sınıf düzeyinde Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile ders kitabı arasında kazanım-kavram ilişkisi bulunmadığı söylenebilir. Şahin ve İnce'ye (2020) göre Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 1. sınıfta Dünya, Güneş, yıldızlar ve Ay'ın şekli ve büyüklüğüne yönelik özelliklerini tanıması, mevsimleri ve mevsimlere göre doğada meydana gelen değişiklikleri algılaması hedeflenmektedir. İlkokul 2. ve 3. sınıflarda ise coğrafyaya ait bu konulara öğrenci seviyesine uygun olarak biraz daha geniş yer verilmiştir. Fakat bu çalışmada 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili coğrafi kavram sayısının 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabına göre azaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili konulara 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında daha az yer verildiği söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *afetler coğrafyası* ile ilgili *yangın* (15), *deprem* (11), *sel* (8), *çevre kirliliği* (2), *hava kirliliği* (2), *su kirliliği* (2), *toprak kirliliği* (2) ve *afet* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Deprem ve sel gibi doğa kaynaklı afetler “doğal afet” olarak kabul edilirken, orman yangını, kaza ve savaşlar gibi insanların neden olduğu afetler “insan kaynaklı afet” olarak kabul edilmektedir (Dikmenli, Yakar ve Konca, 2018). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *afetler coğrafyası* ile ilgili *yangın*, *çevre kirliliği*, *hava kirliliği*,

su kirliliği ve *toprak kirliliği* kavramlarının ön plana çıkması nedeniyle ders kitabında insan kaynaklı afetlerle ilgili kavramların daha fazla bulunduğu söylenebilir. Önal (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen afet kavramları bu çalışmada tespit edilen coğrafi kavramlarla ortak kavramlardır. Hayat Bilgisi Öğretim Programı (MEB, 2018a) incelendiğinde 1 ve 2. sınıf düzeylerinde afetler coğrafyası ile ilgili kazanım bulunurken, 3. sınıf düzeyinde afetler coğrafyası ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir. Kazanım bulunmamasına rağmen 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *afetler coğrafyası* ile ilgili sekiz coğrafi kavram tespit edilmiştir. Bu coğrafi kavramların sık tekrar etmesi nedeniyle Hayat Bilgisi Öğretim Programı ile 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabı arasında *afetler coğrafyası* ile ilgili kazanım-kavram uyumunun göz ardı edildiği söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili *bitki* (29), *ağaç* (25), *orman* (13), *toprak* (8), *ağaçlandırma* (4), *bitki örtüsü* (2) ve *bitki türü* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Bu kavramlar 2. sınıf hayat bilgisi kitabında tespit edilen kavramlarla karşılaştırıldığında, 3. sınıf hayat bilgisi kitabında *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili daha az coğrafi kavram olduğu görülmektedir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili "HB.3.6.1. İnsan yaşamı açısından bitki ve hayvanların önemini kavrar." olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. 2. sınıfla karşılaştırıldığında *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili kazanım sayısı değişmemiştir. Bununla birlikte 3. sınıf hayat bilgisi kitabında bulunan *bitki / toprak coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram sayısı azalmıştır. Bu nedenle 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan coğrafi kavram sayısının 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan coğrafi kavram sayısından fazla olduğu söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili *hava* (15), *iklim* (3), *kurak* (3), *buz* (1), *kar* (1), *yağış* (1) ve *yağmur* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Öğretim Programı (MEB, 2018a) incelendiğinde 1 ve 2. sınıf düzeyinde *iklim bilimi* ile ilgili kazanım bulunurken, 3. sınıf düzeyinde bulunmadığı görülmektedir. Bu noktada kazanımların farklı sınıf düzeylerinde tekrar etmemesi nedeniyle Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın temel aldığı sarmal içerik yaklaşımından uzaklaşıldığı söylenebilir. Bu nedenle hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili coğrafi kavramların dağılımının dengeli olmadığı söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili *yeryüzü* (2), *ada* (1), *arazi* (1), *dağ* (1), *ormanlık alan / ormanlık bölge* (1), *ova* (1) ve *sahil* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Öğretim Programı (MEB, 2018a) incelendiğinde 1 ve 2. sınıfta olduğu gibi 3. sınıf düzeyinde de *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili bir kazanım bulunmadığı görülmektedir. Bu noktada Hayat Bilgisi Öğretim Programı'ndan farklılaşan 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili coğrafi kavramlar bulunurken, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bu coğrafi kavramların sayısının ve sıklığının azaldığı söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili *kroki* (36), *yön* (21), *pusula* (1) ve *sınır* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili “HB.3.1.5. Sınıfının ve okulunun krokisini çizer.”, “HB.3.2.3. Evinin bulunduğu yerin krokisini çizer.” ve “HB.3.6.3. Doğadan yararlanarak yönleri bulur.” olmak üzere üç kazanım olduğu görülmektedir bulunduğu görülmektedir. Aydınözü, Demirbaş ve Demir (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bu üç kazanımın yön ve yön bulma ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında bulunan coğrafi kavramlarla Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyine yönelik kazanımların *harita bilgisi (kartoğrafya)* açısından birbirini tamamladığı söylenebilir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre 1. sınıfta *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili kazanım bulunmazken 2 ve 3. sınıfta üçer kazanım bulunmaktadır. Bununla birlikte 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili bir coğrafi kavram bulunurken 2 ve 3. sınıfta bulunan coğrafi kavram sayısı artmaktadır. Şahin ve İnce (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan coğrafya konularının 2 ve 3. sınıflarda öğrenci düzeyine uygun olarak genişletildiğine yönelik bulgu bu araştırmada *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili elde edilen bulguları desteklemektedir. Önal, Kaya ve Kılıç'a (2018) göre “*Bireylerin yaşamlarında harita bilgisi ve becerileri ile tanıştıkları ilk kapsamlı branş coğrafyadır. Ancak Türk Eğitim Sistemi içerisinde coğrafya konuları temel eğitim kademesinde öncelikle Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri içerisinde verilmektedir.*” Buradan yola çıkarak Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda verilen kazanımlarla, hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile

ilgili coğrafi kavramların birbiriyle ilişkili olması nedeniyle bireyde harita becerilerinin gelişiminin desteklendiği çıkarımı yapılabilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *sular coğrafyası (hidrografya)* ile ilgili *deniz* (4), *göl* (3), *akarsu* (2) ve *su kaynağı* (2) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Öğretim Programı (MEB, 2018a) incelendiğinde 1 ve 2. sınıf düzeyinde *sular coğrafyası (hidrografya)* ile ilgili kazanım bulunmadığı gibi 3. sınıf düzeyinde de olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *sular coğrafyası (hidrografya)* ile ilgili coğrafi kavramlarla kazanımlar arasında bir ilişki bulunmadığı söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında tespit edilen *fiziki coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *çevre* (39), *kaynak* (34), *doğa* (14) ve *doğal unsur* (4) kavramlarıdır. Bu coğrafi kavramlar, birden fazla fiziki coğrafya alt kategorisi ile ilişkili olmaları nedeniyle tek bir başlık altında *kategorisiz* olarak toplanmıştır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, *kategorisiz* olarak değerlendirilen kavramlarla ilgili "HB.3.2.6. Evdeki kaynakların etkili ve verimli kullanımına yönelik özgün önerilerde bulunur.", "HB.3.6.3. Doğadan yararlanarak yönleri bulur.", "HB.3.6.4. İnsanların doğal unsurlar üzerindeki etkisine yakın çevresinden örnekler verir.", "HB.3.6.5. Doğa ve çevreyi koruma konusunda sorumluluk alır." ve "HB.3.6.6. Geri dönüşümün kendisine ve yaşadığı çevreye olan katkısına örnekler verir." olmak üzere beş kazanım olduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda fiziki coğrafyayla ilişkili olan kazanımların en çok *kategorisiz* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlarla ilgili olması nedeniyle 3. hayat bilgisi ders kitabının kavramsal içeriğinde doğa ve çevre konularının öne çıktığı söylenebilir.

Beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan kavramlar altı alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (17), *tarım coğrafyası* (7), *ulaşım coğrafyası* (5), *turizm coğrafyası* (4), *sanayi coğrafyası* (3) ve *enerji coğrafyası* (2) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (3) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında, *yer altı kaynakları* alt kategorisine yönelik coğrafi kavram bulunmamaktadır. Ayrıca beşerî coğrafya kavramlarının en fazla nüfus ve yerleşme coğrafyası ile ilgili olması nedeniyle 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabının kavramsal içeriğinin

oluşumunda beşerî ve ekonomik coğrafya açısından nüfus ve yerleşme coğrafyasının önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan 3. sınıf kazanımlarının *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorilerinden *nüfus ve yerleşme coğrafyası*, *tarım coğrafyası* ve *turizm coğrafyası* ile ilişkili olduğu görülmektedir. 2. sınıf kazanımlarının *nüfus ve yerleşme coğrafyası*, *tarım coğrafyası*, *ulaşım coğrafyası*, *sanayi coğrafyası* ve *turizm coğrafyası* ile ilgiliyken 3. sınıf kazanımlarının sadece iki alt kategori ile ilişkili olması nedeniyle 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabının *beşerî ve ekonomik coğrafyaya* yönelik kavramsal içeriğinin azaldığı söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili *ülke* (64), *yer* (55), *insan* (43), *aile* (37), *ulus / millet* (26), *toplum* (19), *devlet* (18), *ilçe* (14), *il* (13), *göç* (12), *köy* (9), *vatan / yurt* (7), *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (4), *şehir / kent* (5), *bölge* (2), *nüfus ve şehirleşme / kentleşme* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili "HB.3.5.4. Ülkesinin gelişmesi ile kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi arasında ilişki kurar.", "HB.3.6.1. İnsan yaşamı açısından bitki ve hayvanların önemini kavrar." ve "HB.3.6.4. İnsanların doğal unsurlar üzerindeki etkisine yakın çevresinden örnekler verir." olmak üzere üç kazanım olduğu görülmektedir. *Nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili kazanım sayısı 1. sınıfa göre artarken 2. sınıfla aynı sayıda olduğu saptanmıştır. Öğretim programı ve ders kitaplarında benzer konu alanlarının tekrar edilmesi ile konu ve kavramlar pekiştirilmektedir (İnce, 2019). Hayat bilgisi ders kitaplarında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili aynı coğrafi kavramların bulunması bu kavramların pekişmesine katkı sağlayabilir. *Nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili 1, 2 ve 3. sınıfa yönelik kazanımların olması ve *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramların 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında da yer alması nedeniyle hayat bilgisi dersi kapsamında *nüfus ve yerleşme coğrafyasına* geniş yer verildiği söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *tarım coğrafyası* ile ilgili *meyve* (32), *sebze* (26), *tahıl* (5), *tarım* (5), *tarla* (4), *sera* (2) ve *tarım arazisi / tarım alanı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *tarım coğrafyası* ile ilgili "HB.3.6.2. Meyve ve sebzelerin yetiştirme koşullarını

araştırır.” olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. 2 ve 3. sınıf düzeylerinde *tarım coğrafyası* ile ilgili birer kazanım bulunurken, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabına göre 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *tarım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram sayısı azalmaktadır. 2 ve 3. sınıf düzeylerinde *tarım coğrafyası* ile ilgili kazanım sayısı az olmasına rağmen, ders kitaplarında bulunan coğrafi kavram sayısının fazla olması bu kavramların birbiri ile ilgili kavramlar olması nedeniyle tek kazanımla ilişkilendirilebilir kavramlar olmasından kaynaklanmaktadır.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili *kara yolu / taşıt yolu / yol* (12), *ulaşım aracı / ulaşım taşıtı* (4), *ulaşım* (3), *demir yolu* (2) ve *haberleşme* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda (MEB, 2018a) 3. sınıf düzeyinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen kazanımlar incelendiğinde *ulaşım coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir. Benzer şekilde 1. sınıfta da *ulaşım coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken hayat bilgisi ders kitabında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramların bulunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda 1 ve 3. sınıf düzeyine yönelik kazanımlarla, 1 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında bulunan *ulaşım coğrafyası* ile ilgili kavram içeriğinin birbirini tamamlamadığını göstermektedir. Bununla birlikte 2. sınıf düzeyinde *ulaşım coğrafyası* ile ilgili bir kazanıma yer verilirken 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak Hayat Bilgisi Öğretim Programı’nda ve hayat bilgisi ders kitaplarında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili kazanım ve kavramların süreklilik göstermediği söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *turizm coğrafyası* ile ilgili *turistik yer* (8), *tarihi yer* (5), *tarihi eser* (2) ve *turizm* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda 3. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *turizm coğrafyası* ile ilgili “HB.3.5.3. Yakın çevresinde yer alan tarihî, doğal ve turistik yerlerin özelliklerini tanıtır.” olmak üzere bir kazanım olduğu görülmektedir. 2. sınıfta *turizm coğrafyası* ile ilgili iki kazanım bulunurken 3. sınıfta ilgili kazanım sayısı azalmaktadır. 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında *turizm coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram sayısı aynı olmakla beraber farklı kavramlar bulunmaktadır.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *sanayi coğrafyası* ile ilgili *fabrika* (8), *sanayi* (4) ve *ticaret* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 3. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde doğrudan *sanayi coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir. 1. sınıf düzeyinde *sanayi coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, hayat bilgisi ders kitabında da *sanayi coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram bulunmamaktadır. 2. sınıfta düzeyinde *sanayi coğrafyası* ile ilgili bir kazanım bulunurken, hayat bilgisi ders kitabında *sanayi coğrafyası* ile ilgili beş coğrafi kavram bulunmaktadır. 3. sınıfta düzeyinde *sanayi coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, hayat bilgisi ders kitabında *sanayi coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram sayısının 2. sınıfa göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla hayat bilgisi ders kitaplarında *sanayi coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlara, kazanımlarla uyumlu olarak 2. sınıftan itibaren yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte 3. sınıf düzeyinde *sanayi coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmaması ve ilgili coğrafi kavram sayısının azalması nedeniyle hayat bilgisi dersinde *sanayi coğrafyasına* yönelik içerik ve hedeflerin süreklilik göstermediği söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında *enerji coğrafyası* ile ilgili *baraj* (3) ve güneş *enerjisi* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 3. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde doğrudan *enerji coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir. Benzer şekilde 1. sınıf düzeyinde de *enerji coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmazken, bu doğrultuda hayat bilgisi ders kitabında *enerji coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavram bulunmamaktadır. 2 ve 3. sınıf düzeyinde de *enerji coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmamakta fakat 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında enerji coğrafyasına yönelik az sayıda coğrafi kavram bulunmaktadır. Bu coğrafi kavramların aynı kavramlar olmasına rağmen kazanımlarla ilişkili olmaması nedeniyle *enerji coğrafyası* ile ilgili kavramların hayat bilgisi dersinin kapsamında olmadığı söylenebilir.

3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *ürün* (23), *meslek* (21) ve *üretim* (4) kavramlarıdır. Bu alt kategoride yer alan coğrafi kavramlar kullanıldığı bağlama göre *beşerî ve ekonomik coğrafyanın* birçok alt kategorisiyle ilgili olması nedeniyle *kategorisiz* olarak değerlendirilmiştir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018a) 3. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar incelendiğinde, bu çalışmada *kategorisiz* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlarla ilgili bir kazanım olmadığı görülmektedir. Benzer olarak

1. sınıf düzeyinde *kategorisiz* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlarla ilgili bir kazanım bulunmazken, 2. sınıf düzeyinde bulunmaktadır. *Kategorisiz* coğrafi kavramların genel olarak üretmek eylemi ve ekonomi kavramı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilerin “üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan bireyler olmasını sağlamak” genel amacının 2. sınıf kazanımlarında gözetilerek ders kitabında yer alan coğrafi kavramlara yansıtıldığı söylenebilir (MEB, 2018a). Fakat bu amacın 3. sınıf kazanımlarında gözetilmemesine rağmen 3. sınıf ders kitaplarında bulunan coğrafi kavramlara yansıdığı söylenebilir.

5.1.6. 4. Sınıf SBDK’da Yer Alan Coğrafi Kavramların Kategori ve Alt Kategorilere Göre Dağılımına Yönelik Sonuç ve Tartışma

En fazla tekrar eden kavramdan başlamak üzere, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavramlar; *ülke, insan, ürün, yer, yıl, aile, gün, yön, il, ulus / millet, deprem, çevre* ve *kültür* şeklinde sıralanmaktadır. Şahin ve İnce’ye (2020) göre, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda coğrafyayla ilgili 4. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar “insanlar, yerler ve çevreler”, “üretim, dağıtım ve tüketim” ve “küresel bağlantılar” öğrenme alanlarında yer almaktadır. Bu öğrenme alanları incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla geçen coğrafi kavramlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre bu coğrafi kavramların, hayat bilgisi ders kitabında en sık geçen coğrafi kavramlarla aynı kavramlar olduğu söylenebilir. Sever ve Koçoğlu’na (2014) göre sosyal bilgiler dersi aracılığıyla ülkesindeki ekonomik faaliyetlerin farkında olan, ülke kaynaklarını bilinçli kullanan, doğal çevreyi koruyan, vatan sevgisine sahip öğrenciler yetiştirebiliriz. Bu doğrultuda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en fazla geçen kavramın *ülke* kavramı olması anlaşılabilir bir sonuçtur. Kızılcıoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen “ilköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi” isimli çalışmada 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4. ve 5. sınıf düzeylerinde coğrafya ile ilgili kavramların; “*yön, afet, beşerî ortam, bölge, çevre, çevre kirliliği, doğal kaynaklar, doğal ortam, ekonomik faaliyet, enerji, göç, hava durumu, hava olayı, ihracat, ithalât, iklim, iletişim, kentleşme, kıta, kültür, kültürel öge, nüfus, ticaret, turizm, tüketim, ulaşım, yatırım, yer, yerleşme*” olduğu ifade edilmiştir. Belirtilen kavramlar incelendiğinde bu araştırmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen coğrafi kavramlarla ortak kavramların bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte Kızılcıoğlu’nun (2006) çalışmasında 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın incelenmesi ve 4 ve 5. sınıflarda yer alan

kavramların bir arada verilmesi nedeniyle bu çalışmada tespit edilen coğrafi kavramlardan farklı kavramların da bulunduğu söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen 188 coğrafi kavramdan 114'ü *fiziki coğrafya*, 74'ü ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca *fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji), *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde yoğunlaştığı saptanmıştır. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 2004 programına göre hazırlanan ilkokul 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafya konularıyla ilgili 190 kavram belirlenmiş ve bir önceki programa göre kavram sayısının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Alkış tarafından iki ders kitabında tespit edilen kavram sayısının bu çalışmada sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen coğrafi kavram sayısına (188) yakın olması nedeniyle 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan kavram sayısının fazla olduğu söylenebilir. Alkış, fiziki coğrafya kavramlarının en fazla iklim bilimi (klimatoloji) konuları ile ilgili, *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise nüfus-yerleşme / şehir coğrafyası ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada ulaşılan bulgulara göre 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen fiziki coğrafya kavramlarının daha çok yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji), *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise daha çok nüfus ve yerleşme coğrafyası alanında yoğunlaşmasına yönelik bulguyu kısmen desteklemektedir. Çalışmalarda incelenen ders kitapları farklı öğretim programlarına göre hazırlanmasına rağmen genel olarak benzer sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 sosyal bilgiler öğretim programına göre hazırlanan 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında bulunan coğrafya konuları ile ilgili kavramlar belirlenmiştir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen 149 kavramdan 94'ü fiziki coğrafya, 55'i ise *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde bulunmaktadır. *Fiziki coğrafya* kavramlarının en fazla *iklim bilimi (klimatoloji)* konuları ile ilgili, *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise *nüfus-yerleşme / şehir coğrafyası* ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. *Fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok *iklim bilimi (klimatoloji)*, *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alanında yoğunlaştığı saptanmıştır. Bu çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan *fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili olmasına yönelik bulgu Çetin, Kurnaz ve Çağlar'ın elde edilen bulgularla desteklenmemektedir. İki çalışmada incelenen ders

kitaplarının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanmış olmasına rağmen farklı yayın evlerine ait ders kitapları olmaları nedeniyle bulguların farklılık gösterdiği düşünülebilir. Ayrıca Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada *yer şekilleri biliminin (jeomorfoloji)* en fazla coğrafi kavram içeren ikinci alt kategori olduğu tespit edilmiştir. İki çalışmada alt kategorilerin benzer oluşu da göz önüne alındığında bulgular arasında benzerliğin de olduğu söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ilgili olduğu görülmektedir. Kaçar ve Bulut (2020) tarafından gerçekleştirilen “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi” isimli çalışmada 4. sınıf düzeyine yönelik 11 kazanımın coğrafya kavramlarıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu kazanımların daha çok “*konum, kroki, doğal ve beşerî unsurlar, hava olayları, yer şekilleri ve nüfus*” kavramlarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kazanımların daha çok fiziki coğrafya kavramları ile ilişkili olması, bu araştırmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafyayla* ilişkili olmasına yönelik bulguyu desteklediği söylenebilir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen “ilköğretimde güncel sosyal, fen ve hayat bilgisi programlarının coğrafya öğretimi ile ilişkisinin incelenmesi” isimli çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Küresel Bağlantılar” olmak üzere yedi ünitenin dördünde coğrafyaya ilişkin kazanımlara yer verildiği tespit edilmiştir. 4. sınıf düzeyinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen 33 kazanımdan 13'ü “coğrafyaya ilişkin kazanım” olarak değerlendirilmiştir. Bu kazanımlar incelendiğinde 13 kazanımdan 5'inin sadece *fiziki coğrafya* alt kategorileri ile 5'inin ise sadece *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorileri ile ilgili olduğu görülürken iki coğrafi kavramın hem *fiziki coğrafya* hem de *beşerî ve ekonomik coğrafyayla* ilişkili olduğu görülmektedir. Kazanımlar *fiziki coğrafyayla* ile *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorilerine eşit sayıda dağılmaktadır. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan coğrafi kavramların daha çok *fiziki coğrafya* kategorisi ile ilgili olmasına rağmen, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların iki kategoriye eşit dağılması nedeniyle kazanım-kavram uyumsuzluğu olduğu söylenebilir. Ayrıca *fiziki coğrafya* kavramlarının daha çok yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji), *beşerî ve ekonomik coğrafya* kavramlarının ise daha çok *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisinde yoğunlaştığı saptanmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda bulunan 4. sınıf

düzeyine yönelik kazanımların ise *fiziki coğrafya* kategorisinde daha çok iklim bilimi (klimatoloji) ile *beşerî ve ekonomik coğrafya* kategorisinde *nüfus ve yerleşme coğrafyası* alt kategorisi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Alt kategoriler açısından kısmen uyum görülmesine rağmen genel olarak kazanım ve coğrafi kavramların dağılımında farklılık olduğu söylenebilir.

Fiziki coğrafya kategorisinde yer alan kavramlar yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* (29), *Dünya'nın şekli ve hareketleri* (21), *iklim bilimi (klimatoloji)* (18), *harita bilgisi (kartografya)* (17), *afetler coğrafyası* (10), *bitki / toprak coğrafyası* (8) ve *sular coğrafyası (hidrografya)* (7) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (4) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, hayat bilgisi ders kitaplarında *fiziki coğrafya* alt kategorilerinden *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* yönelik coğrafi kavram sayısı daha fazla iken, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* alt kategorisine yönelik coğrafi kavram sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* yönelik kavramların 4. sınıf Fen Bilimleri Ders Programı'nda (MEB, 2018c) "*Dünya ve Evren*" konu alanının kapsamında yer almasından kaynaklandığı söylenebilir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili kavram sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. İncelenen ders kitaplarının 2004 programına göre hazırlanmış olması gerekçesiyle iki çalışmada ulaşılan bulgular farklılık göstermektedir. Benzer şekilde Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 sınıf ders kitaplarında iklim bilimi (klimatoloji) ile ilgili kavram sayısının fazla olduğu saptanmıştır. İncelenen ders kitapları 2018 programına göre hazırlananmış olmasına rağmen farklı yayın evlerine ait ders kitapları olmaları nedeniyle farklı bulgulara ulaşıldığı düşünülebilir. Sonuç olarak 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kavramsal içeriğinde *yer şekilleri bilimine (jeomorfoloji)* yönelik coğrafi kavramların öne çıktığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili dağ (8), *deniz kıyısı / kıyı* (8), *kıta* (8), *yeryüzü şekilleri / yer şekilleri* (8), *yeryüzü* (6), *boğaz* (3), *yamaç* (3), *ada* (2), *dağlık arazi* (2), *deniz seviyesi* (2), *ormanlık bölge / ormanlık alan* (2), *ova* (2), *tepe* (2), *yanardağ / volkanik dağ* (2), *yer altı* (2), *açık arazi* (1), *bataklık arazi* (1), *burun* (1), *eğimli arazi* (1), *katman* (1), *kıyı şeridi* (1), *körfez* (1), *plato* (1), *sahil* (1), *vadi* (1), *yarımada* (1), *yer kabuğu* (1), *yer üstü* (1) ve *yükselti* (1) coğrafi kavramları yer

almaktadır. *Deniz kıyısı / Kıyı, kıta, boğaz, yamaç, deniz seviyesi, açık arazi, bataklık arazi, burun, katman, kıyı şeridi, körfez, plato, vadi ve yarımada* kavramlarının incelenen kitaplar arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının *yer şekilleri bilimine* yönelik kavramsal içeriğin hayat bilgisi ders kitaplarına göre daha özelleştiği söylenebilir. Ancak Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili "SB.4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur." olmak üzere bir kazanım bulunduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili sadece bir kazanım olmasına rağmen, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bu alt kategoride bulunan coğrafi kavram sayısının fazla olduğu söylenebilir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili kavram sayısının, bu çalışmada tespit edilen coğrafi kavram sayısından daha az olduğu görülmektedir. Bu araştırma bulgularına göre *arazi, açık arazi ve bataklık arazi* gibi birbiri ile ilişkili kavramlar farklı coğrafi kavramlar olarak alt kategoride ayrı ayrı yer almaktadır. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada birbiri ile ilişkili kavramların bir kavram olarak değerlendirilmesi nedeniyle *yer şekilleri bilimi (jeomorfoloji)* ile ilgili kavram sayıları farklılık gösterdiği söylenebilir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *yer şekilleri bilimi* ile ilgili 30 kavram tespit edilmiştir. Alkış tarafından tespit edilen kavram sayısının bu çalışmada saptanan coğrafi kavram sayısına yakın olduğu görülmektedir. Fakat 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ders kitapları olmak üzere iki kitapta yer alan toplam kavram sayısına yönelik bulgu verilmiştir. Sadece 4. sınıf düzeyine yönelik kavram sayısının ise daha az sayıda olduğu açıktır. Kavram çeşitliliği açısından bakıldığında Alkış'ın çalışmasında da benzer kavramları içinde barındıran temel kavramlara yer verildiği görülmektedir. Araştırmalarda temel alınan kavramların farklılığı nedeniyle 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan coğrafi kavramların, alan yazındaki benzer diğer çalışmaların bulgularından farklılaştığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili *yıl* (84), *gün* (81), *ay (zaman)* (25), *gece* (14), *Güneş* (13), *yıldız* (11), *gölge* (8), *mevsim* (7), *Dünya* (5), *gökyüzü* (4), *Gece Güneşi* (2), *güneş ışığı* (2), *gündüz* (2), *karanlık* (2), *takımyıldızı* (2),

Ay (uydu) (1), aydınlık (1), güneşlenme süresi (1), kutup noktası (1), uydu (1) ve yörünge (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. *Gece Güneşi, takımyıldızı, güneşlenme süresi, kutup noktası* ve *yörünge* kavramlarının incelenen kitaplar arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Hayat bilgisi ders kitapları ile karşılaştırıldığında 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili daha fazla sayıda coğrafi kavram içermektedir. Ayrıca hayat bilgisi ders kitaplarında olduğu gibi 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bu alt kategoride en sık tekrar eden coğrafi kavramların zamanla ilgili kavramlar olduğu görülmektedir. Ancak Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018b) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde *Dünya'nın şekli ve hareketlerine* yönelik kavramlarla ilgili bir kazanım bulunmaması nedeniyle 44. sınıfa yönelik kazanımlarla, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kavramsal içeriğinin uyuşmadığı söylenebilir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile 8 kavram tespit edilmiş ve en az kavram içeren *fiziki coğrafya* alt kategorisi olduğu ifade edilmiştir. Bu kitaplarda tespit edilen kavram sayısının daha az olması nedeniyle 2018 programına göre hazırlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili konuların genişletildiği söylenebilir. Fakat 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili kazanım bulunmaması bu çıkarımı desteklememektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre hazırlanan 4. sınıf ders sosyal bilgiler ders kitabında, bu araştırmada tespit edilen kavram sayısına neredeyse eşit olarak 20 kavram saptanmıştır. Farklı yayın evlerine ait iki farklı ders kitabında, *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili kavram sayısının birbirine yakın olması iki ders kitabının da aynı ders programı doğrultusunda hazırlanmış olması ile açıklanabilir. Fakat Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili kazanım bulunmamasına rağmen iki ders kitabında *Dünya'nın şekli ve hareketleri* ile ilgili ortak kavramlar bulunduğu söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında iklim bilimi (klimatoloji) ile ilgili *hava olayı (24), hava (16), hava durumu (12), kar (8), doğa olayı (7), yağış (6), iklim (5), yağmur (4), don olayı (3), hava sıcaklığı (3), atmosfer (2), dolu (2), meteoroloji (2), rüzgâr (2), sis (2), basınç (1), bulut (1) ve nem (1)* coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım

incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *iklim bilimi (klimatoloji)* ile ilgili “SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.” olmak üzere bir kazanım bulunduğu görülmektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *iklim bilimi* ile ilgili 27 coğrafya kavram tespit edilmiştir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar’a ait çalışmada tespit edilen kavram sayısının bu araştırmada incelenen 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan coğrafi kavram sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda *iklim bilimine* yönelik bir kazanım bulunmasına rağmen, bu çalışmada ve Çetin, Kurnaz ve Çağlar’a ait çalışmada tespit edilen kavram sayılarının fazla olduğu söylenebilir. Bu kazanım incelendiğinde *hava olayları* ile ilişkili olduğu görülmektedir (Kaçar ve Bulut, 2020). 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan *iklim bilimi* ile ilgili coğrafi kavramların hava olayı kavramı ile ilişkili olması nedeniyle Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda bulunan bir kazanım *iklim bilimi* alt kategorisindeki bütün kavramlarla ilişkilendirilebilir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan toplam 33 kavram *iklim bilimi* ile ilişkilendirilmiştir. Alkış tarafından tespit edilen kavram sayısının bu çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafi kavram sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Çiftçi ve Akça’ya (2019) göre, 2005 programında *iklim bilimine* yönelik konuların bulunduğu ünitelerdeki kazanımlar 2018 programında azaltılmıştır. Bu nedenle Alkış (2005) tarafından elde edilen bulgular bu araştırma bulgularından farklılaştığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili yön (56), sınır (22), harita (20), kroki (16), pusula (9), konum (8), fiziki harita (6), GPS (5), ana yön (3), ara yön (2), kuşbakışı (2), Türkiye fiziki haritası (2), Türkiye siyasi haritası (2), yüzölçüm (2), Dünya haritası (1), ölçek (1) ve siyasi harita (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Fiziki harita, GPS, ara yön, kuşbakışı, Türkiye fiziki haritası, Türkiye siyasi haritası, yüzölçüm, ölçek ve siyasi harita kavramlarının araştırma konusu olan kitaplar arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *harita bilgisine* yönelik coğrafi kavramların özelleştiği söylenebilir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *harita bilgisi (kartoğrafya)* ile ilgili “SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili

çıkarımlarda bulunur.” ve “SB.4.3.2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.” olmak üzere iki kazanım bulunduğu görülmektedir. Aydınöz, Demirbaş ve Demir’e (2020) göre bu iki kazanım doğrudan yön ve yön bulmayla ilgili kazanımlardır. Literatürde yer alan çalışmalara göre 4. sınıfa yönelik kazanımlarda konum kavramı üzerinde sıkça durulmaktadır (Şahin, 2003; Şahin ve İnce, 2020). Ayrıca Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda “Harita Okuryazarlığı” ve “Konum Analizi” gibi coğrafya becerilerinin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *harita bilgisine* yönelik coğrafi kavramların programın hedeflerine uygun olduğu söylenebilir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 programına göre hazırlanan 4. sınıf ders sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen *harita bilgisine* yönelik kavramların, bu çalışmada tespit edilen coğrafi kavramlarla ortak kavramlar olduğu söylenebilir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında haritalarla ilgili 12 kavram tespit edilmiştir. Alkış tarafından tespit edilen kavram sayısının bu çalışmada saptanan coğrafi kavram sayısı ile aynı olduğu görülmektedir. 2004 programına göre 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi ilköğretim programında harita bilgisi yer almaktadır. 2018 programında ise 5. sınıf sosyal bilgiler dersi ilköğretim programına harita bilgisi dâhil edilmemiştir. Bu nedenle 2004 programına göre hazırlanan 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan *harita bilgisine* yönelik coğrafi kavramlara, 2018 programına hazırlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer verildiği, bu doğrultuda *harita bilgisine* yönelik içerikte bir değişiklik olmadığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *afetler coğrafyası* ile ilgili *deprem* (41), *afet* (23), *sel* (13), *fırtına* (9), *heyelan / toprak kayması* (9), *çığ* (8), *deprem bölgesi / deprem kuşağı* (4), *yangın* (2), *hava kirliliği* (1) ve *yıldırım* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada belirlenen alt kategorilerden *afetler coğrafyası* ile ilgili “SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.” olmak üzere bir kazanım bulunduğu görülmektedir. Şahin ve İnce’ye (2020) göre, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda öğrencilerin doğal afetlere yönelik hazırlık yapması hedeflendiği için yakın çevrede yaşanma ihtimali olan doğal afetlere öncelik verilmektedir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan *afetler coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlar dikkate alındığında öğretim programının hedefleriyle uyumlu kavramlar olduğu söylenebilir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 2018

programına göre hazırlanan 4. sınıf ders sosyal bilgiler ders kitabında bulunan afetler coğrafyası ile ilgili kavramlara yönelik bulgular, bu araştırmada ulaşılan bulguları desteklemektedir. Önal (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında incelenen afet kavramları bu çalışmada tespit edilen coğrafi kavramlarla benzerlik göstermektedir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan afetler coğrafyası ile ilgili kavram sayısının bu araştırmada tespit edilen kavram sayısından fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılığın Alkış'ın çalışmasında iki ders kitabında yer alan coğrafya kavramlarına yönelik bulguların bir arada verilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bitki / toprak coğrafyası ile ilgili *toprak* (26), *ağaç* (18), *orman* (6), *bitki örtüsü* (3), *ağaçlandırma* (2), *bitki* (1), *killi toprak* (1) ve *toprak yapısı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde *bitki / toprak coğrafyası* kavramlarıyla ilgili bir kazanım bulunmadığı görülmektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise 2018 programına göre hazırlanan 4. sınıf ders sosyal bilgiler ders kitabında, bu araştırmada tespit edilen kavram sayısına yakın olmakla birlikte bitki / toprak coğrafyası ile ilgili ortak kavramlar, *bitki coğrafyası* ve *toprak coğrafyası* olarak iki başlık altında değerlendirilmiştir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bitki coğrafyası / toprak coğrafyası şeklinde tek başlıkta, 11 kavram tespit edilmiştir. Alkış'a ait çalışmada, 2004 programına göre hazırlanan 4 sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile beraber 5. sınıf kitapları da araştırmaya dâhil edildiği için, bu araştırmada belirlenen coğrafi kavramlardan farklı bulgulara ulaşıldığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sular coğrafyası (hidrografya) ile ilgili *deniz* (7), *göl* (6), *akarsu* (3), *dere* (2), *akarsu yatağı* (1), *ırmak* (1) ve *su kaynağı* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde sular coğrafyası kavramlarıyla ilgili bir kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgular, 2018 programına göre hazırlanan 4. sınıf ders sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen *sular coğrafyası* ile ilgili kavram sayısının bu araştırmada saptanan coğrafi kavram sayısı ile aynı olması nedeniyle araştırmada elde edilen bulguları desteklediği söylenebilir. İki çalışmada elde edilen bulgular aynı olmasına rağmen, programda *sular coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmaması nedeniyle Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile sosyal bilgiler ders kitabı arasında kavramsal bütünlüğün bulunmadığına yönelik bir çıkarım yapılabilir. Alkış

(2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada *sular coğrafyası* ilgili tespit edilen kavram sayısının bu araştırmada saptanan coğrafi kavram sayısından fazla olduğu görülmektedir. Alkış'a ait çalışmada incelenen dokümanların farklı olması nedeniyle araştırma bulgularının farklılık gösterdiği söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen *fiziki coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *çevre* (41), *coğrafi özellik* (14), *doğal unsur* (10) ve *doğa* (9) kavramlarıdır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada kategorisiz olarak değerlendirilen coğrafi kavramlarla ilgili "SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder." ve "SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır." olmak üzere iki kazanım bulunduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda *kategorisiz* kavramlarla ilişkili kazanımların ve 4. sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersi kapsamında devam ettiği düşünülebilir. Programda öğrencilerin "çevre okuryazarlığı" becerisine sahip olmasına yönelik hedefi 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına, *çevre* ve çevreyle ilişkili coğrafi kavramların sıklıkla yer verilerek yansıtıldığı söylenebilir (MEB, 2018). Ceylan ve Çoban (2021), ilkokulda coğrafya konularının hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri kapsamında verildiğini ifade etmektedir. Buradan yola çıkarak hayat bilgisi ders kitaplarında tespit edilen *kategorisiz* coğrafi kavramların 4. sınıftan itibaren sosyal bilgiler ders kitapları kapsamında yer aldığı söylenebilir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada *çevre* kavramı çevre / çevre sorunları başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada *çevre* kavramı ve diğer *kategorisiz* coğrafi kavramlar genel olarak *fiziki coğrafya* alt kategorilerinin tamamıyla ilişkili olması nedeniyle kategorisiz olarak değerlendirilmiştir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da bu kavramlar *çevre / çevre sorunları coğrafyası* başlığında değerlendirilmiştir. Bu noktada literatürde yer alan çalışmalarda oluşturulan fiziki coğrafya alt kategorilerinde farklılık bulunduğu söylenebilir.

Beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisinde yer alan kavramlar yedi alt kategoriye ayrılmıştır. Bu alt kategoriler içerdiği kavram sayısına göre; *nüfus ve yerleşme coğrafyası* (25), *tarım coğrafyası* (12), *ulaşım coğrafyası* (9), *turizm coğrafyası* (9), *sanayi coğrafyası* (6), *enerji coğrafyası* (3) ile *yer altı kaynakları* (3) şeklinde sıralanmaktadır. Belirtilen alt kategoriler dışında kalan coğrafi kavramlar *kategorisiz* (5) olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, nüfus ve yerleşme coğrafyasının diğer alt kategorilere

göre daha fazla coğrafi kavram içerdiği görülmektedir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2004 programına göre hazırlanmış olan 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 programına göre hazırlanmış olan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında nüfus ve yerleşme coğrafyası ile ilgili kavram sayısının diğer alt kategorilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Literatürde yer alan benzer çalışma sonuçlarının bu araştırmada elde edilen bulguları desteklediği söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili *ülke* (195), *insan* (178), *yer* (85), *aile* (81), *il* (46), *ulus / millet* (42), *bölge* (33), *devlet* (31), *ilçe* (27), *vatan / yurt* (26), *nüfus* (25), *şehir / kent* (22), *başkent* (18), *köy* (13), *toplum* (9), *sınır kapısı / gümrük kapısı* (7), *mekân* (5), *şehirleşme / kentleşme* (5), *yurt dışı* (3), *toplumsal hayat* (3), *kasaba* (2), *yerleşme* (2), *Avrupa Birliği* (1), *göç* (1) ve *yerleşim yeri / yerleşim birimi* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. *Mekân*, *yurt dışı*, *toplumsal hayat* ve *Avrupa Birliği* kavramlarının incelenen ders kitapları arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. İlkokulda verilen coğrafya eğitiminde öncelikle içinde yaşam alanı olan çevrenin öğretilmesi hedeflenmektedir. Yerel ve millî unsurların öğretilmesine verilen öncelik genel bir coğrafya prensibi olarak değerlendirilebilir (Sağdıç, 2018). Tokcan'a (2015) göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, bireyin öncelikle kendinden başlamak üzere topluma ve dünyaya mantıklı bir anlam yükleyebilmesini amaçlamaktadır. Turan ve Kaçar'a (2020) göre, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyine yönelik kazanımlar daha çok nüfus kavramı ve ülkeler coğrafyası ile ilgilidir. Bu doğrultuda *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili coğrafi kavramlar incelendiğinde yerleşim yerleri ve toplumsal yaşamlarla ilgili kavramlar öne çıkmaktadır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, *nüfus ve yerleşme coğrafyası* ile ilgili "SB.4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.", "SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanır.", "SB.4.7.1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.", "SB.4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar." ve "SB.4.7.3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır." olmak üzere coğrafi beş kazanım bulunduğu görülmektedir. Programda verilen kazanım sayısı ve ders kitabında yer alan coğrafi kavram sayısının fazla olmasına yönelik bulgu, *nüfus ve yerleşme coğrafyası*

açısından Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4. sosyal bilgiler ders kitabının birbirini tamamlaması olarak yorumlanabilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *tarım coğrafyası* ile ilgili *meyve* (7), *sebze* (7), *tarım* (5), *seracılık* (4), *hayvancılık* (3), *balıkçılık* (2), *sera* (2), *teraslama* (2), *arıcılık* (1), *ormancılık* (1), *tahıl* (1) ve *tarla* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. *Seracılık* ve *teraslama* kavramlarının araştırma konusu olan kitaplar arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde *tarım coğrafyası* kavramlarıyla ilgili kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan sekiz coğrafya kavramı ziraat coğrafyası ile ilgili kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da ziraat coğrafyasında yönelik 10 kavram tespit edilmiştir. Ziraat coğrafyasına yönelik kavram sayılarının, bu çalışmada tespit edilen *tarım coğrafyasına* yönelik kavram sayısından daha az olduğu görülmektedir. Şahin'e (2002) göre "tarımsal coğrafya, tarla ve bahçe ziraatı şeklinde topraktan yararlanma, hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerinin tümünü konu alan bilim dalıdır". Bu tanımdan anlaşılmaktadır ki tarım coğrafyası, ziraat coğrafyasını da kapsayan daha geniş bir konu alanına sahiptir. Bu nedenle literatürde yer alan çalışmalarda, ziraat coğrafyasına yönelik tespit edilen kavram sayısının, bu çalışmada tarım coğrafyasına yönelik coğrafi kavram sayısından daha az olduğu söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili *kara yolu / taşıt yolu / yol* (37), *ulaşım* (11), *boru hattı* (5), *haberleşme* (5), *demir yolu* (2), *deniz yolu* (1), *ipek yolu* (1), *ulaşım aracı / ulaşım taşıtı* (1) ve *ulaşım teknolojisi* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. *Boru hattı*, *ipek yolu* ve *ulaşım teknolojisi* kavramlarının araştırma konusu olan kitaplar arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde *ulaşım coğrafyası* ile ilgili kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *ulaşım coğrafyası* ile ilgili yakın sayılarda coğrafi kavram bulunduğu görülmektedir (Alkış, 2005; Çetin, Kurnaz ve Çağlar, 2021). Bu nedenle araştırmada elde edilen bulguların literatürde yer alan çalışmalarda ulaşılan bulgularla desteklendiği söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *turizm coğrafyası* ile ilgili *kültür* (38), *milli kültür* (10), *turizm* (10), *gelenek* (7), *görenek* (2), *kültürel miras* (2), *tarihi eser* (2), *kültürel unsur* (1), *maddi kültür* (1), *tarihi miras* (1) ve *turistik yer* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. *Milli kültür*, *kültürel miras*, *kültürel unsur*, *maddi kültür* ve *tarihi miras* kavramlarının araştırma konusu olan kitaplar arasında sadece 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, *turizm coğrafyası* ile ilgili “SB.4.7.3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.” ve “SB.4.7.4. Farklı kültürlerle saygı gösterir.” olmak üzere iki kazanım bulunduğu görülmektedir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde öğrencilerin “kültürel farkındalık ve ifade” yetkinliği kazanmalarını hedeflemektedir (MEB, 2018). Literatürde yer alan benzer çalışmalarda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *turizm coğrafyası* ile ilgili kavramlar bulunduğu görülmektedir (Alkış, 2005; Çetin, Kurnaz ve Çağlar, 2021). Birey coğrafi kavram ve bilgilerle toplumsal yaşam ve kültürle ilgili farkındalık kazanmaktadır (Karadeniz, 2018). Bu nedenle *turizm coğrafyasının* Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda verilen kazanımlarla ve bu doğrultuda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan coğrafi kavramlarla ilişkili olduğu söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *sanayi coğrafyası* ile ilgili *ticaret* (10), *fabrika* (8), *sanayi* (6), *ham madde* (2), *sanayi tesisi / sanayi kuruluşu* (2) ve *sanayileşme* (1) coğrafi kavramları yer almaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde *sanayi coğrafyası* ile ilgili kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *sanayi coğrafyası* ile ilgili kavramlar bulunduğu görülmektedir (Alkış, 2005; Çetin, Kurnaz ve Çağlar, 2021). Literatürde yer alan çalışmalarda tespit edilen *sanayi coğrafyası* ile ilgili kavramların, bu çalışmada tespit edilen coğrafi kavramlardan daha fazla olması *sanayi coğrafyası* kapsamında değerlendirilen coğrafi kavramların bir noktada farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. *Üretim*, *tüketim* ve *tüketici* gibi coğrafi kavramlar literatürde yer alan çalışmalarda *sanayi coğrafyası* ile ilişkilendirilmiştir. Fakat bu çalışmada, kullandıkları bağlama göre diğer *beşerî ve ekonomik coğrafya* alt kategorileriyle de ilişkili oldukları düşüncesiyle *kategorisiz* olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle sanayi coğrafyasına yönelik coğrafi kavram sayısının literatürde yer alan benzer çalışma bulgularından farklılaştığı söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *enerji coğrafyası* ile ilgili *elektrik enerjisi* (7), *baraj* (3) ve *güneş enerjisi* (2) coğrafi kavramları yer almaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiğinde (MEB, 2018) 4. sınıf düzeyinde *enerji coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *enerji coğrafyası* ile ilgili beş kavram tespit edilmiştir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *enerji coğrafyası* ile ilgili dört kavram tespit edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalarda elde edilen bulguların bu araştırma bulgularını desteklediği söylenebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *yer altı kaynakları* ile ilgili *madencilik* (3), *maden* (2) ve *yer altı kaynağı* (2) kavramları takip etmektedir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelendiğinde 4. sınıf düzeyinde *yer altı kaynakları coğrafyası* ile ilgili kazanım bulunmadığı görülmektedir. Çetin, Kurnaz ve Çağlar (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında *yer altı kaynakları ve madenler* ile ilgili dört kavram tespit edilmiştir. Alkış (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında *yer altı kaynakları ve madenler* ile ilgili dört kavram tespit edilmiştir. *Yer altı kaynakları* ile ilgili tespit edilen kavram sayılarının literatürde yer alan çalışmalarda elde edilen kavram sayıları ile yakın olduğu ve sosyal bilgiler ders kitaplarında ortak kavramlar bulunduğu görülmektedir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan *beşerî ve ekonomik coğrafya kategorisizleri* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlar; *ürün* (170), *üretim* (16), *meslek* (13), *tüketim* (11) ve *gelir kaynağı* (1) kavramlarıdır. Duran, Aladağ, Tapur ve Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. sınıf düzeyinde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu belirlenen 13 kazanım incelendiğinde, bu çalışmada *kategorisiz* olarak değerlendirilen coğrafi kavramlarla ilgili “SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.”, “SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanıır.” ve “SB.4.5.3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.” olmak üzere üç kazanım olduğu görülmektedir. Kazanımlar ve coğrafi kavramlar incelendiğinde daha çok ekonomik coğrafyayla ilgili oldukları söylenebilir. Karadeniz (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 27 beceriden 9'unun *beşerî ve ekonomik coğrafya* konularıyla ilgili olduğu saptanmıştır. Bu becerilerden “finansal okuryazarlık” ve “girişimcilik” olmak üzere ikisinin, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen

kategorisiz coğrafi kavramlarla ilgili olduğu düşünülebilir. Benzer şekilde hayat bilgisi ders kitaplarında da bu coğrafi kavramlara yer verilmekte ve Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bu kavramlarla ilgili kazanım bulunmaktadır. Bu nedenle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında öğretim programlarında yer alan kazanımlar doğrultusunda ekonomik coğrafya kavramlarına yer verildiği ve her sınıf düzeyine yönelik ders kitabında ardışık olarak aynı coğrafi kavramların tekrarlandığı söylenebilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre ilkökul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi kavramlara sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde coğrafya disiplininin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Tespit edilen coğrafi kavramların fiziki coğrafya ile beşerî ve ekonomik coğrafya olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Bu nedenle ilkökul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde çocuklar için bilinmezliklerle dolu olan fiziki ve beşerî çevrenin yanı sıra ekonomi ile ilgili temel kavramların öğretiminin hedeflendiği söylenebilir.

5.2. ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonuçlarından yola çıkarak önerilerde bulunulmuştur.

1. Bu çalışmada, bazı coğrafi kavramların sadece bir ders kitabında yer verildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan kavram sayısının, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramların öğrenimini kolaylaştırmak için, her sınıf düzeyine uygun olarak hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ardışık bir biçimde tekrar ederek arttırılabilir.

2. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında genel olarak fiziki coğrafya kavramlarının beşerî ve ekonomik coğrafya kavramlarından daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Coğrafya eğitime yönelik temel oluşturması nedeniyle, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan fiziki coğrafya ile beşerî ve ekonomik coğrafya kavram sayısında denge gözetilmesi önerilebilir.

3. 2. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi kavram sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci düzeyine uygun olacak şekilde, bu ders kitaplarında bulunan coğrafi kavram sayılarının azaltılması önerilebilir.

4. Bu çalışmada, coğrafya disiplini temelinde ilkökul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramlar incelenmiştir. Yapılacak olan çalışmalarda hayat

bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin kapsamında yer alan farklı disiplinlere yönelik kavramlar incelenebilir.

5. Bu çalışmada sadece hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafi kavramlar incelenmiştir. Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda coğrafya ile ilgili kazanımlar bulunması (Çetin, Kurnaz ve Çağlar, 2021) nedeniyle 3 ve 4. sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan coğrafi kavramlar incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akengin, H. ve Süer, S. (2011). Coğrafi kavramlar bakımından öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri ve bu kavramların geliştirilmesi üzerine deneysel bir araştırma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 26-48.
- Akıncı Çötök, N. (2016). Antropoloji. İçinde Dilek, D. (Ed.). *Sosyal bilgiler eğitimi* (s.193-207). Ankara: Pegem Akademi.
- Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, B. (2003). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan coğrafya konularının öğretim ilkeleri açısından değerlendirilmesi. İçinde Şahin, C. (Ed.), *Sosyal bilgiler konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (227-241). Ankara: Gündüz Eğitim.
- Aktepe, V., Cepheci, E., Irmak, S. ve Palaz, Ş. (2017). Hayat bilgisi dersinde kavram öğretimi ve kavram öğretiminde kullanılabilecek teknikler üzerine kuramsal bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 3(1):33-50.
- Aktın, K. (2016). Sosyal bilgiler derslerinde tarih konularının öğretimi. İçinde Dilek, D. (Ed.) *Sosyal bilgiler eğitimi* (s.90-117). Ankara: Pegem Akademi.
- Aktın, K. (2016a). Sosyal bilgiler derslerinde ekonomi konularının öğretimi. İçinde Dilek, D. (Ed.) *Sosyal bilgiler eğitimi* (s.243-256). Ankara: Pegem Akademi.
- Aladağ, S. (2016). Hayat bilgisi: Tanımı, amacı ve doğası. İçinde Güven, S. ve Kaymakçı, S. (Ed.), *Hayat bilgisi öğretimi* (s.1-21). Ankara: Pegem Akademi.
- Alım, M. (2007). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme dersinin önemi ve öğretim sürecine ilişkin öneriler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), 243-262.
- Alım, M., Özdemir, Ü. ve Yılar, M. B. (2008). 5. sınıf öğrencilerinin bazı coğrafya kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 151-162.
- Alkış, S. (2005). İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafya konularıyla ilgili kavramların belirlenmesi (2004 programına göre). *Marmara Coğrafya Dergisi*, (11), 83-92.
- Alkış, S. (2009). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. İçinde Safran, M. (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretimi* (s.67-90). Ankara: Pegem Akademi.
- Alkış, S. ve Ünlü, M. (2006). İlköğretim öğrencilerinin yeryüzünde sıcaklığın dağılımını etkileyen faktörlerle ilgili algılamaları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 13, 15-24.
- Al-Nofli, M. A. (2010). Students' perceptions about geography: A study of basic education school students in oman. *European Journal of Social Sciences*, 16(1), 11-20.
- Altunok, B. N. (2020). *Ortaokul düzeyinde kazandırılması hedeflenen beşerî coğrafya kavramlarının belirlenmesi ve kavramların öğretilme düzeyi: Kırşehir örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilgiler. İçinde Dilek, D. (Ed.). *Sosyal bilgiler eğitimi* (s.01-52). Ankara: Pegem Akademi.
- Ata, B. (2003). Rousseau, Emile ve tarih öğretimi. İçinde Dilek, D. (Ed.). *Millî Eğitim Dergisi*, 159, 239-244.
- Atak, H. (2017). Piaget ve Vygotsky'nin kuramlarında çocukların toplumsallaşma süreci. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 163-176.
- Atıcı, T., Samancı, N. K. ve Özel, Ç. A. (2007). İlköğretim fen bilgisi ders kitaplarının biyoloji konuları yönünden eleştirel olarak incelenmesi ve öğretmen görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 115-131.
- Aydemir, A. (2014). *Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin beşerî coğrafya kavramların ilişkin algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Aydınozü, D., Demirbaş, İ. ve Demir, B. D. (2020). Sınıf öğretmenlerinin ilkökul öğrencilerine yön ve yön bulma ile ilgili kazanımların kazandırılmasına ilişkin görüşleri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 41, 59-72.
- Aytuna, H. (1949). *Özel öğretim metodu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Badamchi, D. K. (2017). Jean-Jacques Rousseau'nun eğitim anlayışının temelleri: birey emile mi, vatandaş emile mi? *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 7(1), 107-127.
- Ball, D. L. ve Cohen, D. K. (1996). Reform by the book: What is—or might be—the role of curriculum materials in teacher learning and instructional reform? *Educational researcher*, 25(9), 6-14.
- Ball, D., L. ve Cohen, D. K. (1996). Reform by the book: What is-or might be the role of curriculum materials in teacher learning and instructional reform? *Educational Researcher*, 25(9), 6-8,14.
- Barr, R., Barth, J. L. ve Shermis, S. S. (2013). *The nature of the Social Studies*. C. Donmez (Cev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Barth, J. L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi, kaynak üniteler*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası.
- Barth, J. L. ve Shermis, S. S. (1970). Defining the social studies: An exploration of three traditions. *Social Education*, 34 (8), 743-751.
- Baymur, A. F. (1937). *Hayat bilgisi öğretimi*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Baysal, A. (1995). *Lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğe etki eden faktörler*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Baysal, N. Z. (2006). Hayat Bilgisi: Toplumsal ve doğal yaşama bütüncül bir bakış. İçinde Öztürk, C. (Ed.). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (2-19). Ankara: Pegem Akademi.
- Baysan, S. ve Aydoğan, S. (2016). Development of Geographical concept testfor preschool and primary school children 1. *Development*, 13(3), 5500-5514.
- Bektaş Öztaşkın, Ö. ve İ. Üngör (2013). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında eskiçağ tarihi konusu ve bilincinin bilimsel içerik bakımından değerlendirilmesi. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4, 1-26.
- Bektaş, M. (2009). Hayat bilgisi dersinin dünü bugünü. İçinde Öğülmüş, S. (Ed.). *İlköğretim hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bektaş, Ö. (2001). *Hayat bilgisi öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bektaş, Ö. (2019). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. İçinde Turan, R. ve Yıldırım, T. (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 1-32). Ankara: Pegem Akademi.
- Bender, M. T. (2005). John Dewey'in eğitime bakışı üzerine yeni bir yorum. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 13-19.
- Beyer, B. K. (1987). *Practical strategies for the teaching of thinking*, Boston. Allyn and Bacon,
- Bilgili, A. S. (2006). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. İçinde Demircioğlu, İ. H. (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Binbaşoğlu, C. (2003). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Biricik, A. S. (1999). İlk ve orta öğretim kurumlarında coğrafya müfredat programı ile atatürk eğitim fakültesinde coğrafya eğitim ve öğretimi üzerine bir değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (11), 67-88.
- Bogdan, R. ve Biklen, S. (1992). *Eğitim için nitel araştırma*. Boston: Allyn ve Bacon.
- Brooks, C., Butt, G. ve Fargher, M. (2017). Introduction: Why is it timely to (re)consider what makes geographical thinking powerful? İçinde, *The power of geographical thinking* (1-8). Springer, Cham.

- Brown, BB (2004). Ergenlerin akranlarıyla ilişkileri. İçinde Lerner, R. M. ve Steinberg, L. (Ed.). *Handbook of ergenpsikoloji* (363-394).
- Brückl, H. (1932). *İlk toplu tedrisin temeli olmak itibariyle hayat bilgisi*. (Çev. F. Gündüzalp). İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2020). *Sanat eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Candan, A. S. (1998). *Kavramlara dayalı tarih öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Candan, A. S. ve Koçer, Ö. (2013). Tarih dersindeki kavramların algılanma düzeylerine ilişkin bir değerlendirme. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 353-373.
- Cannon, M.W. (2002). Concepts and themes. *Gifted Child Today Magazine*, Summer, 25(3), 6-24.
- Cantekin, S., Çağdaş, A. ve Albayrak, H. (2000). *Okul öncesinde kavram gelişimi ve bilişsel etkinlik örnekleri*. İstanbul: Ya-Pa.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı.
- Ceylan, M. ve Çoban, A. (2021). 4. sınıf sosyal bilgiler programı öğrenme alanlarında yer alan coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 104-113.
- Cin, M. (2004). İlkokul 1. sınıf öğrencilerinin deniz kavramını algılamaları üzerine bir araştırma, kuram ve uygulamada eğitim bilimleri, *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 1, 7-23.
- Cinal, C. (2019). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin coğrafi kavram yanılgılarına yönelik bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2013). *Research methods in education*. London: Routledge.
- Cooper, K. ve White, R. E. (2012). *Post-modern çağda nitel araştırma: Nitel araştırma bağlamları*. Hollanda: Springer.
- Coşkun Keskin, S. ve Keskin, Y. (2009). Cumhuriyet dönemi ilkokul (ilköğretim 1. kademe) sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak "barış"ın yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7(17), 69-92.
- Çaycı, B. (2007). *Kavram öğreniminde kavramsal değişim yaklaşımının etkililiğinin incelenmesi*. Doktora tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi Ankara.
- Çelen, S., Fidan, S. ve Kanat, M. H. (2019). 2017 Programına göre düzenlenmiş ilkokul sosyal bilgiler ders kitabındaki coğrafya konularının incelenmesi. *International Journal Of Geography and Geography Education*, (39), 70-82.
- Çeliköz, N. (1998). Kavram öğrenme ve öğretme ilkeleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 69-76.
- Çengel, Y. (2012). Bilim ve fen. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 1, 56-59.
- Çepni, O. (2013). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya kavramlarına ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi*. Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çetin, E., Kurnaz, M. Ö. ve Çağlar, A. (2021). *4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya kavramları*. III. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi 14-17 Ekim, Sivas.
- Çiftçi, B. ve Dilek, A. (2019). 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarının coğrafi beceri ve coğrafi kazanım alanlarının karşılaştırılması. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 33-59.
- Çilenti, K. (1978). *Tübitak 5. Bilim Kongresi. BAYKG Tebliğleri*, 179.
- Çilenti, K. (1998). *Özel Öğretim yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.
- Demircioğlu, E. (2011). *Tarih öğretmenlerinin dokuzuncu sınıf tarih ders kitabındaki görseller hakkındaki görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Demircioğlu, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretimi ve ders kitapları. İçinde Dilek, D. (Ed.). *Sosyal bilgiler eğitimi*, (577-599). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirezen, S. (2011). *Küresel öğrenme alanında yer alan kavramların öğrenilmesinde kavram analizi yönteminin öğrenci başarısı ve tutumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demirkaya, H. (2015). Sosyal bilgilerde düşünme ve soru sorma becerileri. İçinde Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (389-424). Anlara: Pegem Akademi.
- Deniz, M. (2016). Sosyal bilgiler ve psikoloji. İçinde Dilek, D. (Ed.) *Sosyal bilgiler eğitimi* (s.209-221). Ankara: Pegem Akademi.
- Dikmenli, Y. ve Aslan, C. A. (2009). Sınıf öğretmenliği birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin coğrafya dersine yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 29-36.
- Dikmenli, Y., Yakar, H. ve Konca, A. (2018). Development of disaster awareness scale: A validity and reliability study. *Review of International Geographical Education Online*, 8(2), 206-220.
- Doğanay, A. (2002). Öğretimde kavram ve genellemelerin geliştirilmesi. İçinde Öztürk, C. ve Dilek, D. (Ed.). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi* (266-294). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafyada metodoloji, öğretmen kitapları dizisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Doğanay, H. ve Sever, R. (2018). *Genel ve fiziki coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ. F. (2020). *Genel beşerî ve ekonomik coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğar, Ç. ve Başbüyük, A. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin hava ve iklim olaylarını anlama düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 347-358.
- Duran, Y., Aladağ, C., Tapur, T. ve Kaya, B. (2018). *İlköğretimde güncel sosyal, fen ve hayat bilgisi programlarının coğrafya öğretimi ile ilişkisinin incelenmesi*. International Geography Education Symposium, 8-10 Kasım, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Duverger, M. (2002). *Sosyal bilimlere giriş*. Çev. Ü. Oskay, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Dündar, H. (2007). *Kavram analizi stratejisinin öğrencilerin kavram öğrenme başarısı ve hayat bilgisi dersine ilişkin tutumlarına etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dündar, H. (2011). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. İçinde B. Tay ve A. Öcal (Ed.) *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (309-342). Ankara: Pegem Akademi.
- Efe, R. (1997): Coğrafyada yeni yaklaşımlar, coğrafya eğitiminde çağdaş metod ve teknikler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1, 135-149.
- Efe, R. (2002). Coğrafyada beş temel kavram ve bunların öğretim metot ve teknikleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 5, 27-42.
- Engin, İ., Akbaş, Y. ve Gençtürk, E. (2003). I. Coğrafya kongresinden günümüze liselerimizde müfredat programlarındaki değişimler. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 103-114.
- Erdem, A. R. ve Sarpkaya, R. (2010). Eğitim sistemimizin yetiştirmek istediği insan tipi açısından eğitim denetimimizin irdelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 1793-1812.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı.
- Erden, M. (2000). *Sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Erdoğan, Y. (2007). *Yeni hayat bilgisi programında ara disiplinlerin içerikle örtüşme düzeyinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fırat Üniversitesi, Ankara.
- Ergün, M. ve Öztaş, A. (1997). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Kaya Matbaacılık.

- Ericson, H. L. (1995). *Stirring the Head, Heart and Soul: Redefining Curriculum and Instruction*. Thousand Oaks: Corwin.
- Erol, B. (2010). *Hayat bilgisi ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Evans, R. W. 2004. *The social studies wars- What should we teach the children*. New York and London: Teachers College.
- Eyidoğan, F. ve Güneysu, S. (2002). *İlköğretim fen bilgisi kitaplarındaki kavram yanlışlarının incelenmesi*. 5. Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Ankara.
- Fouberg, E. H. (2000). Concept learning through writing for learning: Using journals in an introductory geography course. *Journal of Geography*, 99(5), 196-206.
- Gençtürk, E. (2013). Coğrafya okuryazarlığı. İçinde Gençtürk, E. ve Karatekin, K. (Ed.). Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar. Ankara: Pegem Akademi.
- Girmen, P. (2017). Hayat bilgisi dersi ve kavram öğretimi. İçinde Tay, B., Uçuş Güldalı, Ş. ve Baş, M. (Ed.). *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi (257-281)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gökçe, N. ve Öztürk, F. (2013). İlköğretim öğrencilerinin coğrafya biliminin konularına ilişkin algıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 92-118.
- Gülersoy, E. A. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports ve Science Education*, 2(1), 8-26.
- Güleriüz, H. (2008). *Hayat bilgisi öğretimi ve programı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Günden, S. (1995). Sosyal bilgiler öğretimine genel bir bakış, ilköğretim kurumlarında sosyal bilgiler öğretimi ve sorunları. *Türk Eğitim Derneği XIII. Toplantısı Kitabı* (21-46). Ankara: TED.
- Gündüz, A., Türkmen, S., Eryigit, U., Karaca, Y. ve Aydın, M. (2013). Is Turkey an earthquake country? Türkiye bir deprem ülkesi midir? *Eurasian Journal of Emergency Medicine*, 12(1), 33-37.
- Güneş, F. (2002). *Ders kitaplarının incelenmesi*. Ankara: Ocak.
- Gürdal, A., Şahin, F. ve Çağlar, A. (2001). *Fen eğitimi ilkeler, stratejiler ve yöntemler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Harwood, D. ve Jackson, P. (1993). 'Why did they build this hill so steep? Problems of assessing primary children's understanding of physical landscape features in the context of the UK National Curriculum. *International Research In Geographical & Environmental Education*, 2(2), 64-79.
- İnce, Z. (2019). Coğrafya konularının 9. sınıf İngilizce öğretim programında ve ders kitaplarındaki kapsamının incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 149-165.
- Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Maya Akademi.
- Kaçar, T. ve Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 652-679.
- Kalkan, Ö., Tunç, T. ve Özcan, H. (2021). Cumhuriyetten günümüze fen öğretim programlarında yer alan astronomi ve yer bilimleri konularının karşılaştırılmalı incelenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 8(2), 215-240.
- Kaminske, V. (1997). Geographical concepts: Their complexity and their grading. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 16(1), 4-19.
- Kanad, H. F. (1963). *Pedagoji tarihi*. I. Cilt, 3. Basım, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk dönemi (1923-1938) ilkokullarda coğrafya eğitimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 25, 152-170.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Tek Işık Web Ofset.

- Kara, İ. Bulut, B. Topkaya, Y. ve Taşkıran, C. (2014). Değerler eğitimine sosyal psikolojik bir yaklaşım: Normatif sosyal etki ve bilimsel sosyal etkinin işlevselliği. *Turkish Studies*, 9, 1205-1218.
- Karabağ, G. (2009). Hayat bilgisi dersinin tarihçesi. İçinde Tay, B. (Ed.). Hayat bilgisi öğretimi (s. 1-22). Ankara, Maya Akademi.
- Karabağ, S. (2001): *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu (sosyal bilgiler, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük*. Ankara: Nobel.
- Karadeniz, O. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programında beşerî ve ekonomik coğrafya konularının yeri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 281-296.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kaur, A. (2004). *Mobility, labour mobilisation and border controls: indonesian labour migration to malaysia since 1900*. The 15th Biennial Conference of the Asian Studies Association of Australia in Canberra 29 June-2 July, Cilt 29, 1-23.
- Kaya, E. (2018). *Hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilgisi derslerinin temeli toplu öğretim sistemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelmeleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, B. C. (2019). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki doğal afetler konusunun sarmal sistem yönünden değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Kılınç, S. N. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya dersine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi*. III. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi 14-17 Ekim, Sivas, Türkiye.
- Kızılçaoğlu, A. (2006). İlköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 4, 81-106.
- Kızılçaoğlu, A. ve Taş, H. İ. (2007). İlköğretim ikinci kademedeki coğrafya eğitimi ve öğretimi: öğrenme alanları ve kazanım boyutu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 16, 93-108.
- Klausmeier, H. J. ve Goodwin, W. (1975). *Learning and human abilities*. New York: Harper ve Row.
- Koç, H. (2000). *Temel fiziki coğrafya kavramlarının farklı yöntemlerle öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kolaç, E. (2003). İlköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşlerine dayalı değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 105-137.
- Köstüklü, N. (2001). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Günay Ofset.
- Martorella, P.H. (1986). Teaching concepts. İçinde James, M. C. (Ed.). *Classroom teaching skills* (181- 223). USA: Healty and Company.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education. revised and expanded from case study research in education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Meydan, A. (2010). Sosyal Bilgiler disiplininde coğrafyanın yeri ve önemi. İçinde Turan, R. ve Ulusoy, K. (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 63-83). Ankara: Maya Akademi.
- Miles, M. B. ve Huberman, M. (1994). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1995). Ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*. Sayı: 2434.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2005). *Fen ve teknoloji dersi (6-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2005a). *Sosyal bilgiler sınıf programı*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2009). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2009a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.

- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018a). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018b). *Ortaöğretim coğrafya dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018c). *Fen bilimleri dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Mindes, G. (2006). *Teaching young children social studies*. Westport: Praeger.
- Morgan, C. T. (1977). *Psikolojiye giriş ders kitabı*. (Çev. H. Arıcı vd.) (7. Baskı). Ankara: Meteksan.
- National Council for the Social Studies (1994). *Curriculum standards for social studies. Expectations of excellence*. Washington, D.C.: NCSS.
- National Research Council (1998). *Agriculture's role in K-12 education*. Washington: NRC.
- Nickerson, R. S. (1994). The teaching of thinking and problem solving. In Sternberg, R. J. (Ed.). *Handbook of perception and cognition*. (409-449). San Diego, CA, US: Academic.
- Önal, H. (2019). Temel eğitim ders kitaplarında afet olayları ile ilgili kavramlarda görülen eksiklikler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 177-192.
- Önal, H., Kaya, N. ve Kılıç, C. (2018). *Temel eğitimde, temel coğrafi kavramların öğretiminde değişimler. I. International Geography Education Symposium*, 8-10 Kasım, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 161-171.
- Özdemir, M. (1998). *Hayat bilgisi öğrenme ve öğretme etkinlikler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Öztaşkın, Ö. B. ve Üngör, İ. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi/The Evaluation of the Subject and Conscience of Ancient History in Social Studies Textbooks in terms of Scientific Content. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1-26.
- Öztürk, C. Coşkun Keskin, S. ve Otluoğlu, R. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi. İçinde. Öztürk, C. (Ed.). *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları* (s. 1-41). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, M. (2002). Halil Berktaş'la söyleşi tarih eğitimi ve ders kitapları. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 16(100), 40-43.
- Paker, W. C. (2005). *Social studies in elementary education*. New Jersey: Pearson.
- Pektaş, S. (1991). Sosyal Bilim programlarında içerik. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 24 (2), 450-454.
- Platten, L. (1995). Taking geography: An investigation into young children's understanding of geographical terms. Part 1. *International Journal of Early Years Education*, 3 (1), 74-91.
- Prater, M. A. (1993). Teaching concepts: Procedures for the design and delivery of instruction. *Remedial ve Special Education*. 14(5), 51-62.
- Read, H. (1974). *Sanatın anlamı*. (Çev. Ojnal, N.Asgari). İş Bankası Yayınları: 87.
- Richaudeau, F. (1979). *Conception et Production des Manuels Scolaires Guides Pratique*. UNESCO.
- Robinson, A. H., Morrison, J. J., Muehreke, P. C., Kimerling, A. ve Guptil, S. C. (1995). *Elements of cartography* (Cilt 9). New Jersey: John Willy & Sons.
- Ross, E. W. (2006). The struggle for the social studies curriculum. *The social studies curriculum: Purposes, problems, and possibilities*, 3, 17-36.

- Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. İçinde Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi* (ss.2-16). Ankara: Pegem Akademi.
- Sağdıç, M. (2018). *Türkiye’de cumhuriyetten günümüze ilkököl ve ortaokul programları içinde coğrafya eğitiminin yeri*. 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, (629-636), 9-11 Nisan, İstanbul, Türkiye.
- Sağlam, H. İ. (2015). Toplum, birey ve doğaya bütüncül bakış: Hayat bilgisi. İçinde Gültekin, M. (Ed.). *Hayat bilgisi öğretimi* (s.1-15). Ankara: Nobel.
- Sanchez, G. ve Valcarcel, M. V. (1999). Science teachers’ views and practices in planning for teaching. *Journal of Research in Science Teaching*, 36(4), 493-513.
- Sever, R. ve Koçoğlu, E. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri/Diyarbakır merkez ilçe örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 17-34.
- Sever, R., Mazman Budak, F. ve Yalçınkaya, E. (2009). Coğrafya eğitiminde kavram haritalarının önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 19-32.
- Sezal, İ. (2003). Neden sosyoloji. İçinde Sezal, İ. (Ed.) *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Martı Kitap.
- Sezer, A. Pınar, A. ve Koç, M. (2005). Lise 1.sınıf öğrencilerinin coğrafya dersine yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Konya Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 377-390.
- Singer, A. J. (2008). *Social studies for secondary schools: Teaching to learn, learning to teach*. New York: Routledge.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen klavuzu*. Ankara: Anı.
- Sönmez, V. (2010). *Hayat bilgisi öğretimi öğretmen klavuzu yeni programa göre düzenlenmiş ders planı örnekleri*. Ankara: Anı.
- Süntar Akhan, N. E. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler öğrencilerinde ekonomi okuryazarlığının durumu ve geliştirilmesi*. Doktora Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, C. (2002). *Coğrafyaya giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim
- Şahin, K. (2003). İlk ve ortaöğretimde coğrafya müfredat programlarının geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1). 81-92.
- Şahin, M. C. (2016). Sosyal bilgiler ve sosyoloji. İçinde Dilek, D. (Ed.) *Sosyal bilgiler eğitimi* (s.223-241). Ankara: Pegem Akademi.
- Şahin, V. ve İnce, Z. (2020). 2018 yılı ilköğretim öğretim programlarında coğrafya eğitimi. *International Journal of Geography and Geography Education*, 25(41), 1-12.
- Talay, F. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi kapsamında işlenen yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafya kavramlarının kazanılmışlık düzeyi*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Tay, B. (2017). Hayat bilgisi: Hayatın bilgisi. İçinde Tay, B., Uçuş Güldal, Ş. ve Baş, M. (Ed.). *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi* (1-42). Ankara: Pegem Akademi
- Tekin, Ö. ve Dikmenli, Y. (2021). Sınıf öğretmeni adaylarının afet bilinci algısı ve deprem bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 258-271.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tosun, C. ve Doğan, R. (2005). *İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıflar için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde kavram haritaları*. Ankara: Öğreti.
- Turan, İ. (2002). Lise coğrafya derslerinde kavram ve terim öğretimi ile ilgili sorunlar. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 67-84.
- Turan, R. (2019). Sosyal bilgiler eğitimi ve tarih. İçinde Turan, R. ve Yıldırım, T. (Ed.) *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 99-134). Ankara: Pegem Akademi.

- Uçan, A. (2002). *Türkiye de çağdaş sanat eğitiminde öğretmen yetiştirme süreci ve başlıca yapılanmalar*. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi 1. Sanat Eğitimi Sempozyumu, 8-10 Mayıs, Ankara.
- Ulutaş, İ. ve Ersoy, Ö. (2004). Okul öncesi dönemde sanat eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 1-12.
- Üçışık, S. ve Demirci, A. (2002). 21. Yüzyılda çağdaş coğrafya bilimi ve temel unsurları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (5), 117-133.
- Ülgen, G. (1996). *Kavram geliştirme kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Lazer Ofset.
- Ünlü, M. (2001). İlköğretim okullarında coğrafya eğitim ve öğretimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 3(2), 31-48.
- Wehry, S., Monroe-Ossi, H., Cobb, S. ve Fountain, C. (2012). Concept mapping strategies: Content, tools and assessment for human geography. *Journal of Geography*, 11(3), 83-92.
- Wilmot, D. ve Irwin, P. (2015). South african teachers perceptions of the primary geography curriculum: An exploratory study. *Review of International Geographical Education Online*, 5(2), 137-150.
- Yazıcı, H. ve Samancı, O. (2003). İlköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler ders konuları ile ilgili bazı kavramları anlama düzeyleri. *Millî Eğitim Dergisi* 158, 2-6.
- Yeşiltaş, N. K. ve Kaymakçı, S. (2009). John Dewey'in eğitim anlayışı ve sosyal bilgiler eğitimine yönelik bazı örnek uygulamaları. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(4), 227-242.
- Yılar, B. (2007). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin bazı coğrafya kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanlışları*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M., Yıldırım, K. ve Ateş, S. (2009). Sınıf öğretmenlerinin sınıf tahtasına yazdıkları yazıların okunaklık bakımından öğrencilere model olmadaki uygunluğu. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 75-88.
- Yontar, A. (2015). Yaşama tutulan ayna: Hayat bilgisi dersinde kavram öğretimi. İçinde Gültekin, M. (Ed.). *Hayat bilgisi öğretimi* (ss. 188-214). Ankara: Nobel Akademik.
- Zevin, J. (2007). *Social Studies for the twenty first century*. London: Lawrance.
- Zeybek, H. İ. (2009). Coğrafya. İçinde Bilgili, A. S. (Ed.). *Sosyal bilgilerin temelleri*, Ankara: Pegem Akademi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Ebru GEZER

Yabancı Dili :İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans : Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği (2005-2009)

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı (2019-2022)

Mesleki Deneyim

Sıdıklı İlkokulu

2010- Devam Ediyor

Yayınlar :

Dikmenli, Y. ve Gezer, E. (2022). Öğretmenlerin Toprak Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 96-110.

Gezer, E. ve Dikmenli, Y. (2021). Türkiye'de depremle ilgili eğitim alanına yönelik lisansüstü tez çalışmalarının analizi: bir içerik analizi. *Ahi Bilge Eğitim Dergisi (ABED)*, 1(1), 33-55.

Gezer, E. ve Dikmenli, Y. (2020). Analysing teachers views on the united nations. İçinde Çetin, T., Dikmenli, Y. ve Sezer, A. (Ed.). *New Trends in Educational Sciences* (299-318). Lithuania: SRA Academic.